

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KIYI YERLEŞMESİNDE TOPLUM VE MEKÂN İLİŞKİSİ:
BURGAZADA ÖRNEĞİ**

BENGİSU GÜNAYDIN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL KORUMA VE PLANLAMA PROGRAMI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. BERNA DİKÇINAR SEL**

İSTANBUL, 2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KIYI YERLEŞMESİNDE TOPLUM VE MEKÂN İLİŞKİSİ:
BURGAZADA ÖRNEĞİ**

Bengisu GÜNAYDIN tarafından hazırlanan tez çalışması 30.10.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Berna DİKÇINAR SEL
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Berna DİKÇINAR SEL
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ferhan GEZİCİ KORTEN
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ali KILIÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Bu çalışma, Marmara Belediyeler Birliği (MBB)'nin Bilimsel Destek Programı kapsamında desteklenmiştir.

ÖNSÖZ

En başta, bu akademik süreçte umutsuzluğa düştüğüm ve yönümü, bazen de isteğimi kaybetmeye başladığım anlarda, yalnızca bir tez danışmanı olarak değil; bir yol gösterici ve öğretmen olarak sabırla elimden tutan, bana amacımı hatırlatan ve benim için çok değerli olan, saygıdeğer tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Berna DİKÇINAR SEL olmak üzere, tez savunma jürimde yer alan, onay ve görüşleri ile yüksek lisans öğrenimimi tamamlama gururunu yaşadığım saygıdeğer hocalarım Sayın Prof. Dr. Ferhan GEZİCİ KORTEN ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ali KILIÇ'a;

Çalışmamın özgün kısmını oluşturan alan araştırması bölümünü gerçekleştirirken; konuksever bir tavır ile beni aralarına kabul edip yaşadıkları yeri, evleri olan Burgazada'yı anlatma konusunda büyük bir cömertlik ve yardımseverlik gösteren, Rum Vakıfları Derneği Başkanı Sayın Andon PARİZYANOS, Burgazada Mahallesi Muhtarı Sayın Mustafa BİÇER, Belgesel Yönetmeni Sayın Nilüfer UZUNOĞLU ve Gazeteci/Yazar Sayın Engin AKTEL başta olmak üzere, tüm Burgazada halkına; gerekli araştırmaları yaparak, çalışma alanına ilişkin derinlemesine veri toplayabilmem adına oldukça büyük yardımda ve paylaşımda bulunmuş olan Fener Rum Patrikhanesi'nin değerli çalışanlarına; tez yazım süreci boyunca bursiyeri olduğum Marmara Belediyeler Birliği'ne;

Bu büyük emek ve özveri isteyen süreçte, sonsuz desteğini benden hiç esirgemeyen biricik annem, yaşamda ne tür zorluklar olduğunu kavramam ve bu zorluklarla başa çıkabilecek potansiyelimi keşfetmemde başrol oynayan sevgili babam ve en zor zamanlarımda motivasyonumu toplayabilmem konusunda, oldukça yapıcı tutumu ile bana büyük destek veren canım kardeşim başta olmak üzere ailemin her bir üyesine;

Özellikle bu meşakkatli süreçte aynı yolu paylaştığım değerli bölüm arkadaşlarım ve meslektaşlarım Didem BİÇKİCİ ve Hazal SATILMIŞ ile maddi ve manevi desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen dostlarım Emre KÖKEN, Esmâ DEMİRHAN, Ezgi ERKOYUN, Melis BİÇER ve Sanem TURGUT başta olmak üzere, ailemden saydığım tüm arkadaşlarıma en içten teşekkürü borç bilirim.

Ekim, 2019

Bengisu GÜNAYDIN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGE LİSTESİ.....	viii
KISALTMA LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
ÇİZELGE LİSTESİ	xii
ÇİZGE LİSTESİ.....	xiii
ÖZET	xiv
ABSTRACT.....	xvi
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti.....	2
1.2 Tezin Amacı.....	5
1.3 Hipotez.....	5
1.4 Yöntem	6
BÖLÜM 2	
YERLEŞMELERDE KÜLTÜREL BELLEK VE KİMLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	9
2.1 Mekân Kavramı ve Yer	9
2.2 Yerleşme Kimliği, Ortaya Çıkışı ve Biçimlenişi	15
2.3 Toplumsal Mekân, Kültürel Bellek ve Kimlik İlişkisi	18
2.3.1 Gelenek ve Kültürel Bellek İlişkisi	18
2.3.2 Kültür Olgusunun Biçimlenişi ve Kimliğe olan Katkısı.....	20
BÖLÜM 3	
KIYI KAVRAMI, KIYI YERLEŞMESİ VE SUYA DAYALI KÜLTÜRÜN OLUŞUMU.....	1

3.1	Kıyı Kavramına İlişkin Tanımlar ve Kıyı Türleri	1
3.1.1	Kıyıların Oluşum Biçimleri ve Kıyı Tipolojileri	2
3.1.2	Kıyı ile İlgili Kavramlar.....	4
3.2	Türkiye’de Kıyı Kavramının Ele Alınışı	7
3.3	Kıyı Yerleşmesinin Biçimlenişi.....	9
3.3.1	Su Ögesi Odağında Biçimlenen Mekân.....	9
3.3.2	Kıyı Yerleşmesinin Fiziksel ve Toplumsal Boyutlarının İncelenmesi.....	14
3.3.2.1	Fiziksel Çevreye İlişkin Öğeler	15
3.3.2.2	Toplumsal Çevreye İlişkin Öğeler	19
3.4	İstanbul’da Kıyı Kültürünün Mekânsal Yansımaları	22
3.4.1	İstanbul’da Kıyı Kültürünün Toplumsal Boyutu	26
3.4.2	İstanbul’da Kıyı Kültürünün Fiziksel Boyutu	30
3.4.2.1	Yazlık Saraylar ve Köşkler	31
3.4.2.2	Yalılar.....	32
3.4.2.3	Sayfiye (Yazlık) Kültürü ve İkinci Konut Bölgeleri.....	33
3.4.2.4	Denize Girme Alışkanlığında Önemli Bir Unsur: Deniz Hamamları	35
3.4.2.5	Plajlar.....	39
3.4.2.6	İskeleler ve Diğer Kıyı Yapıları	42
3.4.2.7	Kayıklar ve Mehtap Gezileri	43
3.5	Bölüm Değerlendirmesi	47

BÖLÜM 4

BURGAZADA’NIN MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜNÜN KÜLTÜREL BELLEK VE YERLEŞME KİMLİĞİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ		53
4.1	Adalar İçinde Burgazada’nın Konumunun İrdelenmesi	54
4.1.1	Konum, Çevresel İlişkiler ve Ulaşılabilirlik	56
4.1.2	Doğal Yapı ve Coğrafi Özellikler	59
4.1.2.1	Toprak Yapısı ve Jeolojik Özellikler	60
4.1.2.2	Topografik Özellikler	60
4.1.2.3	Sıcaklık, Yağış ve Rüzgâr	63
4.1.2.4	İklim ve Bitki Örtüsü	65
4.1.3	Koruma Alanı Olarak Adalar	66
4.1.4	Yerleşmenin Toplumsal Yapısında Dalgalanmalara Neden Olan Tarihsel Kırılma Noktaları ve Dönemler	68
4.1.4.1	1940’lı Yıllara Dek Yerleşmenin Kimliğini Ortaya Çıkaran Dinamikler	73
4.1.4.2	1940’lı Yıllardan Günümüze Uzanan Dönemde Adalar.....	85
4.2	KÜLTÜREL BELLEK ve KIYI KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA BURGAZADA YERLEŞME KİMLİĞİ	101
4.2.1	Burgazada Mekânının Kavramsallaştırılması.....	101
4.2.2	Alan Çalışmasının Anlatımı	104
4.2.2.1	İzlenen Yöntem	104
4.2.2.2	Örneklem Kitle	105
4.2.2.3	Veri Dökümü ve Elde Edilen Bulguların Yorumlanması	111

4.2.3	Yerleşmenin Kimliğinde Öne Çıkan Öğeler.....	114
4.2.3.1	Fiziksel Mekâna İlişkin Öğeler	115
4.2.3.2	Toplumsal Mekâna İlişkin Öğeler	122
4.3	Burgazada’da Toplumsal Yapı ve Mekân Kullanım İlişkisi	130
4.3.1	1940-1980: “Adalı Olma” Kavramının Azınlıklar Üzerinden Tanımlandığı Dönem	131
4.3.1.1	1940-1960: Azınlık Nüfusun Ülkeden Ayrılmaya Başladığı Dönem	131
4.3.1.2	1960-1980: “Adalı” Kimliğinin Yeni Bir Toplumsal Katmanla Tanıştığı Dönem.....	140
4.3.2	1980’lerden Günümüze: Yeni Sosyo-Kültürel Katmanın Günümüze Uzanan “Adalılaşma” Süreci	141
4.3.2.1	1980-2000: Değişen Sosyo-Politik İklimin Mekâna Etkileri.....	141
4.3.2.2	2000’li Yıllar ve Yerleşmenin Günümüzdeki Durumu	142
BÖLÜM 5		
SONUÇ VE ÖNERİLER		143
KAYNAKLAR.....		147
EK-A		
BURGAZADA ALAN ÇALIŞMASI		158
A-1 Sözlü Görüşmelerde Yöneltilmiş Sorular		158
A-1.1 Kişisel Bilgiler		158
A-1.2 Mekân Kullanımına Yönelik Sorular ve Kıyı Algısı.....		159
A-1.2.1 Kıyı Alanlarına Yönelik Sorular.....		159
A-1.3 Kültürel Bellekte Burgazada’nın Yeri		159
ÖZGEÇMİŞ.....		160

SİMGE LİSTESİ

°C	Derece Santigrat (Sıcaklık birimi)
m ²	Metrekare (Alan büyüklüğü birimi)
m ³	Metreküp (Hacimsel büyüklük birimi)
km ²	Kilometrekare (Alan Ölçü Birimi)

KISALTMA LİSTESİ

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
akt.	Aktaran
ASSK	Adalar Su Sporları Kulübü
b.	Basım/Baskı
BDK	Burgazada Deniz Kulübü
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
FBE	Fen Bilimleri Enstitüsü
Ha	Hektar (Alan Ölçü Birimi)
Haz.	Hazırlayan
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISBN	International Standard Book Number (Uluslararası Standart Kitap Numarası)
İDO	İstanbul Deniz Otobüsleri
km ²	Kilometrekare (Alan Ölçü Birimi)
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
KTVK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma
m ²	Metrekare (Alan Ölçü Birimi)
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
NİP	Nazım İmar Planı
SOKÜM	Somut Olmayan Kültürel Miras
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TTY	Turizmi Teşvik Yasası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
YTÜ	Yıldız Teknik Üniversitesi

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1 Kavramsal çerçevenin ele alınış biçimi.....	7
Şekil 2.1 Çevrenin algılanması süreci	9
Şekil 2.2 Nerede olunduğunun kavranması süreci	10
Şekil 2.3 Mekânı tanımlama süreci.....	11
Şekil 2.4 Çevrenin insan tarafından algılanarak yerin ruhunun ortaya çıkma süreci .	13
Şekil 2.5 Yerin ruhu olgusunu ortaya çıkaran unsurlar	14
Şekil 2.6 Mekân ve yer kavramlarını biçimlendiren etmenler	15
Şekil 2.7 Kimliğin bireysel ve toplumsal yapısı (Assmann, 1992)	16
Şekil 2.8 Yerleşme kimliğinin oluşumunda sürekliliğin rolü	21
Şekil 3.1 Türkiye’de görülen kıyı tipolojileri (Varış, 2019).....	4
Şekil 3.2 Kıyı Yasası’nda belirtilen tanımlar (Resmi Gazete, 13 Ekim 1992).....	6
Şekil 3.3 Kıyı kültürünün mekânsal yansımaları	15
Şekil 3.4 İstanbul’da kıyı kültürünün öğeleri	24
Şekil 3.5 İstanbul kıyı alanları içinde Burgazada.....	25
Şekil 3.6 Rumeli Yakası’ndan bir örnek; Arnavutköy sahilindeki yalılar (Renklendirilmiş), (ListeList, 2019).....	33
Şekil 3.7 Anadolu Yakası’ndan bir örnek; Kont Ostrorog Yalısı, Kandilli (Turan Akıncı kişisel websitesi)	33
Şekil 3.8 Allom’un Salacak’ta denize giren insanları betimlediği gravürü (Beyaz Tarih, 2019)	36
Şekil 3.9 Burgazada deniz hamamı (Evren, 2000)	39
Şekil 3.10 Burgazada’da plaj (Adalar Belediyesi, 2019).....	40
Şekil 3.11 Florya Plajının ilk dönemleri (Evren, 2000)	41
Şekil 3.12 Saltanat kayıklarına bir örnek (Sultan Kayıkları, 2019)	44
Şekil 3.13 Kıyının işlev ve nitelikleri.....	47
Şekil 3.14 Çalışmanın kavramsal çerçevesi.....	52
Şekil 4.1 Alan araştırmasında Burgazada’ya ilişkin verilerin ele alınış dizgesi	53
Şekil 4.2 Marmara Bölgesi içinde Burgazada’nın konumu	56
Şekil 4.3 Adalar’ın kendi içinde sınıflandırılması	57
Şekil 4.4 İstanbul’un çeşitli bölgelerinden Burgazada’ya ulaşım rotaları.....	58
Şekil 4.5 Burgazada’nın eğim analiz görseli.....	61
Şekil 4.6 Burgazada’nın eşyüksekti analiz görseli (Adalar Belediyesi, 2019).....	62
Şekil 4.7 Burgazada’nın bakı analiz görseli	63

Şekil 4.8	Burgazada’da baskın rüzgar yönü ve yerleşik alan ilişkisi (İBB Adalar Koruma Amaçlı NİP).....	64
Şekil 4.9	Burgazada'nın en yaygın bitkisel dokusundan örnekler	66
Şekil 4.10	Burgazada'da mevcut koruma alanları, türleri ve düzeyleri (İBB 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı)	66
Şekil 4.11	Burgazada tescilli yapı envanteri (İBB Adalar Koruma Amaçlı NİP)	67
Şekil 4.12	Burgazada’nın tarihsel sürecinin verilerin elde edildiği kaynaklara göre dönemlendirilmesi	69
Şekil 4.13	Yerleşenin 1940'lı yıllara kadar geçen dönemleri	70
Şekil 4.14	Burgazada’nın yakın tarihsel sürecinin “Adalılık” kültüründeki dönüşüme göre dönemlendirilmesi	70
Şekil 4.15	Yerleşmenin 1940'lı yıllardan günümüze uzanan dönemleri.....	71
Şekil 4.16	Adalar’ın tarihsel dönemlere dayalı olarak yerleşme kimliği.....	73
Şekil 4.17	Tarihi Yarımada, Boğaziçi ve Adalar (Adalar Turizm, 2019)	75
Şekil 4.18	Heybeliada Ruhban Okulu (1844-1971), (Halki Ruhban Okulu Websitesi)..	78
Şekil 4.19	Eyüp sahili açıklarında sandal görseli (Seyr-ü Sefa Denizcilik, 2019)	79
Şekil 4.20	6-7 Eylül Olaylarının başlangıcına neden olan asılsız haberi yayımlayan gazetelerden biri (Şilkan, 2016)	88
Şekil 4.21	Adalar Su Sporları Kulübü (2019)	91
Şekil 4.22	Burgazada'da 2003 yılında çıkan yangına ilişkin görsel (Arkitera, 2003) ..	100
Şekil 4.23	Sözlü tarih çalışmasının kapsamını oluşturan soru başlıkları.....	107
Şekil 4.24	Yerleşme kimliğindeki dönüşümün yansımaları	114
Şekil 4.25	Burgazada 1/2.000 Ölçekli Alman Mavileri (1918-1921), (İBB Planlama Müdürlüğü)	115
Şekil 4.26	Burgazada uydu haritası (2007), (İBB Planlama Müdürlüğü).....	116
Şekil 4.27	Burgazada’da kentsel odakların sınıflandırılması	117
Şekil 4.28	Yerleşmenin doğu kıyısındaki mekânsal organizasyon	118
Şekil 4.29	Hristos Manastırı ve Kilisesi (Adalar Müzesi, 2019)	120
Şekil 4.30	XX. yüzyılın ilk yarısında Burgazada İskele Meydanı	121
Şekil 4.31	Burgazada'da haç atma töreni, 1954 (Altın, 2013)	125
Şekil 4.32	İskeleden Burgaz Palas’ın görünümü (Aydın, 2013)	126
Şekil 4.33	Burgazada Camii (solda) ve Aya Yanni Rum Ortodoks Kilisesi (sağda)	119
Şekil 4.34	Burgazada'daki denize girilen alanların şematik gösterimi	127
Şekil 4.35	Suya dayalı kültürün mekânsal yansımaları	126
Şekil 4.36	Ada’nın doğu yakasındaki kıyı alanı ve Burgaz Palas (Altın, 2013)	128
Şekil 4.37	Burgazada doğu silueti ve Burgaz Palas, 2019	128
Şekil 4.38	İskele-kentsel odak-işaret ögesi ilişkisi ve Burgaz Palas, 2019	129
Şekil 4.39	Doğu kıyısı ve Burgaz Palas, 1911 (Dünden Bugüne İstanbul, 2019).....	129
Şekil 4.40	Doğu kıyısı ve Burgaz Palas, 1936	129
Şekil 4.41	Reşat Paşa Köşkü.....	140

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 4.1 Adalar'ın en yüksek noktalarının sıralanışı (Adalar Belediyesi, 2019)	61
Çizelge 4.2 Adalar'ın yıllara dayalı nüfus dağılımı	69
Çizelge 4.3 Burgazada'da Tarihsel Kırılma Noktaları	72
Çizelge 4.4 Görüşme gerçekleştirilen kişilerin özellikleri	106

ÇİZGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizge 4.1 Görüşülen kişilerin cinsiyete göre dağılımı	108
Çizge 4.2 Görüşülen kişilerin kullanıcı tipolojisine göre dağılımı	108
Çizge 4.3 Görüşülen kişilerin yaş aralığına göre dağılımı	109
Çizge 4.4 Görüşülen kişilerin Burgazada'ya geldikleri dönemlere göre dağılımı	110
Çizge 4.5 Görüşülen kişilerin meslek gruplarına göre dağılımı	111

KIYI YERLEŞMESİNDE TOPLUM VE MEKÂN İLİŞKİSİ: BURGAZADA ÖRNEĞİ

Bengisu GÜNAYDIN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Berna DİKÇINAR SEL

Tarihsel süreçte yaşanan sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler; insan ile çevre arasındaki ilişkiyi şekillendiren temel faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerleşmeler, bu gelişmelerin oluşumuna neden olduğu ve daha sonra gerçekleşmeyi sürdürdüğü mekânlardır. Bu özellikleri nedeniyle yerleşmelerin, insan tarafından algılanan ve biçimlenen bir tür “sahne” olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada yerleşmenin fiziksel ve sosyal boyutlarını incelemek, yerleşmeyi açığa çıkaran dinamikler ile kentlerin kimliğini şekillendiren unsurların etkilerini anlayabilmek açısından önemlidir.

Yerleşmeyi ve yerleşme kimliğini ortaya çıkaran faktörlerin neler olduğunu kavrayabilmek adına, öncelikle yerleşmeyi açıklarken kullanılan “alan”, “mekân” ve “yer” gibi fiziksel yapıyla ilgili kavramlara ilişkin tanımlar incelenmelidir. Daha sonra bu fiziksel yapıların birbirleri arasındaki bağıntı ve ilişkiden yola çıkarak, toplumsal yapıya ilişkin ipuçlarını yakalamaya çalışmak önem kazanmaktadır. Bu nedenle, mekân ve yer kavramları arasındaki etkileşimi anlama süreci söz konusu olduğunda, “mekân”ın “yer” olarak tanımlanmasında başlıca etkenlerden olan “bellek”, “algı” ve “aidiyet duygusu” gibi kavramlar dikkat çekmektedir. Bu olguların kentlerin toplumsal yapısının oluşumundaki yerini incelemek de, kentlerin kimliğini açıklayabilmek adına oldukça önemlidir. Bu noktada, “yerin ruhu” (*genius loci*) ve “kültür” kavramları da fiziksel ve toplumsal çevreyi birbirine bağlayan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Kimi fiziksel kimi ise toplumsal yapının açıklanabilmesi için gerekli olan tüm bu olguların ortak noktası, yerleşme kimliğini biçimlendiren unsurlar olmalarıdır. Bu olgulara getirilen tanımların

araştırılması sayesinde, yerleşmelerin kültürünün oluşum süreçlerini ve söz konusu kültürel yapıdan doğan kimliğin sürdürülebilirliği konularını incelemek daha kolay olacaktır. Hem fiziksel hem de toplumsal dinamiklerinin çeşitliliği nedeniyle, çalışma kapsamında bu alanlara örnek olarak kıyı alanları seçilmiştir.

Çalışma kapsamında; söz konusu kavramların mekân ve toplumun etkileşimi sürecine etkilerinin araştırılması amacıyla, çeşitli kıyı tipolojilerine sahip olan İstanbul'un kıyı alanlarına örnek olarak Burgazada ele alınmıştır. Araştırma kapsamında; ikincil kaynaklar üzerinden yazın taraması yapılmış, alan çalışması gerçekleştirilmiş ve yerleşmeye ilişkin diğer bulguların elde edilebilmesi amacı ile sözlü tarih yönteminden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıyı kültürü, kültürel bellek, mekân, yerin ruhu (*“genius loci”*), yerleşme kimliği

**RELATION BETWEEN SOCIETY AND SPACE IN A COASTAL CITY:
BURGAZADA**

Bengisu GÜNEYDİN

Department of City and Regional Planning

MSc. Thesis

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Berna DİKÇİNAR SEL

Social, economic, political and technological developments in the historical process appear as the main factors shaping the relationship between human and environment. Settlements and cities are the places where these developments lead to the formation and then continue to occur. Due to these features, it is possible to say that cities are a kind of “scene” that is perceived and shaped by humankind. At this point, it is important to examine the physical and social dimensions of the city, to understand the dynamics that reveal the city and the effects of the elements shaping the identity of cities.

In order to understand the factors that reveal the city and the identity of the city, the definitions related to the concepts about the physical structure such as “space”, “place” should be examined. Then, it is important to try to catch the clues about the social structure by using the relation and the differences between these physical structures. Therefore, in the process of understanding the interaction between the concepts of space and place, subjective concepts such as memory, perception and sense of belonging, which are the main factors in the definition of space as place, are noteworthy. Examining the role of these phenomena in the formation of the social structure of cities is also important in order to explain the identity of the cities. At this point, the spirit of place, genius loci and culture concepts stand out as the elements that connect the physical and social environment. The common point of all these phenomena, which are necessary to explain the social structure, is that they are the

elements that shape the identity of the city. With the exploration of the definitions introduced to these phenomena, it will be easier to examine the formation process of the culture of cities and the sustainability of the identity emerging from the mentioned cultural structure. Due to the diversity of both physical and social dynamics, coastal areas were selected as examples of these areas.

Within the scope of the study, in order to investigate the role of these concepts in the interaction process of space and society and their effects on the process, Burgazada which is an island of Istanbul, is discussed as an case of the coastal areas of the city which have various types. In the scope of the research, literature review was conducted, area study was conducted and oral history method was used to obtain other findings related to the settlement.

Keywords: Coastal culture, cultural memory, space, spirit of place (*genius loci*), urban identity

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bir yerleşmenin ortaya çıkış ve biçimleniş sürecinde, mekânın toplumsal boyutuna ilişkin kültür, kültürel bellek ve kimlik gibi kavramların ne şekilde rol aldığı konusunun araştırılabilmesi için başat bir unsur olan insan-mekân etkileşimin en yoğun haliyle hissedilebiliyor olması önemli bir etkidir. Bu amaçla, hem fiziksel hem de toplumsal farklılıkların fazlalığı, çeşitliliği ve yoğunluğu nedeniyle, kentsel mekândaki en elverişli karşılığının kıyı mekânı olduğu kabulü, çalışmanın üzerine temellendiği bir varsayım olarak ifade edilebilir.

Söz konusu çerçeve içinde ele alındığında, çalışmanın konusu için en uygun inceleme alanının zengin bir çeşitlilik ve etkileşim ortamı sunan mekânlar olarak kıyı yerleşmeleri olduğunu söylemek mümkündür. Kıyıya ilişkin kavramları anlayabilmek için su unsurunun yerleşmedeki varlığının kavramsal olarak incelenmesi ve yerleşme ile ilişkisinin çözülmesi önemlidir. Bu nedenle öncelikli olarak söz konusu su varlığının yerleşmeler ve kentsel mekân düzlemi üzerindeki fiziksel ve toplumsal yapıya ilişkin etkileri üzerinde durulmalıdır.

Çalışmanın içeriği; yukarıda belirtildiği üzere, bir yere ilişkin “kimlik”, “kültür”, “bellek”, “gelenek” ve “aidiyet” gibi kavramların yanısıra, bu kavramların günümüz yerleşmelerine mekânsal açıdan ne şekilde etki ettiği ve sürdürülebilirlik durumlarının araştırılmasını da içermektedir. Söz konusu araştırmaların gerçekleştirilebilmesi için; öncelikle yerleşme olgusunun nasıl ortaya çıktığını, mekânların fiziksel yapı ve kimlik açısından oluşumlarını, dönüşümlerini ve günümüzdeki durumlarını inceleme gerekliliği doğmaktadır. Günümüz yerleşmeleri birbirleri arasında ya da kendi içlerinde değerlendirildiğinde, çeşitli sınıflandırmalar ortaya çıkmaktadır. Bu sınıflandırmalar

bağlamında, çalışma alanı olarak seçilen kıyı yerleşmesinde, yukarıda sözü geçen kavramların ne şekilde gelişim ve farklılık göstererek yerin ruhunu ve kimliğini oluşturduğu araştırılmaktadır.

1.1 Literatür Özeti

Giddens (2006) tarafından “Belirli bir grubun ayırt edici özellikleri olan değerler, törenler ve yaşam biçimleri” olarak tanımlanan kültür olgusu pek çok disiplin ile ilişkili olarak farklı biçimlerde tanımlanmış bir olgudur. Diker ve Deniz (2017) kültürü; bir bölgenin, ülkenin ya da bir topluluğun geçmişten günümüze kadar süregelen örf, adet, gelenek, görenek, inanış, düşünce ve yaşam biçimleri, el sanatları, sanat eserleri, eğitim faaliyetleri, beslenme özellikleri ve tarihi açıdan değere sahip varlıkları gibi pek çok unsurunu kapsayan bir kavram” biçiminde ifade etmektedir. “Gombrich (1984)’in, Warburg’un “medeniyetin temel eylemi” olarak tanımladığını aktardığı “insanın kendisi ve dış dünya ile arasına koyduğu mesafe”nin kurumsallaştırılarak, güven ve alışıklık duygusu oluşmasında bir araç olarak rol oynadığını belirttiği “*kültür*”; insanları bir araya getiren ya da birbirinden ayıran bir etmen ya da bir araya gelen insanların etkileşiminden doğan bir ürün olarak karşımıza çıkabilmektedir (Warburg 1926-1929; Gombrich, 1984; Assmann, 1992). Çünkü insanın kendi kültürünü, öz nitelikleriyle olduğu kadar “diğeri”nin kültürü üzerinden de tanımlayabildiği görülmektedir. Schlesinger (1987)’in “*içermenin olduğu kadar dışlamanın da ürünü*” olarak tanımladığı “*kimlik*” olgusu gibi; kimlik ile yakın ilişkide olan kültür kavramının da bu açıdan, kapsayıcı ve birleştirici olduğu kadar, ayırt edici bir unsur olabildiğini de söylemek mümkündür (Schlesinger’den akt. Assmann, 1992).

Kimlik; “bir kişinin ya da nesnenin ayrımsanabilir karakteri ya da özelliği” olarak tanımlanır (Webster, 1983). Yere ait kimlik ise; “bir yerin diğer yerlerden ayrılarak okunabilmesini ya da insanlar için anlamlı hale gelmesini sağlayan nitelikler bütünüdür” (Lynch, 1960). Yer kimliğine olan gereksinme ilk olarak, Relph (1976) tarafından vurgulanmış ve insanın özgün yerlerle bütünleşmeye olan gereksinmesi yadsındığında, gelecekte “yer” özelliklerinin önemsenmediği ve yansıtılmadığı bir çevre ile kuşatılma riskine dikkat çekilmiştir (Relph’ten akt. Oktay, 2011). Oktay (2011); söz konusu

gereksinmelere karşı duyarlı olduğunda ise, insan deneyimlerini yansıtan ve güçlendiren bir çevrenin ortaya çıkma potansiyeli olduğundan söz etmektedir.

Yukarıda değinildiği gibi; birbirine benzer kültürel yaklaşımlar içinde bulunan gruplar bir arada olma durumlarını sürdürürken bazı araçlara gereksinim duymaktadırlar. Bu süreçte, Morley ve Robins (1995) tarafından, kolektif bilinç ile karşılıklı etkileşim halinde olduğu ifade edilen “*gelenek*” olgusunun başat bir rol oynadığı görülmektedir. Fakat sürdürülebilirlik ile yakından ilişkili bir kavram olan geleneğin oluşması için tekrarlamaya yani ritüellere ve böylece Sancar (2010)’ın aktardığı üzere, Margalit¹’in deyiimi ile “kimliğin çimentosu” olan “hatırlama” eylemine gereksinim duyulmaktadır (Sancar, 2010; Assmann, 1992; Wright, 1985; Gülbetekin, 2017). Yine bu kavramların toplulukları ve/veya toplumları bir araya getirme konusundaki işlevlerini anlayabilmek için de Halbwachs (1950)’in toplumsal koşullara bağlı olduğunu ifade ettiği “*bellek*” olgusuna değinmek gerekmektedir. Böylece bellek, kültürün geçmiş kuşaklardan gelecektekilere aktarılmasında önemli bir araç konumuna gelmektedir. Ayrıca bu süreç içinde, Assmann (1992)’in toplumsal kimliğinin oluşabilmesinin ön koşulu olarak gördüğü “*kültürel bellek*” olgusunun ortaya çıkışını incelemek de önem kazanmaktadır. Bu nedenle çalışmanın kavramsal çerçevesi oluşturulurken, çevrenin toplumsal boyutunun kavranmasında etkili olan söz konusu bu kavramlara da yer veilmektedir.

Kimlik ve kültürel bellek kavramlarının yukarıda değinildiği gibi, toplumsal yapısı ile açıklanmaya çalışılırken; fizik çevrede kendisine karşılık bulabilmesi durumu da çalışmanın üzerine temellendiği bir diğer konudur. Bu nedenle, mekânı hem toplumsal hem de fiziksel boyutları ile ele alırken; kültürün ve kimliğin de bu çok boyutlu olma halinden söz etmek gereklidir. Assmann (1992)’nin belirttiği gibi, sürekli tekrarlama ve kolektif bir bilinç ile kuşaklar ve mekânlar arası aktarıma konu olan kültür ve kimlik kavramlarının fizik mekânda kendine karşılık bulabildiği sürece yaşatılabilir ve sürdürülebilir olduğu kabul edilmektedir. Çalışmanın çıkış noktalarından birinin, yerleşme kimliğinin ortaya çıkışı ve toplum ile mekân ilişkisinin araştırılması olduğu göz önünde bulundurulduğunda, mekânın fiziksel boyutunun da açıklanması gerekliliği

¹ Avishai Margalit; İsraili akademisyen ve felsefeci.

doğmaktadır ve çevrenin fiziksel açıdan tanımlanmasını sağlayacak kavramlara değinmek gerekmektedir.

Mekânın fiziksel boyutu araştırılırken, sorulan ilk sorulardan birinin “nerede” olduğunu söylemek mümkündür. “Nerede olduğu” sorusuna bağlı olarak, insanın evreni ve evrende bulunduğu konumu anlayabilmek ve aktarılabilmek için pek çok araç geliştirdiği bilinmektedir (Norberg-Schulz, 1979; Assmann, 1992; Pallasmaa; 1996). Bunlar somut olarak algılanabilir ya da soyut ve düşünsel olarak açıklanabilir değişkenlerden oluşabilmektedir. Durum böyle iken; kişi bulunduğu konumu açıklayabilmek için bazı kavramlara gereksinim duymaktadır. “Çevre”, “alan”, “mekân” ve “yer” gibi olguların da bu gereksinimin bir sonucu olarak doğduğunu söylemek mümkündür.

Norberg-Schulz (1979), doğal ya da yapılı bir çevre içinde fiziksel sınırları belli bir parçayı mekânsal bir yapı olarak tanımlar. Mekânın farklı bir tanımlama sürecinin sonucu olarak ise yer olgusuna değinen Norberg-Schulz (1979), yerin mekânı deneyimleyen kişiye özgü değerler bütünü ile anlam kazanmaya başlayan bir yapı olduğunu tarif ederken, fiziksel olanın dışında bir boyuta işaret etmektedir. Buradan yola çıkarak, mekânın çok boyutlu bir kavram olarak ele alınabilmesi mümkündür.

Mekânsal etkileşimin iki boyutu olan fiziksel ve toplumsal yapılar, mekân ve yer kavramlarının hangi noktada ayrıştığı ya da birbirine dönüşmeye başladığı konusunu açıklarken büyük birer rol üstlenmektedir (Carmona, 2003; Hoernig, 2005; Bell ve Dourish, 2007). Bu süreçte mekânın toplumsal boyutu ile ilişkili olan yer olgusu, aynı zamanda mekânsal sürdürülebilirliğin önemli bir ayağı olan ve tarihçesi Roma Dönemine dayanan “yerin ruhu” (*genius loci*) kavramının da incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu noktada, günümüz mimari ve kent planlama anlayışı adına oldukça büyük önem arz eden, yerleşmelerin kimliğinin açıklanması noktasında önemlibir dayanak olan ve Norberg-Schulz (1979)’un kavramsal olarak ifade ettiği “*genius loci*”, kavramı, çalışmanın çıkış noktalarından birini oluşturmaktadır.

1.2 Tezin Amacı

Her “yer”in bir koruyucu ruhu (*genius loci*) olduğu savı gibi, her yerleşmenin de bir kimliği olabileceği varsayımından yola çıkılarak; söz konusu kimliğin kıyı yerleşmelerinde ortaya çıkış, değişim ve/veya yok olma sürecine ilişkin örnek olarak seçilen yerleşme özelinde, toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel alanda yaşanan dönüşümler ve gerçekleştirilen çeşitli uygulamaların kent üzerindeki etkileri ve rolünün araştırılması, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Ana materyalleri yazılı, sözlü ve görsel kaynaklar olan bu araştırma gerçekleştirilirken; kültürel bellek, mekân, yerin ruhu, kıyı kavramı, kıyı kültürü, yerleşme kimliği, kıyı yerleşmeleri ve su unsurunun kent mekânı ile olan ilişkisi konularında getirilen tanımlamalar ile yapılmış olan çeşitli açıklama ve sınıflandırmalar taranmış; bu yazın taramasından elde edilen veriler ışığında, kıyı kentlerindeki suya dayalı kültürün oluşumu ve sürdürülebilirliği noktasında gerekli olan unsurların neler olduğunun Burgazada özelinde araştırılması amaçlanmıştır.

1.3 Hipotez

Su ile insan arasındaki bağın, insanın birer ürünü olan yerleşmeler ile bütünleştiği ölçüde ortaya çıkan suya dayalı kültürün kentsel mekânlardaki sürdürülebilirliğinin, kıyı alanlarında gerçekleştirilen uygulamalar, kentin genelini etkileyen sosyo-kültürel, sosyo-politik ve/veya sosyo-ekonomik gelişmeler ile doğrudan ilişkili olduğu hipotezi üzerinden ilerleyen çalışma; İstanbul’un kıyı alanlarına örnek olarak seçilen Burgazada gibi bir kentin “kıyı yerleşmesi” olma özelliğini incelemek üzerine temellenmektedir.

Çalışmanın çıkış noktasındaki kabullerin başında, kıyı kentlerinin suya dayalı kültürel bir yapı çevresinde oluşmaya başlamış olan kimliklerinin çeşitli nedenlerle değişim gösterdiği ve bazı durumlarda da yok olma riski ile karşı karşıya kalması durumu gelmektedir. Konunun çerçevesi, İstanbul özelinde Burgazada örneği üzerinden ele alındığında ise; anakaradaki hızlı ve plansız kentleşmenin etkileri, kentin özellikle kıyı alanlarıyla ilgili planlama kararları, geliştirilen uygulamalar ve sosyo-kültürel yapının günümüze kadarki değişim süreçleri gibi etmenlerin söz konusu farklılaşmaya yol açtığı, bu durumun da kentin bir kıyı yerleşmesi olarak ortaya çıktığı dönemden günümüze

kadar geçen süreçte biçimlenen “kıyı kenti” kimliğinden giderek uzaklaşmasına neden olduğu görüşünden yola çıkılarak belirlenmiştir.

1.4 Yöntem

Çalışmanın yöntemi ve içeriği oluşturulurken, çıkış noktası olarak “kültür”, “kültürel bellek”, “yerin ruhu” , “aidiyet”, “kimlik”, “kıyı kültürü” gibi bazı anahtar kavramlar seçilmiş ve çalışmanın genel hatlarını oluşturan varsayımlara dayanan çeşitli araştırma soruları belirlenmiştir:

- Mekânın kimliği, kültür, kültürel bellek ve yerin ruhu kavramları nasıl bir bağıntı ile etkileşimde bulunmaktadır?
- Söz konusu etkileşimin ve mekân kavramının çeşitli boyutlarının yerleşme kimliğinin oluşumundaki etkisi ve rolü nedir?
- Bir yerleşmeye ait kimlikten söz edilebilmesi için gerekli olan etmenler nelerdir?
- Yerleşmelerin mekânsal ve kimliğine yönelik biçimlenişinde su ögesi nasıl rol oynar?
- Söz konusu kültürel yapı ve kimliğin kıyı kentlerinde oluşum süreci nasıldır?
- Kıyı kentinde su unsuruna dayalı olarak oluşan kültürün, kent mekânı ve kentteki yaşayışa etkileri ve bu kültürün sürdürülebilirliğine yönelik unsurlar nelerdir?

Çalışma; konuya ilişkin yazın taramalarının sonuçlarına yer verilen, elde edilen bu verilerin örnek yerleşmeler özelinde mekânsal ve sosyo-kültürel olarak incelendiği ve değerlendirme kısmının yer aldığı beş ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ikincisinde; “kültür”, “kültürel bellek” ve “mekân” ile “yerin ruhu” kavramlarının ortaya çıkışı ve sürdürülebilirliğine ilişkin konular araştırılırken; üçüncü bölümde, su ögesinin söz konusu süreçteki payı ile kentsel mekândaki yansımalarının incelenmesine yer verilmektedir¹.

Kent mekânının suyla ilişki kurduğu alanlar olarak kıyı varlığının, kentin kültürü ve kimliğine ne şekilde yansıdığının araştırılması, üçüncü bölümün ana omurgasını

¹ Ayrıca, yine sürece ilişkin bir kavramsal şema oluşturulmuş ve çalışmanın başında ortaya konan varsayımlar ile yazın araştırmasında elde edilen verilerin ne ölçüde örtüştüğünün denemesi yapılmış amaçlanmıştır.

oluşturmaktadır. Bu nedenle, öncelikli olarak; yerin ruhu olgusunu oluşturan ve mekânların algılanmasını, böylelikle de süreç içinde bu mekânların birer kimlik kazanmasını sağlayan unsurlara ilişkin açıklamaların ve kıyı kavramı ile kıyı kentlerindeki kültürün ortaya çıkış süreçlerinin araştırıldığı yazın taramalarının yer aldığı ikinci ve üçüncü bölümlerden sonra örnek yerleşmenin incelendiği dördüncü bölüme yer verilmiştir.

Şekil 1.1: Kavramsal çerçevenin ele alınış biçimi¹

Şekil 1.1’de belirtildiği üzere, ana hatları ile kavramsal içerik ve yerleşmelerde kıyı kültürüne ilişkin çereve oluşturulduktan sonra örnek yerleşme üzerinden çalışmanın içeriğinin mevcuttaki durum ve dönüşümlere ilişkin olarak incelendiği bölüm ise; çalışmanın özgün içeriğini oluşturan kısımdır. Örnek yerleşme olarak seçilen Burgazada’nın kadim yerleşmelerden biri olarak “kıyı kenti” kimliğinin ortaya çıkışında etkili olan olgu ve olayların tarihsel süreç içinde ele alındığı bölümde, yazın taramasından elde edilen verilerin alan çalışmasından elde edilen sonuçlara dayalı mevcuttaki durum ile nasıl bir paralellik taşıdığı araştırılmaktadır.

¹ Araştırmacı tarafından, kavramsal çerçevenin anahtar sözcükler ile ilişkilendirilmesi için hazırlanmıştır.

Mevcuttaki durumun araştırılması; ikincil kaynaklar ile görsel malzemeler ve alan araştırmalarına yönelik olarak oluşturulan çalışmalardan elde edilen sonuçların karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Çalışma alanında söz konusu araştırmalar yapılırken; sözlü tarih yöntemine başvurulmuştur. Bir başka deyişle; başvuru alan araştırma aşamaları genel hatlarıyla; yazın taraması, sosyo-kültürel verilerin değerlendirilmesi, alan çalışması ve görsel veri döküm çalışmaları ile nicel ve nitel verilerin bir arada olduğu sözel analiz araçlarıdır.

Çalışmanın devamında ise; Burgazada ve kıyı kültürünün durumuna ilişkin araştırma sonuçlarının olduğu bölümü de kapsayan, tarihsel süreç içindeki değişimlerden yola çıkarak kentin yerleşme kimliği, toplumsal katman ve mekânsal kullanım açısından değerlendirildiği sonuç bölümü yer almaktadır. Bu şekilde, söz konusu farklılıkların uygulamada ve mevcut kültürel yapının oluşmasında ne gibi çeşitlilikler yaratabileceğinin araştırılması son bölümün genel çerçevesini oluşturmaktadır. Böylece, bir kıyı yerleşmesi olarak Burgazada'nın kimliğini geçmişten bugüne odak oluşturan dinamiklerin ne tür dönüşümler geçirdiğini ve buna bağlı olarak kültürel yapısının mekâna nasıl yansıdığı ifade edilmeye çalışılmaktadır.

YERLEŞMELERDE KÜLTÜREL BELLEK VE KİMLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI

Bu bölümde *mekân*, *yer*, *kültürel bellek*, *yerin ruhu*, *kent kimliği* gibi anahtar sözcük olarak belirlenen kavramlara yönelik olarak gerçekleştirilen yazın taramasından elde edilen sonuçların, çalışmanın içeriğine katkı sunacak kısımlarına yer verilmiştir.

2.1 Mekân Kavramı ve Yer

Şekil 2.1: Çevrenin algılanması süreci¹

İnsanın temel gereksinimlerinden biri olan barınma, bir zorunluluk olarak insan için hem kendisini hem de çevresini anlama süreçlerini gerekli kılmıştır (Şekil 2.1). Çevreyi anlama ve tanımanın önemli bir adımı, “yer” ve “mekân” kavramlarını araç olarak kullanarak, insanın nerede olduğunun sorusuna yanıt araması ile gerçekleşmekte ve bu

¹ Yapılan yazın taraması sonucu, ilgili kavramlara getirildiği saptanan tanımların bir derlemesi olarak, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

açından, bulunduğu yer ve mekânı tanımayı da birer önkoşul haline getirmektedir (Şekil 2.2).

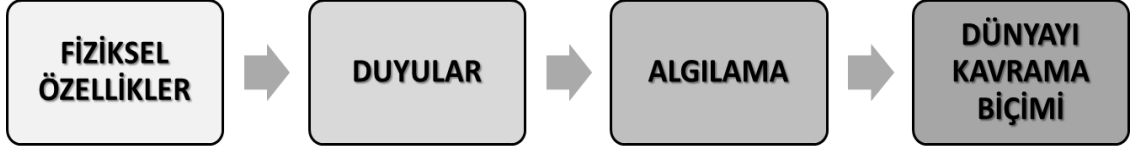

Şekil 2.2: Nerede olunduğunun kavranması süreci¹

Lynch (1960) mekânın fiziksel boyutuna yönelik olarak çalışmalar gerçekleştirmiş olup bir mekânın algılanabilirliği ve bellekte kalıcı olabilmesi adına gerekli olduğunu belirttiği fiziksel niteliklere ilişkin birtakım ilkeler ortaya koymuştur. Lefebvre (1974) ise; mekânı toplumsal bir yapı olarak ifade etmektedir. Bell ve Dourish (2007) , mekânın katman ve boyutlarını fiziksel, tarihsel ve kültürel olarak ayırırken; Carmona vd. (2003), mekânın morfolojik, algısal, sosyal, görsel, işlevsel ve zamansal boyutlarından söz eder. Hoernig vd. (2005) ise; bu sınıflandırmayı fiziksel ya da teknik ve sosyal bir başka deyişle ilişkisel olarak iki başlık altında gerçekleştirmeyi seçmiştir. Tüm bu yaklaşımlar ışığında, mekânın çerçevesi sahip olduğu duyularla algılanan, bir diğer deyişle fiziksel; aynı zamanda öznel algı ve deneyimlerin biçimlendirdiği, toplumsal ve/veya psikolojik ve benzeri unsurlar aracılığıyla ortaya konan çok boyutlu bir yapı olduğunu söylemek mümkündür.

Mekânın bir yer olarak ifade edilmesi noktasında öne çıkan bir unsur olarak insanın bulunduğu yeri anlayabilmesi süreci, öncelikle bulunduğu çevreyi çeşitli koşullara bağlı olarak anlamlandırarak bir bağ kurması ve orayı tanımlamasına yardımcı olacak bazı sorulara yanıt araması çerçevesinde gerçekleşmektedir (Şekil 2.3). Bu sürecin kişilere ve toplumlara göre öznenleşen birer yapı ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

¹ Norberg-Schulz (1979) ve Lynch (1960)'in anlatımlarından yola çıkılarak, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.3: Mekânı tanımlama süreci¹

Sınırların algılanması çerçevesinde, bulunulan mekân ile bütünleşme süreci, kişinin deneyimleri ile biçimlendirilmeyi sürdürür. Bu da fiziksel çerçevesi ortaya konan mekânın bir yandan bir yer olarak toplumsal boyutunun da oluşmaya başladığı şeklinde ifade edilebilir. Mekânın toplumsal boyutunun ifade edilmesi, kimlik kavramının ortaya çıkışında oldukça önemlidir. Çünkü kimlik yalnızca fiziksel bir yapıyı tariflemeyi. Çok boyutlu bir yapı olarak tariflenen mekânın toplumsal yapısına ilişkin bir kavram olarak yer ve yerin ruhu kavramları gibi, kimlik de mekânın toplumsal boyutuna işaret eden unsurlardan meydana gelmektedir.

Çok boyutlu bir yapı olarak ele alınan mekânın farklı kişilerce ve farklı biçimlerde deneyimlenmesi ile yer, her bireyin belleğinde farklı izler bırakarak, birbirinden farklı kimliklerin söz konusu olduğu bir çevreyi ifade edebileceği gibi; toplumun ortak belleğinde iz bırakan bir çevreye de karşılık gelebilmektedir (Lefebvre, 1974; Lynch, 1960; Norberg-Schulz, 1979; Köseoğlu, 2010). Böylece söz konusu yerin ortak deneyimleyicileri olarak, yerleşmede yaşayan birey ve gruplarca, o yerleşmelerin toplumsal olarak da tanımlanmasına ve böylece bir yerleşmeye ilişkin bir kimlikten söz edilebilmesine zemin hazırlanmış olur.

Yer; en sade anlatımı ile mekânın insanların deneyim ve birikimleri ile toplumsal anlamda da tanımlanabilen bir kimlik kazanması şeklinde ifade edilebilir (Norberg-Schulz, 1979; Pallasmaa, 1996). Mekânın kimliği için, söz konusu olan mekânı çevreden ayıran birtakım niteliklerin varlığından söz edilebilmelidir (Norberg-Schulz, 1979; Pallasmaa, 1996; Lynch, 1960). Bu noktada, mekânı tanımlayanın algıları sürece dâhil olmaktadır. Porteous (1996) ve Bell (1999) algıyı; duyular yoluyla elde ettiğimiz bilginin seçilmesi, düzenlenmesi ve yorumlanması ile ilgili bir süreç olarak yorumlar (Porteous

¹ Norberg-Schulz (1979) ve Lynch (1960)'in anlatımlarından yola çıkılarak, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

ve Bell'den akt. Güç, 2013). Bu da mekânın tanımlanması sürecinde fiziksel birtakım niteliklerin duyular ve algılar yoluyla ayırt edebilmesinin rolünü ortaya koyar. Bu şekilde, çevrenin fiziksel çerçevesini belirlemede rol oynayan algılar, aynı zamanda bir mekân tanımı oluşturarak, insanın nerede bulunduğunu kavraması noktasında önemli bir rol de üstlenmektedir (Lynch, 1960; Norberg-Schulz, 1979).

Söz konusu mekânı deneyimleme süreci algılar yoluyla fiziksel yapıya ilişkin bir süreci ifade ettiği kadar; deneyimler, beklentiler, aidiyet duygusu, imgelem ve bellek gibi öznel tariflerin biçimlendirdiği toplumsal ve psikolojik bir yapıyı da işaret etmektedir. Mekânın deneyimlenmesi ve tarifi ile sınırlarını ve niteliğini tanımlamaya yardımcı olan bu nitelikler, daha sonra o mekânın kullanımı, içeriği, rolü, yapısı diğer birçok özellikten de yola çıkarak kendi kimliğini oluşturmaktadır. Mekânın kimlik kazanması noktasında, bu kavramlar, mekânların birer yer olarak ifade edilmesi sürecinde rol oynamaktadır.

“Harvey’e göre; yerin (place) iki özel anlamı bulunmaktadır: Biri, kimi sosyal süreçler tarafından oluşturulmuş zaman-mekân haritasında bir durum ya da konumdur. Diğeri ise, zaman- mekân yapısının içinde ve dönüşümünde ortaya çıkan bir ‘süreklilik’ ya da ‘oluştur’” (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011).

Mekânın ve yerin çok boyutlu yapısı, yerleşmelerin de kuruldukları mekân ile etkileşen ve bu etkileşime göre biçimlenen bir karakter ortaya koymasına yol açmaktadır. Bu noktada, yerleşmelerin de farklı boyutta ele alınabilecek olan öğelerin bir araya geldiği birer yapı olduğunu söylemek mümkündür. Harvey (1990) bu konuyla ilgili olarak *“Mekânsal biçimler, içinde toplumsal süreçlerin olduğu cansız nesneler olarak değil, toplumsal süreçleri, bu süreçlerin mekânsal olmasıyla aynı tarzda ‘içeren’ şeyler olarak görülmelidir”* demektedir (Harvey’den akt. Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011).

Yerleşmelerinin ortaya çıkışı söz konusu olduğunda ise; tıpkı bulunulan mekânı tanımlama sürecinde tarif edildiği gibi, öncelikli olarak, nerede olduğunu anlama ve tanımlamanın önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. İnsanın bulunduğu mekânı açıklaması, mekân ile arasında, o mekânı deneyimlediği ölçüde bağ kurabilmesi; kimliğin oluşumu ve sürdürülebilirliğine de katkı sağlamaktadır.

Mekâna Kimlik Kazandıran Bir Olgı: Yerin Ruhı

Şekil 2.4: Çevrenin insan tarafından algılanarak yerin ruhunun ortaya çıkma süreci¹

Yerin ruhuna ilişkin tanım; insanın zihninde ve iç dünyasında yer alan, kendine özgü olan birikim ve gerçekleştirilen bireysel deneyimler ile biçimlenerek ortaya çıkan öznel bir yapı ile açıklanabilir (Norberg-Schulz, 1979). Lynch (1960) bu kişisel deneyim ve değerlendirmelerin birey ya da toplumdaki yansıması olarak “imgelem” olgusundan söz eder ve mekânın bellekte iz bırakabilmesinde önemli olduğuna değinir. Söz konusu öznel değerler bütünü, kişinin belleğinde, kişilerin o mekân ile kurdukları ilişkinin biricikliğini önplana çıkarmaktadır. Kurulan bu ilişki tek taraflı olmaktan çok karşılıklıdır ve bu da mekân ile insan arasındaki etkileşim olarak adlandırılabilir (Norberg-Schulz, 1979). Böylelikle, söz konusu etkileşimin bir ürünü olarak ortaya çıkan bir kavram olarak “yerin ruhu” (*genius loci*) söz konusu olmaktadır (Şekil 2.4).

Yerin ruhunun ortaya çıkmasında etkin olan bir diğer ilişkinin ise; mekân ve yer arasında kurulan ilişki olduğu söylenebilir (Şekil 2.5). “Mekân” kavramının, “yer” kavramından kapsam ve içerik açısından farklı olduğunu ifade eden Yıldız ve Alaeddinoğlu (2011)’ya göre ise; mekân-yer ilişkisi de tartışılmalı konular arasındadır. Aynı kaynakta² bu konuya şu şekilde değinilmektedir:

“Aslında, bu iki kavram arasındaki temel ayrım, yerin lokasyonlara ve noktalara denk gelen ve insanların yaşam deneyimleriyle ilgisi olmayan bir alana denk düşmesine karşılık; mekânın varoluş alanı olarak insanların karşılıklı etkileşimleriyle ortaya çıkan sistemleri ifade etmesi ve insanileşmiş olmasıdır. Bu

¹ Lynch (1960), Norberg-Schulz (1979) ve Pallasmaa (1996)’nın anlatımlarından yola çıkılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

² A.g.e: Yıldız, M. Z. ve Alaeddinoğlu, F., (2011).

nedenle, bir okul, işyeri ya da ev için mekân sözcüğü rahatlıkla kullanabilirken, Mars'ın yüzeyi için aynı ifadeyi kullanmak yanlış olur. Certeau¹'ya göre, yer, belli bir mahaldeki duruşların anlık görünüşüne; mekân ise zaman değişkenini de içine alarak hareketliliğe işaret eder (Certeau'dan akt. Ayman, 2006)".

Şekil 2.5: Yerin ruhu olgusunu ortaya çıkaran unsurlar²

Bu olgunun tanımına göre; insanların kendi algılar ve öznel değerler bütünü çerçevesinde, bulundukları mekânı anlamlandırma süreci farklı işlemekte; bunun sonucunda o mekânı nasıl bir yer olarak ifade ettikleri de kişiden kişiye unsurlar fiziksel, algısal, psikolojik vb. olarak çeşitlilik ve değişiklik gösterebilmektedir. Bu çeşitliliğe bağlı olarak da her insanın mekânı ya da bir yeri anlamlandırma süreci farklılaşarak sonuçlanmaktadır. Örneğin; farklı yaş ya da meslek grubundan kişilerin aynı mekânda gerçekleştirdikleri eylemler ve mekânı deneyimleme biçimleri farklı olacağından, mekânın söz konusu kişilerin belleklerinde de farklı bir imge oluşturacağını söylemek mümkündür.

Her insan gibi, herbir yerin de varlığını sürdürebilmesi için gerekli olduğu öne sürülen “*genius loci*” (yerin ruhu) kavramı, Norberg-Schulz (1979) tarafından “yer ve mekânın organik etkileşiminden doğan fenomenolojik bir deneyim” olarak ifade edilmektedir (Şekil 2.5). Mekâna ilişkin olarak geçmişten günümüze aktarılan önemli bir olgu olarak, Harvey (1990) de, kitabının “*Mekân, Zaman ve Yer*” adlı bölümünde “*genius loci*” olgusuna değinmektedir. Söz konusu bölümde, bu olgunun Antik Roma dönemine dayandığını belirten yazar, o dönemdeki inanışına göre; her bağımsız varlığın kendi “*genius*”una, yani “koruyucu ruh”na sahip olduğunu, bu ruhun insanlara ve yerlere hayat verdiğini, onlara doğumlarından ölümlerine dek eşlik ettiğini, onların

¹ Michel de Certeau (1925-1986); Fransız düşünür, yazar, araştırmacıdır.

² Lynch (1960), Norberg-Schulz (1979) ve Pallasmaa (1996)'nın anlatımlarından yola çıkılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

karakterlerini ve özlerini belirlediğini ifade eder (Norberg-Schulz'dan akt. Alangoya, 2015). Bu açıdan ele alındığında, bir mekânın ne şekilde “yer” olabildiği ve nasıl bir yer olarak algılandığı “yerin ruhu” kavramı ile ilişkilendirilebilmektedir.

2.2 Yerleşme Kimliği, Ortaya Çıkışı ve Biçimlenişi

Yazında, bir yerleşmeye ait kimliğin ortaya çıkış sürecini çeşitli dinamiklere bağlı olarak açıklayan farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Fizik mekânın özellikleri, bu mekân sınırları içinde yer alan toplumsal çevrenin yapısı ve kültürel katmanlarının oluşumu, söz konusu süreçte etkin olan unsurlar olarak sayılabilir (Lefebvre, 1974; Norberg-Schulz, 1979; Assmann, 1992; Morley ve Robins, 1995). Bu nedenle, yerleşme kimliğinin oluşum sürecini açıklarken, belli başlı bu unsurların da kavramsal olarak açıklanması önem arz etmektedir. Bir mekânın “yer” olarak anlamlandırılması süreci de kimliğin oluşumunda önemli rol sahibidir ve bu süreci biçimlendiren bellek, kültür, aidiyet, gelenek gibi bazı kavramlara aşağıda yer verilmiştir (Assmann, 1992; Morley ve Robins, 1995).

Şekil 2.6: Mekân ve yer kavramlarını biçimlendiren etmenler¹

¹ Lynch (1960), Norberg-Schulz (1979) ve Pallasmaa (1996)'nın anlatımlarından yola çıkılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Ayırıcı ve tanımlayıcı boyutları ile kimlik, en basit anlatımıyla, bir varlığın kendisine ilişkin olarak ortaya koyduğu özsel nitelikler bütünü olarak ifade edilebilir (Morley ve Robins, 1995). Bu varlık, kimi zaman bir insan kimi zaman bir yer kimi zaman ise bir nesne ile ilişkili olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu noktada, Schlesinger (1987); kimliğin yalnızca bir nesne olarak değil, “bir simgeler ve ilişkiler sistemi” (Şekil 2.6) olarak düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir (Schlesinger, 1987; akt. Morley ve Robins, 1995). Assmann (1992) ise; “ben” ve “biz” ifadeleri üzerinden kimliğin bireysel ve toplumsal boyutlarından söz etmektedir (Şekil 2.7).

Şekil 2.7: Kimliğin bireysel ve toplumsal yapısı (Assmann, 1992)

İçeriği ne olursa olsun, “bütün kimlikler, toplumsal ilişkiler sistemi içinde oluşur ve birbirlerini karşılıklı tanımaları gerekir” (Schlesinger, 1987; akt. Morley ve Robins, 1995). Tüm bu özelliklerinden yola çıkılarak, kimlik; bir kişi ya da yerin varlığının ya da bir bireyin bir gruba aitliğinin bir kanıtı olarak kabul edilebilir. Bu da kimliğin aidiyet bağı kurarak insanın kendisini bir birey olarak herhangi bir topluluğun ya da bir yerin parçası olarak hissedebilmesi olduğu anlamını taşımaktadır. Buradan yola çıkarak, yerleşmelerde kimliğin oluşumunun da insan topluluklarının birbirlerine ve bulundukları yere aidiyet geliştirmeleri sonucunda toplumsal çevrenin sınırlarını belirlemesi ile gerçekleştiğini söylemek de mümkündür. İnsan toplulukları, bir araya gelerek deneyimledikleri yerleşme mekânının toplumsal ve fiziksel sınırlarını belirlerken; söz konusu sınırlar içinde aidiyet duygusundan doğan bir yer tanımı ve kimliğin ortaya çıkışını da sağlamaktadır.

Aidiyet Duygusunun Mekânı Biçimlendirili

Toplumsal mekân biçimlenirken; insanın kendisi ile bulunduğu mekân arasında bir bağ kurması, aidiyet duygusunu deneyimlemesi, kendisi ve ait hissettiği yerdeki diğer varlıklar ile bir ilişki geliştirebilmesi gibi süreçler önemli bir rol oynamaktadır. Bir mekâna ilişkin olarak geliştirilen ya da öncesinde sahip olunan deneyimler, insanların ortak noktalarına katkı sağlayarak bir araya gelmeleri için de elverişli bir ortam teşkil edebilir. Bu durumda, insanların “kendisi gibi” olan ya da kendisiyle benzerlikler gösteren bir diğer kişi ya da bu kişilerin oluşturduğu gruba karşı bir arada bulunma eğilimine sahip olduğu söylenebilir (Göregenli, 2010; Morley ve Robins, 1995). Buna benzer ortak algıya ve deneyimlere dayalı paylaşımlar da, insanların bulundukları mekâna ve o mekânı paylaştıkları gruba ait hissetmesini sağlamaktadır. Öyleyse, tarihsel süreç boyunca insan topluluklarını fiziksel ve sosyal bir ortak çevrede bir araya getiren etmenlerden olan aidiyet duygusunun birleştirici bir etki gösterdiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

Gölbetekin (2017)’in bellek ve kimlik ile yakından ilişkilendirdiği aidiyet duygusu, sahiplik durumundan da öte, ait hissedilen yer, nesne ya da grubun özellikleri ile kişinin kendi özellikleri arasında bir bağ kurabilme yeteneği ile ilgili bir kavramdır. Bu konuya ilişkin olarak, Göregenli (2010)’nin “kişinin bir şeyi ya da mekânı onunla kurulan karşılıklı ilişki içinde kendinin kılması” biçiminde tanımladığı “*kendileme*” olgusundan söz eder. Söz konusu “kendinin kılma” süreci sayesinde insan, “kendiliği” üzerinden çevresel bir tanımlama yaparken, aynı zamanda içinde bulunduğu ve ait olduğu fiziksel ya da toplumsal mekânın sınırlarını belirtmiş olur. Bir başka deyişle mekânın sınırını, kişinin benzerlik ve farklılıklardan doğan algısı sayesinde gösterdiğ i oraya ait olma ya da ait hissetme eğilimi belirlemektedir. Bu nedenledir ki; söz konusu sınırlar; fiziksel ve nesnel olabileceği gibi, kişiden kişiye değışiklik gösterebilen deneyim ve birikimlerin birer sonucu olarak da biçimlenebilmektedir. Bu durumda tariflenen mekân, fiziksel ve toplumsal yapısı açısından farklı boyutlarıyla ele alınmalıdır.

Söz konusu bir araya geliş ve birlikte olma durumu ise; insanların birbirlerine ve ortak mekânlarına ait hissetmeyi sürdürebilmesiyle kalıcılık elde edebilir. Bu durumda, toplumsal anlamda bağlayıcı rolü üstlenen ve sürdürülebilir niteliği güçlendiren bazı

unsurların da sürece katkılarına değinmek önemlidir. Bu noktada, geleneğin ortaya çıkışı ve aktarımı konuları önplana çıkmaktadır.

2.3 Toplumsal Mekân, Kültürel Bellek ve Kimlik İlişkisi

Bir yerleşmeye ait kimliğin ortaya çıkış süreci; çeşitli dinamiklere bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Fizik mekânın özellikleri, bu mekân sınırları içinde yer alan toplumsal çevrenin yapısı ve kültürel katmanlarının oluşumu, söz konusu süreçte etkin olan unsurlar olarak sayılabilir. Bu nedenle, yerleşme kimliğinin oluşum sürecini açıklarken belli başlı bu unsurların da kavramsal olarak açıklanması önem arz etmektedir. Önceki bölümlerde değinildiği üzere; bir mekânın “yer” olarak anlamlandırılması süreci de kimliğin oluşumunda önemli rol sahibidir ve bu süreci biçimlendiren bellek, kültür, aidiyet, gelenek gibi bazı kavramlara aşağıda yer verilmiştir.

2.3.1 Gelenek ve Kültürel Bellek İlişkisi

Grupların korunaklı alanlar meydana getirme ve birlikte hareket etme güdüsü ile yaşamsal gereksinimlerini karşılama ve tehlike oluşturabilecek durum ya da unsurlara karşı dayanışma içinde olma eğilimi ile toplumsal çevrenin oluşumu adına temel teşkil edebilecek bir ortamın da oluşmaya başladığını söylemek mümkündür. İnsan doğası ve gereksinimlerinden kaynaklı olarak ortaya çıkan bu zemin, daha sonra daha farklı yapıda bir alışverişin ve ilişkilerin doğmasına da ortam sağlamıştır. Bu şekilde çeşitlenerek artan ve karşılıklı olarak sürdürülmeye çalışılan ilişkiler ağının, belirli eğilim, ritüel ve uygulamaların doğmasına katkı sağladığı söylenebilir. Gelenek ve ritüellerin doğuşu kadar ne şekilde ve hangi koşullar altında sürdürülebilirliğinin sağlandığı da önemli bir konudur.

İnsanın geçmişi anımsama eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür. Buna öncelikle kendini bir “birey” olarak tanımlayabilmesi sürecinde gereksinim duymaktadır. Fakat “geçmiş ancak kendi ile ilişki içinde olunması halinde ortaya çıkar” (Assmann, 1992). Gülbetekin (2017) geçmiş ile ilişki kurmanın iki vazgeçilmezi olarak iletişimin kesintisiz devam etmesi ve alışveriş içinde olunan gerçekliğin çerçevesinin değişmemesi ya da

kaybolmaması koşullarından söz eder. Bu noktada bellek, kimliklerin oluşumunda ve kültürel birikim sürecinin aktarımında önemli bir işlev üstlenmektedir.

“Hatırlama, kimliğin çimentosudur” diyen Margalit¹’ten aktarımla, toplumsal bir bilinç geliştirme ve böylece kolektif bir belleğe sahip olmanın toplumları dağılmaktan ve tarihsel süreç içinde kaybolmaktan koruduğunu vurgulanmaktadır (Margalit’ten akt. Morley ve Robins, 1995; Assmann, 1992). Bunun yanı sıra Connerton (1999), kolektif bellek için süreklilik ve değişmezliğin önemine dikkat çeker (Connerton’dan akt. Gülbetekin, 2017). Gülbetekin (2017) semboller, törenler, değerler somut ve/veya soyut vasıtalar aracılığıyla sürekli bir tekrarlama sürecine işaret ederken, bu sürecin öneminin “ölümsüzlük” kaygısının ortaya çıkardığı bir “toplumsal belleği diri tutma” gereksiniminden kaynaklandığını savunmaktadır. Buradan yola çıkarak, sürekli olarak anımsama ve tekrarlama süreçleri kesintiye uğradığında, toplumsal belleğin hasar göreceğini de söylemek mümkündür. Assmann (1992), ortak kimliklerin gereksinim duyduğu ve tarihin derinliklerine kök salan “süreklilik” imgesini, kültürel anlamda var olma ve yaşamaya devam etmenin bir kanıtı olarak görmektedir. Aynı zamanda bireylerin ve böylelikle toplumların geçmişine daha sıkı bağlanmasını sağladığını ileri sürer. Connerton (1999) ise; aynı toplumsal yapı içinde yer alan bireylerin ortak anı ve deneyime sahip olacaklarını kabul eder. Bu da bir anlamda, ortak bir kültürel bellek anlamında gelmektedir. Bir yandan da toplumların kültürel bellekleri ile sürekli etkileşim halinde olması zorunluluğunu bazı koşullara dayandırır. Assmann (1992)’a göre sürekliliğin aksamaması için geçmişin tamamen kaybolmaması ve geriye soyut ya da somut bazı delillerin kalması gerekmektedir (Assmann’dan akt. Gülbetekin, 2017) .

Belleğin geçmişi gelecek ile bağlantılı kılma rolünün önemi, insan deneyimlerinin aktarılacak topluluklar oluşturulması noktasında açığa çıkmaktadır. Belleğin bu bağlayıcı/aktarıcı rolü, mekân ve insanın birbirini biçimlendirme sürecinin yanı sıra, insanın diğer insanlar ile bir arada bulunma, hareket etme, yaşama etkinliğinin hem sağlayıcısı hem de bir ürünü olarak ortaya çıkan gelenek ve kültür olgularına da koşut bir yapı sergilemektedir.

¹ Avishai Margalit; İsraili akademisyen ve felsefeci.

2.3.2 Kültür Olgusunun Bi imleni i ve Kimli e olan Katkısı

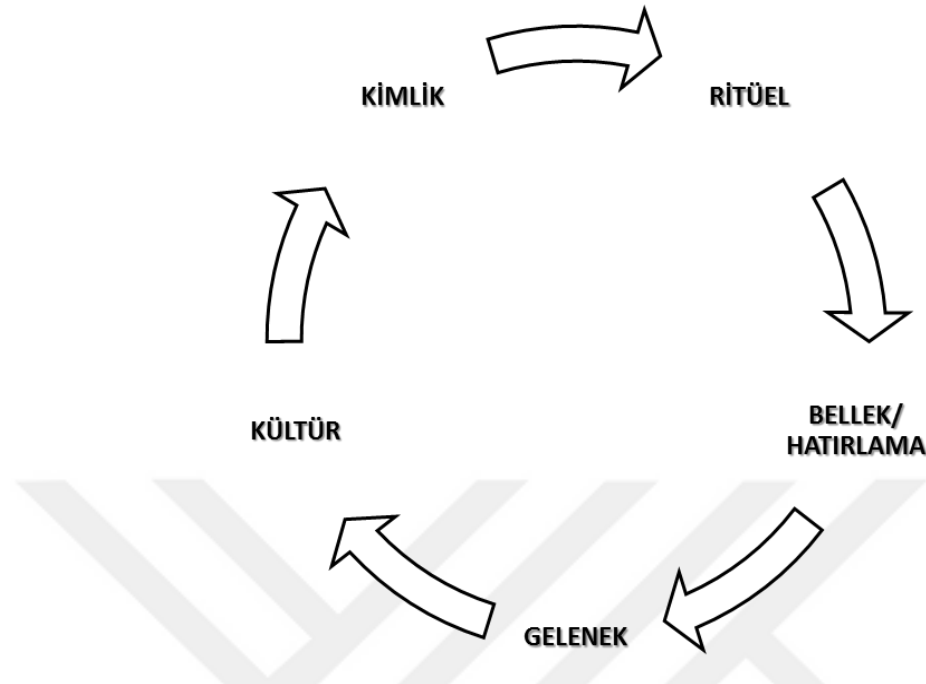
Kültür de tıpkı aidiyet duygusu, gelenek ve bellek gibi insan gruplarını/toplumları birbirine ba layan nitelikteki yapıların bir araya gelip diğerlerinden farklılaşmasıyla ortaya çıkan bir diğer kavramdır. Mekânın, hem fiziksel hem de toplumsal anlamda hem ürünü hem de geliştiricisi olarak nitelendirilendirilebilir. Buna karşın; “kültür, toplumların muhakkak en önemli bütünleştirici mek nizması değildir; bu, ekonomik ve siyasi b t nle medir ki, bu sayede  a da  devletler kitleleri bir araya getirebilmi tir” (Morley ve Robins, 1995). Fakat Schudson (1994)’un belirttiği gibi, “kültür, kendi açısından tutarlı olsa da, toplumsal eylem düzeyinde muhakkak bütünleşmeyi gerekli kılmaz; pek l  bölücü bir etken olabilir” (Schudson, 1994; akt. Morley ve Robins, 1995).

Kültür; tıpkı gelenek gibi, ortaya çıkışında belleğin etkisi söz konusu olan bir olgu olarak, geçmişin geleceğe aktarımında etken olan unsurlardan biridir (Assmann, 1992; Morley ve Robins, 1995). Aynı zamanda bellek aracılığıyla aktarımı sağlanan, yine bellek aracılığıyla biçimlenen bir ürün olarak da kültür, toplumların bir araya gelmesi noktasında başlıca kavramlardan biri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Öyleyse kültür ve belleğin birlikteliğinin oldukça anlamlı ve açıklayıcı olduğunu söylemek mümkündür ( ekil 2.8).

Kültür ve bellek birbirine benzer etkiler barındıran iki ayrı kavram olmanın ötesinde, birlikte bi imlenebilen, etkileşen ve ortak ürünler ortaya çıkarabilen olgulardır. Bu birliktelik ve etkileşimin çerçevesini oluşturan çeşitli unsurlar sayılabilir. Ortak  zellikler, paylaşım, kimlik gibi bu çeşitli unsurların bir araya gelişi ve etkileşim halinde olu u, kültürel bellek olgusunun ortaya çıkışına da zemin oluşturmaktadır.

Kültürel belleğinin oluşumu için toplumsal bir bilinçten ve kimlikten söz edebiliyor olmanın önemine dikkat çeken Assmann (1992)’ın tanımıyla “ortak belleğe sahip bireylerin oluşturduğu birlik” biçiminde ifade edilebilecek olan toplum ve kendisini oluşturan temel unsur olan birey arasında çift yönlü bir etki süreci söz konusudur. Bu etkileşim, karşılıklı aidiyet ba ının oluşumuyla gerçekleşmektedir. Kendilerini ait hissettikleri gruba karşı aidiyet duygusu geliştiren bireyler, bulundukları toplumun temelini olu turlarken; aynı zamanda, meydana getirdikleri toplumun birer  yesi

olarak da kendilerini sürekli olarak yeniden tanımlarlar. Bu şekilde bir etkileşim sürecinin doğması, kolektif bir bilincin ortaya çıkışına olanak sağlamış olur.

Şekil 2.8: Yerleşme kimliğinin oluşumunda sürekliliğin rolü¹

Kimliğin içeren ve dışlayıcı niteliği göz önünde bulundurulduğunda, “kolektif kimliğin herhangi bir grubun üyelerinin kendi ortak geçmişlerine dayanarak tanımladığını” söylemek mümkündür (Morley ve Robins, 1995). Ortak geçmiş ve ortak bir bellek sahipliği, “biz” kavramını biçimlendirmektedir. Bu tür bir “kendine yakın bulma/kendiyle benzeştirme” süreci grup ya da toplum içinde yer alan bireylerin birbirlerine ve ait oldukları gruba olan bağlılıklarını güçlendirmektedir (Göregenli, 2010). Böylece, “toplumsal kimliklerin sürekli bir oluşum içinde olabildikleri, sınırlarını sürekli olarak tanımladıkları görüşüne dayanan dinamik bir kimlik fikri” geliştirilebilir (Schlesinger, 1987; akt. Morley ve Robins, 1995).

Kültür ve kimliğin ortaya çıkışında sözü edilen insan-toplum, insan-mekân ve toplum-mekân ilişki ağının kıyı yerleşmelerinde nasıl ortaya çıktığının araştırılması için ise; bir ada yerleşmesi olarak Burgazada ve suya dayalı kültürünün biçimlenişi irdelenmektedir.

¹ Assmann (1992), Morley ve Robins (1995), Gülbetekin (2017)’nin çalışmalarından yola çıkarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

KIYI KAVRAMI, KIYI YERLEŞMESİ VE SUYA DAYALI KÜLTÜRÜN OLUŞUMU

3.1 Kıyı Kavramına İlişkin Tanımlar ve Kıyı Türleri

Günümüzde hem insanların hem de yerleşmelerinin en çok gereksinim duyduğu ve ilgi gösterdiği alanlar olarak kıyı mekânlarında ortaya çıkan kültürel yapıyı anlayabilmek için, öncelikli olarak “kıyı” kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. İlk olarak, bir coğrafya terimi olarak akla gelebilecek olan kıyı kavramı, Türk Dil Kurumunca (2019) “su ile karanın birleştiği yer” biçiminde tanımlanmaktadır.

Yazındaki farklı akademik çevrelerin yapmış olduğu çeşitli tanımlamalarda örtüşen genel kıyı tanımı, oluşum biçimleri ve coğrafi nitelikleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu coğrafi özellikler üzerinden ele alınan kapsayıcı tanımlardan biri kıyıyı “Deniz, tabii, suni göl ve akarsuların taşkın durumları dışında suyun kara noktasına değdiği noktadan sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, baltalık... vb. gibi özel bir amenajman¹ ve çevresel koruma gerektiren biyolojik bir zenginlik, deniz ve kara ekosistemlerinin bulunduğu ve her iki sistemin birbirini etkilediği bir coğrafya, kültürel miras, sosyal ve sosyo-ekonomik olarak değerli bir alan” şeklinde ifade etmektedir (Gazioğlu vd. 2013’ten akt. Solmaz, 2017). Kıyılar, hem işitsel hem de görsel değerinden dolayı bir manzara unsuru oluşturan su ile iç içe olması nedeniyle peyzaj değeri de oldukça yüksek alanlardır (Uzun, 1990; akt. Oktay vd., 2015).

¹ Amenajman: Genellikle ormancılık faaliyetleri ile ilgili olarak kullanılan, genel anlamda bir işin yönetimi”ne karşılık gelen Fransızca kökenli sözcüktür (Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Sözlüğü, 2015).

İnsanların sosyo-kültürel etkileşim gösterdiği ve sosyo-psikolojik açıdan da yarar sağlayan kıyı alanları, yerleşme mekânının oldukça önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Uzun (1990), konuyla ilgili olarak; bünyesinde barındırdığı fiziksel, algısal, psiko-sosyal çeşitlilikler sayesinde birçok farklı kullanıcılara ve kullanım biçimine olanaklar sunan kıyıların sahip olduğu su varlığı açısından, karasal alandakinden daha ılıman bir iklimsel etkiye sahip oluşu ve yer yer mikro-klimatik etki sunmasının kent kullanıcılarının yaşam kalitelerini yükselten bir etmen olduğuna değinmektedir.

Şehircilik yazınına bakıldığında ise; kıyının “birden çok boyutu olan bir yaşam mekânı olma” özelliğinin vurgulandığı görülmektedir. Kıyının “en ve boy ile tanımlanan iki boyutlu bir alan olmanın ötesinde, su ve karanın özelliklerini yansıtan, içinde doğal ve yapay çevrenin şekillendiği ve şekillendirdiği bir yaşam mekânı” olduğunu belirten Kılıç (1999) bu konuyu, “kıyı, tek başına bir eşiği, eni, boyu olan bir yeri; kıyı mekânı ise eni, boyu, yüksekliği/derinliği olan doğal bir mekânı; sosyal, ekonomik, kültürel boyutu ve yapılı çevresi ile yaşam mekânını tarif eder” biçiminde açıklamaktadır.

3.1.1 Kıyıların Oluşum Biçimleri ve Kıyı Tipolojileri

Kılıç, Akın ve Koç (2014), kıyı morfolojisinin akıntı, dalga, rüzgâr ve insan etkisi ile kıyı boyunca ve kıyıya dik taşınım ile yapılarla olan etkileşim sonucu, biçimlenmekte ve değişmekte olduğunu belirtir. Kıyı morfolojisindeki bu değişim, farklılaşan kıyı aktivitelerine olanak sağlamanın yanı sıra farklılaşan sorun kümelerini de ortaya koymaktadır (Kılıç vd., 2014). Yine bu değişimin; insan ve mekân arasındaki etkileşim sonucu farklı kültürel yapıları doğuracağı ve farklı kimlikler biçimlendirebileceğini söylemek mümkündür.

Solmaz (2017) tarafından “kara ile suyun birleştiği bir arakesit” olarak da ifade edilen kıyıların coğrafi bir kavram olarak ele alındığında ise; dağların uzanış biçimi, dalgalar ve gelgitler, akıntılar, iç kuvvetler, akarsular, canlılar, buzullar ve hava akımları gibi çeşitli doğal nedenler ile biçim kazandığı belirtilmektedir. Kıyılar, bu doğal oluşum türlerine göre de bazı sınıflara ayrılmaktadır (Varış, 2019; Sanır, 2000):

- **Enine Kıyılar:** Dağların kıyıya dik uzandığı yerlerde görülen, girinti-çıkıntısı fazla olan enine kıyılarda, hem kıta sahanlığı hem de liman hinterlandı geniştir.

Kıyidan iç kesimlere doğru hem ulaşım hem de deniz etkisinin geçişi kolaylıkla sağlanmaktadır.

- **Boyuna Kıyılar:** Dağların kıyıyla koşut uzandığı yerlerde görülen ve girinti-çukuntıları fazla olmayan bu tür kıyılarda doğal limanlar az sayıda ve kıyı hinterlandı dardır. Dağların kıyıya set biçiminde konumlanmış olması, deniz etkisinin iç kesimlere geçişini ve bu aks üzerindeki ulaşımı zorlaştıran bir durum teşkil etmektedir.
- **Ria Tipi Kıyılar:** Akarsu vadilerinin deniz suları altında kalmasıyla oluşan kıyı tipidir. Ülkemizde İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Haliç ve Güneybatı Anadolu kıyıları, bu kıyı tipine örnek olarak gösterilebilir.
- **Dalmaçya Kıyı Tipi:** Türkiye’de Antalya-Kaş kıyılarının örnek gösterilebileceği bu tip kıyılar, kıyıya paralel uzanmış dağların çukur kısımlarının deniz suları altında kalmasıyla oluşan kıyı tipidir. Dağların yüksek kısımları kıyıda adaları oluşturur.
- **Limanlı Kıyılar:** Geniş tabanlı vadilerin ve/veya koy ya da körfezlerin deniz suları altında kalmasıyla oluşan kıyı tipidir. Büyükçekmece ve Küçükçekmece kıyıları ise İstanbul özelinde bu kıyı tipi için verilebilecek örneklerdendir.
- **Haliç (Estuar) Tipi Kıyılar:** Gelgit olayının etkisiyle akarsu ağzlarında oluşan kıyılardır. Kuzeybatı Avrupa kıyılarındaki önemli limanlar buna örnektir.
- **Fiyort Tipi Kıyılar:** İskandinav Yarımadasındakiler gibi buzul vadilerinin suları altında kalmasıyla oluşan kıyılardır. Eğer kıyıda adalar var ise ve kıyının girinti-çukuntısı fazla ise bu tür kıyılara “*skyer*” tipi kıyılar denir.
- **Resif Kıyıları:** Mercan iskeletlerinin üst üste birikmesiyle oluşan kıyı tipidir.

Şekil 3.1: Türkiye’de görülen kıyı tipolojileri (Varış, 2019).

Şekil 3.1’de yer verilen kıyı tipolojileri içinde, Adalar’ın genelinde derin girinti-çukurlukların olmamasından dolayı, enine kıyı tipine uygun bir görünüm çizdiği söylenebilir. Özellikle Burgazada’nın kuzeybatısında bulunan (Madam) Marta Koyu dışında derin bir girintili kıyısı olmaması ve daireye yakın formu, bunu destekleyen bir özelliklerdendir.

3.1.2 Kıyı ile İlgili Kavramlar

3621 sayılı Kıyı Yasası¹ ve bu yasaya dayanarak çıkartılan Uygulama Yönetmeliği kıyıları coğrafi özelliklerinin temel alındığı bir yöntemle tanımlamıştır (Solmaz, 2017). Buna göre;

- **Kıyı çizgisi (KÇ):** Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, taşkın durumları dışında, suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgiyi,
- **Kıyı Kenar çizgisi (KKÇ):** Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturulduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırını,
- **Kıyı:** Kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasındaki alanı,

¹ 3621 sayılı Kıyı Yasası, Madde 4.

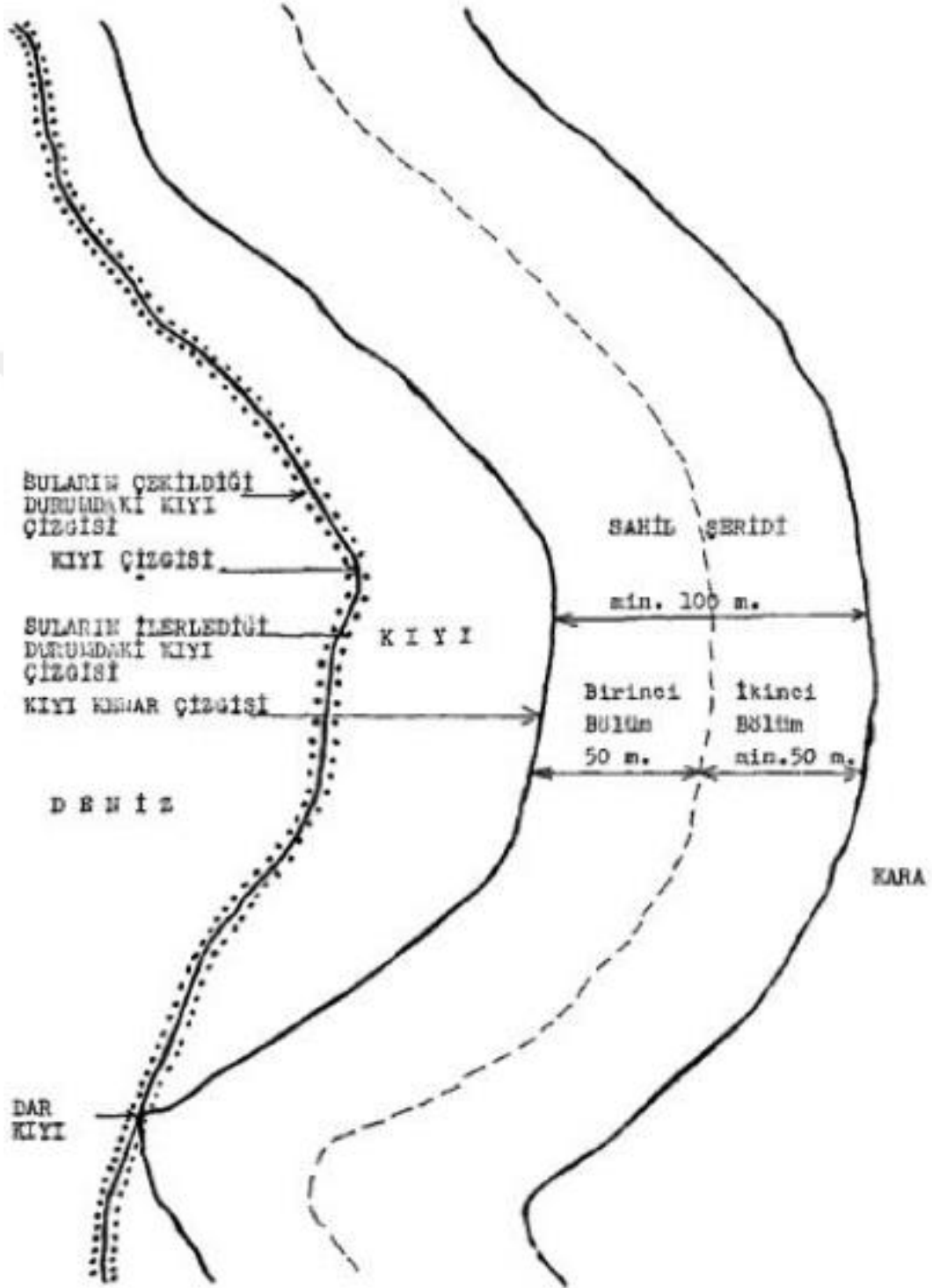
- **Sahil şeridi:** Kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alanı,
- **Dar Kıyı:** Kıyı kenar çizgisinin, kıyı çizgisi ile çakışmasını,
- **Dar-Yüksek Kıyı:** Plaj ya da abrazyon platform olmayan veya çok dar olan şev veya falezle son bulan kıyıları,
- **Alçak-Basık Kıyı:** Kıyı çizgisinden sonra da devam eden, kıyı hareketlerinin oluşturduğu plaj, hareketli ve sabit kumulları da içeren kıyı kordonu lagün gölü, lagün alanları, sazlık, bataklık ile kumluk, çakıllık, taşlık ve kayalık alanları içeren kıyıları,
- **Sahil Şeridi:** Deniz ve tabii göllerin kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alanı ifade etmektedir¹ (Şekil 3.2).

Bu kavramlar, Türkiye’de kıyı alanlarının tanımlanmasına ilişkin başlıca kavramlardır. Bununla birlikte yasal çerçevede yer almadığı halde önem kazanan bazı kavramlar da söz konusudur. Bunlardan ikisi olarak “‘Ön kıyı’ ve ‘art kıyı’ kavramları ise söz konusu Yasa ve Yönetmelik’te yer almamakla birlikte yazında şu şekilde tanımlanmıştır” (Solmaz, 2017):

- **Ön Kıyı Çizgisi:** “Okyanus, deniz, göl ve akarsular sularının çekildiklerinde oluşturdukları doğal sınırdır”.
- **Art Kıyı Çizgisi:** “Okyanus, deniz, göl ve akarsular sularının oşinografik ve meteorolojik süreçlere dalga ve akıntı hareketlerine bağlı olarak yükseldiklerinde oluşturdukları doğal sınırdır”.

¹ 3621 sayılı Kıyı Yasası.

KIYI ÇİZGİSİ, KIYI, KIYI KEMAR ÇİZGİSİ, DAR KIYI,
SAHİL ÇERİDİ TANIMLARINI GÜSTERİR KROKİ

Yürütme ve İdare Bölümü Sayfa : 10

Şekil 3.2: Kıyı Yasası'nda belirtilen tanımlar (Resmi Gazete, 13 Ekim 1992)

3.2 Türkiye’de Kıyı Kavramının Ele Alınışı

Önceki bölümlerde değinilen açıklamalarda görüldüğü üzere; kıyı kavramına ilişkin, ağırlıklı olarak, coğrafi özellikleri ön plana çıkmakta da olsa pek çok farklı tanım getirilmiştir. Ayrıca söz konusu tanımların şehircilik disiplini çerçevesinde ele alındığında, çeşitli eksiklikleri olduğuna da değinilmektedir. Özellikle ülkemiz genelinde kıyı kavramının nasıl algılandığı ve kıyı alanlarının kent yaşamına nasıl konu edildiği göz önünde bulundurulduğunda; bu eksikliklerin ne yönde olduğunun saptanması, kıyı yerleşmelerinde kimliğin ortaya çıkış sürecini araştırma noktasında önem kazanmaktadır.

Kıyı alanlarının en çok etkilendiği yasalardan biri; kuşkusuz, söz konusu değişikliklerden en çok etkilenmiş olan Kıyı Yasası¹’dır. Kıyıyla ilgili kavramlar, içerikleri ve bu kavramlara ilişkin olarak yeniden tanımlanan nicel değerlerin süreç içinde değişim göstermesi, kıyıya ilişkin yapıları açıklarken de yeniden ele alınması gereken bir çerçeve gerekliliğini doğurmaktadır. Bununla birlikte; Turizmi Teşvik Yasası², Boğaziçi Yasası³, İmar Yasası⁴, Söz konusu değişikliklerin tarihçesini incelediğimizde şu sonuçlar ile karşılaşılacaktır (Pala, 1974; Yıldırım, 1975; Geray, 1976; Koçtaş, 1983; Geray, 1992; akt. Kurt, 2015; Sesli ve Akyol, 1999):

- 1966 yılında “*Milli Kıyılar Kanunu*” adını taşıyan ve su kıyısında en az 10 metre derinlikteki kuşağın toplumun yararlanmasına ayrılmasını öngören öneri ile diğeri 1972 yılındaki “*Kıyılar ve Turistik Alanlar Kanunu Tasarısı*” olmak üzere iki girişimde bulunulmuş; ancak bunların ikisi de yasalaştırılamamıştır.
- 1972 yılına kadar kıyı ile ilgili düzenlemeler 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun’un 636’ncı ve 641’inci Maddeleri ile 1961 Anayasası’nın 30’uncu

¹ 3621 sayılı Kıyı Yasası, 4/4/1990. Resmî Gazete (17 Nisan 1990), Sayı: 20495, Tertip: 5, Cilt: 29, Sayfa: 76.

² 2634 sayılı Turizmi Teşvik Yasası, 12/3/1982. Resmi Gazete (Tarih: 16/3/1982), Sayı: 17635, Tertip: 5, Cilt: 21, Sayfa: 262.

³ 2960 sayılı Boğaziçi Yasası, 18/11/1983. Resmi Gazete: (Tarih : 22/11/1983) Sayı: 18229, Tertip: 5, Cilt: 22, Sayfa: 970.

⁴ 3194 sayılı İmar Yasası, 3/5/1985. Resmi Gazete: (Tarih :9/5/1985), Sayı: 18749, Tertip: 5 Cilt: 24, Sayfa: 378.

Maddesindeki ilgili hükümleri çerçevesinde yapılmıştır (Pala, 1974; Yıldırım, 1975; Geray, 1976; Koçtaş, 1983; Geray, 1992; akt. Kurt, 2015).

- 1984 ve 1992 yıllarında Kıyı Yasası (3621 Sayılı) yürürlüğe girmiştir. Fakat süreç içinde iptallerine ve daha sonra da çeşitli değişikliklere yönelik kararlar alınmıştır.
- Günümüzde geçerli olan Kıyı Yasası ise; 1992 yılında yürürlüğe giren yasadır.
- Yasa'ya çeşitli eklemeler yapılarak çeşitli değişiklikler yapılmış; özellikle kıyı kenar çizgisi konusunda yeni düzenlemeler söz konusu olmuştur.

Söz konusu kıyı alanlarının ve bu alanlarının oluşumunu sağlayan su öğelerinin varlığına dayalı kültürel yapı ve kimlik olduğunda, koruma kavramı da oldukça büyük bir önem kazanmaktadır. Bu konu, yasal düzlemde ele alındığında ise¹, hem kuramsal hem de uygulamaya dayalı olarak sınırları belirgin bir koruma anlayışının benimsenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kıyı alanlarının öncelikle mevcut hali ile korunabiliyor olması konusu, özellikle ülkemizdeki kıyı yerleşmeleri çerçevesinde, kıyı kültürünün sürdürülebilirliğine yönelik araştırmaların temel alması gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, sürdürülebilirlik olgusunun da koruma kavramı ile yakından ilişkili bir ilke olduğunu söylemek mümkündür.

Ülkemizde kentsel koruma kavramının tarihçesinin çok eski sayılmamakla birlikte, halen gelişmekte olduğunu söylemek mümkündür. Koruma kavramı ile birlikte, kültür varlıkları, turizm, kıyı alanları, imar vb. konular ile ilgili olarak oluşturulan yasal düzenlemeler de kıyıların ve kıyıya dayalı kültürün oluşumunu etkileyen bir süreci oluşturmaktadır. Söz konusu sürecin yakın geçmişi incelendiğinde aşağıdaki gibi bir akış karşımıza çıkmaktadır (Kejanlı vd., 2007; Özyiğit, 1992):

- GEEAYK²'nin kurulması; XX. yüzyılda koruma kavramının hukuksal çerçevede daha ağırlıklı bir biçimde ele alınmasının bir adımı olarak görülebilir. Özyiğit (1992); GEEAYK'nın 1983 yılına kadar olan faaliyetlerinin başarılı olduğunu fakat

¹ Koruma Yasası, Boğaziçi Yasası ve Kıyı Yasası; İstanbul'daki kıyı alanlarını en çok etkileyen yasal düzenlemelerin başında gelmektedir. İmar Yasası ve Turizm Teşvik Yasası da kıyı alanlarını etkileyen yasalar olarak ele alınabilir.

² Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu.

daha sonra oluşturulan Bölge Kurulları ve yetkileri ile ilgili olarak, akademisyen görüşlerinin ağırlığını kaybettiğini ve bunun taşınmaz doğa ve kültür varlıklarının korunması adına sorun teşkil ettiğini belirtir.

- 1970’li yıllara gelindiğinde, “Eski Eserler Yasası”nın çıkarıldığı görülmektedir.
- 1980’li yıllarda, pek çok yeni yasa yürürlüğe girmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile birlikte Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı da önem kazanmıştır. Bu sayede, Sit alanlarının korunmasına yönelik ayrıca planların hazırlanmasına başlanmıştır.
- 1980’li yılların koruma anlayışı ve buna yönelik uygulamaları, doğa ve kültür varlıkları açısından olumsuz karşılayan Özyiğit (1992) gibi Akdeniz (1998) de; 12 Mart 1982 tarihinde kabul edilen 2634 sayılı Turizmi Teşvik Yasası (TTY)’nin doğal ve kültürel varlıklar açısından sakıncalı durumlar doğurabildiği görüşündedir ve söz konusu yasaya göre; doğal ve kültürel değerlerin turizmin gelişmesi için yalnızca birer kaynak olarak görüldüğünü savunur.
- 2000’li yıllar; koruma alanında kurumsallaşma ve katılımın artırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesinin yanı sıra, özellikle 2010’lar sivil toplum örgütleri, meslek odaları vb. taraflarca, kamuoyunun daha çok ön plana çıkmak için çaba harcadığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3 Kıyı Yerleşmesinin Biçimlenişi

3.3.1 Su Öğesi Odağında Biçimlenen Mekân

Kıyı yerleşmeleri söz konusu olduğunda, öncelikli olarak, bir yerleşmenin ortaya çıkışı sürecinde, kıyıyı oluşturan su öğesinin yerleşme ile ilişkisinin anlaşılması gerekmektedir. Yerleşmedeki su öğesinin yerleşmelere ne şekilde etki ettiğini anlayabilmek adına, mekânsal ve işlevsel nitelikleri incelenmelidir.

Antik Çağ’da yaşamış olan düşünürlerin doğa ile iç içe geliştirdikleri ideoloji ve düşünsel sistemlerin temellendiği dört ana elemandan (ateş, toprak, hava ve su) biri olarak suyun anlam ve gereklilik açısından oldukça yaşamsal bir unsur olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür (Oktay vd., 2015). Suyun karayla olan değişken ilişkisi,

geçmişten günümüze, kent karakteri ve formunu belirlemede son derece etkili bir faktör olmuştur (Oktay vd., 2015). Yerleşmeler tarihi boyunca, bunun çok sayıda çarpıcı örneğine rastlamak mümkündür (Hattapoğlu, 2004; akt. Oktay vd. 2015). Doğal su kaynaklarının çevresi, insan yerleşmelerinin evrimi sürecinde öncelikli bir yerleşim noktası olarak rol oynamıştır. Bunu takiben gelişen süreçlerde, giderek büyüyen yerleşmenin biçimlenmesi ve mekânsal organizasyonu konusunda da önemli bir rol üstlenmiştir.

Su; birçok açıdan olduğu gibi, işlevsel anlamda da yaşamı kolaylaştırıcı bir etki sunmaktadır. Rekreatif işlevi, ekonomik bir gelir kaynağı sunması, ulaşımı kolaylaştırması gibi etkileri ile yerleşmedeki yaşantıya katkı sağlayan bir rol üstlenmektedir. Tüm bunların yanısıra su ögesinin estetik anlamda da insan yaşamına ve çevreye önemli bir katkı sağladığını söylemek mümkündür. Bütün bu özellikler, su olgusunu insanın ürettiği ve varlığını sürdürdüğü yerleşmeler açısından da önemli bir öge haline getirmektedir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, yer değiştirme, yük ve insan taşıma gibi gereksinimlerden kaynaklı olarak ortaya çıkan çeşitli ulaşım sistemlerinin üretilmesi ve geliştirilmesi noktasında da suyun kolaylaştırıcı etkisinden yararlanılmaktadır. Bugün, kentsel gelişimin en önemli etkenlerinden biri olarak değerlendirilebilecek olan ulaşım işlevinin su ile olan bu güçlü ilişkisi, tarihte kurulan ilk yerleşmelerde olduğu gibi, günümüzün kentlerinde de su unsurunun rolünün önemini ortaya koymaktadır.

Konu suyun taşınması ve yerleşme içi dolaşımı olduğunda, su kemerleri de özellikle İstanbul için önemli bir kentsel öge olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'da, Roma döneminde yapıldığı kabul edilen bazı su kemerleri; Mazulkemer, Karakemer, Turunçluk kemeri ve en bilineni Valens (Bozdoğan) Kemeridir (Karakuş, 2019; Bıçkıcı Arıcı, 2015).

İlk yerleşmelerle ilgili olarak da söz edildiği gibi, yerleşmelerin oluşumunun ve/veya gelişiminin su kaynaklarına yakın olma durumuyla güçlü bir bağı bulunmaktadır. Üretim biçimleri, ekonomik etkinlikler, toplumsal roller, insan ilişkileri ve insan-çevre etkileşiminin söz konusu bağı sistematiği içinde biçimlendiğini söylemek mümkündür. Bunun yanısıra, çevresel elemanların insan yaşantısı üzerinde ayrıca ve önemli bir

etkisinin oluşu, bireylerin ve dolayısıyla onların bir araya getirdiği toplumların sosyo-psikolojik yapılarını da önemli ölçüde etkilemektedir.

Tarihte bilinen ilk yerleşmelerin çoğunlukla doğal bir su kaynağına yakın olma çabası üzerine ortaya çıkması ile ilgili olarak, “ilk insanların mağara ve sulak alanları yaşam alanı olarak seçtiğini” belirten Hamamcıoğlu (2005); ilkel dönemde avcılık ve toplayıcılıkla yaşamını sürdüren insanoğlunun su kenarlarını; tatlı su ihtiyacını karşılamak, çeşitli bitki ve hayvan türlerini barındıran zengin bir ekosisteme sahip olması (Hudson, 1996), dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı savunma kolaylığı sağlaması ve kendine yaşayabileceği iklimsel özellikler sunması (Bender, 1993) gibi nedenlerden ötürü yaşama alanı olarak tercih ettiğini aktarmaktadır. Bu noktada, Marmara Denizi’nin kıyısında kurulan İstanbul (Byzantion)¹ özelinde de su kaynaklarına yakınlık ilkesinden, etkili bir yerleşim yeri oluşum nedeni olarak söz edilebilir².

Manzara ögesi olarak da önemli bir yere sahip olan su, kentsel mekân organizasyonun görsel anlamda etkili bir parçası olmayı sürdürmektedir. Tarihte küçük ve ilkel yerleşmeler olarak ortaya çıkmış olan kentlerin önemli bir kısmı, günümüzde küresel ölçekte değerlendirilebilen yapılara evrilmektedir. Bu gelişim süreci, beraberinde birçok değişimi de getirmektedir. Söz konusu değişimler öncelikle fiziksel olarak algılanabilir niteliktedir. Bu noktada da manzara ögesi olarak su, fizik mekânın önemli bir unsuru haline gelmektedir. Bunun yanı sıra, fizik mekândaki etkiler, eşzamanlı olarak toplumsal ve psikolojik boyutlarda da rol oynamakta ve yerleşme mekânında çok yönlü bir dönüşüm sürecini doğurmaktadır.

Su ögesinin yerleşme içindeki varlığı söz konusu olduğunda, su kaynağının kara ile oluşturduğu çok boyutlu bir mekân olarak kıyıya da değinmek gerekmektedir. Kıyı; su ile karanın arakesiti, “her ikisinin de ortak özelliklerini taşıyan “doğal bir kaynak olmasının yanı sıra”, yukarıda da belirtildiği üzere, “ekonomik ve stratejik özellikleri ile de çok boyutlu bir kavramdır ve “bu özellikleri, onu yerleşik hayata geçişten günümüze kadar rekabet ve mücadele alanı haline getirmiştir” (Kılıç, 1999). Kıyının kentsel

¹ “Byzantion” (Yun.) ya da “Byzantium” (Lat.); İstanbul’un günümüzdeki Tarihi Yarımada içinde kurulan yerleşme çekirdeğinin bilinen en eski adı.

² Bölüm 3.4’te ayrıntılı olarak yer verilmektedir.

mekândaki yeri, su olgusunun bu nitelikleri ve sağladığı olanaklar nedeniyle diğer alanlardan farklılaşmaktadır. Denilebilir ki; “insanlık tarihi boyunca, önceleri yaşam kaynağı olarak anlam ve değer kazanan su olgusu, yerleşmeler evrimi boyunca da farklı dönemlerde, farklı gelişmişlik düzeyleri, farklı gereksinimlere paralel olarak yaşamın vazgeçilmez bir parçası olagelmıştır” (Hattapoğlu, 2004).

Yerleşme mekânı ve su arasındaki etkileşimin gerçekleştiği başlıca mekânlar olarak kıyılar, bu etkileşim sürecinin nasıl geliştiği ve sürdürülebilirliğinin ne şekilde sağlanabileceği konusunda ipuçları sunması açısından oldukça önemlidir. Kentli ile kentsel mekân arasındaki bağın kurulmasında oldukça önemli bir rol üstlenen kıyı alanları, bu nedenle de toplum-mekân-kimlik ilişkisinden sonra, çalışmanın bir diğer dayanak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda; kentsel mekândaki su varlığı, kıyı alanları ve kıyı yerleşmesi kavramları, bu çalışmada öncelikli olarak üzerinde durulan konular olarak yer almaktadır. Böylece söz konusu kavramların, suya dayalı kültür ve “su kenti” ya da “kıyı yerleşmesi” kimliğinin ortaya çıkışında nasıl biçimlendiğinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Sahip olduğu kıyı alanlarının çeşitliliği ve günümüzdeki durumu itibarıyla, su ile olan ilişkisinin ne durumda olduğunun ve “kıyı kenti” kimliğinin hangi ölçüde ve ne yönde değişim gösterdiğinin araştırılması noktasında, kültür-mekân ve toplum-mekân etkileşimlerinin incelenmesine en uygun yerleşmelerden birinin dünya ölçeğinde bir kıyı kenti olan İstanbul olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın genel çerçevesi ise; söz konusu kıyı alanları içinde Adalar üzerinden bir araştırmayı kapsamaktadır. İstanbul Adaları içinde kültürel ve mekânsal anlamda, görece az değişen bir yapı ortaya koyan Burgazada’ya ise; çalışmanın alan araştırması bölümünün gerçekleştirildiği kıyı yerleşmesi örneği olarak yer verilmektedir.

İnsanın oluşturduğu mekânlar olan kentler içindeki doğal birer unsur olarak kıyılar, sundukları olanaklar nedeniyle kent yaşayanları için her zaman birer “çekim alanı” konumunda olmuştur. Sahip olduğu doğal özelliklerin, kıyı alanlarının bulunduğu bölgelerin kalkınması adına önemli birer kaynak olduğunu da söylemek mümkündür. Ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevrebilimsel anlamda sunduğu bu katkılar kıyı alanlarının, kentler açısından eşsiz bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Tüm bu

nedenlerden dolayı, kıyı alanlarının bu kent içi çeşitlilik sağlayan ve zengin olanaklar sunan doğal yapısının korunması ve sürdürülebilmesi her açıdan oldukça önemlidir.

İnsanların kentin doğa ile buluştuğu bir alan olan kıyıya ilgisinin, kıyı alanlarının gelişmiş toplumlarda kentli olmanın ve bu tür yaşam biçiminin ortaya çıkardığı gereksinimlerin karşılanması noktasında hem fiziksel hem de sosyo-psikolojik anlamda oldukça yaşamsal bir işlev üstlenmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür (Oktay vd., 2015). Bu nedenle kıyılar, birer “yaşam alanı” olarak tanımlanabilmesinden dolayı, korunması yaşamsal gerekliliklerin kolaylıkla sürdürülebilir olması ilkesine dayalı olarak tasarlanarak sağlanmalıdır. Bu nedenle, söz konusu kıyı alanlarının korunması ve yeni kıyı mekânlarının tasarımı olduğunda, bu mekânlarda yer alması planlanan işlevler, korunması gerekli olan doğal özellikler ile yapı ve kentsel elemanların sağlıklı ve doğru bir biçimde bir araya getirilebileceği tasarımların ortaya koyulması önem kazanmaktadır.

Kıyı kültürünün konu olan kente göre farklılık gösterebilen bir yapıda olmakla birlikte, insanın suyla kurduğu ilişkinin bir sonucu olarak, fiziksel mekânda da karşılık bulduğu takdirde gelişip sürdürülebildiğini söylemek mümkündür. Bir doğal su kaynağının, dolayısıyla da bir kıyının varlığı ile o su ögesi yakınında konumlanmış olan kent mekânının organizasyonunun birbirine koşut olma düzeyi, yerleşmeye o ölçüde “kıyı yerleşmesi” ya da “su kenti” kimliği kazandığı kabul edilmektedir. Uzun (1990); konuyla ilgili olarak “kentlere değer katan alanlardan birisi olan kıyıların değerlendirilmesi kentsel açık alanlara katkı sağlamasının, yanında kente ve kent kültürüne de katkılar yapmaktadır” der.

Su varlığının sunduğu mikro ve makro-iklimsel özellikler, dönemsel olarak farklılaşan gündelik yaşam alışkanlıklarını ve sürelerini biçimlendirmekte; kentsel mekân organizasyonu buna uyum sağlayabildiği düzeyde de, bireylere sağlıklı bir kentsel yaşam kalitesi sunulabilmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden biri olarak, fizik mekânın suyla ilişki kurmada sağladığı olanakların, bireylerin yerleşme içi etkinliklerinin türünü, zamanını ve biçimini belirleyen önemli bir etken olması gösterilebilir.

Çalışmanın kavramsal çerçevesi oluşturulurken; söz edilen unsurların kıyı yerleşmelerindeki kültürün ortaya çıkış sürecinde ne şekilde yer aldığını incelemek, kıyı

kültürünün ya da bir diğer deyişle, suya dayalı kültürün nasıl oluştuğunun anlaşılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, sözü geçen toplumsal ve fiziksel etmenlerin birbirleriyle olan ilişkileri kıyı mekânı üzerinden ele alınmaktadır.

3.3.2 Kıyı Yerleşmesinin Fiziksel ve Toplumsal Boyutlarının İncelenmesi

Su kaynağının kıyısında kurulan bir yerleşmenin kimliğini anlayabilmek noktasında, sahip olduğu fiziksel ve toplumsal yapı unsurlarını iyi anlamak gerekmektedir. Fizik mekânda kimliğin sürdürülebilirliğe uygun ya da toplumsal çevre ile uyumlu olup olmadığının doğru değerlendirilebilmesi için de mekânsal organizasyonunu incelemek önem kazanmaktadır. Kentlerde kültürel yapının nasıl biçimlendiği ve bir kimliği oluşturduğuna ilişkin süreç araştırılırken, kıyı alanlarının bu mekânsal organizasyon bağlamında, nasıl bir rol üstlendiğini anlamak da oldukça önemlidir.

Bir kıyı yerleşmesinde kimlikten söz edebilmek için; kıyı mekânının o mekânı kullanan sosyo-kültürel çevre ile ne derece paralellik gösterdiğinin araştırılması önemlidir. Bunun nedeni; o mekâna ruh kazandırarak bir yer haline getiren olguların birbirleriyle olan karşılıklı etkileşiminin varlığıdır. Öyle ki; bu etkileşimin yoğunluğunun yeteri kadar olmayışı ve/veya karşılıklı olmaması durumu; söz konusu mekândaki bütünsel yapıyı zedeleyerek, o yerleşmeye ait kimliğin ortaya çıkışını engelleyecektir. Tüm bu kabullerden yola çıkarak, çalışmanın bu bölümünde, kıyı mekânında sözü geçen karşılıklı etkileşim sürecini ve bu sürecin bir ürünü olarak kültürel yapıyı oluşturan unsurlar ele alınmaktadır. Söz konusu unsurlar ele alınırken Norberg-Schulz (1979)'un mekânın kimlik kazanması ve yerin ruhu, Lynch (1960) mekânın algılanabilirliği ve mekânsal okunaklılık, Lefebvre (1974)'nin ise mekânın oluşumu konularında ortaya koymuş olduğu ilke ve yaklaşımlardan yararlanılmıştır (Şekil 3.3).

Şekil 3.3: Kıyı kültürünün mekânsal yansımaları¹

3.3.2.1 Fiziksel Çevreye İlişkin Öğeler

a. Kıyının Mekânsal Tanımı

Tipoloji: İncelenen yerleşmedeki kıyı alanlarının oluşum biçimleri, süreçleri, formu gibi fiziksel niteliklerine dayalı bir sınıflandırma sonucu hangi grupta yer aldığının karşılığı olarak tipolojiler; söz konusu kıyı mekânının fiziksel yapısının doğru tanımlanması ve daha sonraki süreçte de sağlıklı bir biçimde planlanarak, sürdürülebilir tasarım çözümlerinin geliştirilebilmesi noktasında önemlidir. Bu sayede, kıyı alanlarının korunması ve sürdürülebilirliğinden gerçek anlamda söz edilebilir.

Mülkiyet Durumu: Mülkiyet; özellikle ülkemizde kıyı alanlarının planlanması ve kullanımını önemli ölçüde etkileyen bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Kıyı alanında özel ya da kamusal mülkiyet durumu, o mekânın ele alınış biçimlerini ve kapsamını doğrudan etkilemektedir. Örneğin; kıyıların Kıyı Yasası'nın daha önceki bölümlerde

¹ Çalışmanın bu bölümündeki genel akışı aktarabilmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

değinilen madde ve yönetmeliklerince de yasal çerçevesi ortaya konmuş olan kamusal niteliğinin günümüzdeki bazı uygulamalar ile çelişkili bir durum sergilemesi, aynı zamanda kıyı alanlarına eşit erişilebilirlik hakkının da ihlali ve/veya kısıtlanması gibi sorunlara neden olmaktadır.

Doğal Kıyı ya da Dolgu Alanı Olması Durumu: Kıyı alanlarının tanımlanması söz konusu olduğunda; göz önünde bulundurulacak en önemli niteliklerden biri de kıyının doğal olup olmaması durumudur. Bunun nedeni; kıyı mekânlarının içinde yer alan işlev ve etkinliklerin kapasitesi ve çeşitliliğinin bu doğrultuda biçimleniyor olmasıdır. Örneğin; doğal bir kıyı alanında, genellikle çok daha az çeşitlilikte ve fakat doğal yapı ile daha bütünlükte yapıda işlevler yer seçerken; dolgu yolu ile üretilmiş olan bir kıyı mekânı üzerinde, günümüzde çok çeşitli ve hatta kıyı ile doğrudan ilişkisi olmayan işlevlerin de konumlandırıldığı görülmektedir. Bu tür uygulamaların kıyı mekânından daha fazla yararlanılmasını sağlamaktan çok, su ögesi ile yerleşme arasındaki bağır koparıp bir set kurarak, gerçek anlamda bir kıyı kullanımının oranı ve kalitesini düşüren bir etki oluşturduğunu söylemek mümkündür.

b. Kıyıda Yer Alan İşlevler ve Kıyı Yapıları

Karma yapıda ve çok işlevli bir kullanıma konu olan günümüz kıyı yerleşmeleri düşünüldüğünde; yalnızca kıyıya ilişkin bir işlevsel yapıdan söz etmek, kapsamlı bir ele alma biçimi olmayabilir. Çünkü kıyı yerleşmelerinde, kıyısız işlevlerin dışında da hizmet sunan işlev alanları yer almaktadır. Fakat bu çalışma kapsamında ele alındığında; kıyı yerleşmelerindeki kıyıya dayalı olmayan bu işlevlerin, kıyı mekânının kullanılması ve biçimlenmesi bağlamında, kısıtlayıcı etkide bulunmaya başladığı noktada, o yerleşmeye ait kimliğin suya dayalı bir çerçevede gelişmesinin önünde bir engel teşkil etmeye başladığını da söylemek yanlış olmaz. Burada öncelikli olan ilke; kıyı alanlarında yer alan işlevlerin öncelikli olarak suya dayalı ya da su ögesi ile yakın ilişkili işlevler olması gerekliliğidir. Özellikle bu çalışma kapsamında ele alındığında, bir ada yerleşmesi söz konusudur. Bu da anıkaradan fiziksel ve sosyo-ekonomik anlamda önemli oranda ayrı/ayrık/kopuk bir yapıyı ortaya koyar. Söz konusu durum da kıyı alanlarındaki işlevsel bütünlüğün, fizik mekân ile uyumluluğunun kıyı alanlarındaki yapı ve bu yapı

evresinde biçimlenen kent kimliğinin korunması ile ilgili olarak, öncelikli hale getirmektedir.

Söz konusu sosyo-kültürel yapının ortaya çıkışı olduğunda da, kentsel mekân organizasyonunda, kıyı alanlarının rolünün çok büyük olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni hem doğal hem fiziksel hem de işlevsel anlamda sahip olduğu eşitliliiktir. Bu çeşitliliğin sağlamış olduğu olanaklar, kıyıları kent içindeki işlek parçalar haline getirmektedir. Bir başka deyişle kıyıları; kentsel işleyişin kolaylaştırıcı işlevsel unsurlarıdır. Bu nedenle, tarihsel süreç boyunca da en çok tercih edilen kentsel alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıç, 1999; Hamamioğlu, 2005; Kılıç vd., 2014).

Birçok yerleşmenin ortaya çıkışında yer seçilen alanlar olmanın yanısıra kıyıları, yerleşmelerin geçirdiği birçok sosyo-politik ve sosyo-ekonomik dönüşümün öncelikli mekânları olarak da kendini göstermektedir. Öyle ki; tarımsal üretimden endüstriyel üretim toplumuna geçiş sürecinin önemli bir ürünü olarak kentsel mekânda dönüşüme uğrayan ilk alanlar kentsel kıyılarıdır. Suyolu ulaşımının sağladığı kolaylıklar, kıyıları maliyet konusunda öncelikli olarak tercih edilen alanlar haline getirmiş; böylelikle kıyıları birer sanayi alanı olarak da kendini yeniden biçimlendirmeye başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde turizm sektöründeki canlanış ile birlikte kıyıları bu kez turizm, ticaret, konut alanları ve hizmetler sektörünün birer yerseim noktası haline gelmiştir. Günümüzde kültür endüstrilerinin neden olduğu mekânsal dönüşümün de kendini ilk kez ve ağırlıklı olarak kıyı alanlarında gösterdiğini söylemek mümkündür.

Söz konusu süreçler incelendiğinde; özellikle giderek büyüyen ve gelişme gösteren kıyı yerleşmelerinde, kıyı alanı boyunca ve kıyıdan iç kesimlere doğru yayılma gösteren kentsel mekânın su öğesi ve su ile kurulan ilişki üzerinde bir kentleşme baskısı doğurduğu bilinmektedir. Bu durum; doğru planlanamadığı ve iyi yönetilemediği koşullarda, suya dayalı kültürün varlığını ve sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Söz konusu kentleşme baskısı; yoğun ve yasadışı yapılaşmadan kaynaklı olduğu kadar, işlev çeşitliliğinin doğurduğu bir sonuç olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Kentin iç kısımlarında bu işlevsel çeşitlilik alt bölgelerin odaklarını tanımlarken; kıyı alanlarında kıyının mevcut özellikleri göz önünde bulundurulmadan yayılma gösterdiğinde, kıyı varlığına ve kullanımına zarar vermektedir. Bunun nedeni olarak da bağlam dışında yer

alan unsurların fizik mekân ile bir ilişki kuramaması ve bunun sonucunda da sürdürülebilir bir varlıktan söz edilemeyecek olması gösterilebilir. Bu nedenledir ki; söz konusu suya dayalı kültürün sürdürülebilirliği olduğunda, toplumsal çevrenin fizik mekân ile uyumlu bir yapı sergileyebilmesi bağlamında, kıyı alanlarında doğru bir işlevsel yapı kurgulamak önem kazanmaktadır.

c. Kentsel Öğeler

Kent mekânının organizasyonu gerçekleştirilirken organik (kendiliğinden gelişen) ya da planlı bir süreçle karşılaşılabılır. Fakat her iki durumda da, yerleşmenin kimlik kazanabilmesi sürecinde “imgesellik” yani mekânın zihinde kalıcı imgeler yaratabilme düzeyi, özgün ve/veya belirleyici elemanlar içermesiyle doğru orantılıdır. Bu sayede söz konusu mekân daha okunaklı ve algılanabilir hale gelmektedir (Lynch, 1960). Bu da mekânın insan zihninde farklı bir yapıya bürünmesini ve bellekte kendine bir yer edinerek kalıcı hale gelmesini sağlamaktadır. Ortaya çıkan bu imgesel yapı, söz konusu mekâna ruh kazandıran bir katkı sunmaktadır. Böylece mekânların kişilerin deneyimlediği ve kişiselleştirdiği birer “yer” olma olanağı yakaladığını söylemek mümkündür. Sokak düzeni ve yapısı, yapıların birbirine göre konumlanması, özgün yapı tipoloji, anıt yapılar, sivil mimari özellikleri, meydanlar ve parklar gibi açık ve yeşil alanlar, kamusal odak ve işaret öğeleri gibi unsurlar, mekânın bellekteki kalıcılığını artırmada etkili olan elemanlardır.

d. Fiziksel Yapıyı Tanımlayan Algısal Unsurlar

Fizik mekân ya da mekâna ilişkin fiziksel yapı; çevrenin algılanabilen eşikler ve belirleyiciler sayesinde tanımlanabilen boyutunu ifade etmektedir (Norberg-Schulz, 1979; Lynch, 1960). Bu bağlamda; hacim, genişlik, uzunluk, derinlik gibi büyüklük tanımlayan kavramlar öne çıkarken, aynı zamanda, koku, renk, doku ve ses gibi algısal tanımlayıcılar da söz konusu olmaktadır (Lynch, 1960; Güç, 2013).

Bir yerleşmede, yapılar ve diğer kentsel öğelerin büyüklükleri, birbirlerine göre olan konumları, inşa edilirlerken kullanılan malzeme tipi ve bunlara eşlik eden doğal ya da yapay peyzaj elemanları; o mekâna özgü dokuyu tanımlayan bir kompozisyon oluşturmaktadır ve bu durum ne kadar bütünsellik algısı içinde ortaya çıkar ise o

düzeyde bir okunaklılık ve algılanabilirlikten söz edilebilmektedir (Lynch, 1960;Norberg-Schulz, 1979). Okunabilir mekânlar, bellekte daha kalıcı olurken; bu kalıcılık kültürel yapıya ilişkin bir sürekliliğin de ortaya çıkması için elverişli bir zemin sunmaktadır (Lynch, 1960).

3.3.2.2 Toplumsal Çevreye İlişkin Öğeler

a. Kullanıcı Tipi

Kıyı yerleşmelerinde toplumsal çevrenin nitelikleri araştırılırken, kıyı mekânının hangi tür kullanıcılar tarafından deneyimlendiğini incelemek önem kazanır. Özellikle çalışmanın örnek alanı gibi bir ada yerleşmesi söz konusu olduğunda, sosyo-kültürel dokunun oluşumu çok daha fazla çeşitlilik arz eden unsurlar çevresinde biçimlenmektedir. Burgazada özelinde ise, söz konusu adayı deneyimleme biçimleri, süreleri ve sıklığına göre bu gruplar; ziyaretçiler, sürekli ve mevsimlik yaşayanlar olarak belirlenmiş; sözlü tarih çalışması da bu sınıflandırma doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

b. Sosyo-Kültürel Doku

Sosyo-kültürel yapı, birçok farklı öğenin bir araya gelişi ile biçim kazanan ve sürekli olarak da bu biçimlenişini devam ettiren bir nitelik taşımaktadır. Her yerleşmenin toplumsal katmanı farklılaştığı için her yere ait toplumsal süreç de birbirinden farklı bir biçimlenme sürecini izlemektedir (Norberg-Sculz, 1979; Lych, 1960,; Lefebvre, 1974). Bu noktada; söz konusu mekânı kültürel bellek ve kolektif bir birikim ile bir “yer”e dönüştüren elemanların ve bu elemanlar arasındaki ilişkinin de o yere özgü olacağı sonucuna varmak yanlış olmaz.

Sözü geçen kültürel bellek ve kolektif birikimi ortaya çıkaran ve sürekliliğini sağlayan bazı unsurlara çalışmanın kavramsal çerçevesinin ele alındığı bölümde değinilmiştir. Bölüm 2’de de yer verildiği üzere; kültürel aktarımın sağlanması bellek, gelenek gibi iletici elemanlara gereksinim duymaktadır (Assmann, 1992; Connerton, 1999). Bu sayede kişinin bulunduğu ve deneyimlediği yere ait olma duygusu pekişerek, fizik mekân ile arasında karşılıklı bir bağ kurulması sağlanmaktadır. Özellikle gelenekler,

çeşitli ritüel ya da uygulamaların birçok kez ve hatta düzenli aralıklar ile yinelenmesi sonucu çeşitli motifler aracılığı ile kendisine somutlaşan bir alan yaratabilmektedir.

Kültürel miras konusunda da ele alınan bir sınıflandırma olan somut olma ya da olmama özelliği, bu motiflerin niteliğini belirlemektedir (UNESCO¹). Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği...

Bu konu bağlamında da gastronomi ile ilgili unsurlar, giyim, belirli dönemlerde gerçekleştirilen kutlama ve anma törenleri gibi motifler; ortak belleği güçlendiren ve o yerleşmeye ilişkin bir kimliğin ortaya çıkışında etkili olan aktarıcı elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (UNESCO SOKÜM²). Kıyı yerleşmeleri çerçevesinde ele alındığında ise; bu ritüel ve aktarıcı unsurların su ile olan bağı ve etkileşiminin yoğunluğu, o yerleşmenin kıyıya dayalı kültürel yapısının da sağlamlaşmasına ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Söz konusu toplumsal çevre olduğunda, o katmanı oluşturan bireylerin her birinin yaşayışına bağlı olarak ortaya çıkan birçok sosyo-kültürel unsurdan da söz edilmektedir. Bu unsurlar; etnik, inanışa dayalı, sosyo-politik ya da çok daha farklı ölçütlere göre ortaya çıkabildiği gibi toplumsal çevrenin biçimlenişini de belirler. Bu niteliklere göre çeşitlilik gösteren gruplar, yer aldıkları toplumsal katmanı zenginleştirmekle birlikte, var oldukları fizik çevreyi de kendi gereksinim ve beklentilerine göre sürekli olarak biçimlendirmektedir. Çeşitli dinsel yapılar, kutlama ve anma törenleri için kullanılan çeşitli mekânlar ve sosyo-kültürel odaklar, kent içinde kendine yer bulabildiği ölçüde, bu toplumsal unsurlar da sosyo-kültürel yapının gelişimine katkı sunmayı sürdürebilmektedir. Bu nedenle, toplumsal çevreyi oluşturan her bir grubun, fizik mekânda kendine bir karşılık bulabilmesi yerleşme kimliği açısından oldukça önemlidir.

¹ UNESCO'nun yaptığı sınıflandırma göz önünde bulundurulmuştur.

² UNESCO tarafından Soyut Olmayan Kültürel Miras Alanları için getirilen tanım ve açıklamalardan alınmıştır.

c. Meslek Grupları

Üzerinde yer alan işlevlerin çeşitliliği, büyük oranda da toplumsal çevrede var olan meslek grupları ile yakından ilişkilidir. Bir kıyı yerleşmesinde su ögesini odak alan iş gruplarının yoğunluğu ve çeşitliliği, mevcut toplumsal katmanın su ile olan bağıni güçlendirmekte; sosyo-ekonomik etkinliklerin yanısıra, günlük yaşam pratikleri de bu çerçevede biçimlenmektedir. Böylece insan yaşantısının sınırları, mekânları ve çerçevesini önemli ölçüde belirleyen sosyo-ekonomik etkinlikler, o yerleşmedeki toplumsal yaşamın genelini de büyük oranda belirleyici bir rol oynamaktadır. Günlük, haftalık, aylık ya da yıllık belirli periyotlar içinde, kıyı mekânının hangi etkinliklere konu olduğu, mekânsal kullanımın ne yönde biçimleneceğinin önemli bir ölçütüdür. Kıyı alanları bu ölçütlere göre planlanıp organize edildiği takdirde fizik ve sosyal çevreler arasındaki uyumluluk düzeyi artış gösterebilir. Ayrıca söz konusu meslek gruplarının yoğunluğu, bir yerin gelişiminde başat etmenlerden olan sosyo-ekonomik etkinliklerin su odaklı olarak biçimlenmesini sağlayarak, yerleşmenin kalkınması sürecinin de bu yönde suya dayalı bir kimliğe koşut olmasına olanak sağlayabilmektedir.

d. Toplumsal Katman ve Mekân Arasındaki Etkileşimin Çerçevesi: Ortak Anılar, Gerçekleştirilen Etkinlikler, Toplumsal Deneyimler, Kolektif Bellek

Bir toplumsal grubun bulunduğu mekânda var olduğu süreç, o mekân ile arasındaki bağın gücünü de artırmaktadır. Bunun nedeni, geçirilen süre ve bu sürede gerçekleştirilen etkinliklerin o mekânı deneyimlerken aynı zamanda kendine göre biçimlendirdiği bir süreci ifade etmesidir.

Toplumsal katmanı oluşturan her bir bireyin, tekil ya da gruplar halinde, herhangi bir mekânı deneyimlemesi; onu kendine göre algılaması, yorumlaması ve biçimlendirmesi aşamaları ile o mekânı bir yere dönüştürür. Her insan kendi algı dünyasının elemanları ile söz konusu mekâna duyuşal ve/veya zihinsel eşikler çizer; bu eşiklerin arasında tanımladığı mekânı kendi gereksinim, beklenti ve birikimleri doğrultusunda doldurur ve kendi belleğinde kalıcı hale getirmenin bir yöntemini geliştirmeye uğraş gösterir. Bu bilinçli oluşun ya da bilinçdışı gerçekleşebilen eğilim, aslında söz konusu mekânı kendine ait bir yer haline getirebilme ve böylece aidiyet duygusuna dayalı bir ilişki

geliştirebilme eğiliminin bir sonucudur (Assmann, 1992; Morley ve Robins, 1995; Göregenli, 2010).

Kıyı alanları özelinde ele alındığında ise; kişilerin kıyıya duydukları gereksinimler, kıyı ile aralarındaki etkileşimin frekansını artırıcı bir etki gösterir. Bunun yanı sıra, su ögesini gündelik yaşamın bir elemanı olarak etkin bir biçimde kullanan bir kişi ile suyla doğrudan bir etkileşim içinde olmayan bir kişinin kıyı mekânı algılama ve zihinsel eşikler oluşturma yaklaşımları da birbirinden farklı olacaktır. Örneğin; mesleği balıkçılık ya da tekne üretimi gibi denizle iç içe olan biri ile denizi yalnızca iş yerine giderken kullandığı güzergâh üzerinde karşılaştığı bir doğal unsur ve belki de karanın bitiş yeri olarak algılayan birinin su ögesine bakış açıları birbirinden uzaktır. Biri ekonomik gelir kaynağı olarak gördüğü ve sıkı bir etkileşim içinde olduğu su ögesini diğer kişi belki yalnızca bir manzara elemanı olarak algılayabilir. Bu farklılıklar, kişiden kişiye gelişim gösterdiği gibi kişilerin dâhil oldukları ve kendilerini ait hissettikleri gruplarca da bu şekilde gelişebilir. Böylece; kişi ve grupların mekânları kendi öznel değerleri ile anlamlandırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kıyı alanlarının kullanımı ve yerleşme kimliğine olan katkısı söz konusu olduğunda bu alanlar içinde yer alan işlevler, mekânlar ve kullanım amaçları da belirleyici unsurlardandır. Aynı zamanda kullanım sıklığı, mevcut toplumsal katmanın o yer ile olan ilişkisinin yoğunluğunu da belirleyeceğinden önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıyı alanlarında yer alan işlevlerin, üretim ve kazanç ilişkilerinin de dışında, spor, rekreasyon, dinlence gibi bireyin sosyo-psikolojik ve fiziksel gereksinimlerine karşılık verebilen düzeyde çeşitlilik sunması, toplumsal çevrenin kıyı alanı ile olan uyumlanma sürecini hızlandıran bir etki sunmaktadır. Kıyı alanı ne kadar fazla etkinlik için, ne kadar sık kullanılabilirse, fizik ve sosyal çevre arasındaki ilişki o kadar da güçlü olabilir. Bu anlamda kıyı alanlarının etkin bir biçimde deneyimlenebiliyor olması, kentin kıyısı ile olan bağına daha sağlam hale getiren bir etki sunmaktadır.

3.4 İstanbul'da Kıyı Kültürünün Mekânsal Yansımaları

Türkiye'nin kuzeybatısında bulunan Marmara Denizi'nin kuzeyinde, aynı zamanda Karadeniz'e de kıyısı olan bir il olarak İstanbul, içinde yer aldığı Marmara Bölgesi'nin yanı sıra, tüm ülkenin de nüfus bakımından (15 milyon 67 bin 124 kişi) en büyük kentidir

(TÜİK, 2018)¹. Günümüze değin pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan kent, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de başkent olmuştur.

Yerleşmeler tarihine bakıldığında ve ilk yerleşmelerin oluşumundan itibaren su kaynağına yakınlık ilkesinin gözetildiği göz önünde bulundurulduğunda, İstanbul'da da yerleşme kültürünün su ögesi ile birlikte biçimlenen organik bir yapı sergilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çanakkale Boğazı ile birlikte, Avrupa ve Asya kıtaları arasındaki bağlantıyı sağlayan iki noktadan da biri olarak İstanbul Boğazı, kentin küresel anlamda önemini artıran hem de kente "kıyı kenti" kimliği kazandıran başlıca etmenlerdendir. Ortaya çıkmaya başladığı dönemler temel alındığında da İstanbul'un kurulduğu dönemden itibaren su ile ilişkisi güçlü olan bir yerleşme olduğunu söylemek mümkündür.

İstanbul yer aldığı konum, sahip olduğu doğal özellikler, demografik ve kültürel yapısındaki çeşitlilikler nedeniyle önemli dünya kentleri arasında sayılabilmektedir. İstanbul'un küresel ölçekteki bu özel konumunun başlıca nedenlerinden biri ise; yukarıda da belirtildiği üzere, dünyadaki önde gelen kıyı kentleri arasında yer almış olmasıdır. İstanbul; Marmara Denizi, Karadeniz, Boğaziçi ve Haliç kıyılarının varlığı nedeniyle önemli bir su kenti olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu jeopolitik, doğal, toplumsal ve ekonomik nedenlerle, çalışmanın bu bölümünde, Adalar'daki kıyı yerleşmesi kimliğine ilişkin, suya dayalı kültürün oluşum sürecinin değişkenleri ve unsurları araştırılırken; önemli bir kıyı kenti olan İstanbul kentinin üzerinden de bir okumanın gerçekleştirilmesinin yarar sağlayacağı kabulünden yola çıkılmaktadır.

Yerleşmenin ortaya çıkış sürecine bakıldığında, İstanbul, tarihi boyunca bir kıyı yerleşmesi olarak varlığını sürdürürken, kent kimliğinin oluşumunda etkin olmuş çeşitli doğal unsurlar söz konusu olmuştur. Topoğrafik yapısı ve jeolojik oluşumunun yanısıra; kentin içindeki ve çevresindeki zengin su varlığı, doğal bir kaynak olmasıyla birlikte, kent kültürünü de geliştiren ana unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki; kentlerin gelişim sürecinde, fizik mekânlar oluşmayı ve büyümeyi sürdürürken,

¹ "TÜİK Yıllara Göre Nüfus Dağılımı 2018 Yılı Verileri"

toplumsal çevrenin de fiziksel mekânın çeşitli öğeleri ile sürekli olarak yeniden biçimlendiği bilinmektedir.

Fizik mekândaki biçimlenmeye bir örnek olarak; ilk kez su kenarında yer seçilerek ortaya çıkmaya başlayan yerleşmenin merkezinin (Tarihi Yarımada) kara ve suyun kesiştiği bölgelerinde savunma amaçlı olarak deniz surları inşa edilmiş olmasını göstermek mümkündür. Bu durum aslında yerleşmenin biçimlenişini de etkileyen bir unsur olmuştur. Önceleri savunma amaçlı olarak su ile arasında bir sur varlığına gereksinim duyan yerleşme mekânı, su ile farklı boyutlarda da ilişki kuruldukça su öğesinin çevresinde daha farklı etkiler ile de biçimlenme göstermeye başlamıştır.

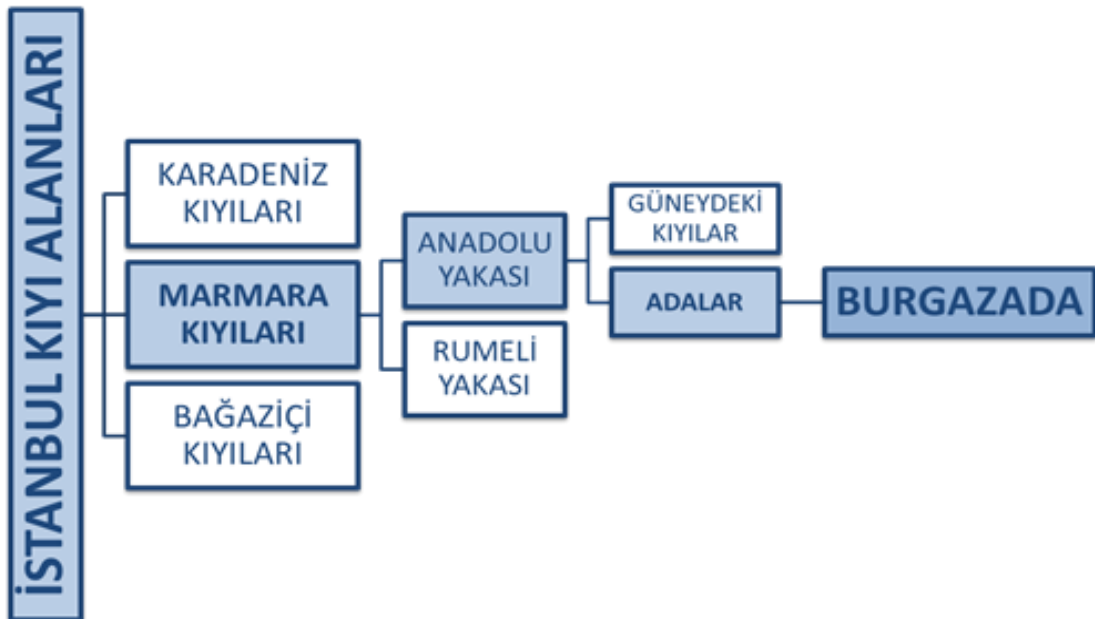
Şekil 3.4: İstanbul'da kıyı kültürünün öğeleri¹

¹ Çalışma konusunun kapsamı gereği, şemada verildiği gibi bir sınıflandırmayagidilerek, içerik, ilerleyen bölümlerde Adalar başlığı özelinde ele alınmaya devam etmiştir.

Kentin kültürünü ve doğal süreç içinde de kimliğini biçimlendiren başat bir unsur olarak su, İstanbul'un kültürel varlığının mekânsal yansımaları (Şekil 3.4) çerçevesinde ele alındığında da, bazı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik konuları ön plana çıkarmaktadır:

- Haliç ve Boğaz'ın birer su yolu olmasının yanısıra, bir manzara ögesi ve ekonomik gelir kaynağı olarak da kimlik kazanması,
- Yapıldıkları dönemdeki yerleşmenin sınırları dışında yer alan su kaynaklarından, yerleşmenin merkezine doğru içme suyu taşınması için su kemerleri kurulan, "kayık" adı verilen taşıma biçimi ile birlikte, kentin sosyo-kültürel yapısının bir parçası olan kıyı ve su kültürüne yeni motiflerin eklenmesi,
- Denizin bir "gezinti mekânı" olarak algılanmaya başlayarak mehtap gezileri geleneğinin ortaya çıkışı gibi gelişmeler, su ögesinin hem fiziksel hem de sosyo-kültürel boyutlarda kent yaşantısında kendine nasıl yer bulduğuna ilişkin önemli göstergelerdir.

Karadeniz, Marmara Denizi, Haliç ve Boğaziçi tarafından çevrelenen kentin dokusunu zenginleştiren birçok unsur söz konusudur. Kıyı kültürünün nasıl biçimlendiği ve fiziksel mekânda kendisine nasıl yer bulduğuna ilişkin olarak incelemeler yaparken, İstanbul'un tüm kıyı alanlarını ele almak çalışmanın kapsamının çok daha ötesine geçecektir. Bu bağlamda, söz konusu kentsel kıyı alanlarını aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

Şekil 3.5: İstanbul kıyı alanları içinde Burgazada

Şekil 3.5'teki sınıflandırmadan yola çıkılarak; çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, kültürün bir kıyı yerleşmesinde nasıl biçimlendiğinin araştırılması amacıyla, İstanbul'un kıyı alanlarına örnek olarak; Adalar, adalılık kültürü üzerinden bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bölümde, öncelikli olarak Burgazada özelinde, bir ada yerleşmesindeki kültürün oluşumu ve su ögesine dayalı kimliğin sürdürülebilirliği konularının araştırılmasına yer verilmektedir.

3.4.1 İstanbul'da Kıyı Kültürünün Toplumsal Boyutu

Toplumlar, yaşadıkları mekânları biçimlendirirken yine kendi ürünü olan kültürel yapılarından beslenmektedir (Lefebvre, 1974; Assmann, 1992; Morley ve Robins, 1995). Bu da fiziksel mekânın toplumsal çevreyi oluşturan unsurlar ile birlikte bir biçim ve kimlik kazandığını göstermektedir. İstanbul'un kıyı alanlarına bakıldığı zaman, hem fiziksel hem de sosyo-kültürel boyutlarda yaşanan gelişmeler, kentin suya dayalı yaşayışını biçimlendiren etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentin ortaya çıkışından bugüne dek geçen tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda; su ögesinin önceden ve süreç içinde ne şekilde algılandığı ve kent yaşayışına nasıl ve hangi gelişmeler sonrası dâhil edilmeye başladığının incelenmesi, İstanbul'un "kıyı kenti" ya da bir başka deyişle "su kenti" kimliğinin araştırılmasında önemlidir. Burgazada özelinde gerçekleştirilen görüşmeler de bu "kimlik sorusu" ve su ile olan bağı üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde; kıyı alanlarında oluşan ve kente suya dayalı bir kimlik kazandıran kültürel yapının hangi elemanlar üzerinden okunabileceğine değinilmektedir. Özellikle, toplumsal çevreye ilişkin olarak; sosyo-kültürel alt gruplar, sosyo-ekonomik çeşitlilik, gündelik yaşantıda su ögesinin yeri, kıyı kültürünün hangi düzeyde varlık gösterebildiğine ilişkin ipuçları veren önemli göstergelerdendir. Ayrıca daha önceki bölümlerde değinilen, kıyı kültürünün okunabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken ölçütler olarak etnik ve dinsel gruplar, meslek grupları, kıyı alanlarında geçirilen süre ve sıklık, kıyıda gerçekleştirilen etkinlikler aracılığı ile su ve kent yaşayanları arasında kurulan ilişki gibi nitelikler çerçevesinde İstanbul'daki kıyı kültürünün ne yönde biçimlendiğinin açıklanması amaçlanmıştır.

İstanbul kurulduğu dönemden günümüze dek, çok zengin bir kültürel çeşitlilik içinde kendini var eden bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, toplumsal yapı; etnik, inanca dayalı, sosyo-ekonomik ve diğer birçok yönden ele alındığında da kendini göstermeyi sürdürmektedir. İstanbul'un tarihsel süreç içinde hem konumu hem de iklim, doğal kaynaklar ve topoğrafik özellikler gibi doğal yapıya ilişkin unsurları nedeniyle sürekli tercih edilen bir yerleşme oluşu; toplumsal yapısındaki bu çeşitliliğin oluşumuna da zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda söz konusu ilgi çekici nedenlerin, kentin günümüzdeki durumu göz önünde bulundurulduğunda, fizik mekânı zorlayan düzeyde bir istem yarattığı da bilinmektedir. Söz konusu süreç, planlama ilkeleri çerçevesinde ele alınmadığında ise; çözümü zorlaşan ya da geri dönüşsüz sorunlara yol açılabilmektedir.

Kent kültürü ve suya dayalı kimlik ile ilişkisi araştırılırken, toplumsal unsurların mekân ile etkileşimini anlamak önem kazanmaktadır. İstanbul'un toplumsal yapısını oluşturan etnik unsurların bir kısmı olarak;

- Roma ve Bizans dönemleri ve öncesinden itibaren yaşayan gruplar,
- Bu dönemlerin devamı olarak, Osmanlı döneminde de genellikle İtalya, Fransa, Avusturya gibi Avrupa ülkelerinden İstanbul'a yerleşmiş olan gruplar,
- Balkan kökenli kesim ve Slav uluslardan olanlar,
- Kafkaslardan gelen etnik gruplar ve uluslar,
- Hâlihazırda kentte yaşayan Rum, Türk, Ermeni gibi çeşitli kökenlere mensup kişiler ve
- Anadolu'nun çeşitli kentlerinden göç ederek gelen diğer etnik gruplar sayılabilir (İnciciyan, 1794; Duru, 2018; Schlumberger, 1925).

Bu çeşitlilik içinde, her kişi ve grubun mekânı algılayış ve deneyimleme biçimleri de birbirlerinden farklı yapılar ortaya koymaktadır. Kültürel yapının farklılaşması, gelenek ve ritüellerin doğurmuş olduğu kolektif belleği de birbirinden ayırtıracak biçimde geliştirdiğinden söz konusu çeşitliliğe yol açmaktadır.

Özellikle kentin eski dönemleri göz önünde bulundurulduğunda, her etnik grubun belirli iş kollarında uzmanlaşma gösterdiği bilinmektedir. Bu durum, kentin belirli alt

bölgelerinde özellikle yer seçilmesine ve bu yerin o gruplar ile özdeşleşmesine yol açmıştır. Günümüzde bu geleneksel yapı, geçmişe oranla kısmen de olsa, kentin belirli mekânlarında kendini göstermektedir. Örneğin; Yeşilköy’de ya da Şişli’nin Kurtuluş semtinde Ermeni nüfusun daha yoğun olarak yaşadığı görülmektedir. Terzilik, mücevher yapımı gibi el becerisi gerektiren konularda, çoğunlukla Ermeniler ön plana çıkarken; Museviler genellikle ticari etkinlikler ile uğraştığı ve meyhanecilik ya da bir başka deyişle “*taverna*”¹ kültürünün Rumlar ile özdeşleştiğini söylemek mümkündür (Berber Babalık, 2015; Güncel Türkçe Sözlük, 2019).

Söz konusu kültürel unsurların oluşturduğu toplumsal katman, zaman içinde önemli oranda değişimler de göstermiştir. Farklı kesimler bağlamında, farklı boyutlarda da olsa bugün de tanıklık edebildiğimiz bu toplumsal yapının değişim süreci kentsel mekânda da kendini çeşitli biçimlerde göstermektedir. Kent ve ülke tarihine bakıldığında, karşılaşılan birtakım olgu ve olaylar, söz konusu toplumsal katmanı değiştirecek etkilerde bulunarak, kent belleğinde yer edindiği görülmektedir. Buna örnek olarak; çeşitli karşılıklı yer değiştirme ya da tek yönlü göç gibi nüfus hareketlilikleri gösterilebilir.

Özellikle Osmanlı Dönemi sonundan itibaren günümüze kadar gelen süreçte², söz konusu nüfus hareketliliklerini tetikleyen bazı sosyo-politik ve sosyo-ekonomik olaylar ise; kültürel yapının mekânsal yansımaları bağlamında birer dönüm noktası ya da bir başka deyişle eşik olarak seçilmiştir. Bu eşikler;

- Osmanlı Devletinin yıkılması ve son dönemlerindeki savaşlar,
- Cumhuriyetin ilanı ile gelen hak ve özgürlükler ile yeni bir yaşam ve toplum düzeni kurgusunun hayata geçirilmeye başlaması,
- 1923’te Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleştirilen Büyük Nüfus Mübadelesi,

¹ Taverna: (İtalyanca) Çalgılı meyhane; Anadolu’nun özellikle kıyı kesimlerinde, müzikli meyhanelerin genel adı olup Rum nüfus ile özdeşleşen bir kültürel motiftir.

² Hem ikincil kaynaklardan elde edilen verilerin ağırlıklı olarak bu dönemlere karşılık gelmesi hem de alan araştırması kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgilerin birincil kaynak tarafından sözlü olarak aktarılabilen en eski dönemin bu olması nedeniyle böyle bir kısıtlamaya gidilmiştir.

- 1942 yılında yürürlüğe koyulan Varlık Vergisi'nin nüfusun çeşitli unsurları arasındaki sosyo-ekonomik dengelerin değişimine yol açması,
- 1955'te yaşanan 6-7 Eylül Olayları,
- 1960'lardan 1970'lerin ortalarına kadar süren, özellikle Rum vatandaşların ülkeden "ayrılmak zorunda bırakılmaları" ile dalga dalga yaşanan dışa göçler ve
- 1974 yılında yaşanan Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinin etkileri gibi olgular şeklinde sıralanabilir.

Adalar bağlamında ise; bu dönemsel eşikler içinden 1942, 1955, 1964 ve 1974 yıllarında yaşanan olayların etkilerinin daha fazla görüldüğü kabulünden yola çıkılarak, çalışmanın alan araştırması bölümünde, ağırlıklı olarak bu zaman aralıklarına yer verilmektedir.

Tıpkı sözü geçen tarihsel olguların etkileri ve meslek kollarının belirli kesimler ile özdeşleşmesi gibi, kentte yaşayanların ne kadar süredir orada olduğu ve farklı bir yerden geldiyse, kendi kültürünü ne oranda ve hangi çerçevede yaşa(t)mayı sürdürmeye çalıştığı gibi durumlardan yola çıkarak göç olgusunun da toplumsal çevre ile fizik çevre arasındaki ilişkinin yeniden kurgulanmasını gerektiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle herhangi bir su ögesine kıyısı olmayan yerleşmelerden İstanbul'a doğru gerçekleşen göçler ile gelen nüfusun kıyı alanları ile arasındaki ilişkinin araştırılması, bu çalışmanın önemli dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Söz konusu olgunun mekânsal yansımalarını anlamak için ise; kıyı alanlarının bu gruplarca ne amaçla, ne sıklıkla ve ne şekilde deneyimlendiğini belirlemek önem kazanmaktadır. Burgazada örneğinde ise; bu konuya öncelikle dönemlik ya da sürekli yaşayanlar ile turistik amaçla ziyaret edenler gibi kullanım tipleri çerçevesinde değinilmiştir.

Yine kıyı kültürünün varlığı ve sürdürülebilirliği bağlamında yapılan alan araştırması ve yazın taramasında; kentsel mekândaki yansımalar ele alındığında, yukarıda sözü geçen mesleki yoğunlaşmalar içinde belirli birkaçının daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Bu örneklerden özellikle kıyı kültürü ile yakından ilgili olan tekne yapımı, denizcilik ve meyhane kültürü, Rumların kentin kıyı bölgeleri ile yakın ilişki içinde bir yaşantıya sahip olduğu önermesini doğurmaktadır. Özellikle kıyı alanlarının tarihçesi incelendiğinde, bu önermeyi destekler nitelikte bulgulara da rastlanmaktadır. Söz konusu bulguların bir kısmına, çalışmanın dördüncü bölümünde yer alan sözlü tarih

çalışması kısmında yer verilmiştir. Buradan yola çıkılarak, Burgazada örneğinde kıyı kültürünün varlığı ve sürdürülebilirliği konusunun bu meslek grubu-toplumsal unsur-mekân kullanımı ilişkisi içinde ne boyutta olduğunun araştırılmasına gidilmektedir.

3.4.2 İstanbul’da Kıyı Kültürünün Fiziksel Boyutu

Kentin kültürünü ve doğal süreç içinde de kimliğini biçimlendiren başat bir unsur olarak su, İstanbul’un sosyo-kültürel varlığının fizik mekândaki yansımaları çerçevesinde ele alındığında da bazı konuları ön plana çıkarmaktadır. Bunların başında, suyun mimari yapıya katkıları ele alınabilir. Karadeniz, Marmara Denizi ve Boğaziçi tarafından çevrelenen kentin mimari dokusunu zenginleştiren birçok unsur söz konusudur. Yerleşmenin tarihsel süreç içinde su ile kurduğu ilişkinin kent mekânındaki bu önemli yansımalarından birkaçına örnek olarak; sahilsaraylar, yalılar, deniz köşkleri, deniz hamamları, kente özgü kayıklar, kentin tarihinden izler taşıyan çeşitli mimari biçemlere uygun olarak inşa edilen iskele ve diğer sahil yapıları ile sayfiye (yazlık) kültürünün izleri olarak ikinci konut bölgeleri gösterilebilir.

Çalışmanın bu bölümünde; su kenti kimliğinin oluşumundaki bu ve benzeri unsurların kentin kıyı kültürü ile olan ilişkisindeki etki ve rolüne değinilmektedir. Söz konusu kültürün mekânsal yansımalarının araştırılmasına yönelik olarak aşağıdaki konulara ilişkin ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır:

- Kıyıda yer alan yapılar; sahilsaraylar ve deniz köşkleri, yalılar, iskeleler ve diğer kıyı yapıları ve tipolojilerinin ortaya çıkış ve gelişim sürecinin balıkçılık, tekne üretimi, ticaret, turizm, konut gibi kıyıda yer alan işlevler ve bu işlevlerin suya dayalı olup olmaması durumunun,
- Suyu dayalı kültüre bağlı olarak denize girme alışkanlığı, sayfiye kültürü ve ikincil konut alanlarının ortaya çıkışına yönelik tarihsel sürecin incelenmesi.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise; söz konusu kültürel unsur; geçirdiği dönemler ve yapısal değişimler ile birlikte ele alınmış olup başta Burgazada olmak üzere kıyı alanlarına ilişkin birtakım örnekler üzerinde durularak, kentin kimliğindeki yansımalarına ilişkin ipuçlarını yakalayabilmek amaçlanmıştır.

3.4.2.1 Yazlık Saraylar ve Köşkler

İstanbul'un tarihine bakıldığında, Byzantion'dan bu yana kentin dışına çıkarak, kent çevresindeki kıyı yerleşmelerinde zaman geçirme ya da belirli bir süre ikamet etme, su ile ilişki kurmanın önemli bir parçası olmuştur. Zamanla gelişen kentsel mekân ile birlikte, ziyaret edilen bu kıyı alanlarının da farklılaşma gösterdiği bilinmektedir. Rekreatif amaçlar ile doğmuş olan bu etkinlik, Bizans döneminde, zamanla belirli tarihler çerçevesinde gerçekleştirilmeye başlamış birer ritüele dönüşmüştür. İmparatorların sonbahar aylarında saraydan uzaklaşıp bir ay dışarıda kalması gelenekselleşmiştir. Kent dışındaki kiliselere ya da yazlıklara gidişleri, "*öne gidiş*" anlamındaki "*proodos*" ve "*prohorisis*" sözcükleriyle ya da Latince "*pocessus*" olarak adlandırılmaktaydı (akt. Duru, 2018). Yine aynı kaynakta, daha uzak yerlerdeki yazlıklara gidiş için "*makrokenson*" teriminin kullanıldığı belirtilmektedir.

Köroğlu (2006); IV. yüzyıldan itibaren Bizans imparatorlarının başkentteki resmi ikametgâhları olan, yabancı elçileri kabul ettikleri ve törenlerin yapıldığı sarayların dışında, kent içindeki değişik semtlerde, kent surları dışında Rumeli ve Anadolu Yakalarındaki banliyölerde deniz ve manzaraya hâkim yerlerde, önemli kiliselerin yakınında, imparatorların en büyük eğlencelerinden biri olan avlanmaya olanak veren alanlarda, dinlenmek amacıyla gittiklerinde kaldıkları sayfiye (yazlık) sarayları olduğunu kaydeder. Kısa süreli gidişler kadar uzun süreli olarak da kentten ayrılıyor oluşu, bu kıyı alanlarında ikamet edilecek yapılar inşa edilmesi gerekliliğini doğurmuş; söz konusu kıyı alanları, yapılaştıkça yeni birer mekânsal kimlik sahibi olmaya başlamıştır. Bu kıyı yapılarına örnek olarak, başlarda yalnızca hanedan üyeleri için inşa edilmiş olan yazlık saraylardan söz edilebilir. Daha sonra bu yapıların çevreleri, farklı yapılar eklenerek ya da bahçeler ve dinlenme mekânları olarak düzenlenmiştir.

Nicetas Choniades bir kitabında, İstanbul'un sayfiye yerlerine örnek olarak, günümüzde Yedikule Kapısı ile Silivrikapı arasında kalan ovalık bölgeye denk gelen Regionea'dan söz eder (Choniades'ten akt. İnciciyan, 1794). Dönemin bu ve benzer sayfiye yerlerindeki yazlık yapılarına ilişkin bazı örnekler olarak; Büyük Konstantin döneminde, Dragos'ta inşa edilen *Nicomedia (Haktatinus)* Konağı, Julianus ve Justinianus dönemine ait Heraklia Sarayı, Irea Sarayı, Jutundiana Sarayı, Tuzla civarında olduğu bilinen Biton

Yazlığı, Sofiana Sarayı, Konstantin Heraklius döneminde yapılan Kalkedonya Sarayı ve Theophilus tarafından inşa ettirilen Vriania Sarayı'ndan söz etmek mümkündür (Duru, 2018).

Tarihsel süreç içinde, kente egemen olan güçlerin ve kültürün değişimiyle bu yapılar da zaman zaman işlev ya da mülkiyet değişikliğine uğramış; kullanılmayanları bir süre atıl durumda kalmış ya da tamamen yıkılmıştır. Bu doğal kentsel gelişim sürecinin yanısıra savaş ve saldırı gibi nedenler ile de bazı yapıların yıkıma uğradığı ve ortadan kaldırıldığını bilinmektedir.

3.4.2.2 Yalılar

Yalı¹; Rumca kökenli ve “kıyı” ya da “sahil” ile eş anlamlı bir sözcük olmakla birlikte, günümüzde su kıyısında bulunan yapı tipolojisi için de kullanılan bir addır. Özellikle Boğaziçi kıyılarında örneklerine rastlanan bu yapı tipinin, tarihte birer balıkçı köyü olarak ortaya çıkan Boğaziçi semtleri başta olmak üzere, İstanbul'un kıyı alanları ile birlikte tüm kentin önemli görsel ve kültürel unsurlarından biri olduğunu söylemek mümkündür. İstanbul'un deprem bölgesi olması ve kıyıdaki zemin sorunlarına bağlı olarak genellikle ahşap malzeme kullanılarak üretilen dolayı en çok iki ya da üç katlı olarak inşa edilen yalılar, günümüzde yer yer çeşitli dönüşümlere uğrasalar da, kültürel değerini koruyan bir yapı ortaya koymaktadır (Elçi, 2016).

Farklı dönemlerde, çeşitli mimari biçim ve uygulamalara konu olarak inşa edilen yalıların birçoğu; kullanılan malzeme, iç mekân tasarımı, büyüklük, açık alan kullanımı, yapı ve dış mekân ilişkisinin kurgusu ve hatta Boğaziçi'nin hangi yakasında bulunduğu gibi ölçütler sayesinde birçok karakteristik özelliğe işaret edebilen yapıda kurgulanmıştır. Bu nitelikler, aynı zamanda mülkiyete ve ait olduğu toplumsal katman ya da gruba da işaret edebilen bir yapıdadır. Örneğin; genellikle, Rumeli Yakası'ndaki yalılar, daha dar cepheli, kısıtlı bir açık alana sahip ve dış yüzeylerinde daha geniş renk yelpazesinin kullanıldığı bir nitelik taşırken (Şekil 3.6); Anadolu Yakası'ndaki yalıların ağırlıklı olarak geniş bahçeler içinde kurgulanmış, mahremiyet algısının dışarıdan daha

¹ Yalı: (Rumca) Sahil; su kıyısında yapılmış büyük, görkemli ev.

güçlü hissedildiği yapılar olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür (Şekil 3.7). Bunun nedenlerinden biri olarak; inşa eden ve kullanıcısı olan kesimlerin ait oldukları sosyo-kültürel grupların farklılıkları gösterilebilir.

Şekil 3.6: Rumeli Yakası'ndan bir örnek; Arnavutköy sahilindeki yalılar (Renklendirilmiş), (ListeList, 2019)

Şekil 3.7: Anadolu Yakası'ndan bir örnek; Kont Ostrorog Yalısı, Kandilli. (Turan Akıncı kişisel websitesi)

3.4.2.3 Sayfiye (Yazlık) Kültürü ve İkinci Konut Bölgeleri

Daha önceki başlıklarda, Byzantion'dan bu yana kentin dışına çıkarak kent çevresindeki kıyı yerleşmelerinde zaman geçirme ya da belirli bir süre ikamet etmenin, su ile ilişki

kurmanın önemli bir parçası olduğuna değinilmektedir. Duru (2018)'nın İnciciyan (1794) yapıtından yola çıkarak hazırladığı kitabında, özellikle X. yüzyıldan itibaren imparatorların yazlık saraylara olan ilgisinin artmış olduğu belirtilmektedir. Yazlık saraylar konusunda sözü edilen yöneticilerin yazlık konut gereksinimi, tarihsel süreç içinde gelişen kentsel mekân ile birlikte, halkın diğer katmanlarına da yayılmaya başlamıştır. Öyle ki; İnciciyan (1794), V. yüzyıl sonu ve VI. yüzyılın başları arasındaki dönemde, kentte yaşayanların çok sayıda sayfiye evi bulunduğu kaydetmektedir (akt. Duru, 2018).

Günümüzdekine benzer tarzda yazlık konut kullanımı ve sayfiye kültürünün mevcut durumunun ise; en iyi şekilde anlaşılabilmesi için öncelikle Cumhuriyet sonrası dönem ele alınmalıdır. Bu dönemde, yeni kurulan sosyo-politik düzen, çağın gereklerini yerine getiren bir yaşam tarzını zorunlu kılmış; bu da toplumun su ile olan ilişkisinin güçlendirilmesine yönelik birtakım uygulamaları beraberinde getirmiştir. Bunun nedeni; çağdaş yaşam tarzının önemli bir parçası olarak görülen su ve insan ilişkisinin, kıyı kültürünün toplumsal yaşamdaki yerine işaret eden bir unsur olması olarak gösterilebilir. Öyle ki, bu ilişkinin düzeyi arttığı ölçüde, kültürel çeşitlilik ve aktarım konuları ön plana çıkabilmekte ve sağlıklı bir toplumsal etkileşim ve gelişimin kapıları aralanabilmektedir.

Hâlihazırda, deniz hamamları ile birlikte kent yaşayanlarının su ile kurmaya başladığı ilişki, daha sonraki dönemlerde kent içinde plajların açılmasına öncülük etmiştir (Evren, 2000). Sayfiye yerlerinde plajlara yakın olarak yerseçilen noktalarda, kimi ailelerin ikinci bir konut kullanımına başlamış olması, kentin çok eski dönemlerinde yönetici sınıfın üyelerinin kıyı alanlarında sahip olduğu mevsimlik konutların doğurmuş olduğu mirasın halkın belirli bir kesimi düzeyindeki devamı olarak da görülebilir.

İstanbul çok çeşitli su kaynakları ile iç içe olmasının sağladığı bir olanak ile birçok kıyı alanına sahip bir kent olarak, çok farklı tipolojide sayfiye alanlarına da konu olmuştur. Bu alanların öncüleri; Florya, Caddebostan, Yeşilköy, Moda gibi yerler olmakla birlikte, günümüzde birçoğu kentin içinde kalarak, birer alt merkez kimliğine bürünmüştür. Bu noktada Adalar, diğer kıyı alanlarından farklılık göstermektedir.

Adalar'ın anakara ile olan sınırlı bağlantısı, onları kentin diğer kıyı alanlarına oranla, daha korunaklı ve sakin bir konuma taşımış; bu durum da kent yaşayanları için, dinlence açısından öncelikli tercih mekânları haline gelmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte, Adaların kendi içinde, kıyı ve iç kesimler arasında çok büyük farklılık gösteren alt bölge oluşumundan söz etmek çok mümkün değildir. Her ne kadar çeşitlilik gösteren mekânlardan oluşan bir kentsel organizasyondan söz edilebilirse de; kentin gündelik yaşantısı içinde zaman zaman su ile bağ kurulan birer kıyı alanı olmanın ötesinde, kendini tamamen su öğesinin varlığı üzerinden biçimlendiren bir yapı söz konusudur. Burgazada'da da tıpkı diğer adalardaki gibi dönemlik ve geçici kullanıcılar da yer almaktayken; toplumsal katmanın önemli bir kısmının sürekli ve kıyı ile iç içe kurgulanan bir yaşayışa sahip olduğu saptanmıştır¹.

3.4.2.4 Denize Girme Alışkanlığında Önemli Bir Unsur: Deniz Hamamları

Denize girme kültürünün ülkemizde ortaya çıkışının XIX. yüzyıla denk geldiği sanılmakta olsa da, XVII. yüzyılda bu alışkanlığın başlamış olduğuna ilişkin ipuçları yakalamak da mümkündür. Evliya Çelebi'nin Kumkapı'dan söz ettiği yazılarından, XVII. yüzyılda denize girildiği ve deniz giysisi olarak da çarşı hamamlarındaki peştemallerin kullanıldığı anlaşılmaktadır (Evliya Çelebi'den akt. Evren, 2000).

Yazılı kaynaklar dışında gravür, fotoğraf ve kartpostal gibi birçok görsel malzeme de özellikle İstanbul'un çeşitli kıyı alanlarındaki deniz ile olan ilişkisine yönelik önemli dayanaklar oluşturmaktadır. Söz konusu görsel kaynaklar incelendiğinde, denize giren insan figürünün fazla yer bulmadığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak; Pardoe'nin *"Beauties of the Bosphorus"* (Boğaz'ın Güzellikleri, 1838)² kitabındaki Bartlett³'e ait gravürü ve Allom'a ait çizimlerin yer aldığı bir diğer kitaptaki iki farklı gravür gösterilebilir (Evren, 2000). Sözü geçen gravürlerden (Şekil 3.8) yola çıkarak; kentte denize girme alışkanlığının XIX. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlaşmaya başladığı sonucuna varılabilmektedir.

¹ Bölüm 4'te yer verilen alan çalışması ve yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ile desteklenmektedir.

² Pardoe, J., (1838). *"Beauties of the Bosphorus"*, London: George Virtue.

³ William H. Bartlett (1809-1854); İngiliz gravür sanatçısıdır.

Şekil 3.8: Allom'un Salacak'ta denize giren insanları betimlediği gravürü¹ (Beyaz Tarih, 2019)

Kartpostal ve fotoğraflar ise; gravürlerden daha farklı bir sonuca götürmektedir. Bu görsellerde deniz ve insan ilişkisinde yüzme ya da serinleme gibi eylemlere yönelik bir ize rastlanamamaktadır. Buna karşılık; özellikle Galata Köprüsü, Büyükdere, Bakırköy, Tarabya, Yeşilköy, Moda gibi yerlere ilişkin görsellerde deniz hamamlarının görünüşleri yer almaktadır. Fakat çevresinde, yüzen herhangi bir insanın yer almayışı, bizi o dönemde sosyo-kültürel bazı kısıtların olabileceği varsayımına yöneltmektedir. Toplumsal kısıtlar ve inançsal etkilerin yanı sıra; o dönemlerde yaygın olan deniz suyunun sağlık sorunlarına yol açtığı inancı da denize karşı olan bu mesafeli tutumun kaynağını oluşturmuştur.

Osmanlı dönemine bakıldığında, denize giren ilk padişahın II. Abdülhamit olduğu bilinmektedir. Sağlık nedenleri ve doktor önerisi üzerine, padişahın denize girmeye başlaması, toplumsal anlamda da bir kırılma noktası yaratmış; halkın denize girme alışkanlığına bakış açısını önemli bir ölçüde değiştirmeye başlamıştır. Evren (2000)'in aktardığı gibi; o döneme kadar, denize girmek yalnızca balıkçı, kayıkçı, tulumbacı makulesiyle, gemi tayfaları ve bahriyelilerin işi olarak görülmekteyken; yavaş yavaş

¹ Thomas Allom (1804-1872); İngiliz mimar, gravür sanatçısı ve topoğrafya illüstratörüdür.

toplumun diğerk kesimlerinde de yaygınlaşmaya başlayan bu etkinlik, önce çocuklar arasında etkisini göstermiştir. Fakat başlarda eylemin ayaklarını bile ıslatmadan kumsalda yetişkinler eşliğinde yürümek, oynamak ve denizden taş toplamak şeklinde kendini gösterdiği bilinir (Evren, 2000).

Yukarıda sözü edildiği üzere; kent yaşayanlarının deniz ile olan bu mesafeli tutumunun değişmeye başladığı noktada deniz hamamları ön plana çıkmaktadır. Bunun nedeni; deniz hamamlarının, plajların ortaya çıkışından da önce, İstanbul halkının deniz ile olan ilişkisini farklı bir boyuta taşımada önemli bir rol üstlenen mekânlar olmasıdır. Ortaya çıkışı Osmanlı dönemine rastlayan bu yapılar, yapılmaya başladıkları dönemin sosyo-kültürel atmosferine uygun olarak tasarlanmıştır. Dört çevresi ve tavanı kapalı olarak, suyun yüzmek için yeterli derinliğe ulaştığı noktalarda, karaya bir iskele ile bağlanan bu yapılar; kişilerin özel mülkü olabildiği gibi, halka açık şekilde de faaliyet göstermiştir.

Özel deniz hamamlarının iç mekân tasarımı ve plan tipi sahibinin kişisel tercihlerine göre farklılaşan bir karakter göstermiştir. Özel hamamların tek seferde üretilip her yıl bakım ve onarımı yapılan yapılar Evren (2000); genel deniz hamamlarının ise; kıyı alanlarında, yaz mevsimi yaklaşırken genellikle ahşap malzemeyle inşa edilen, derme-çatma görünümlü geçici yapılar olduğunu belirtir. Yüzme ve serinleme gibi amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak üretilen bu yapılar, kent yaşayanlarının su ile olan ilişkisini farklı bir boyuta daha taşıyarak güçlendiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortaya çıktığı dönemlere kadar, yüzmek yerine uzaktan seyrettiği bir manzara unsuru olarak görülen deniz ile insan arasındaki bağın güç kazanmasını sağlayan deniz hamamlarının çeşitli işlevler ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Beyoğlu, 2004; Evren, 2000). Genellikle yanında birer gazino da inşa edilen deniz hamamları dönemin eğlence kültürünün de bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Buraya gelen kişiler öncesinde deniz hamamını kullananlar ya da sadece eğlence amaçlı gelen ziyaretçilerdir. Deniz hamamları yalnızca rekreasyon amaçlı olarak kullanılmamıştır. Bu alanlarda yüzmeyenlere yüzme eğitimi verilmekte olduğu da bilinmektedir.

Kıyıya iskele ile bağlantılı, kazıklar üzerine, ahşap malzeme kullanılarak inşa edilen deniz hamamlarının ilk kez ne zaman üretilmeye başladığına yönelik olarak kesin bir

tarihten söz edilememektedir. Fakat Osmanlı arşivindeki 1871 tarihli belgeler, Davutpaşa İskelesi yakınında bulunan deniz hamamı çeşmesinin varlığından söz etmektedir (Osmanlı Arşivleri'nden akt. Evren, 2000). Koçu (1972); "1826-1850 yılları arasında İstanbul'da üç tane hamam bulunduğunu bunlardan en eskisinin Çardak iskelesinde, diğerlerinin Salı Pazarı ve Kumkapı'da olduğunu yazmaktadır" (Koçu'dan akt. Beyoğlu, 2004). Bu durum da, deniz hamamlarının XIX. yüzyılın başında var olduğuna işaret eder.

Yapıldıkları dönemin geleneksel ahlak anlayışına uygun olarak çeşitli kısıtlar ve önlemler çerçevesinde inşa edilen bu yapılar; kadın ve erkekler için ayrı ayrı ve aralarında birbirlerinin seslerini duyamayacakları bir uzaklık bırakılarak konumlandırılmıştır. Bu açıdan deniz hamamlarının "harem-selamlık anlayışının su yüzeyine taşınmış hali" olduğunu söylemek mümkündür (Işın, 1999). Söz konusu hamamlar arasında sandallarla devriye gezen, kurallara aykırı bir davranışın olup olmadığını denetleyen kamu görevlilerinin olduğu bilinmektedir. Ayrıca dört yanı ve tavanı kapalı olarak üretilen bu yapıların, hem o dönem açık alanlarda denize girmeleri yasak olan kadınlar hem de yüzme bilmeyenleri korumak için olanlarının bazılarında bir "güvenlik önlemi" olarak, taban kısmı da ahşap çıtalar çakılarak kapatılmıştır.

Şehsuvaroğlu (1953)'nin belirttiği üzere; genellikle erkekler için olan hamamların yanında kahve ocağı yer alan deniz hamamları ile ilgili olarak hazırlanan nizamnamede, gerekli olan derinlik, uzunluk ve genişliğe ilişkin olabilecek en az ve en çok değerler, güvenlik önlemlerine ilişkin ilkeler, hamamların konumlandırılacağı alanlarda aranan özellikler gibi birçok noktanın açıkça belirtilmiştir. Bu hamamlardan bazıları; Rumeli Yakasında yer alan Galata Köprüsü Deniz Hamamı, Yenikapı ve Kumkapı Deniz Hamamları, Salıpazarı Deniz Hamamı, Beyazpark Deniz Hamamı, Bebek Deniz Hamamı, Beylerbeyi Deniz Hamamı ve Bakırköy Deniz Hamamları ile Anadolu Yakasındaki Haydarpaşa Deniz Hamamı, Moda Deniz Hamamı, Kalamış, Fenerbahçe ve Caddebostan Deniz Hamamları'dır. Bununla birlikte Adalar'da da (Şekil 3.9) deniz hamamlarının yer aldığı bilinmektedir (Beyoğlu, 2004).

Şekil 3.9: Burgazada deniz hamamı (Evren, 2000)

Söz konusu hamamlar içinde, Moda’daki deniz hamamı toplumun ayrıcalıklı olarak görülen kesiminin tercih ettiği bir nokta iken; Salıpazarı Deniz Hamamı’nın en işlek hamamlardan biri olduğu kaydedilir (Koçu, 1972; Evren, 2000; Beyoğlu, 2004). Türkiye’deki en tipik deniz hamamı örneklerinden olan Salıpazarı Deniz Hamamı; 1894’teki kolera salgını, iklimsel nedenler ve yaşanan deprem sonrası kitlesinin önemli bir kısmını yitirmek durumunda kalmış; fakat 1930’lardan sonra en ilgi gören hamamlardan biri olmuştur (Evren, 2000).

Bu bölüme kadar sözü edilen tüm özelliklerinin sonucunda, deniz hamamlarının İstanbul’daki nüfusun “denizle barışması” açısından önemli katkılar sunduğunu ve bir anlamda, Cumhuriyet döneminde ağırlık kazanacak olan plajların “öncülüğünü” üstlenerek sosyo-kültürel açıdan da önemli bir rol oynayan unsurlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

3.4.2.5 Plajlar

Deniz hamamlarının kent yaşayanları ve su arasındaki ilişkiyi getirdiği noktadan sonra, plajların ortaya çıkışına değinebilmek mümkündür. Dört yanı kapalı bu ahşap kutu

görünümlü mekânlardan açık alanda denizle buluşmaya geçiş sürecinin, Osmanlı'nın son dönemlerinde askeri ya da politik nedenlerden dolayı ülkeye ve kente dışarıdan gelen nüfus ile başladığı söylenebilir. Bunun bir nedeni; İstanbul'da açıkta denize ilk giren kesimin, özellikle 1900'lü yılların başlarından itibaren kendi ülkelerinden sosyo-politik birtakım gelişmeler nedeniyle göç ederek, başta İstanbul olmak üzere ülkenin çeşitli kıyı alanlarına yerleşmeye başlayan Beyaz Ruslar olduğunun kaydedilmesidir (Evren, 2000¹).

İstanbul'un Rumeli Yakası'ndaki plajlara örnek olarak, Florya, Ataköy, Altinkum; Boğaz'daki plajlarına örnek olarak Tarabya Konak, Beyazpark, Altinkum Plajları ve Küçüksu Plajı ile Gazinosu; Anadolu Yakası plajlarına örnek olarak ise; Harem, Moda, Caddebostan, Fenerbahçe, Suadiye ve Kartal Nizam Plajları gösterilebilir. Adalardaki plajlar ise; Büyükada'daki Yorguli (Yörükali) Plajı ile Değirmen Plajı, Maden Plajı, Burgazada'daki Kalpazankaya Plajı ve Moloz Mevkii'ndeki (6 Numara) Halk Plajı olarak sıralanabilir (Şekil 3.10).

Şekil 3.10: Burgazada'da plaj (Adalar Belediyesi, 2019)

¹ Evren, B., (2000). "İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları". İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

İstanbul'da ilk kez kullanılan plajların başında Florya, Bakırköy ve Yeşilköy'dekiler gelmektedir. Özellikle daha önceleri denizin ön planda olmadığı bir mesire alanı olan Florya Plajı'nın diğer İstanbul plajlarından ayrıldığı ve bir açıdan da onlara öncülük ettiği görülmektedir (Evren, 2000). Önceleri denizin ön planda olmaması; toplumsal algının mekânı ne şekilde tanımladığını ve biçimlendirdiğini göstermede önemli bir örnektir. Çünkü bu mekânı kullanan toplumsal katmanın yaşayışında önceden deniz etkin bir kültürel ya da fiziksel unsur olmaktan çok bir manzara öğesi iken; deniz ile fiziksel olarak da bağın söz konusu olmaya başladığı süreçte, artık su öğesi kentsel etkinliklere de konu olmaya başlamıştır. Böylelikle; Florya'daki bu mesire alanının eşikleri, farklı etkinlik ve işlevler ile yeniden tanımlanarak, daha geniş bir mekânı ifade etmeye başlamış ve kentin ilk plajlarından biri olarak kentsel mekânda yerini almıştır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11: Florya Plajının ilk dönemleri (Evren, 2000)

Görülmektedir ki plajlar; deniz hamamlarının başlatmış olduğu süreçte bir sonraki adım olarak tarif edilebileceği gibi, aynı zamanda yeni mekânsal tanımlamalar yapmaya da aracı olmuştur. Kentte yaşayanların kültürel etkileşimlerinin mekânsal birer yansıması

olarak plajlar, toplumsal çevrenin dönüşümüne ilişkin ipuçları yakalama konusunda önemli birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.2.6 İskeleler ve Diğer Kıyı Yapıları

İskeleler, karadan suya geçişin önemli bir ayağı olup kıyı alanına ait başlıca elemanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat iskele yapılarını yalnızca bu fiziksel işlevi bağlamında değerlendirmeye almak büyük bir eksikliğe yol açabilir. Bu nedenle, iskele yapılarının kentsel kıyı alanlarının dokusunu ve kimliğini ortaya çıkaran unsurlardan biri olarak da ele alınması önem kazanmaktadır. Söz konusu kültürel unsurun ele alınışındaki amaç; geçirdiği dönemler ve yapısal değişimler nedeniyle, kentin kimliğindeki yansımalarına ilişkin ipuçları yakalayabilmektir.

Günümüzde iskeleler; su yolu ulaşımının başlangıç ve/veya bitiş noktaları olarak önemli birer parçası konumundadır. Özellikle İstanbul genelinde düşünüldüğünde, iskelelerin kentin tarihi dokusu ve kültürel mirası açısından da büyük öneme sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu iskeleler, kentin çeşitli noktalarında, kullanılan deniz taşıtının büyüklüğü ve kapasitesi, yapıldığı dönem, bulunduğu konum ve trafik yoğunluğu gibi etkenlere bağlı olarak yapısal farklılıklar ortaya koymaktadır. Örneğin; Haliç'teki iskeleler, Boğaziçi güzergâhındaki duraklara ait iskeleler ve Adalar'daki iskelelerin hem görünüm hem malzeme hem de boyut olarak ayrıştığı görülmektedir. Aynı zamanda yapıldığı dönemin mimari tarzlarını yansıtan ayrıntılarla inşa edilen iskelelerin bugün farklı malzemelerle ve yeni tekniklerle yeniden inşa edildiği ve konumlarının gereksinimler bağlamında değiştirildiği örneklerle rastlanmaktadır. Çalışma alanı Burgazada'daki İDO İskelesi de, malzeme ve büyüklük açısından, önceki halinden farklılaşan bu iskelelere bir örnektir. Söz konusu değişim sürecine, Burgazada'nın özel olarak ele alındığı Bölüm 4'te¹ ayrıntılı olarak yer verilmektedir.

¹ Sayfa: 84.

3.4.2.7 Kayıklar ve Mehtap Gezileri

“Mâh” ya da “meh” (ay) ile “tab” (aydınlık, ışık) sözcüklerinin bir araya gelmesi ile oluşan ve Türkçe’ye Farsça’dan “*mehtap*” (ayışığı)¹ olarak geçmiş olan sözcük; denizde gezintiye çıkma şeklinde gerçekleştirilen İstanbul’daki önemli bir geleneğin de odağını işaret etmektedir (TDK Güncel Türkçe Sözlüğü, 2019). Özellikle Haliç, Boğaziçi ve Adalar ile Anadolu Yakası arasındaki güzergâhta ön plana çıkan söz konusu kültürün, yerleşme içinde yer alan su öğelerinin kentin rekreatif alışkanlıklarına bir zemin sağlayarak, kent yaşamına daha etkin bir biçimde dâhil olmasını sağladığı da söylenebilir.

Mazak (2010); Boğaziçi kültürünün bir ürünü olarak ortaya çıkan mehtap gezintilerinin genellikle Anadolu Hisarı ve Göksu çevresinde gerçekleştirilen bir etkinlik olduğundan söz ederken; Kanlıca Körfezi’nin bilhassa bahar sonu ve temmuz, ağustos aylarındaki mehtaplı gecelerde tercih edilen bir bölge olduğunu da kaydetmektedir. Bu yerlerin yanısıra; Boğaziçi, Sâdâbâd, Beşiktaş, Şemsipaşa, Bebek, Büyükdere gibi pek çok bölge de XVIII. yüzyıldaki kent yaşayanlarınca, özellikle de sosyo-ekonomik olarak yüksek düzeydeki nüfus tarafından, bu geleneğin gerçekleştirildiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortaya çıktığı dönemde, dünyanın birçok yerleşmesinde olduğu gibi, İstanbul’da da geceleri kenti aydınlatma çabasının bir parçası olarak önem kazanan mehtap gezisi geleneği, toplumsal yapıdaki sosyo-ekonomik ya da sosyo-kültürel olarak farklılaşan gruplara göre belirli karakteristik özellikler gösterdiğini söylemek mümkündür (Mazak, 2010). Bu çeşitliliğin etkinliğin gerçekleştirildiği dönem, süre, bölge ve kullanılan kayık tipine kadar pek çok özelliği de farklılaştığı görülmektedir. Abdülhâk Şinasi Hisar² geceyarısına doğru son bulan gezinti için kullanılan rotalardan birinin sırasıyla uğranan yerleri belirterek; Kalender, Yeniköy akıntıları ile karşıya geçilip Körfez, uğranacak olan yalı³ önlerinde iltifat⁴, dönüş yönüne geçiş, Kandilli açıkları ve Bebek şeklinde tarif eder

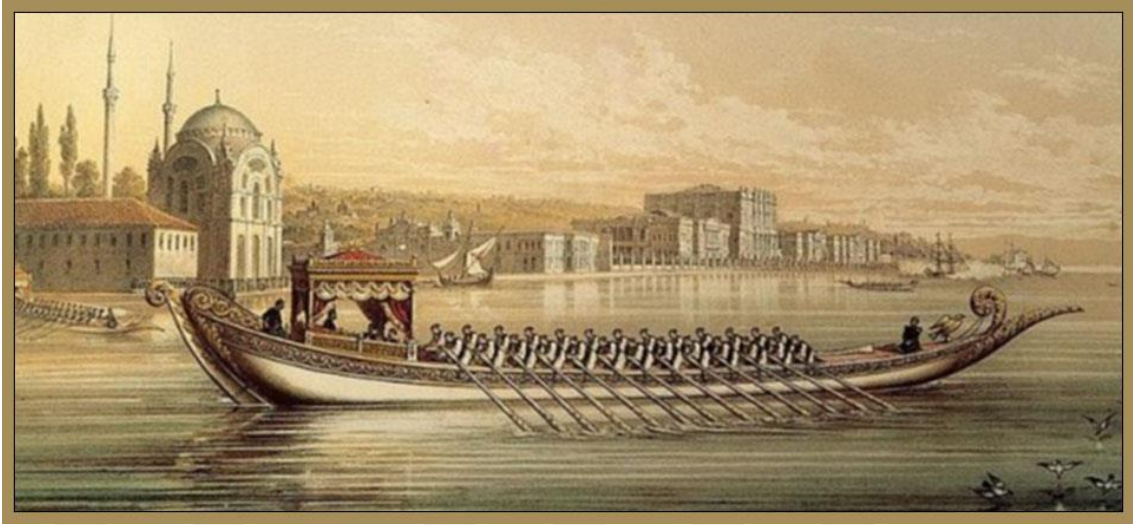
¹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü.

² Abdülhak Şinasi Hisar (1883-1963); Türk edebiyatçı, yazar.

³ En ünlülerinden biri Hıdiv İsmail Paşa Yalısı’dır. Yüze yakın Arap ve Çerkes kökenli hanendenin fasıla katıldığı aktarılır.

⁴ Aynı kaynakta (Mazak, 2010), “iade-i iltifat” için yalıların da ışıklarını söndürerek karşılık verdikleri belirtilir.

(akt. Mazak 2010). Yine aynı kaynakta; “Gümüş Servi TEMAŞÂSÎ için en uygun iki yerden birinin Bebek diğërinin Büyükdere olduğu belirtilmektedir.

Şekil 3.12: Saltanat kayıklarına bir örnek¹ (Sultan Kayıkları, 2019)

İskelelerin kentin kıyı kültürünün temel parçalarından biri olduğu düşünöldüğünde, su yolu ulaşımının da toplumsal hayattaki yeri ile ilgili bir ipucu edinmek mümkündür. İstanbul’daki suya dayalı kültürel yapının tarihsel gelişimi incelendiğinde; su yolu taşımacılığının yalnızca iki nokta arasındaki ulaşımın sağlanması için değıl; rekreatif ve kültürel etkinlikler için de bir aracı olarak kullanıldığı görölmektedir. Özgün tipoloji ve kullanım yeri, görevi ve hangi toplumsal gruba ait olduğu gibi ölçötlere bağılı olarak kendi içinde de farklılaşan tasarımlar ile üretilmiş olan kayıklar, söz konusu denizde gezintiye çıkma kültürün başlıca figürleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kayıklar; “suyun üzerinde kayıp giden küçük tekneler” (Mazak, 2010) olarak, “sandal sefaları” ya da “mehtap gezileri” adı verilen geleneğin başlıca unsurlarıdır. Mazak (2010), “kayık” sözcüğünün insan ve yük taşıyan küçük teknelere ve bu ulaşım vasıtalarının geneline verilen, halkın kendiliğinden bulduğu ve türettiğı öz Türkçe bir ad olduğunu ve aslında belirli bir türü belirtmediğini ifade eder. Yine aynı kaynakta; çeşitli tiplerde kayıklardan söz edilmektedir. Bu kayık tiplerinin adlarının kayıkların sahip olduğu belirgin nitelikler ya da kullanıldığı yer ve işlev ile ilintili olarak verildiğı bilinmektedir.

¹ Görsel; köşklü ve 13 çift kürekli bir sultan kayığı tasviridir.

Sanderson¹, Şekil 3.12’de örneği yer alan saltanat kayıklarının görünüşünü “pupası tamamen fildişi ya da denizatı dışından, sedef ve altından çeşitli mücevherler ile kakmalıdır” şeklinde tarif eder. Slade² ise; “Kaptan Paşa”³ yapıtında, “kayıkların Türk oymacılık sanatının birçok yüzünü yansıttığını” belirtmiştir (akt. Mazak, 2019). Bu tip kayıkların özelliklerini şöyle ifade edilmektedir:

- Baş kısımlar; kılıç gibi düz ya da yukarı doğru kıvrık olur.
- Bu tipteki kayıklarda, kış ve baş kısımlarda yoğunlaşmakla birlikte, tüm gövde kenarlardan süslemelerle bezenmiştir.
- Uzun olanlarında genellikle altın ya da gümüş yaldızlı bir ahşap figür yer almaktadır.
- Arka kısım; köşkün bulunduğu yerdir.
- Kayık köşkünde gümüşten sütun ve parmaklıklar bulunur. Kırmızı ipek üzerine değerli taşlar işlenmiş, sırma saçaklı perdeler ile iç kısmında ipek şilte ve yastıklar, halılar, gümüş fenerleri yer almaktadır(Özdemir, 2007; Mazak, 2010).

Sultan kayıklarının yanısıra; kayık tiplerini görev ve işlevlerine göre çeşitlendirmek mümkündür. Bunlara örnek olarak; piyade kayıklarının en az iki en çok altı kürekli kayıklar olup ince ve hafif yapıları ile hızlı hareket edebilme kapasitesine sahip olduğunu aktaran Mazak (2010); hanımığnesi türündeki kayıkların ise zarafet ve hızından dolayı bu adı aldığına değinir ve kadınların en ince ayrıntısını düşünerek hazırlandıkları pikniklere bu tür kayıklar ile gittiklerini belirtir.

Kayık kullanımı, buharlı ve motorlu gemilerden önce Boğaziçi’nde ulaşımın gerçekleştirildiği yöntemdir. Mazak (2010); kayığın biçimi, hızı ve kayıkçıların kendilerine özgü tavırlarının bu ulaşım aracını “İstanbul” kıldığını ifade eder. Bu

¹ John Sanderson (1584-1602); 16. yüzyılda yaşamış ve İstanbul’da da uzun yıllar yaşamış olan bir İngiliz gezgindir.

² Adolphus Slade (1804-1877); Osmanlı Devleti’ne ilk kez Navarin Deniz Savaşı’nın ardından 1829’da gelmiş ve 1850-1866 yılları arasında Osmanlı Donanması’nda “Müşavir Paşa” adıyla danışman olarak görev yapmış bir İngiliz deniz subayıdır.

³ Slade, A., (1973). “Kaptan Paşa”.

açından ele alındığında, kentin kimliğine hizmet eden özgün bir kültürel motif olarak ele alınabilir.

Kayıkların saltanat, zevrak, sandal, piyade, hanımığnesi, kömür kayığı, mavna, sal, şayka gibi türleri bulunmaktadır (Özdemir, 2007). Kayıkların insan ve yük taşımacılığında kullanılırken; bir yandan da uyumlu ve senkronize hareketler ile yer değiştirerek, göze de hitap eden bir desen çizmekte olduğu pek çok kaynakta aktarılmaktadır. Bu nedenle, özellikle Haliç ve Boğaziçi'nin hem taşıma hem de gezinti aracı olan kullanılan kayıklar; İstanbul'da beş yüzyıla yakın bir süre boyunca sosyal yaşamı tamamlayan birer kültürel motif olarak karşımıza çıkmaktadır (Mazak, 2010).

İstanbul'da kıyı kültürünün önemli bir parçası olarak kayıklar, sanatta ve edebiyatta da birçok yapıta konu olmuştur. Bunların başlıcaları arasında; Sonman'ın *"Su Yolunun Dilberleri"*¹ adlı kitabı, Brest'in Paris 1880 Salonunda yer alan *"Boğaziçi'nde Kayıklar"* ile 1882 Salonunda sergilenen *"Boğaziçi'nde Türk Kayıkları"* yapıtları örnek olarak gösterilebilir (akt. Mazak, 2010). Sanatçı, çalışmalarında kayık ve kadın figürlerine ağırlıklı olarak yer vermiştir. Yine Osmanlı dönemi ressamlarından Zenaro², Brindesi³ ve Preziosi⁴ de deniz ve kadın, hanımların kayık sefaları gibi konuları işlemişlerdir. Bu çalışmaların yapıldıkları dönemin yaşayışına ilişkin bir gösterge olması açısından önemli bir ortak noktası ise; kadınların örtülü ve feraceli bir biçimde resmedilmiş olmalarıdır (Mazak, 2010).

Sözü geçen eserlerdeki betimlemelerden yola çıkılarak dönemin zihniyeti ve su ile olan ilişkisine yönelik çeşitli çıkarımlar yapmak mümkündür. Bunun yanı sıra kayık kültürünün günümüzdeki durumu ise geçmiştekinden farklı bir görünüm çizmektedir. 1800'lerin ortasından itibaren İstanbul'da buharlı gemilerin kullanılmaya başlaması ve kent içi ulaşımına entegre edilmesi, daha az dayanıklı malzemeden üretilmiş, sık bakım gerektiren, daha yavaş, daha az yolcu ve taşıma kapasiteli kayıkların geri planda

¹ Sonman, T., (2003), *"Su Yolunun Dilberleri"*. İstanbul.

² Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zenaro'nun (1854-1929) konu ile ilgili olarak *"Haliç'te Kayığa Binen Kadınlar"* adlı çalışması bulunmaktadır.

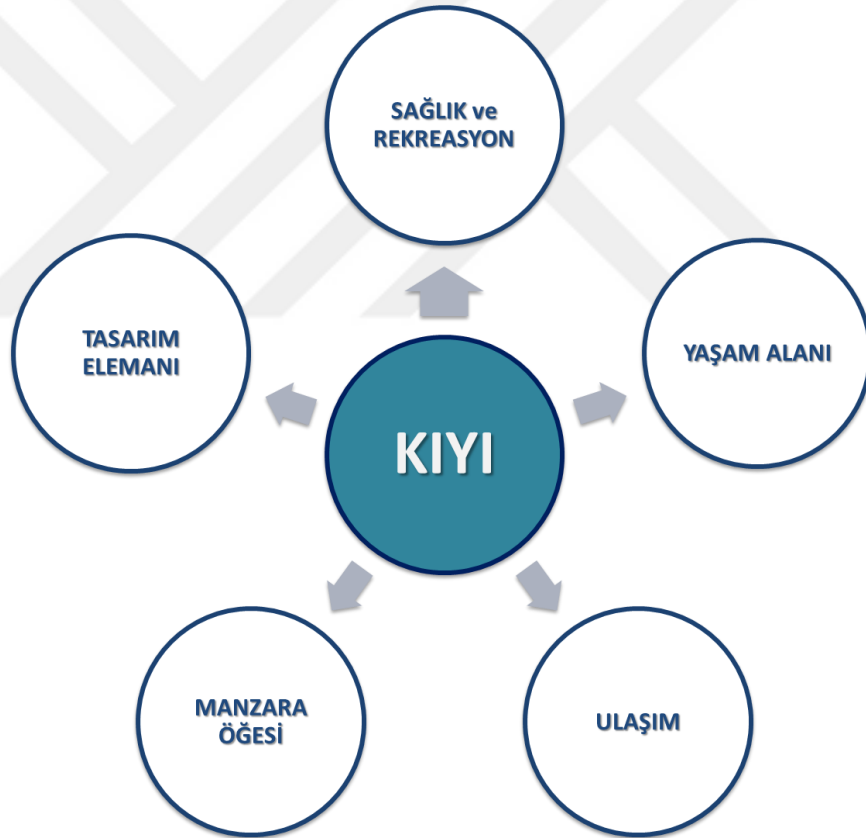
³ Giovanni Brindesi (1826-1888); İtalyan asıllı olup Sultan Abdülmecit dönemi ressamlarından.

⁴ Amadeo Preziosi (1823-1900); Sultan Abdülmecit dönemi ressamı. İstanbul resimleri ile ünlüdür.

kalmasına yol açmıştır. Kentin özgün dokusunun ve deniz ile ilişkisinin önemli bir parçası olan kayık ve sandalların, bugün özellikle Haliç kıyılarında, yalnızca görsel bir unsur ve turizme yönelik olarak kent içinde yer aldığı görülmektedir.

3.5 Bölüm Değerlendirmesi

- Önceki bölümlerde aktarılan ifadelerde değinildiği üzere; kıyı alanlarının yazında, ağırlıklı olarak kıyı çizgisi ve kıyı kenar çizgisi üzerinden ya da coğrafi özellikleri bağlamında tanımlandığı görülmektedir. Bu durum da sosyo-kültürel bir mekân olarak kıyının yasal çerçevede karşılığının bulunamayışına neden olmakta; çözümsüz kalan bu süreç ise koruma ve sürdürülebilirlik konusunda kıyılar adına riskli sonuçlar doğurmaktadır.

Şekil 3.13: Kıyının işlev ve nitelikleri¹

¹ Yapılan yazın taraması sonucu, kıyının yapısı ve işlevleri ile ilgili olarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

- Kıyılar, doğal ya da yapılı olma durumuna, kentsellik niteliğine bağlı olarak ayrılabilirliği gibi; oluşma biçimleri, içeriği, ilişkili olduğu su kaynağı gibi birçok özelliğine bağlı olarak da sınıflandırılabilen, kentsel alanda yararlanma hakkı kentteki tüm kullanıcılar için eşit erişim olanağı sağlanacak biçimde yasal olarak tanımlanmış alanlardır (Şekil 3.13). Tüm bu nitelikleri dolayısıyla, kıyıyı yalnızca iki boyut üzerinden düşünmek yeterli olmayacaktır.
- Şehircilik disiplini çerçevesinde ele alındığında; değinilen yaklaşımlara ek olarak, Kılıç (1999)'ın da belirttiği gibi, üçüncü boyut ile ilgili bir bakış açısından da söz etmek mümkündür. Kent planlamanın üçüncü boyut ile birebir ilişkili bir uzmanlık alanı olması, kıyı olgusunun da aynı yaklaşımla ele alınması sonucunu doğurmaktadır. Buradan yola çıkılarak söylenebilir ki; kent içinde kıyı, yalnızca karanın suyla temas ettiği noktalar bütünü olarak iki boyutlu bir yapı ya da değişken bir çizgi olmanın ötesinde çok boyutlu bir mekândır.
- Kıyılarının sahip olduğu doğal, sosyo-psikolojik, iklimsel, işlevsel vb. özellikleri bağlamında, suya dayalı bir kültürün oluşumundan söz edebilmek için gerekli olan toplumsal ve fiziksel katmanların özelliklerinin kıyı ile ilişkili olarak nasıl geliştiğinin incelenmesi ve bu nedenle mevcut durumdaki kıyı nitelikleri ve kullanımının sürdürülebilirliğinin sağlanmaya çalışılması önemli ve gereklidir.
- Söz konusu sağlıklı uygulamaların genellikle, yasal düzlemdeki eksikliklerden ve yoruma açık bırakılmış olarak oluşturulan düzenlemelerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu yasal boşlukları, uygulamadaki ihmaller, hatalı yaklaşım ve kararların yer alması izlediğinde ise; ortaya çıkan sorunlar çözümü daha zor bir hâle gelmektedir. Bu ihmal ve uygulama hataları; kıyı alanlarının özellikle her kent kullanıcısının eşit düzeyde erişilebilirlik hakkına sahip olduğu yasal çerçevede de ortaya konmuş¹ olan kamusal niteliğini zedelemekte ve sürdürülebilirliğini tehdit edici birer unsur oluşturmaktadır.

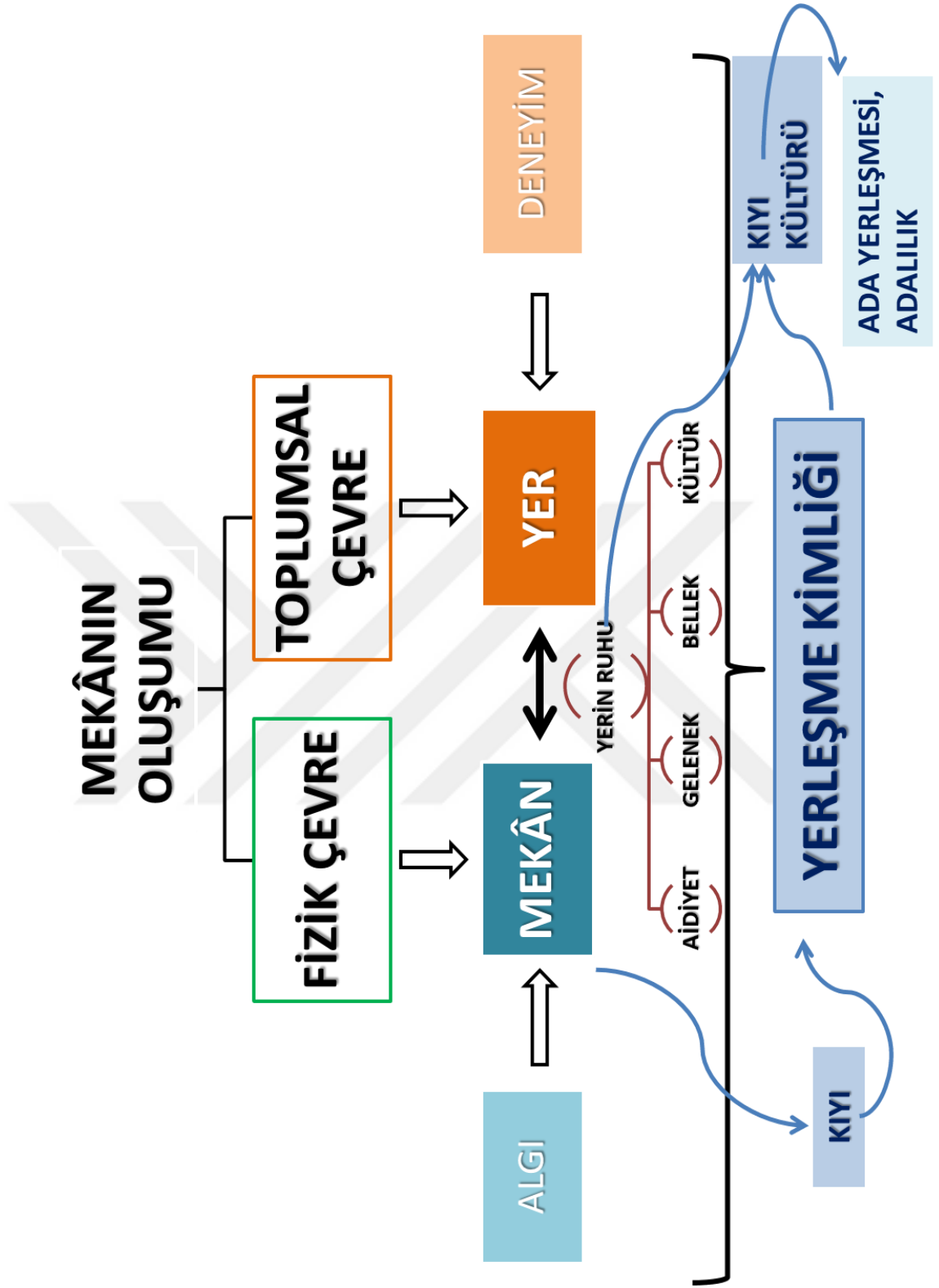
¹ 17/4/1990 Tarih ve 3621 Sayılı Kıyı Yasasının amacını açıklayan Madde 1 ("Bu Kanun, deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmek amacıyla düzenlenmiştir."), kapsamını ortaya koyan Madde 2 ("Bu Kanun, deniz, tabii ve suni göller ve akarsu kıyıları ile deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerine ait

- Ülkemizde kıyı alanları ile ilgili olarak karşılaşılan bir diğer sorun ise; yasal düzenlemelerde sıklıkla görülen değişikliklerdir. Bu değişiklikler; zaman zaman uygulama tabanlı olarak değişim gösterebilen yasal bir çerçeveye işaret etmektedir. Gereklik duyuldukça yeniden ele alınan bazı yasa ve yönetmelikler, bazı durumlarda yarar sağlayabilmekle birlikte, sistematik bir dengenin sağlanması sürecini de geciktiren bir etkiye bulunmaktadır. Söz konusu değişikliklerin uygulama sürecinde karşılık bulması kıyıyı sürekli olarak yeniden biçimlendirmekte ya da karşılık bulamadığı durumlarda, çıkmazlar yaratmaktadır.
- Aynı ya da benzer amaçlar ile oluşturulmuş kurumsal yapıların uygulama sürecinde yetkilerinin çakışması ya da birbirine zıt düşebilecek düzenlemelerin yapılması gibi durumlar da kıyı alanlarına ilişkin sürdürülebilir kararlar alınmasına ve “koruma-kullanıma dengesi” ilkesini odak alan planlı bir sürecin ilerletilmesine engel olmaktadır.
- Kıyıların korunması ve sürdürülebilirliği ile ilgili yasal çerçeve oluşturulurken yalnızca kuramsal zeminin betimlenmesi; yerleşme içinde ve dışında korumaya yönelik uygulamanın sorunsuz bir biçimde ilerleyişini kesin olarak sağlayamamakta, denetim mekanizmalarıyla da aynı ölçüde sorunsuz bir eşgüdüm içinde çalışabilmesi gerekmektedir.
- Günümüzde, ülkemizde gerçekleştirilen uygulamaların ve alınan kararların kentsel koruma kavramı ile her zaman örtüşmeyebildiğini ve özellikle de bütüncül bir anlayış geliştirme ilkesi ile zaman zaman ters düştüğünü söylemek mümkündür. Bütüncül bir planlama anlayışından uzak olarak, bir başka deyişle “parçacıl” bir biçimde gerçekleştirilen proje ve uygulamalar, hem kullanıcı ve kent açısından zaman içinde sorunlar ortaya çıkarabilmekte hem de doğal kaynakların ve kent kültürünün sürdürülebilirliğinin sağlanması noktasında pürüz ve aksaklıklar yaratabilmektedir.

düzenlemeleri ve bu yerlerden kamu yararına yararlanma imkan ve şartlarına ait esasları kapsar.”) ve Genel Esaslara ilişkin Madde 5 (“Kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.”).

- Kıyılarının doğal, fiziksel ve toplumsal nitelikleri gereği korunması gereken bir değer olduğu kabulünden uzaklaştığı oranda, kıyı yerleşmelerinin su ögesi ile olan bağlantısı koparak ilişkisi zedelenmeye başlamakta ve bu durum da ilerleyen süreçte “kıyı yerleşmesi” ya da “su kenti” kimliğinin varlığını ortadan kaldıracak bir etkiye bulunmaktadır.
- Kıyı mekânının iki boyutu olarak fiziksel ve toplumsal yapılar, bir önceki durumundan giderek uzaklaşmakta ve böylece aralarında belirli oranda kurulabilmiş olan ilişki de gün geçtikçe gücünü kaybetmeye başlamaktadır. Bu anlamda, fizik mekânın toplumsal çevre ile kurduğu bağın yapısal özelliklerini koruyabilmek adına, kıyı alanlarına ilişkin olarak hazırlanan mevzuatın da “doğru arazi kullanım kararlarını belirleme, toplumun yaşam kalitesini artıran düzenlemeleri ortaya koyma ve sürdürülebilir gelişmeyi sağlama adına yeterli” olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Serdaroğlu Sağ, 2005).
- Kıyı alanlarının korunması, doğal ve özgün yapısı ile sürdürülebilmesi ve kamu yararı odaklı olarak kullanılabilmesi adına;
 - Koruma alanlarına yönelik yasal düzenleme ve denetlemelerin en üst düzeyde gerçekleştirilmesi,
 - Yasal çerçevedeki ikilik yaratan ve/veya karşılık bulunamayan kısımların giderilmesi,
 - Yerel ve merkezi yönetim arasındaki ikilemlerin ortadan kaldırılması,
 - Yerel ölçekte alınacak kararlarda, merkezi yönetimin ağırlıklı etkisinden çok, dengeli bir karar yetkisinin söz konusu olması,
 - Yasal çerçeve ile hazırlanan planlar arasında uyumluluğun mümkün olan en üst düzeyde sağlanması,
 - Kıyı alanlarının planlanmasına yönelik olarak oluşturulan çerçevede, ilgili kişi, kurum ve kuruluşların hangileri olduğu ile görev ve yetkilerinin açık bir biçimde belirtilmesi,
 - Kıyı alanları planlanırken, kıyılarının kamusal niteliğinin, yerel özellikleri ile özgün dokusunun ve doğal yapısının korunmasına özellikle dikkat edilmesi,

- Bu noktada; kıyılarının yalnızca nicel veriler ile ifade edilen alanlar değil, özgün dokusunun korunduğu ve buna göre nitel yapısı üzerinden tanımlanması gereken mekânlar olarak ele alınması önemli ve gereklidir.
- Deniz kıyısında kurulan bir yerleşme ve tarih boyunca önemli su kentlerinden biri olarak; İstanbul'un suya dayalı kimliğinin oluşması, kıyı alanlarının kent içindeki rolü ile doğrudan ilişkilidir.
- Tarihsel süreci ele alındığında, kentin öncelikli olarak kıyı alanları boyunca gelişim gösterdiği görülmektedir. Fakat günümüze gelindikçe, kıyı alanlarının doğal yapısının zarar görmeye başladığını söylemek mümkündür.
- Uygulanan bazı projeler ve önemli oranda parçalı kararlar ile hızlı büyümeye bağlı olarak doğan kentleşme baskısı, kıyı alanlarının doğal yapısının bozulmasına yol açan sürece yön veren başat unsurlar olarak gösterilebilir.
- Bunun yanı sıra yasal çerçevenin net ve sabit bir yapıya kavuşamayıp, yasal boşluklar ve yapılan düzenlemelerde yalnızca nicel değerler üzerinden getirilmiş olan tanımlar da bu sürecin hız kazanmasına yol açtığı görülmektedir.
- Kıyılarının kentsel mekânda fiziksel özellikleri ile farklılaşan birer alan olmaktan çok, kent yaşamının içinde ve onun önemli bir parçası olarak yer alması, bir kıyı kenti tanımının en önemli ölçütlerinden olduğunu söylemek mümkündür.
- Deniz ile kurulan ilişkinin fiziksel mekândaki karşılıkları olan kentsel öğeler ile kentin belleğinde iz bırakan ve günümüzde kısmen yaşatılabilen ya da kaybolmaya yüz tutmuş kültürel motiflerin korunması ya da canlandırılarak kent yaşamına dâhil edilmesine yönelik plan ve tasarımların hazırlanması önemlidir.
- İstanbul'daki kıyı alanlarına ilişkin uygulamaların, su ögesi odağında ve kentteki toplumsal katmanın uyum sağlayacağı biçimde ele alınarak, tasarım ilkeleri ve planlama kararları bağlamında geliştirilmesi gerekmektedir.

Şekil 3.14: Çalışmanın kavramsal çerçevesi¹

¹ Şema, çalışmanın bu bölümünde ele alınacak konu başlıkları ve dönem aralıklarının gösterimi için araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

BURGAZADA’NIN MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜNÜN KÜLTÜREL BELLEK VE YERLEŞME KİMLİĞİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Burgazada’nın yerleşme kimliği incelenirken; söz konusu kimliğin ortaya çıkışı ve gelişiminde katkı sağlayan fiziksel ve toplumsal çevre unsurları, ikincil kaynaklar ve çalışma alanında gerçekleştirilen araştırmalarda izlenen sözlü tarih yöntemi üzerinden elde edilen veriler dikkate alınmıştır. Söz konusu veriler ışığında, çalışmanın çıkış noktasındaki araştırma sorusunda da belirtildiği üzere, yerleşmenin kimliğinin suya dayalı olması durumu ve sürdürülebilirliği araştırılmaya çalışılmıştır. Çalışma gerçekleştirilirken; Şekil 4.1’deki konu akışı izlenmektedir.

İSTANBUL’UN KIYI KÜLTÜRÜ

İÇİNDE BURGAZADA’NIN YERİ

ANALİTİK VERİLER	KONUM-ÇEVRE. İLŞ.	
	DOĞAL YAPI	
	SOS-KÜLT. + SOS. EKON. YAPI	
	TARİHSEL KIRILMA NOKTALARI	
SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI ve YERLEŞME KİMLİĞİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMALAR		
TARİHSEL SÜREÇTE YERLEŞME MEKÂNININ BİÇİMLENİŞİ	1940’lar ÖNCESİ	
	1940-1980’ler	1940-1960
		1960-1980
	1980+	1980-2000 2000+

Şekil 4.1: Alan araştırmasında Burgazada'ya ilişkin verilerin ele alınış dizgesi¹

¹ Şema, çalışmanın bu bölümünde ele alınacak konu başlıkları ve dönem aralıklarının gösterimi için araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

4.1 Adalar İçinde Burgazada'nın Konumunun İrdelenmesi

Adalar, "İstanbul Adaları" ya da bir başka deyişle "Prens Adaları", yüzölçümüne göre büyükten küçüğe olmak üzere; Büyükada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Sedefadası, Sivriada, Yassıada, Kaşıkadası ve Tavşanadası olmak üzere dokuz adadan oluşan bir takımadadır. Bunlardan Türkiye'nin yakın politik tarihinde oldukça önemli bir yeri olan Yassıada, yeni adı "*Demokrasi ve Özgürlük Adası*"¹ olmakla birlikte, halk arasında "*Hayırsızada*" olarak da bilinmektedir. Bunun nedeni; doğal yapısı ile ilgili kısıtlı özelliklerinin yanı sıra², tarihte şehirdeki sokak köpeklerinin çeşitli nedenler ile toplatılarak bu adalara gönderilmiş olmasıdır³.

Adalar tarih boyunca farklı adlar ile bilinir olmuştur. Hristiyanlığın kabulünden önce Greklerce "*Demonisi*" veya "*Demonisia*" (*Cin Adaları*), Yunanlı düşünür Artemidoros tarafından "*Pitiusa*" (*Çamlı Ada*)⁴, Romalı tabiat bilgini Plinius tarafından "*Propontidas*" (Marmara Adaları), Hristiyanlığın kabulünden sonra buralardaki sayısız manastırlarda yaşayan keşişlerden ötürü Bizanslılarca "*Papadonissia*" (*Keşiş Adaları*), Doğu Roma İmparatorluğu döneminde hükümdar ailesinden birçok kişinin bu adalara sürgün edilerek manastırlarda hapsedilmiş olmasından dolayı Avrupalılarca "*Les iles des Princes*" (*Prens Adaları*), deniz üzerinde dağılışlarına göre "*Halka Adaları*", toprağın kırmızı oluşundan Türklerce "Kızıl Adalar" diye anılan Adalar, çeşitli kaynaklarda "*Ruh Adaları*", "*Evliya Adaları*", "*Kadıköy Adaları*", "*Ada Bakırı*", "*Marmara Adaları*", "*Bahtiyarlar Adası*" adları ile de yer almaktadır (Tuğlacı, 1995; İBB Adalar Koruma Amaçlı NİP⁵). Ayrıca bu takımadada içinde yer alan her bir ada da tarih boyunca değişik biçimlerde anılmıştır. Bunlar içinde, Burgazada için; "*Panormos*", "*Antigone*",

¹ 5442 sayılı İl İdaresi Yasası'nın 2'nci maddesinin (B) ve (D) bentlerine göre uygun görülmüştür. (Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 2013).

² Üzerinde bitki ve hayvan çeşitliliği açısından oldukça kısıtlı bir yaşamın söz konusu olması, içilebilecek su kaynağının bulunmaması, tamamen kayalık alanlardan oluşması nedeniyle bu şekilde anılmaktadır.

³ Tarihte; İstanbul'daki sokak köpeklerinin Adalar'a gönderilerek kendi hallerine bırakıldığı üç büyük olayın gerçekleştiği dönemler: 1910 yılında, Sultan Abdülaziz'in tahtta olduğu 1865'te ve Sultan II. Mahmut dönemi.

⁴ Bazı kaynaklarda bu adın özellikle Büyükada için kullanıldığı belirtilmektedir.

⁵ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı.

“Antigoni”, “Antigoneia”, “Antigonos”, “Antigonea”, “Antigonia”, “Purgos”, “Pirgos”, “Bergos”, “Burgazlu”, “Hisar Adası” adları kullanılmıştır(İBB Adalar Koruma Amaçlı NİP)¹.

Adalar’ın hem takım halinde hem de tek başlarına farklılaşan özelliklerinin oluşturduğu karakteristik yapılarının olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Büyükada, Adalar’ın yönetsel merkezi olmanın yanısıra, en kalabalık ve turistik olanı konumundadır. Heybeliada; Ruhban Okulu’nun sağladığı dini karakterinin yanısıra, sanatoryum ve Deniz Harp Okulu gibi kurumların varlığı ile sağlık, eğitim gibi sosyal donatıların varlığı ile de ön plana çıkmaktadır. Burgazada ise; yerleşimin söz konusu olduğu adalar içinde, en sakini ve sosyo-kültürel yapısını en çok koruyabileni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapısal özelliklerin hangi ölçütler çerçevesinde ortaya çıktığının anlaşılması üzere; ilerleyen bölümlerde Burgazada’nın yerleşme kimliğine ilişkin araştırmalara yer verilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Adalar; öncelikle genel çerçevede ele alınmaktadır. Bu genel çerçeve içinde çeşitli özellikler bağlamında değerlendirmeler yapılırken, Burgazada’nın özelinde de ne tür bir yapı sergilediğinin araştırmasına yer verilmektedir. Söz konusu çerçeveyi oluşturan bağlamlar; konum ve çevresel ilişkiler, doğal yapı, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapı ve bu yerleşmelerin ortaya çıkışı ve biçimlenişinde rol oynayan tarihsel süreç olarak sıralanabilir.

¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı.

4.1.1 Konum, Çevresel İlişkiler ve Ulaşılabilirlik

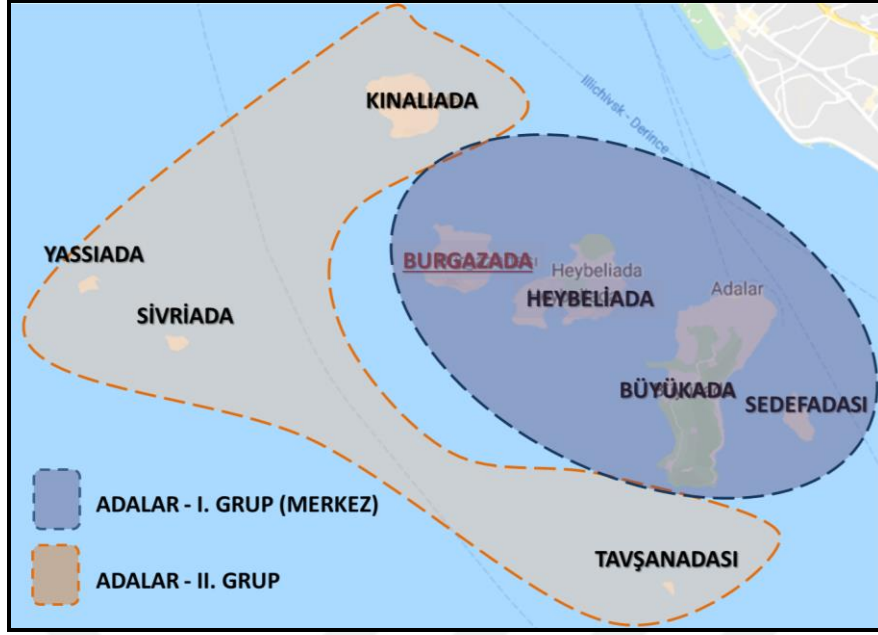

Şekil 4.2: Marmara Bölgesi içinde Burgazada'nın konumu¹

Şekil 4.2'de görüldüğü üzere; İstanbul'un Anadolu Yakası'nın güneyinde, Marmara Denizi'nde yer alan Adalar'ın birbirlerine ve anakaraya göre olan konumlarını iki ana grupta sınıflandırarak açıklamak mümkündür: Büyükada'nın ilçe merkezi olması ve diğer üç adanın da ona yakınlığı nedeniyle; Büyükada, Heybeliada, Burgazada, Kaşıkadası'ndan oluşan birinci ve merkezî grup ile anakaraya daha uzakta kalan adaların çoğunlukta olduğu; Kınalıada, Sedefadası, Yassıada, Sivriada ve Tavşanadası'ndan oluşan ikinci grup (Şekil 4.3)... Kartal ve Maltepe ilçeleri karşısında sıralanan ve İstanbul'a uzaklıkları 3 km (Büyükada) ile 13,5 km (Yassıada) arasında değişen adalardan Büyükada, Heybeliada, Kınalıada, Burgazada ve Sedefadası'nda yerleşim bulunmakta iken, Kaşıkadası, Yassıada, Sivriada ve Tavşanadası'nda ise yerleşim bulunmamaktadır (İBB Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı)².

¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nda yer alan Analitik Etüt Paftalarındaki haritaların üzerine verilerin araştırmacı tarafından işlenmesi ile üretilmiştir.

² İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı.

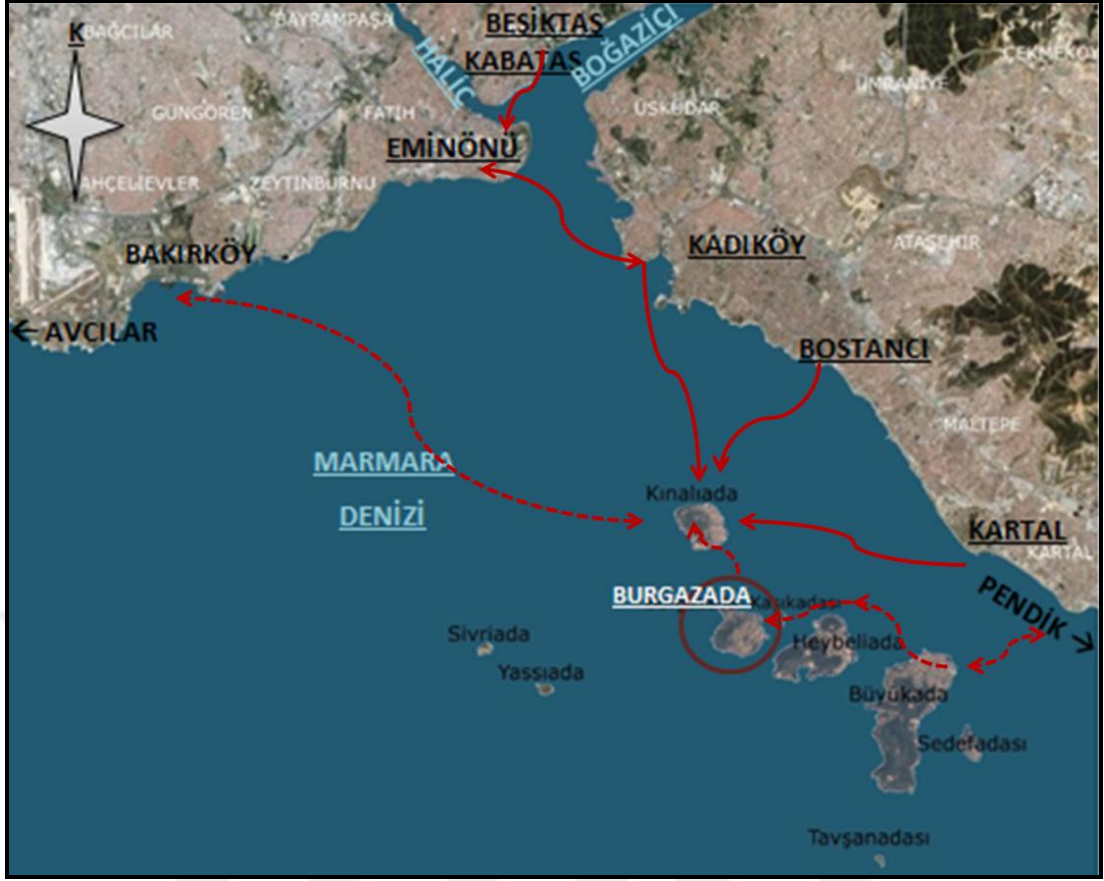

Şekil 4.3: Adalar'ın kendi içinde sınıflandırılması¹

Adalar ve ulaşım söz konusu olduğunda ise; iki tür ulaşım aracı ön plana çıkmaktadır: deniz taşıtları ve faytonlar... İstanbul'un Anadolu Yakası'nın güney açıklarında yer alan Adalar'a Bostancı, Kartal ve Kadıköy'deki iskeleler ile Rumeli Yakası'nda Beşiktaş, Kabataş ve Eminönü'nden denizyolu ulaşımı mevcuttur (Şekil 4.4). Yılın bazı dönemlerinde Avcılar, Bakırköy ve Pendik'ten de seferler düzenlenmektedir (İstanbul Şehir Hatları). Hem şehir hatları hem de özel ulaşım ve taşımacılık şirketlerinin deniz taşıtları ile yapılan seferlerin ilk kez XIX. yüzyılın ikinci yarısının başlarında Şehir Hatları² tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir.

¹ Google Haritalar'dan elde edilen kuşbakışı Adalar görüntüsü üzerine araştırmacı tarafından şematik gösterim teknikleri ile bilgilerin işlenmesiyle oluşturulmuştur.

² Bu seferleri gerçekleştirdiği dönemde kuruluşun adı "Şirket-i Hayriye"dir.

Şekil 4.4: İstanbul'un çeşitli bölgelerinden Burgazada'ya ulaşım rotaları¹

Şekil 4.4'te, İstanbul içinden Burgazada'ya sefer düzenlenen iskelelerin bulunduğu merkezler büyük puntolar ile yazılarak vurgulanmıştır. Üçü Anadolu Yakası, üç adedi ise Rumeli Yakası'nda olmak üzere toplam altı noktadaki çeşitli iskelelerden Adalara seferler düzenlenmektedir. İstanbul'un farklı alt bölgeleri ile Marmara'nın çeşitli noktalarından Adalar'a ulaşım söz konusu olmakla birlikte düzenlenen seferlerin sıklıkları ve rotaları farklılık göstermektedir. Örneğin; İstanbul'dan Adalar'a giden her vapur ya da motor, yerleşimin söz konusu olduğu adalardan ilk dördü (Sedefadası hariç)² olan Büyükada, Heybeliada, Burgazada ve Kınalıada'nın hepsine uğramayabilmektedir. İstanbul'daki bazı noktalardan düzenlenen seferler; anakaraya uzaklıklarına göre sırasıyla Kınalıada, Burgazada, Heybeliada ve Büyükada şeklinde bir

¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nda yer alan Analitik Etüt Paftaları'ndaki haritaların üzerine verilerin araştırmacı tarafından işlenmesi ile üretilmiştir.

² Sedefadası; yalnızca kapalı site tarzı özel mülkiyete konu olduğundan, çalışmanın genelinde, yerleşimin söz konusu olduğu adaların dışında tutulmuştur.

güzergâh izlerken; bazıları doğrudan Büyükada ve Heybeliada'ya ulaşım için düzenlenmiştir. Bu durum; Burgazada ve Kınalıada'nın diğer iki büyük adaya oranla daha az uğranan bir konumda kalmasını sağlamaktadır. Bu nedenle; daha az ve/veya daha seyrek olarak ziyaretçi alan bu iki yerleşmelerden biri olarak, Burgazada'nın özgün yapısını daha kolay sürdürebilme şansının olduğunu söylemek mümkündür.

Yaya ulaşımının baskın olduğu Adalar'da, yerleşme içindeki taşıt ulaşımı ise; bisiklet ya da faytonlar ile gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, yerleşimin söz konusu olduğu dört büyük ada arasından, Kınalıada'da fayton kullanılmamaktadır¹. Ayrıca günümüzde faytonların kullanımı hayvanseverler tarafından olumsuz karşılanmaktadır². Fayton kullanımının atların zarar görmesi nedeniyle toplumun önemli bir kesiminden tepki görmesi, bu ulaşım modunun her ne kadar geleneksel yapıya ilişkin bir motif konumunda olsa da kaldırılması konusunu gündeme taşımıştır.

Günümüzde Adalar'da alternatif bir ulaşım biçimi olarak akülü araçların kullanımına da rastlanmaktadır. Fiziksel olarak dezavantajlı (hasta, yaşlı, engelli vb.) kişilerin kullanımı için izin verilen akülü taşıtların yerleşme içindeki belirlenen kurallar ve kişiler dışında da kullanımına ilişkin denetimlerin özellikle Burgazada'da çok sıkı bir biçimde gerçekleştirildiği aktarılmaktadır³.

4.1.2 Doğal Yapı ve Coğrafi Özellikler

Başta Burgazada olmak üzere, İstanbul Adaları'nın doğal yapısı ve coğrafi özellikleri; sıcaklık ve rüzgâr düzeyi, iklim ve bitki örtüsü, eğim ve yükselti ile toprak yapısı gibi nitelikleri üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır.

¹ Alan araştırması kapsamında elde edilen bulgulardandır.

² Alan araştırması kapsamında elde edilen bulgulardandır.

³ Alan araştırması kapsamında elde edilen bulgulardandır.

4.1.2.1 Toprak Yapısı ve Jeolojik Özellikler

Trakya-Kocaeli pennepleninin¹ yer yer alçalıp yükselmesi ve özellikle güney bölümünün IV. Jeolojik Zaman² başlarında çökmesi sonucu meydana gelen genelde sivri kuvarsit tepeler Adalar'ı oluşturmuştur (Kantarci, 1985; Boydak, 1984). Büyükada, Heybeliada, Burgazada ve Kınalıada'da ana kütleyi Paleozoik'e (I. Zaman) ait arkoz³ ve kuvarsitler⁴ oluşturmaktadır (Ketin'den akt. Boydak, 1984). Adalar'ın kıyı alanlarında yer alan düzlüklerin yeni alüvyon tortuları ile kaplı olduğu belirtilirken; Erdenen (1962), İstanbul Ansiklopedisi'ndeki bilgilere dayanarak, Büyükada'da 1920 yılından önce işletilen demir, Gülen (1982) ise Heybeliada'da eski çağlarda işletilen bakır madenlerinin bulunduğunu ifade etmektedir. Gülen (1982) bazı eski eserlere atfen Heybeliada Çam Limanı'nda boraks ile "*lapis lazuli*"⁵ gibi kıymetli bir taşın da bulunmuş olduğunu ifade etmektedir (akt. Boydak, 1984). Söz konusu içeriği zengin olan toprak yapısı, Adalar'da floral varlığın çeşitliliği ve özgünlüğüne de uygun zemin oluşturmaktadır.

4.1.2.2 Topografik Özellikler

Adalar, yerleşme alanlarının biçimi, eğim ve yükselti, bakı ve manzara noktaları açısından birbirinden farklı yapılar ortaya koyabilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, Burgazada özelinde topografyanın nasıl bir yapı sergilediğinin ele alınmıştır. Bunlardan ilki Şekil 4.5'te verilen eğim analizidir.

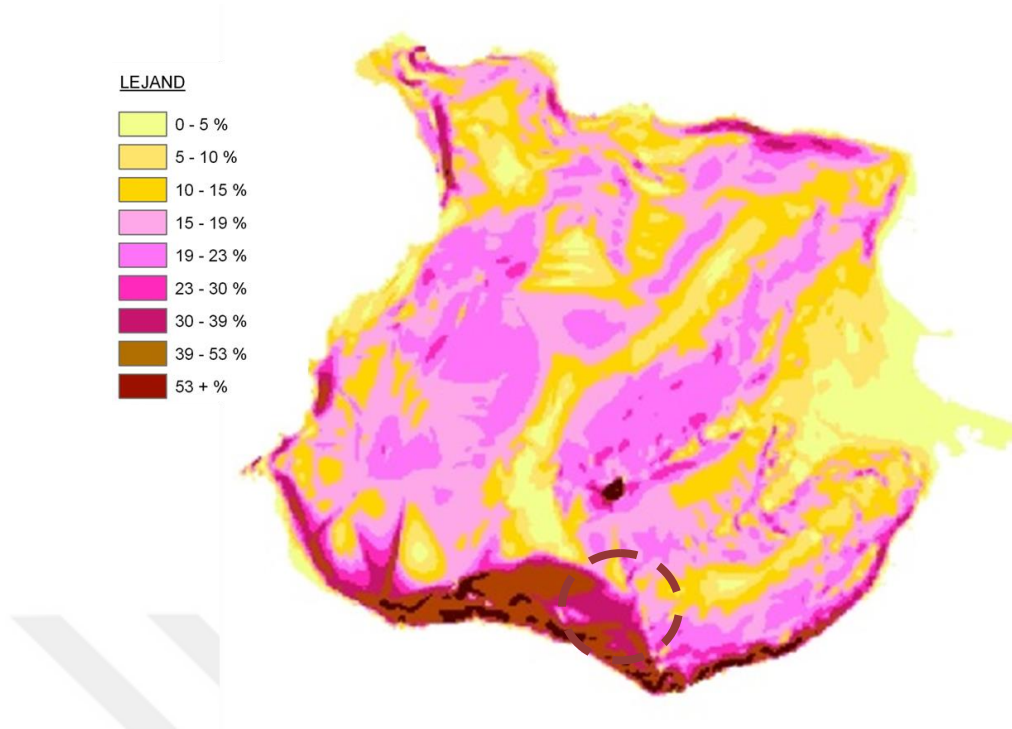
¹ Penneplen: (yerbilim terimi) "Dış güçlerle yontularak yassılaştırmış, deniz yüzüne yaklaşacak şekilde alçalmış, kabartıları silinmiş yerler. Başka bir deyişle, yeryüzü biçimlerinin ana yapısını veren türlü şekiller (kıvrımlı yerler, kırıklı yerler, tabakaları delip geçen taşlar) üzerinde, çeşitli aşındırıcı güçlerin, bunları yontması ile beliren düzce, dalgalıca, deniz yüzüne yaklaşacak şekilde alçaltılmış yer şekilleri"; yontukdüz (Coğrafya Terimleri Sözlüğü).

² IV. Jeolojik Zaman ("*Kuatern*"): (yerbilim terimi) Günümüzden iki milyon yıl önce başlamış olup halen süregelen; Buzul Çağı öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılan jeolojik dönemdir. Marmara Bölgesi'nde Boğazlar'ın oluşumunun bu jeolojik zamanda olduğu bilinmektedir.

³ Arkoz: (yerbilim terimi) "*Granit ve benzeri kayaların değişiminden oluşan, bileşiminde feldispat bulunan, kum taşı türünden bir tortul kayaç*" (TDK Çevrimiçi Sözlüğü, 2019)

⁴ Kuvarsit: Kum taşı (TDK Çevrimiçi Sözlüğü, 2019)

⁵ Lazurit: Lacivert taşı (Boydak, 1984: 31).

Şekil 4.5: Burgazada'nın eğim analiz görseli¹

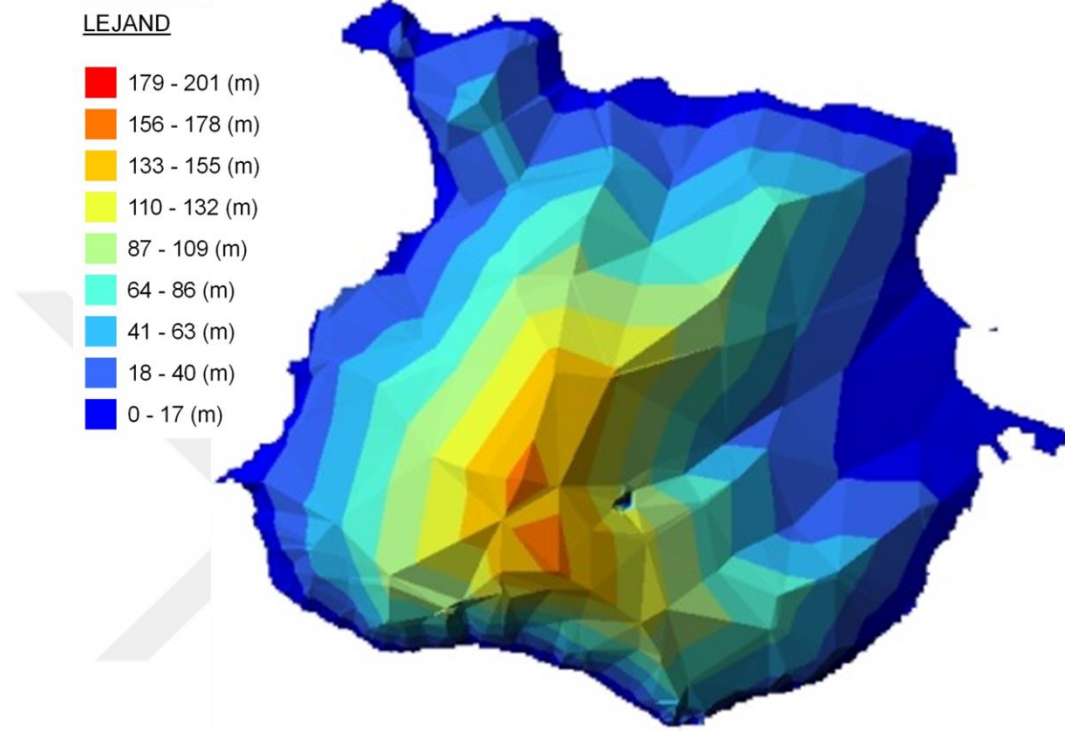
Aşağıdaki çizelgede (4.1) İstanbul Adaları içinde, düzenli yerleşimin söz konusu olduğu ilk dört büyük adadaki en yüksek noktaların adları ve yükseklikleri verilmiştir. En yüksek noktaları bağlamında ele alındığında, Burgazada'nın Adalar arasında en yüksek ikinci tepeye sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1: Adalar'ın en yüksek noktalarının sıralanışı (Adalar Belediyesi, 2019)

ADALAR	KONUM	YÜKSEKLİK (m)
BÜYÜKADA	YÜCETEPE	202
BURGAZADA	HRİSTOS TEPEŞİ	170
HEYBELİADA	DEĞİRMEN TEPEŞİ	136
KINALIADA	ÇINAR TEPEŞİ	115
SİVRİADA	-	90
SEDEF ADASI	-	55
YASSIADA	-	45
KAŞIK ADASI	-	-
TAVŞAN ADASI	-	-

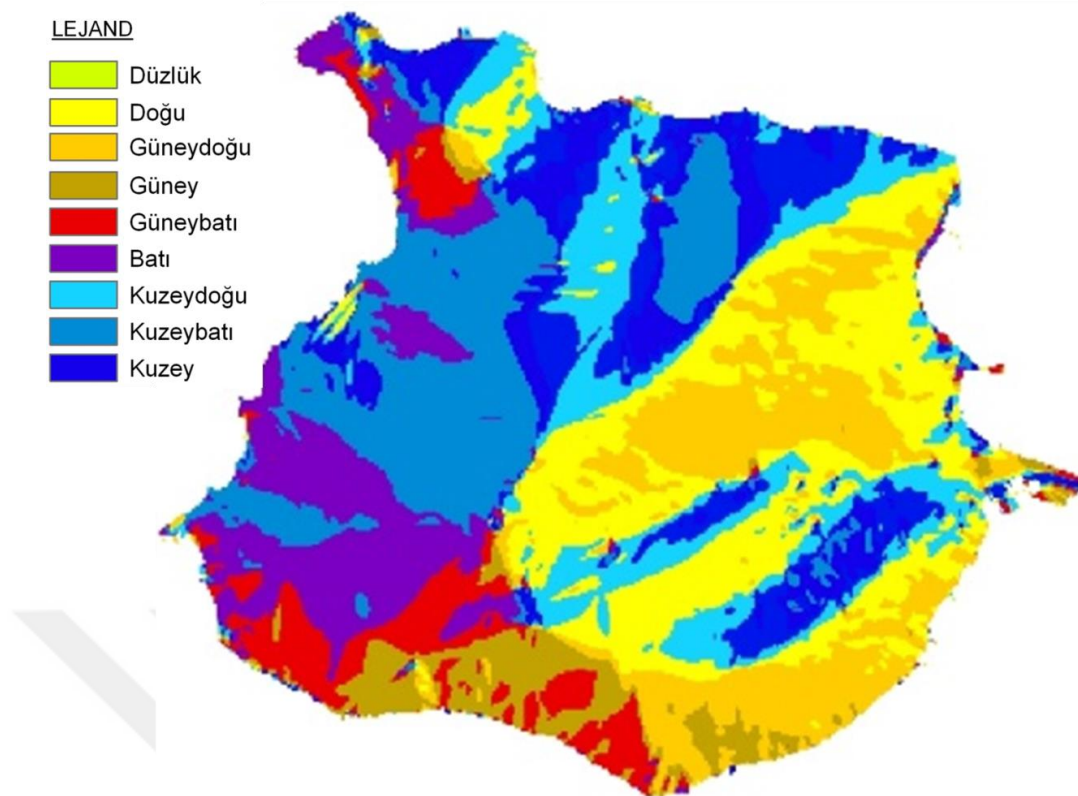
¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nda yer alan Analitik Etüt Paftalarındaki haritalardan yararlanılmıştır.

Ayrıca Burgazada'nın Heybeliada ve Kaşıkadası ile yakın olarak konumlanması, Adalar arasındaki en yüksek iki noktanın varlığı ile desteklenerek, bu üç adanın arasında kalan alanı doğal ve korunaklı bir liman haline getirmektedir. Bu da Burgazada koylarını tekne ve kayıklar için güvenli ve tercih edilir bir demirleme/bekleme noktası konumuna taşımaktadır.

Şekil 4.6: Burgazada'nın eşyüksekti analiz görseli (Adalar Belediyesi, 2019)

Burgazada; bir kıyı yerleşmesi olarak, deniz seviyesinden başlayan bir yükselti skalasına sahiptir. Eşyüksekti analizi incelendiğinde; kentin güneybatısına doğru yükseltinin artış göstererek Hristos Manastırı'nın olduğu tepeye doğru (Bayraktepe) en üst noktasına ulaştığı görülmektedir (Şekil 4.6). Bu tepe noktasının güney ve güneybatı eteklerinde ani yükselti değişimleri ile oldukça dik yamaçlar meydana gelmektedir. Topoğrafyanın bu şekilde yükselmesi, güneybatı yakasında kuzey yönlerden esen poyraz, yıldız gibi rüzgârlara karşı korunaklı koylar oluşturmakta; bu da Ada'nın dışarıdan gelen ziyaretçilerin kendi teknelerini bekletebilecekleri güvenli bir liman sağlamaktadır. Aynı zamanda, güney ve batı yakasındaki koylar, denize girme açısından da oldukça tercih edilen bölgelerdendir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7: Burgazada'nın bakı analiz görseli¹

Adalar, anakaradan ayrı oluşları nedeniyle, birçok açıdan olduğu gibi doğal özellikler bakımından da İstanbul'un geri kalanından farklılaşma göstermektedir. Bu farklılaşma; Adalar'ın kendi içinde de karakteristik olarak ön plana çıkmaktadır. İşlevsel yapı, nüfus ve alan büyüklüğü... gibi pek çok açıdan kendi aralarında da belirli nitelikler ile ayrı ayrı öne çıkan Adalar içinde, doğal özellikler bakımından Burgazada'yı ayırt edici kılan bir başka özellik ise; yeşil alanlarının görece daha geniş bir bölgede varlık göstermesi, yangın ve yağma gibi felaketler atlattmış olmasına karşın günümüzde de yeşil alan varlığını bir biçimde sürdürüyor olmasıdır.

4.1.2.3 Sıcaklık, Yağış ve Rüzgâr

Adalar, rüzgâr düzeni İstanbul'daki ile daha benzer bir yapıda iken; sıcaklık açısından daha yüksek sıcaklıklara konu olmaktadır. Bunun nedeni ise; Akdeniz ikliminde görülen yüksek sıcaklıklardır (Boydak, 1984). Yazların aksine yağışlı geçen bahar döneminde,

¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nda yer alan Analitik Etüt Paftalarındaki haritalardan yararlanılmıştır.

mayıs ayından başlayarak Karadeniz’den gelen esinti ile Adalar’ın yaz mevsimine serin bir geçiş yaptığı söylenebilir. Rüzgâr kışın Balkanlar’dan (kuzeybatı yönünden) esmektedir¹. Yerleşmede egemen olan bir diğer rüzgâr olan lodos ise; ilkbahar, sonbahar ve kış aylarında etkisini göstermektedir. Böylece hem Akdeniz hem de Karadeniz iklim tiplerinden etkilenen Adalar’ın genel olarak, Kuzey Ege kıyılarındaki iklimsel özelliklere benzer yapıda olduğunu da söylemek mümkündür (Boydak, 1984; Günal, 1998).

İstanbul’un genelinde olduğu gibi, Burgazada’da da bir Kuzey Marmara adası olarak poyraz ve lodos baskın rüzgârlardır (Şekil 4.8). Bu durumun bir sonucu olarak, iklim temelli olarak kurulup biçimlenen Burgazada gibi bir yerleşme özelinde yerleşik alanın makroformunun rüzgârlardan etkilendiğini söylemek mümkündür.

Şekil 4.8: Burgazada’da baskın rüzgar yönü ve yerleşik alan ilişkisi (İBB Adalar Koruma Amaçlı NİP)²

¹ Bu yönden esen rüzgâr; karayeldir.

² İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı’nda yer alan Analitik Etüt Paftalarındaki haritalardan yararlanılmıştır.

4.1.2.4 İklim ve Bitki Örtüsü

Genel anlamıyla İstanbul iklimine koşut olan Adalar'ın ikliminin, Akdeniz ve Karadeniz tipi iklim tipleri arasında bir geçiş niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak da Karadeniz ve Akdeniz bitki örtüsünün bir arada yer aldığı Adalar'da, sıklıkla kızılçam¹ ağırlıklı olarak çamlık alanlara ya da bodur bitki grubunun ön plana çıktığı maki formasyonuna rastlanmaktadır (Kaya ve Aladağ, 2009). Bu alanların (kayalık bölgeler ile birlikte) Burgazada'da, 133 hektarlık kısmını oluşturduğu kaydedilmektedir².

Adalar'da bitki çeşitliliği ile ilgili olarak farklı yapılar görülebilmektedir. Tarihsel sürece bakıldığında; XIX. yüzyıla ait fotoğraflarda, Adalar'ın bazı bölgeleri ağaçsız olmakla birlikte³, MÖ II. ve I. yüzyıllarda yaşayan Artemidorus⁴, Büyükada'dan “Pityodes” (Çamlık) ya da “Pitiuso” (Çamlı Ada) diye söz eder (Adalar Turizm, 2019). Ayrıca günümüzde özel mülkiyete konu olan yerlerin sınırları içinde kalan bahçelerde, parklarda ve yol kenarlarında yabancı bitkiler de göze çarpmaktadır. Burgazada'da bu bitki türlerine özellikle tarihi yapıların ve öne çıkan sivil mimari örneklerinin bahçelerinde rastlanmaktadır.

Ege ve Marmara'nın diğer adalarından farklı olarak, görece daha gür bir bitki örtüsü (Şekil 4.9) ve bitki çeşitliliğine sahip olan Adalar'ın bu özelliğinin yıllar içinde zayıfladığı da görülmektedir. Günümüzde, Heybeliada'dan sonra en yeşil ikinci ada olarak ön plana çıkan Burgazada'nın geçmiş yıllarına oranla “yeşil bir ada” olma özelliğini kaybetmesine yol açan çeşitli nedenler sıralanabilmektedir. Bunlara örnek olarak; iklimsel değişim ve yapılaşmaya açılan alanların yanısıra, İstanbul'un genelinde olduğu gibi, Adalar tarihinin de en önemli olayları arasında yer alan yangınlar gösterilebilir. Burgazada'yı özelinde en önemlilerinden biri 2003'teki yangındır. Yangınların Adalar genelindeki koruma alanları konusunda da önemli birer tehdit olduğunu söylemek

¹ Kızılçam türünün Adalar'ın doğal bitkisi olup olmadığı durumu tartışmalı bir konudur.

² “Coğrafi Durum”, Adalar Kaymakamlığı Resmi Websitesi.

³ Ağaçsız bu alanların iklimsel bir özellik olmasının yanısıra, yangın kaynaklı olarak da ortaya çıkmış olabileceği düşünülmektedir.

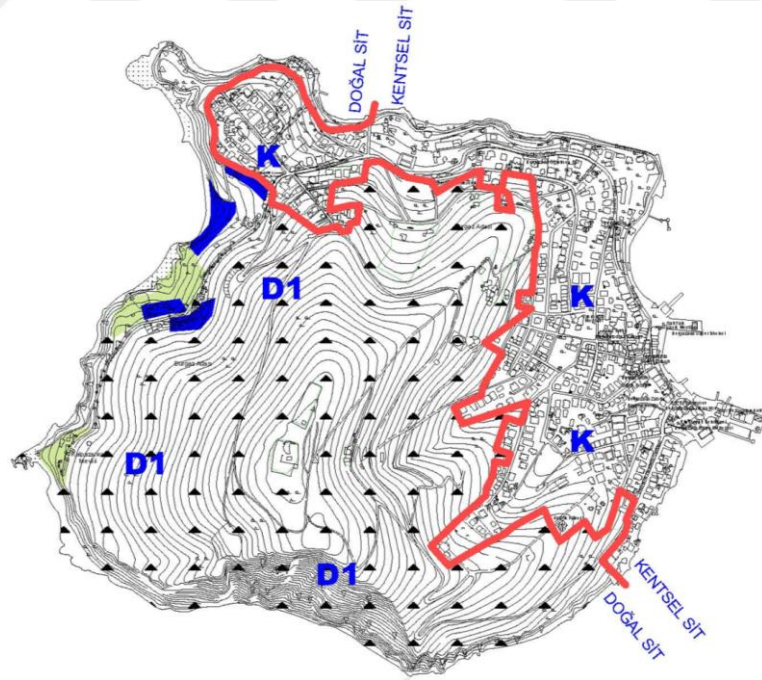
⁴ Adının Grek Alfabesi ile yazılışı “Αρτεμίδωρος ὁ Δαλδιανός” biçiminde olan Efesli Artemidorus Daldianus, II. yüzyılda yaşamış profesyonel bir dalgıç, düşünür ve bilgidir.

mümkündür. Özellikle Burgazada'da çıkan yangının hem doğal hem de kentsel sit alanlarında hasara yol açtığı kaydedilmektedir.

Şekil 4.9: Burgazada'nın en yaygın bitkisel dokusundan örnekler¹

4.1.3 Koruma Alanı Olarak Adalar

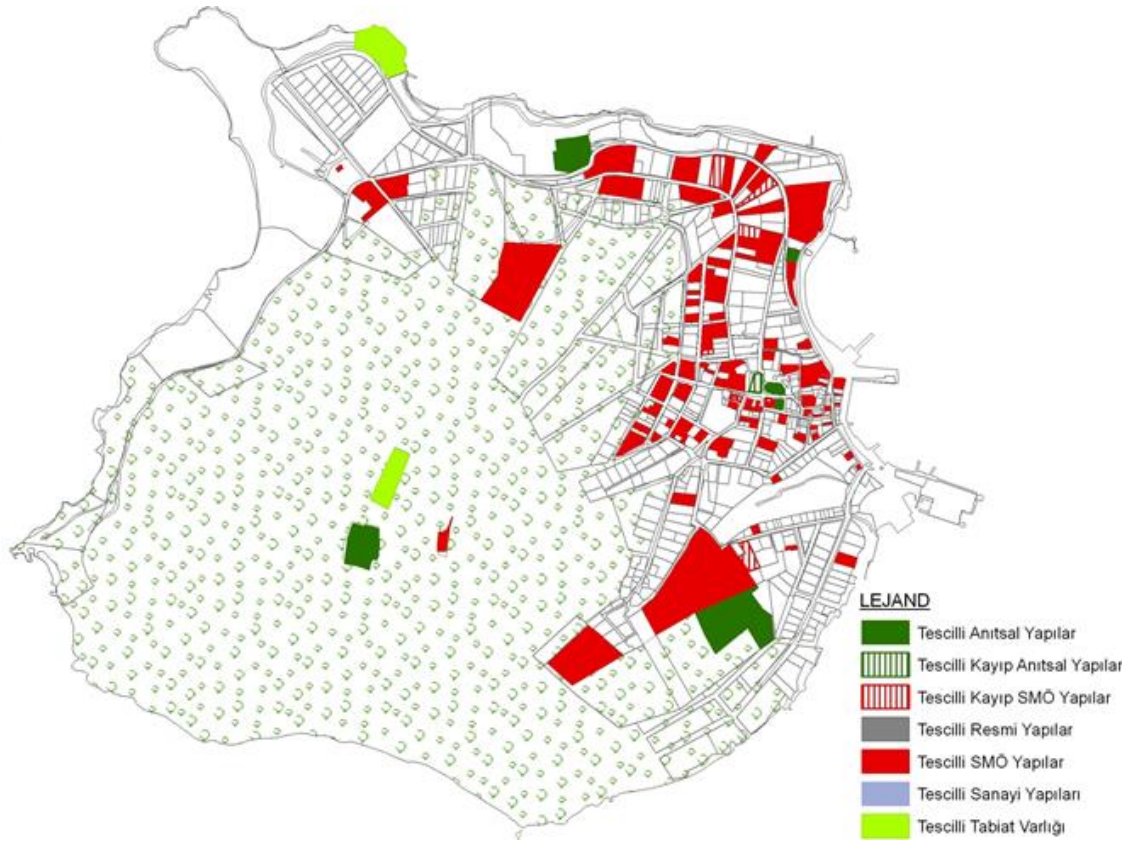

Şekil 4.10: Burgazada'da mevcut koruma alanları, türleri ve düzeyleri (İBB 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı)¹

¹ Fotoğraflar, araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Burgazada'nın analitik verileri incelendiğinde, koruma alanları açısından zengin ve çeşitlilik sunan bir yapıda olduğu görülmektedir. Birinci, II. ve III. Derece Doğal Sit Alanları ile Kentsel Sit Alanı varlığı yerleşmenin tümünü kapsamaktadır (Şekil 4.10). Bu durum hem yapılaşma ve kentleşme baskısı açısından önleyici bir unsur hem de doğal yapı ve kültürel dokuyu besleyen bir kaynak olarak ifade edilebilir.

“GEEAYK’nın 10.12.1976 gün ve 9500 sayılı kararıyla Adalar Doğal Sit olarak tescil edilmiştir. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu’nca 2891 sayılı kanunun 6. maddesine göre yeniden incelenerek ‘Marmara Takım Adaları Sit Alanları bütünü’ olarak ilan edilmiştir” (Karsan, 2007).

Şekil 4.11: Burgazada tescilli yapı envanteri (İBB Adalar Koruma Amaçlı NİP)²

Burgazada'daki tescilli yapı dökümünden yola çıkılarak, tescilli değerler içinde bugün kayıp durumda olanların sayıca çok fazla olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, bu döneme kadar tescillenmediği için kaybolan ya da özgün niteliğini yitiren yapıların

¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nda yer alan Analitik Etüt Paftalarındaki haritalardan yararlanılmıştır.

² İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nda yer alan Analitik Etüt Paftalarındaki haritalardan yararlanılmıştır.

olduğunu da söylemek mümkündür (Şekil 4.11)¹. Özellikle mesleki mimarlık olan kişiler ile görüşüldüğünde, bugün var olan pek çok yapıya uygulanan müdahalelerin özgün dokudan uzaklaştıran nitelikte olduğu, yüklenici odaklı üretilen yeni yapıların ise birbirinden tamamen ayrıksı durumda olduğu kaydedilmiştir².

4.1.4 Yerleşmenin Toplumsal Yapısında Dalgalanmalara Neden Olan Tarihsel Kırılma Noktaları ve Dönemler

Tek bir yerel yönetimden oluşan Burgazada Mahallesi, adalar içinde alan büyüklüğü açısından üçüncü sırada yer almaktadır. Toplamda 146,50 hektarlık alan üzerine kurulu olan Burgazada, bin 455 kişilik nüfusa sahiptir (TÜİK, 2018). Ada'daki nüfusun yılın belirli dönemlerinde büyük oranda değişim gösterdiği de bilinmektedir³. Bu nüfus değişimlerinde yerleşmede yalnızca belirli mevsimlerde kalan sakinlerin ya da daha kısa süreli ziyaretler için dinlence amaçlı gelenlerin etkisi büyüktür. Nüfus yapısındaki bu değişim ve hareketlilikler yalnızca yılın belirli dönemlerinde rastlanan bir durum olmamakla birlikte, yerleşmenin tarihçesine bakıldığında da önemli nüfus dalgalanmaları olduğu gözlemlenmektedir (Çizelge 4.2). Ayrıca demografik yapının önemli bir bölümünü oluşturan azınlık⁴ nüfusun ülkedeki sosyo-politik ve sosyo-ekonomik olguların bir sonucu olarak, zaman içinde Adalar'dan ayrılması ve ülkeyi terk etmeleri ve/veya terk etmek zorunda bırakılmaları; yerleşmenin demografik yapısını önemli ölçüde değiştiren etmenlerden olmuştur. Toplumsal katman ile tarihsel süreçteki kırılma noktalarına yol açan olay ve olguların birbiriyle olan yakın etkileşimi ve nüfusun bu tarihsel süreçteki değişimlere koşut bir dalgalanma gösteriyor olması, çalışmanın bu bölümünde kentin tarihçesi ile demografik yapısının birlikte ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

¹ Bu bilgi, sözlü tarih görüşmelerinden elde edilen veriler ışığında yorumlanmıştır.

² Görüşme 14'ten elde edilen bilgilerdir.

³ Alan araştırması kapsamında elde edilen ortak bulgulardandır.

⁴ *Azınlık*: Bir toplum içinde sürekli etnik, dil, dini geleneklere yahut diğer önemli özelliklere sahip olan, bu özellikleri ile toplumun diğer kesiminden açık olarak ayrılan ve bu özellikleri muhafaza etmek isteyen, hâkim pozisyonunda bulunmayan grupları ifade eder (BM tarafından getirilen ilk resmi tanım; akt. Arsava, 1993: 42).

Çizelge 4.2: Adalar’ın yıllara dayalı nüfus dağılımı¹

YIL	1927	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010
KİŞİ	11.691	15.405	19.834	17.600	18.232	19.943	17.760	14.220

1927 yılından 1950 yılına kadar olan sürede gerçekleşen nüfus artışının 1950’den sonraki 10 yıllık süre gibi daha kısa bir zaman dilimi içinde de yaşanmış olması, doğal nedenlerin dışında bazı gerekçelere dayandırılabilir. Adalar’ın tarihçesine bakıldığında, azınlık nüfusu büyük oranda kaybettiği bilinen yerleşmenin bu dönemde nüfus artışı göstermesi, dışarıdan alınan göçler² ile açıklanabilmektedir.

Şekil 4.12: Burgazada’nın tarihsel sürecinin verilerin elde edildiği kaynaklara göre dönemlendirilmesi³

Bir Rum balıkçı köyü olarak ortaya çıkan yerleşmenin tarihine bakıldığında; Roma İmparatorluğu öncesi döneme dek uzandığı görülmektedir. Roma, Bizans ve Klasik Osmanlı dönemlerine ilişkin bilgiler daha çok ikincil kaynaklardan ve görsel malzemelerden elde edilebilmektedir. Ada⁴’nın günümüzdeki durumunu incelerken yararlanılan veriler özelinde ele alındığında ise; Osmanlı Devletinin son dönemleri ile Cumhuriyet’in ilanı sonrası yıllara ilişkin birtakım veriler de saptanabilmektedir.

¹ Çizelge, Adalar Belediyesi Resmi Websitesi ve Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) Yıllara Göre Genel Nüfus Verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

² 1930’ların sonlarından bu yana çeşitli nedenler ile sürmekte olan göçler

³ Yazın taraması sonucu, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

⁴ Çalışmanın devamında Burgazada’dan yer yer “Ada” olarak söz edilmektedir.

Şekil 4.13: Yerleşenin 1940'lı yıllara kadar geçen dönemleri¹

Söz konusu yakın tarihe ilişkin verilerin elde edilmesinde, alan araştırması kapsamında gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmasındaki görüşmeler de etkili olmuştur. Yapılan görüşmelerde Ada'da en eski zaman dilimi olarak 1940'lı yıllardan bu yana yaşayanlar ile görüşülmesi ve bu tarihten önceki dönemlere ilişkin bilgilerin ağırlıklı olarak ikincil kaynaklardan elde edilmiş olması; yerleşme tarihine ilişkin veri analizi gerçekleştirilirken 1940'lı yılların ana eşik olarak ele alınmasını anlamlı kılmaktadır (Şekil 4.12). Bu nedenle, 1940'lı yıllar zaman çizelgesinde ana eşik noktası olarak belirlenirken; 1940'lar öncesi dönemdeki tarihsel aralıklar daha uzun dönemleri kapsamakta olup 1940'lı yıllardan itibaren olan dönem daha sık aralıklar ile ele alınmıştır. Benzer bir yaklaşım, 1940'lı yıllar sonrasında günümüze uzanan dönemin incelenmesinde de geliştirilmiş olup söz konusu dönem 1940-1980 arası ve 1980'li yıllardan günümüze uzanan dönem olarak ele alınmaktadır (Şekil 4.14).

Şekil 4.14: Burgazada'nın yakın tarihsel sürecinin "Adalılık" kültüründeki dönüşüme göre dönemlendirilmesi²

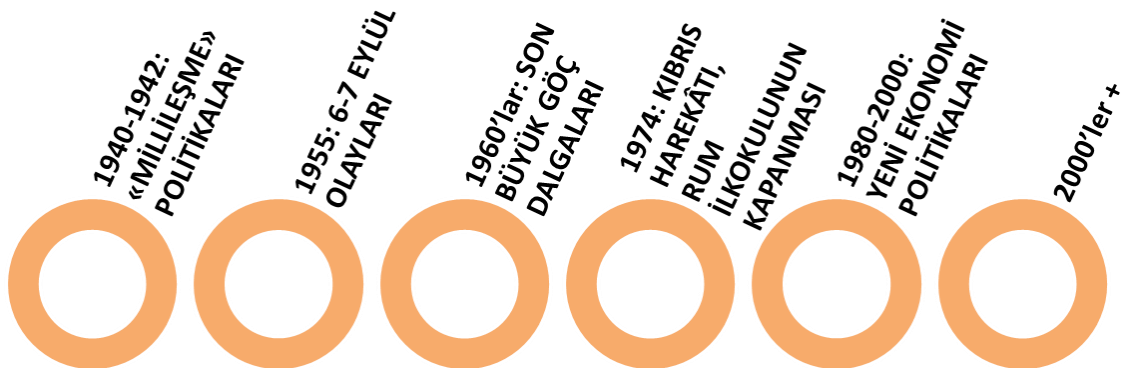
¹ Yazın taraması sonucu, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

² Yazın taraması ve alan araştırması sonucu, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Kentin tarihçesinde öne çıkan noktaların yanısıra (Şekil 4.13), bu dönemlerde mevcut olan nüfus yapısına ilişkin olarak araştırmaya gidilmiş olup benzerlikler ve ayrışmaların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Burgazada özelinde, çok eski yıllara ilişkin nüfus verilerine rastlanamamış olsa da Adalar'daki genel demografik durumun incelenmesinden yola çıkılarak, Burgazada'nın da benzer süreçler yaşadığı varsayımına gidilmiştir. Tarihsel kırılma noktaları saptandıktan sonra, yerleşme kimliğine ilişkin bir zaman çizelgesi oluşturulurken de; bu varsayıma, sözlü tarih çalışması kapsamında elde edilen veriler ile örtüştüğü düzeyde yer verilmiştir (Çizelge 4.3).

Ada'nın söz konusu yakın tarihindeki kırılma noktaları; hem ülke genelinde hem de yerleşme özelinde etkili olmuş sosyo-politik, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik olay ve olguların gerçekleştiği tarihler ile nüfus değişiminin gözle görülür dalgalanmalar yaşadığı dönemlerin birbirine koşut olduğu tarihsel aralıklardan yola çıkılarak belirlemiştir.

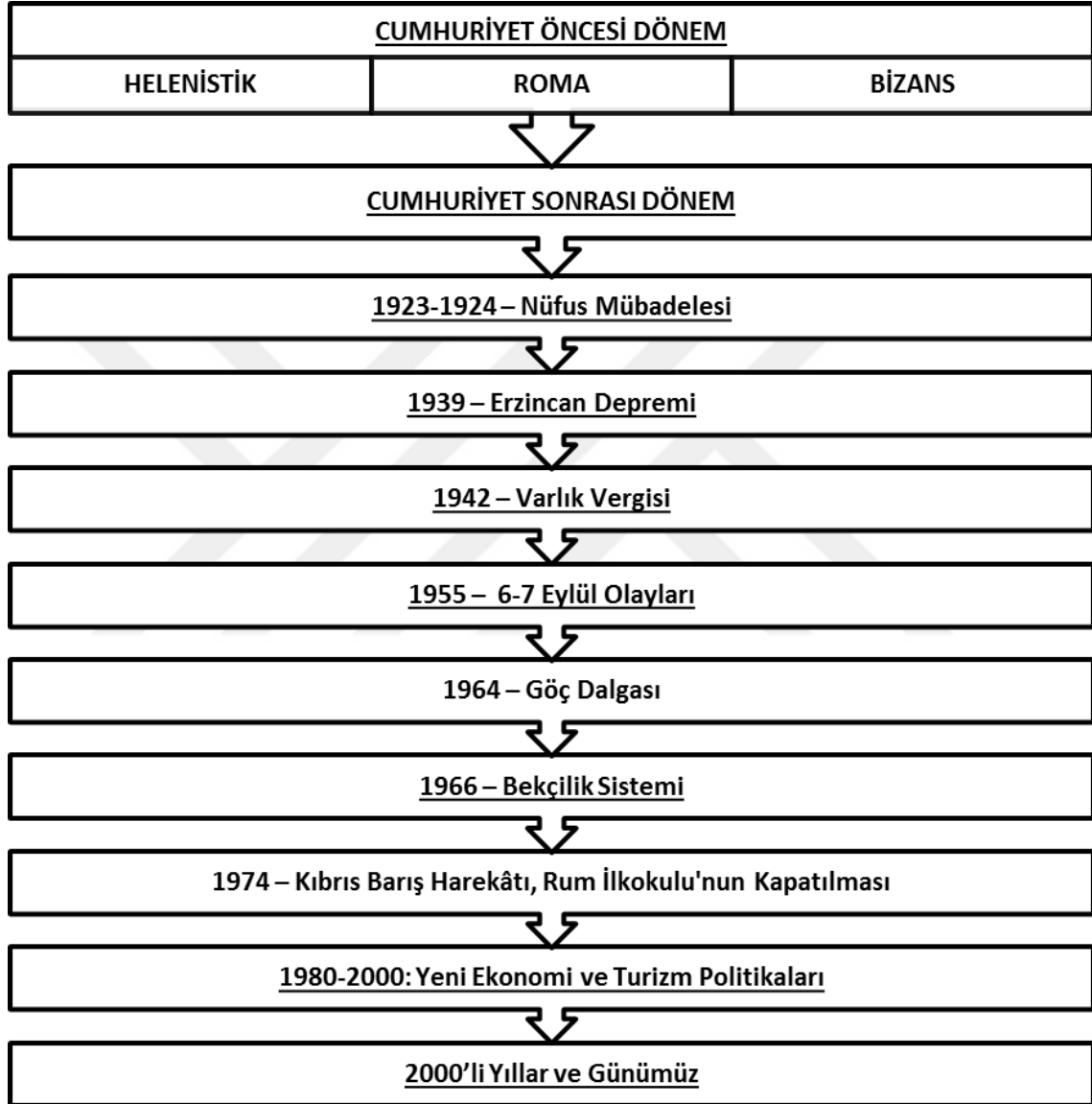
Yukarıda verilmiş olan yıllara göre nüfus dağılımı çizelgesi (Çizelge 4.2) incelendiğinde; belirli dönemlerde gerçekleşen nüfus dalgalanmaları dikkat çekmektedir. Önce sayısal olarak belirgin oranda düşüş yaşanıp daha sonra yeniden yükselişe geçen nüfus yapısının en belirgin biçimde hareketlilik yaşadığı bazı zaman aralıkları olarak; 1960-1970, 1980-1990 ve 2000-2008 dönemleri gösterilebilir. Çizelge 4.2'de belirtilen tarihsel aralıklardan 1980'li yıllardan günümüze uzanan dönemin alt başlıkları oluşturulurken ise; Şekil 4.15'te işaret edilen nüfus dalgalanmalarının gerçekleştiği aralıklar temel alınmaktadır.

Şekil 4.15: Yerleşmenin 1940'lı yıllardan günümüze uzanan dönemleri

Yıllara göre nüfus dağılımına bağlı olarak yukarıda verilmiş olan çizelgede (Çizelge 4.2) belirgin nüfus dalgalanmalarının olduğu dönemlerden ve sözlü geçen tüm etmenler ve dikkate alınan ölçütler bağlamında; söz konusu tarihsel dönüm noktaları aşağıdaki çizelgede verildiği şekilde seçilmiştir (Çizelge 4.3):

Çizelge 4.3: Burgazada'da Tarihsel Kırılma Noktaları¹

¹ Yazın taraması ve sözlü tarih çalışmasındaki ortak bulgulardan yola çıkılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

4.1.4.1 1940'lı Yıllara Dek Yerleşmenin Kimliğini Ortaya Çıkaran Dinamikler

Şekil 4.16: Adalar'ın tarihsel dönemlere dayalı olarak yerleşme kimliği¹

İstanbul Adaları'nın kimliğine ilişkin olarak tarihsel süreç incelendiğinde (Şekil 4.16) , Bizans dönemi öncesine ilişkin çok derinlemesine bilgi edinilememektedir. Bünyesinde Ortodoks Kilisesi keşişleri tarafından kurulan manastırları bulundurması nedeni ile Bizanslı tarihçilerin Adalar'dan VIII. yüzyıldan itibaren söz etmeye başladıkları görülmektedir. Fakat Tuğlacı (1995)'in belirttiği üzere; Büyükada ve Kınalıada'da rastlanan, VI. ve VII. yüzyıllara tarihlenen bazı arkeolojik bulgular, yerleşmenin tarihinin çok daha eskiye dayandığını göstermektedir. Burgazada'da bulunan ve Latince yazıtı olan bir mezar taşı da bunu destekler niteliktedir (Tuğlacı, 1995).

İstanbul Adaları'nın özellikle Batı kaynaklarında "Prens Adaları" olarak anılması, Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu döneminde imparator ailesinden birçok kişinin buraya sürgün edilerek, manastırlara hapsedilmiş olmasından ileri gelmektedir. Aynı zamanda "sürgün yeri" kimliğinin de bir göstergesi olan bu olayların ilki; Doğu Roma İmparatoru Konstantin zamanında, (M.S. 350) Ermenistan Kralı II. Arşak tarafından kendisine elçi olarak gönderilen Ermeni Gatoğigosu I. Nerses ve beraberindeki on kişilik heyetin Yassıada'ya sürülmesi olarak bilinmektedir (Vizantios, 1862).

Tarihsel akış içinde, en belirgin olay ve bulguların Burgazada ile bağlantılı olması, çalışmanın tarihsel süreç içinde ele alınması konusunda önemli bir dayanak noktasını oluşturmaktadır. Burgazada'nın bilinen en eski adı "*güvenli liman*" anlamını taşıyan

¹ Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

“Panormos”, daha sonra kullanılmaya başlayan adı ise “Antigoni”dir¹. Günümüzde bu ad, yerleşmedeki pek çok işletmeye de verilmiş durumdadır. Bunun yanısıra tarihte Yunanca’da “kale” anlamı taşıyan “Pyrgos” (Pirgos)² adı ile de bilinen yerleşme, söylenişin değişmesi üzerine zaman içinde “Burgaz” adını almıştır³.

Tarihçi Timones’e göre; tarihlenebilen ilk önemli olay; Makedonya Kralı Büyük İskender’in komutanlarından Antigonos’un oğlu Dimitrios Poliorkites’in M.Ö. 298’de babasının anısına o dönemdeki adı “Panormos” olan Burgazada’da bir kale yaptırarak Ada’ya da “Antigoni” adını vermesidir (akt. Mamboury, 1943). Nitekim Burgazada’nın tepesinde bulunan üzeri Latince yazılı mezar taşı ile 1930’da Büyükada’da bulunan ve içinde Büyük İskender’in babası Makedonya Kralı II. Filip’e ait altın paraları içeren Büyükada definesi, bunu yeterince doğrulamaktadır⁴ (Tuğlacı, 1995; İBB Adalar Koruma Amaçlı NİP) .

Yerleşmenin günümüzdeki kimliğinin önemli bir kısmını oluşturan kültürel yapı içinde, Burgazada’nın tarihine bakıldığında; özellikle Patrik Methodius’un burada geçirdiği zindan yaşamının büyük önem taşıdığı görülmektedir⁵. Kentin tarihinde kendine yer bulan diğer önemli isimler ise; Büyük İskender döneminin (MÖ. 356-323) ünlü generali Antigonos ve oğlu Demetrios Poliortece, İmparator Vasil, İmparator Papa III. Mihali’dir⁶. Bunun yanısıra yakın tarihimizden isimler olarak; İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Edebiyatçı Sait Faik Abasıyanık da yerleşmenin önemli yüzlerindendir.

a. Roma ve Bizans Dönemleri

Roma İmparatorluğu⁷ dönemi (330-395)¹, özellikle Tarihi Yarımada olmak üzere İstanbul’un pek çok noktasında derin izler bırakan bir dönem olmuştur. Bu dönem;

¹ Sözlü tarih çalışması ve alan araştırmasından elde edilen ortak bulgulardır.

² Yunanca yazımı “Πύργος” biçimindedir.

³ Alan araştırmasından elde edilen bulgulardır.

⁴ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı.

⁵ Sözlü tarih çalışması ve alan araştırmasından elde edilen ortak bulgulardır.

⁶ Alan araştırmasından elde edilen bulgulardır.

⁷ Latince adı: “Imperium Romanum”.

Roma İmparatoru Konstantin'in İstanbul (Byzantium²/Bizantion³)'u daha sonra, 395 yılında doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılacak olan "Roma İmparatorluğu'nun başkenti" olarak ilan etmesi ve 476 yılında Batı Roma'nın yıkılması ile birlikte yalnızca Bizans (Doğu Roma) biçiminde anılan dönemi (395-1204 ve 1261-1453)⁴ ile devam etmiştir. Tüm bu olayların gerçekleştiği dönem, yalnızca İstanbul'un çekirdeği olan Tarihi Yarımada (Şekil 4.17) için değil; Adalar için de önemli bir kesiti oluşturmaktadır.

Şekil 4.17: Tarihi Yarımada, Boğaziçi ve Adalar (Adalar Turizm, 2019)

¹ İstanbul'un Roma İmparatorluğu'nun başkenti ilan edildiği yıldan Doğu Roma ve Batı Roma İmparatorlukları olarak ayrıldıkları yıla kadar geçen dönemdir.

² İstanbul Tarihi Yarımada'nın adının Latince yazımıdır.

³ İstanbul Tarihi Yarımada'nın adının Grekçe yazımıdır.

⁴ 1204-1261 yılları, Latin İstilasından sonra Bizans'ın kentteki egemenliğini kaybettiği döneme karşılık gelmektedir.

II. Iustinos'un¹ 569 yılında, Antik Dönem'de de "*Megale*" (Büyük) olarak anılan Büyükkada'nın doğu kıyılarında bir manastır ve saray inşa ettirmesiyle Adalar, Bizans tarihinde yerini almaya başlamıştır (Tuğlacı, 1995). Hem öncelikle dinsel amaçlı kullanılan yapılar olmak üzere pek çok mekânın farklı bir anlayışla ele alınması ve değişen bir kimlik ile yeniden ortaya çıkarılması hem de yerleşmelerin kullanım amacındaki değişimlerin fiziksel boyuttaki izleri açısından önemli bir dönüşümün başlangıcı sayılabilecek olan bu süreç, Adalar için sürgün ve sonrasında da inziva yeri olarak anılmaya başlamasına karşılık gelmektedir. Özellikle Bizans döneminde, politik ve yönetsel gerekçeler ile birbirlerine rakip ya da düşman görülen tarafların mensuplarının ceza olarak Adalar'a sürülmesi ve burada çeşitli işkencelere maruz bırakılması, bu yerleşmelerin belleğinde birer negatif miras ögesi olarak yer almaktadır.

b. Osmanlı Döneminde Adalar

1299 yılında kurulan Osmanlı Devleti döneminin etkilerinin İstanbul için özellikle 1453 yılından sonra başladığını söylemek mümkündür. İstanbul'un Müslüman Türkler tarafından fethedilmesinden sonra gerçekleştirilen iskân politikaları ile yerleşme nüfusunun Türkleştirilmesi/Müslümanlaştırılması amaçlanmıştır (Eroğlu, 2012; Barut, 2018). Bu fetihten ve iskân politikalarından öncelikli olarak etkilenen yerlerin Tarihi Yarımada ile Haliç çevresi ve bugünkü Galata ile Karaköy olduğunu söylemek mümkündür. Bunun nedeni; kentin merkezinin Tarihi Yarımada'da oluşu ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinden getirilen Türk ve Müslüman nüfusun öncelikli olarak buraya yerleştirilmiş olmasıdır. Günümüzde halen İstanbul'un yönetsel merkezi konumunda olan Tarihi Yarımada, aynı zamanda önemli bir ticaret merkezi ve sosyo-kültürel odak niteliği taşımaktadır. Fetih sonrası süreç içinde, Tarihi Yarımada'dan ayrılan gayrimüslim² nüfusun öncelikle dönemin değişimiyle "*Pera*"ya ve bugünkü Beyoğlu'nun çeşitli bölgelerine, daha sonra da Boğaziçi'nin köyleri ile Adalar'a doğru taşındıkları görülmektedir (Frazee, 1983). Bu yer seçiminden yola çıkarak, kıyı

¹ II. Justinianos (Jüstinyen) (565–578); Bizans İmparatoru.

² Türkiye Cumhuriyeti yıllarına kadar olan dönemdeki yönetim biçiminin yönetilen tebaayı dini inanç üzerinden tanımlaması nedeni ile kullanılan bir ifadedir.

alanlarının dönemin gayrimüslim nüfusunun etkin olduğu meslek grupları ile ilişkisinin rolünden söz etmek mümkündür.

Osmanlı'nın Klasik Dönemi (1300-1600)¹ itibariyle, İstanbul içinde bu şekilde hareketliliğe neden olan söz konusu olaylar ve uygulamalar, Adalar'ın "anakaradan (merkezden) kopuk" olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Bunun nedeni olarak; Anadolu'nun iç kesimlerinden gelen nüfusun kıyı ve deniz ile ilgili bilgi ve deneyiminin İstanbul'a geldikten sonra oluşmaya ve/veya pekişmeye başlaması nedeniyle, su ögesini kentin bir parçası ya da bir "gelir kaynağı" olmaktan çok, kısıtlayıcı bir unsur ya da bir eşik olarak algılanması gösterilebilir. Bu nedenle Adalar, asıl yerleşmenin uzağında ve ayrı birer mekân olarak "mahrumiyet bölgesi" gibi algılanır olmuştur. Bu durum da, din insanlarının ve çeşitli nedenlerden dolayı münzevi bir yaşam sürmeyi amaçlayanların tercih noktası haline gelmesine neden olmaya başlamıştır. Hâlihazırda Bizans dönemi manastırlarının da varlığı, yerleşmelerin bu kimliğini güçlendiren öğeler olmuştur. Buradan yola çıkılarak, Bizans döneminde belirginleşen "sürgün yeri" kimliğine ek olarak Osmanlı döneminde de "inziva yeri" kimliğinin ön plana çıkarak sürdüğünü söylemek mümkündür. Osmanlı'nın son dönemlerine bakıldığında ise; aşağıdaki gibi bir süreç karşımıza çıkmaktadır.

i. 1844 – Heybeliada Ruhban Okulu'nun Açılması

Adalar'ın anakaradan kopuk ve ayrı olmasının bir sonucu olarak, inziva yeri olarak algılanmaya uygun yapısı, ruhban sınıf tarafından birer tercih noktası konumuna gelmesine neden olmuştur. Zaman içinde, bu dinsel unsurlar çevresinde gelişen kimlik, mevcuttaki gayrimüslim nüfusun da sürekli olarak ya da yılın belirli dönemlerinde Adalar'da bulunmasını sağlamıştır. Özellikle, Bizans döneminde keşişlerin ve rahiplerin yaptırdığı manastırlar, Adalar'ın dinsel yapı ile olan ilişkisini somutlaştıran yapılar olmuştur. Bu gelenek, Ortodoks din insanı yetiştirmek amacıyla açılan Heybeliada Ruhban Okulu ile sürmüştür (Şekil 4.18).

¹ İncılık, H., (2007).

Şekil 4.18: Heybeliada Ruhban Okulu (1844-1971), (Halki Ruhban Okulu Websitesi)

Kuruluşu 1 Ekim 1844 tarihine dayanan Ruhban Okulu, kapatılma kararı alındığı 1971 yılına dek bine yakın sayıda mezun vermiştir (Yıldırım, 2006; Adalı Dergisi, 2014). Keşiş ve manastır geleneğinin sürdürülebilmesinde önemli bir rolü olan Ruhban Okulu, Atina Üniversitesi'ndeki İlahiyat Fakültesi'nden sonra, Ortodoks din insanı yetiştirme konusunda, akademi düzeyindeki ikinci eğitim kurumu olmuştur. Türkiye'de özellikle Rum nüfusun kültürel belleğinde önemli bir yeri olan bu kurum, küresel ölçekteki etki ve rolü nedeniyle zaman zaman ülke ve dünya gündeminde yer bulan tartışmaların da odağında yer almaktadır.

Patrikhane'nin İstanbul'da yer almasının ardıl bir gelişmesi olarak, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması, özellikle Adalar'ın hem dinsel kimliğini hem de azınlık nüfusla olan kültürel ilişkisini somut bir biçimde ortaya koyan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde Adalar'da yaşayan pek çok Rum'un bu okullardan mezun olduğu ve bazılarının da bu kurumlarda çalışmayı sürdürdüğü kaydedilmektedir. Burgazada'da ise; alan çalışması kapsamında görüşülen kişiler arasında, hem burada okumuş hem de çalışmış olan kişiler yer almaktadır.

ii. Adalar’a İlk Vapur Seferleri

Yine, Osmanlı dönemi içinde, Adalar’ın “sürgün ve inziva yeri” kimliğinin değişmeye başlamasına yönelik birtakım olayların da gerçekleştiği söylenebilir. Bunların başında satın alınan ilk buharlı geminin İstanbul’da kent içi su yolu ulaşımında kullanılması ile başlayan denizyolu taşımacılığının “getirisi” olarak, Adalar’a ilk kez sefer düzenlenmeye başlamasıdır. Her ne kadar böylesi bir gelişme, yerleşmeye ulaşım açısından olanakları zenginleştirdiği ve kolaylık sağladığı düşünülerek “getiri” olarak ifade edilse de, söz konusu erişilebilirliğin yerleşme kimliğinin korunabilmesi adına, Burgazada ve tüm İstanbul Adaları açısından engel yaratabilecek bir durum olduğunu belirtmekte de yarar vardır.

Şekil 4.19: Eyüp sahili açıklarında sandal görseli (Seyr-ü Sefa Denizcilik, 2019)

O döneme kadar sandallar¹ (Şekil 4.19) ve pazar kayıkları ile yük ve yolcu taşınan Adalar’a ilk vapur seferinin gerçekleştirilmesi, XIX. yüzyılın ortalarını² bulmuştur (Kırmızı ve Tunalı Çalışkan, 2012). Osmanlı tarafından İngiltere’den satın alınmış olan

¹ 1844 yılında İstanbul genelinde 19 bin kayığın olduğu kaydedilmektedir (Kırmızı ve Tunalı Çalışkan, 2012).

² “İstanbul’un Ulaşım Zaman Dizini” (Kırmızı ve Tunalı Çalışkan, 2012) kaynağından elde edilen bilgilere göre: 1829’da Boğaz’da ilk kez buharlı gemi çalıştırılmıştır. Fakat kent içi ulaşımında buharlı gemi kullanımı daha sonraki yıllarda kendini göstermiştir. Adalar ve Kadıköy’e ulaşım için ilk şirket olan Fevaid-i Osmaniye (1843-1870) kurulmuştur. Kullanılan ilk vapur, Tersane-i Amire’den satın alınan “Eser-i Hayır”dır. Yine bu dönemde, kullanılan ilk buharlı gemi “Seyr-i Bahri” ise İstanbul-Gemlik-Tekirdağ arası çalışmaya başlamıştır. 1844 yılında, kentteki vappur işletmeciliği için Hazine-i Hassa kurulmuştur. 1851 yılında ise; Şirket-i Hayriye vapur işletme hakkını 25 yıllığına almış olup yabancı şirketlerin vapur işletmeleri yasaklanmıştır. Güngör (2001) ise; ilk vapurların 1854 yılında hizmete başladığını aktarır.

buharlı geminin¹ kent içi denizyolu ulaşımında kullanılmaya başlaması, Adalar'ı anakaradan ulaşılabilirlik düzeyini artırmıştır (Kırmızı ve Tunalı Çalışkan, 2012; Güngör, 2001). Bu tarihten önce Ermeni, Rum ve Museviler gibi azınlıkların ağırlıklı olarak yaşadığı bu yerleşmelerde, ulaşılabilirliğin artması ile Türkler de birer ikincil konut sahibi olmaya başlamışlardır. Yazgan (2018); konuyla ilgili olarak, birinci ve ikinci konut arasındaki uzaklığın, yerleşiminde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, kentin diğer alt bölgelerindeki azınlıklar da Adalar'a daha sık gelmeye başlamış; hatta yılın yalnızca belirli dönemlerinde adada kalanların bir bölümünün sürekli olarak da yaşamaya başladıkları kaydedilmiştir.

iii. Osmanlı'nın Son Yıllarındaki Savaşların Yol Açtığı Nüfus Hareketlilikleri

Yirminci yüzyılın başlarına gelindiğinde, artık son dönemlerini yaşamakta olan bir devlet olarak Osmanlı, hem politik hem de ekonomik açıdan pek çok krize konu olmuştur. Bu dönem, özellikle yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar olan yakın süreçte birçok savaşın atlatıldığı ve demografik yapının hem göç hem ayrışma hem de kayıplar ile büyük ölçüde değişime uğradığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci ve II. Balkan Savaşları (1911-1912), hemen ardından patlak veren I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve sonucunda gelişen Kurtuluş Savaşı (1919-1922) bu süreçteki önemli kırılma noktalarını yaratan olaylardan en çok öne çıkanlarıdır.

Osmanlı'nın son dönemlerine bakıldığında öne çıkan gelişmelerden biri de ikinci kez Meşrutiyet'in ilan edilmesidir. 24 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet, cemaatten topluma, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş olarak açıklanan yeni bir siyasal-kamusal alan anlayışının ve onun aktörü olarak "vatandaş"ın ortaya çıkışına vesile olmuştur (Polat Güzel, 2011). İkinci Meşrutiyet ile başlayan sosyo-politik yapıdaki dönüşüm, özellikle 1914 sonrası dönemde de çeşitli dalgalanmalar yaşamayı sürdürmüştür. Bir "*tebaa*"² ya da "*reaya*"³ olmaktan "*vatandaş*"¹ yapısına

¹ Özgün adı "Swift" olan buharlı gemi II. Mahmut döneminde, 20 Mayıs 1828 tarihinde kente getirilmiştir. Halk daha sonra bu gemiye "Buğu Gemisi" adını vermiştir.

² Tebaa: "Uyruk" (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2019); "'tabii olmak' kavramından doğan sözcük, politik bir terim olarak; 'bir hükümdar/yöneticiye tüm varlığı ile bağlı olmak, onun bir parçası durumunda olmak' anlamına gelmektedir.

³ Reaya: "Bir hükümdarın yönetimi altındaki halk; Tanzimat'tan önce Osmanlı Devleti'nin Müslüman olmayan uyrukları.", (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2019).

evrilmekte olan bireylerden oluşan toplumsal çevre, bulunduğu mekân ile olan bağını da bu süreçte yeniden tanımlamaya başlamıştır.

İlerleyen süreçte, Balkan Savaşları ile iyiden iyiye yıpranan Osmanlı tebaası, I. Dünya Savaşı ile birlikte de büyük can ve mal kayıpları yaşamış; aidiyet duydukları yerleri bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu şekilde, hem bırakmak zorunda kaldıkları yurtlarına geri dönememiş hem de göç ederek geldikleri yeni yerleri benimseme konusunda sancılı süreçler geçirmiştir. Böylece söz konusu olayların yaşandığı coğrafyada, insan-mekân-olay ilişkisi ağı, kendini yeniden biçimlendirdiği bir sürecin içine girmiştir.

Sözü edilen tüm bu tarihsel olaylar, büyük nüfus hareketliliklerine yol açarken; İstanbul, bu değişim sürecinin merkezinde yer alarak, mevcut dönüşümden en çok etkilenen yerlerden biri olmuştur. Hem fiziksel hem toplumsal boyutta yeniden biçimlenme süreci yaşayan mekân, yeni toplumsal katmanın etkisi ile su ögesinin yerleşme ile olan ilişkisi bağlamında da, farklı tanımlamalara konu olmaya başlamıştır. Geçimini denizden sağlayan nüfusun yer değiştirmesi, sonrasında yerlerine Anadolu'nun iç kesimlerinden, Balkanların ve Kafkasların çeşitli bölgelerinden yeni ve su ile ilişkisi görece daha zayıf olan bir katmanın gelmesi, tarihsel süreç içinde su-kent ya da toplumsal katman-kıyı ilişkisini giderek zedeleyen bir etken olmuştur (İnalcık, 2012).

c. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Adalar

Osmanlı'nın son yıllarında², süregelen politik ve yönetsel sürecin hızla değişime uğramakta olması, 1922 yılından sonra ise tamamen ortadan kalkması ve toplumsal anlamda kendini yeniden var etmeye çalışma süreci, kuşkusuz, oldukça meşakkatli bir dönem olmuş; bu da toplumsal katmanı her boyutu ile sürekli olarak yeniden biçimlenmeye ve bir dönüşüme itmiştir (Aslan ve Alkış, 2015). Yeni bir devlet düzeni,

¹ Vatandaşlık: “‘Tabiiyet’ yerine geçen ‘vatandaşlık’ deyimi, 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile Türk hukukuna anayasal düzeyde girmiştir. 1924 Anayasası'nın 88'inci maddesinde ‘Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur’ demek suretiyle Osmanlı dönemi vatandaşlık kurumuna ilişkin düzenlemelerdeki “tebaanın padişaha bağlılığı” kanıksamasının geride bırakıldığı ve artık anayasal düzeyde “vatandaşlık” deyiminin kabul edilerek laik ve çağdaş bir vatandaşlık anlayışının benimsendiği gösterilmeye çalışılmıştır (Aybay, 2008: 73; akt. Polat Güzel, 2011: 142).

² Aslan ve Alkış (2015), Osmanlı'nın son iki yüz yılını modernleşme süreci olarak ifade etmektedir.

yeni bir sosyo-ekonomik yapılanma, toplumsal katmanın farklılaşan dinamikler ile yeniden inşası, yaşanan coğrafyaya ait olma biçiminin hukuksal ve politik anlamda yeniden tanımlanması (halkı oluşturan kişilerin birer birey olarak tanımlanırken, tebaa ya da reayadan vatandaşlığa geçiş süreci) gibi pek çok etmen, fiziksel mekânı deneyimleyen toplumsal çevrenin kendini yeniden üretmesinde etkili rol oynamıştır. Ülkenin her noktasında kendini hissettiren bu köklü ve kapsamlı dönüşüm sürecinin mekânsal etkileri, kuşkusuz, söz konusu geçiş sürecinin başlarında başkent konumunda olan İstanbul'un Adalar'ında da kendisini göstermiştir.

Önceleri yalnızca inzivaya çekilmek isteyenlerin, din insanlarının ya da sürgün edilen kişilerin yeri olarak görülen Adalar, bu bölüme kadar aktarılan süreç içinde kimlik değişimini sürdürmüştür. Bu tarihsel süreçte ele alınan her olayın izler bırakmasıyla çok katmanlı bir biçimde kimlik kazanmaya başlayan yerleşme mekânı, özellikle Burgazada bağlamında, göçler ve iskân politikaları ile kendini dönüştürme sürecine girmiştir. Öyle ki; Adalar'ın, her ne kadar anakaradan “uzak” ve “kopuk” olarak algılanması nedeniyle korunaklı bir yapı sergilediği düşünülse de, aslında su ögesinin bir eşik olmaktan çok bir olanak biçiminde algılanması durumunda, dört bir yanından “yeni gelenlere” açık durumda olması, sahip olduğu çok katmanlı kültürel yapının oluşumuna da zemin oluşturmuştur.

i. 1923 – Nüfus Mübadelesi

Osmanlı'nın son yıllarının hemen ardından Cumhuriyet'in ilan edilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni devlet olarak kurulması, yeni bir sosyo-politik ve sosyo-mekânsal eşığe işaret etmektedir. Kurtuluş Savaşı¹ yıllarından (1919-1922) sonra Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte kurulan yeni toplumsal ve politik düzenin bir gereği ve Lozan Barış Anlaşması'na ek olarak, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan sözleşmeye² bağlı bir biçimde belirlenen koşullara dayanılarak gerçekleştirilen ve “tarihte kayıtlı en büyük nüfus hareketliliklerinden biri” olarak bilinen Mübadele, Türkiye'nin kıyı bölgeleri başta olmak üzere, pek çok kesimini hem toplumsal hem ekonomik hem de kültürel anlamda,

¹ 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsuna çıkışı ve Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin 30 Ağustos 1922 tarihinde kazanılmasından sonra 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Anlaşması'nın imzalanması arasında gerçekleşen Türk Kurtuluş ve Bağımsızlık Savaşı'dır.

² 30 Ocak 1923'te imzalanan “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol”

oldukça önemli bir düzeyde etkilemiştir. Sürecin özellikle Adalar'daki nüfus yapısı ile olan ilgisinin daha iyi anlaşılabilmesi için, yapılan anlaşmanın ilk maddelerinde belirtilen içeriğine bakmak önemlidir. Buna bağlı olarak; Mübadele'ye tabii tutulacak olan halklar ve Mübadele kapsamına girmeyen kişiler ile Mübadele'nin zorunlu karakteri, sözleşmenin ilk iki maddesinde belirtilmiştir (Bayındır Goularas, 2012). Bu maddeler aşağıda verildiği gibidir:

Madde 1: *“Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiçbirisi, Türk Hükümeti'nin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecektir”.*

Madde 2: *“Birinci Maddede öngörülen mübadele: a) İstanbul'da oturan Rumları (İstanbul'un Rum ahalisini); b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini) kapsamayacaktır.*

Görüldüğü üzere, Türk-Yunan Mübadelesi'nin göç etmesini zorunlu kıldığı gruplar dinsel inanış üzerine temellenen bir sınıflandırmaya tabii tutulmuştur. Bunun yanı sıra, maddelerde ayrıcalıklı durumların söz konusu olduğu bazı yerler ve gruplara da yer verilmiştir. Bayındır Goularas (2012)'in aktardığı üzere; *“1912 Kanunu ile sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 19181 tarihinden önce yerleşmiş (établis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar sayılacaklardır. Balkan devletleri arasında imzalanan Bükreş Antlaşması'nın (10 Ağustos 1913) koymuş olduğu sınır çizgisinin² doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar sayılacaklardır”* (Soysal, 2000; akt. Bayındır Goularas).

Mübadele Sözleşmesi'nin sonucu olarak; İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'da ikamet eden Ortodoks Rumların dışında, tüm Anadolu'da ve Doğu Trakya'da ikamet eden Ortodoks Rumlar Yunanistan'a; Batı Trakya dışında Yunanistan topraklarında yaşayan

¹ Mondros Ateşkes Anlaşması.

² 1915 yılında yeniden değişecek olan sınır çizgisidir.

tüm Müslümanlar¹ Türkiye'ye gönderilmiştir. Gelen nüfusun büyük kısmı, Ekim 1923'te kurulan Mübadele İskân ve İmar Vekâleti tarafından önceden belirlenmiş olan köy ve şehirlere yerleştirilmiştir.

Söz konusu yerleştirmeler yapılırken; genellikle yerleşim yerlerinin kapasitelerine göre hareket edilmiş olup göçle gelen kesimin önceden yaşadıkları yerlerde hangi meslekle uğraştıkları ve gelir kaynaklarının ne olduğu çok fazla dikkate alınmamıştır. Bu nedenle önceden köyde yaşayanların kentlere ya da kıyıya dayalı üretim biçimleri ile gelir elde eden bazı grupların ise ülkenin iç kesimlerine yerleştirildiği kaydedilmektedir.

ii. 1934 – Burgazada Deniz Kulübü'nün Açılması

Bir kıyı kenti olarak İstanbul genelinde deniz kulüplerinin varlığı, yerleşme kimliğine ilişkin önemli birer simge olarak karşımıza çıkmaktadır. Adalar da birer kıyı yerleşmesi olarak kentin su ile olan ilişkisinde önemli birer merkez konumundadır. Bu nedenle deniz kulüplerinin Adalar için de oldukça önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Tüm Adalar içinde en çok öne çıkan kulübün Büyükada'da yer alan Anadolu Kulübü olduğu bilinmektedir. Burgazada'daki kulüp ise; kentin güneydoğu kıyısında yer alan Burgazada Deniz Kulübü'dür. Günümüzde adalılık kimliğinin önemli bir ögesi olan kulüp, 25 Temmuz 1934 tarihinden bu yana, 590 üyeli (2017) yapısı ile etkinlik göstermektedir. Üyelerinin genellikle Musevi vatandaşlar olmasından dolayı, Ada halkı tarafından "Musevi Kulübü" olarak da bilinmektedir. Ada'daki kıyı kültürü ile yakından ilişkili olan bu yapı, yerli halkın, dışarıdan gelen ziyaretçiler ile kent mekanını paylaşma noktasında ASSK ile birlikte önemli bir "sığınma alanı" görevini üstlenmektedir.

iii. 1939 – Erzincan Depremi

Toplamda 11 ilin etkilendiği ve merkezi Erzincan olan deprem; 27 Aralık 1939 tarihinde gerçekleşmiştir. Kayıtlı rakamlara göre; 32 bin 968 kişinin yaşamını kaybettiği ve 116 bin 720 yapının yıkıldığı depremde en büyük kaybı ise Erzincan yaşamıştır (Haçın, 2014). Deprem sonrasında, hasar gören ve kayıplar yaşayan tüm kentlerde, hızla bu zararın giderilmesi ve yaşamın eski haline döndürülebilmesi için çalışmalar

¹ 1923-1927 yılları arasında, göçle gelen Müslüman sayısı 456 bin 720 kişidir.

başlatılmıştır. Devlet eli, sivil toplum kuruluşları aracılığı ve sivil halkın gönüllü desteği ile çeşitli kampanyalar başlatılmış ve bölgeye yardım sağlanmaya çalışılmıştır.

Deprem sonrası yapılan uygulamaların başında kentin yeniden imar ve inşası süreci yer almaktadır. Erzincan başta olmak üzere, kayıp yaşayan kentlerden öncelikle çevre illere daha sonra da ülkenin çeşitli bölgelerine göçler başlamıştır. Depremzede halkın başka illerde iskân edilmesi, zarar gören yerlerde yeniden inşa sürecinin hızlı bir biçimde ilerleyişini sağlamıştır. İnşa işleminin tamamlanmasından sonra başka vilayetlere göç eden insanların bir kısmı memleketlerine dönüş yapmış bir kısmı da göçtükleri yerlerde hayatlarını devam ettirmişlerdir (Haçın, 2014). İstanbul başta olmak üzere, Adalar da bu göçlerden etkilenen yerlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Burgazada özelinde ele alındığında ise; günümüzdeki nüfusunun önemli bir kısmını Erzincan'dan göç etmiş olanların oluşturduğunu söylemek mümkündür. Hem bu tarihsel kırılma noktası nedeniyle hem de sosyo-kültürel çeşitliliği sağlama amacıyla seçilmiş olan ve görüşme gerçekleştirilenlerden Erzincan'dan gelen kişilerin aktarımlarına, çalışmanın ilerleyen kısımlarında (4.2) yer verilmektedir.

4.1.4.2 1940'lı Yıllardan Günümüze Uzanan Dönemde Adalar

1940'lı yılların çalışmanın tarihsel süreç ile ilgili kısmında neden ana eşik olarak belirlendiği açıklanmaya çalışılmıştır. Benzer bir nedenle 1940'lardan günümüze kadar geçen süreç de bazı alt başlıklara ayrılmaktadır. Söz konusu süreç, hem sosyo-politik hem sosyo-ekonomik hem de tarihsel anlamda uzun bir döneme karşılık gelmektedir. Ülke gündeminde pek çok olayın yaşanmış olduğu bu süreç; 1980'lere kadar olan dönem ve 1980'li yıllardan günümüze uzanan dönem olarak iki alt başlık halinde ele alınmıştır.

a. 1940-1980 Dönemi: Yeni Bir Toplumsal Düzenin Oluşturulmaya Çalışılması

1940'lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte 1980'lerin ana kırılma noktası olarak seçilmesinin nedenlerinden biri sosyo-politik olarak önemli bir döneme işaret etmesidir. Günümüzde yetişkin olan pek çok insanın belleğinde yeri olan bu dönem, toplumsal anlamda önemli ölçüde değişimlere yol açmıştır. Ayrıca diğer sosyo-politik olaylara oranla daha yakın bir tarihte yaşanması nedeniyle de, sözlü aktarımdan çok,

birebir yaşayanlarca hala hatırlanır durumdadır. Tüm bunların yanısıra, 1980’ler öncesi dönemin toplumsal dinamikleri, azınlık nüfus ile büyük ölçüde ve doğrudan ilgili iken; 1980’ler sonrası dönemde daha farklı sosyo-politik ve sosyo-ekonomik unsurların da sürece eklemlendiği görülmektedir.

i. 1960’lara Kadar Geçen Dönem: Ekonomide “Millileşme” Politikalarının Sosyo-Kültürel Çeşitlilik Üzerindeki Etkileri

1923 yılından itibaren olan dönemde, ekonomi politikalarında devletin denetimci ve başat bir rol üstlendiğini görmek mümkündür. Aynı zamanda devlet eli ile üretime dayalı ve dışa kapalı bir ekonomik tavrın egemen olduğu bu dönemin başlarında, hem savaş sonrası zorlu sürecin daha hafif etkiler ile geçirilmesini sağlamak hem de yeni kurulan sosyo-politik düzende modernleşme sürecini daha etkin kılabilmek amacıyla çeşitli uygulamaların gerçekleştirildiği bilinmektedir. Daha sonra II. Dünya Savaşı (1939-1945)’nin başladığı dönemden itibaren daha denetimci ve dışa kapalı bir karaktere bürünen devlet eli ile yer yer oldukça sıkı ve zorlayıcı sayılabilecek düzenlemelere de gidilmiştir. Milli Korunma Yasası (1940)¹ ile Varlık Vergisi Yasası (1942)² da bu çerçevede çıkarılan düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tabak, 2015; Aydın, 2019).

Varlık Vergisi; 1942 yılında çıkarılmış bir uygulama olup Türkiye’nin yakın geçmişine ilişkin önemli bir kırılma noktasına işaret etmektedir. 11 Kasım 1942 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde onaylanarak, 12 Kasım 1942 tarihinde yayınlanan Resmi Gazete³ ile yürürlüğe giren yasa ile hayata geçirilmeye başlanan bu uygulamanın çıkış noktası; II. Dünya Savaşı sonrasındaki zorlu yaşam koşullarını iyileştirebilmek adına, sosyo-ekonomik bakımdan toplumun her kesimini birbirine yakın hale getirerek dengeli bir yapı ortaya çıkarabilmenin amaçlanması olarak belirtilmiştir (akt. Tabak, 2015).

¹ Milli Korunma Yasası; belirtilen tarihte, Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. [TBMM Zabıt Ceridesi, 1940: 18 Ocak. Sayısı: 64. Milli Korunma Kanunu Lâyihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası (1/301)].

² Varlık Vergisi Yasası.

³ T.C. Resmi Gazete, 12 Teşrinisani 1942, Sayı: 5255.

İlk kez, Başbakan Saydam döneminde¹ fikri ortaya atılan ve kendisinin ölümünden sonra, Saraçoğlu hükümeti² zamanında hayata geçirilmiş olan bu uygulama, çeşitli çevrelerce farklı şekillerde yorumlanmış olup toplumun her kesiminde de farklı etkiler bırakmıştır. Saydam Hükümeti, önlem olarak, ilk etapta 18 Ocak 1940 tarihinde Milli Korunma Yasası'nı meclisten geçirmiştir (Özer, 2017).

Varlık Vergisi; Milli Korunma Yasası'nın sonrasında çıkarılmış bir uygulama olup Türkiye'nin yakın geçmişine ilişkin önemli bir başka kırılma noktasına işaret etmektedir. 11 Kasım 1942 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanarak, 12 Kasım 1942 tarihinde yayınlanan Resmi Gazete ile yürürlüğe giren yasa sonrasında hayata geçirilmeye başlanan³ bu mali uygulamanın çıkış noktası; II. Dünya Savaşı sonrasındaki zorlu yaşam koşullarını iyileştirebilmek adına, sosyo-ekonomik bakımdan toplumun her kesimini birbirine yakın hale getirerek dengeli bir yapı ortaya çıkarabilmenin amaçlanması olarak belirtilmiştir (Tabak, 2015).

Varlık Vergisi Yasası; ülke genelinde yeni sosyo-politik düzenin inşası konusunda, hem sosyo-ekonomik denge hem de “ulusallaşma” sürecinin bir parçası olarak görülmesinin yanı sıra, farklı bakış açılarından ele alındığında da köken ve inanışa bağlı nitelikler üzerinden derin bir ayrımcılık politikası olarak değerlendirilmektedir. Zarakolu (1982) süreci, *“Ekonomideki yabancı etkisinin önüne geçmek amacıyla, imtiyazlı yabancı şirketlerin elinde bulunan demiryolları, limanlar, maden işletmeleri ile büyük kentlerin elektrik, su, havagazı, haberleşme ve taşıma ihtiyacını gideren işletmeler devlet tarafından satın alınarak millileştirilmiştir”* (akt. Kızılkaya, 2016) şeklinde ifade ederken; Şükrü Saraçoğlu ise yasayı, *“Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasaya egemen olan yabancıları ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz”* (akt. Tabak, 2015) biçiminde savunmuştur.

Bu nedenle çıkış noktası “millileşme” ilkesi olarak ifade edilen, fakat sonuçlarının daha etkili olduğu açıdan bakıldığında, ekonomik kazancı görece çok olan kesimin daha çok

¹ Refik Saydam, 1939-1942 yılları arasında Başbakanlık yapmıştır.

² Şükrü Saraçoğlu, 1942-1945 yıllarında Başbakanlık yapmıştır.

³ T.C. Resmi Gazete, 12 Teşrinisani 1942, Sayı: 5255.

vergilendirilmesi şeklinde bir içerik ve çerçeveye sahip olan bu ve benzeri yasal düzenlemeler, o günkü koşullarda sosyo-ekonomik güç ve kazanç anlamında avantajlı durumda olan azınlıkların varlıklarından büyük çapta kayıplar yaşamalarına ve bu zorlu koşullarda yaşantılarını sürdüremeyenlerin ise ülkeden ayrılmak zorunda kalmalarına yol açmıştır.

1955 – 6-7 Eylül Olayları

Şekil 4.20: 6-7 Eylül Olaylarının başlangıcına neden olan asılsız haberi yayımlayan gazetelerden biri (Şilkan, 2016)¹

Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısına ilişkin öne çıkan tarihlerden biri de 1955 yılıdır. 1923-1924 tarihlerinde Türkiye-Yunanistan arasında gerçekleştirilen Nüfus Mübadelesi ve Varlık Vergisi uygulamasından sonra, azınlık kesimin ülke içindeki varlığına ilişkin en önemli nüfus hareketlerinden biri de bu yılda gerçekleşmiştir. Londra'da Kıbrıs Görüşmelerinin sürdüğü günlerde meydana gelen olay, asılsız bir haber² kaynaklı olarak başlamıştır (Şekil 4.20). Bir gecede azınlık nüfusa ait iş yerleri ve evler saldırıya uğramış; mülklerine izinsiz girilmiş ve malları yağmalanmıştır. Diplomatik bir sorun temelli olan bu olay, Türkiye'de yaşayan azınlık halkın yaşantısını en başta ekonomik anlamda

¹ "Nihat Sargın'ın Anılarında 6-7 Eylül Olayları" Haber Görseli, Tahir Şilkan, 5 Eylül 2016.

² Atatürk'ün Selanik'teki evinin Yunan halkı tarafından bombalandığı haberi, olayların başlangıcına yol açan bir neden olmuştur

olmak üzere büyük ölçüde etkilemiş ve sonrasında toplumsal yapının temel unsurlarından olan çeşitliliği sekteye uğratacak bir sürecin de kırılma noktalarından olmuştur.

Yalnızca Adalar ve İstanbul özelinde değil; Türkiye'nin çok çeşitli bölgelerinde yaşamakta olan azınlık nüfusun sosyo-kültürel anlamda olduğu kadar sosyo-ekonomik boyutta da toplumsal yaşama olan katkısı göz ardı edilemez. Geçmişten günümüze dek, ülkemizde birçok alanda etki ve katkıları ile ön plana çıkan bu kesim, tarihsel süreç içinde nüfus büyüklüğü bakımından bazı değişikliklere konu olmuştur. Özellikle çalışma alanı olarak seçilen Burgazada'da, ülke yakın tarihine koşut olarak belirlenen bazı ortak kırılma noktaları söz konusudur. 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Yasası, 1955 yılında gerçekleşen 6-7 Eylül Olayları, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı gibi, başta Rumlar olmak üzere nüfusunun önemli bir kısmını azınlıkların oluşturduğu Adalar'ın demografik yapısını büyük ölçüde etkileyen tarihsel olay ve olgular mekânın yeniden üretimi ve biçimlenişinde etkin rol üstlenmişlerdir.

Yazında "6-7 Eylül Olayları" olarak adlandırılan olay, sosyo-politik ve sosyo-ekonomik etkiler ile gerçekleşmiş olup Türkiye'nin ekonomik ve kültürel yapısı açısından oldukça büyük önem arz eden nüfus unsurlarının ülkeyi terk etmesi ile sonuçlanmıştır. Başta İstanbul olmak üzere, pek çok kentte en eski yaşayanlarından olan Rum, Ermeni ve Musevi nüfusun büyük ölçüde ülkeden gidişi, bu kesimin uzmanlaştıkları iş kollarında üretim kaybına; sonucunda bu durum da ülke ekonomisi ile ilgili bir gelir dalgalanmasına neden olmuştur.

Genellikle terzilik, mücevherat ve sarraflık gibi el becerisi gerektiren zanaat kolları ile denizcilik, balıkçılık, çiçekçilik gibi "ada kültürü" ile özdeşleşen meslek gruplarına mensup olan azınlık kesimin Burgazada'dan ayrılması, Ada'nın kültürünü oluşturan sosyo-ekonomik unsurların zayıflamasına yol açmıştır. Tarihsel süreçte, geniş sayılabilecek bir zaman aralığı içinde gerçekleşmiş olsa da, sürekli olarak değil; ani ve kesintili dalgalar biçiminde yaşanan dışa göçler, söz konusu meslek kollarında yeni kuşağa bilgi ve deneyimin aktarımı konusunda aksamalar yaratmıştır. Bu durum da kültürel bellekte ve yerleşme kimliğinin oluşumunda önemli bir yer tutan bu uzmanlık alanlarının zaman içinde yok olmaya yüz tutmasına neden olmuştur.

ii. 1960-1980: Değişen Yönetmel Anlayış ve Sosyo-Politik İklim

Genel anlamda 1960'lı yıllar, Türkiye tarihinde önemli bir kırılma noktasına işaret etmektedir. Kültürel, politik, ekonomik anlamda ve planlama disiplini açısından oldukça etkili dönüşümlere tanıklık eden bu dönem, hem demografik hem sosyo-ekonomik hem de sosyo-kültürel olarak ülkenin geneli ile birlikte Adalar'ı da etkilemiştir. 27 Mayıs 1960 Darbesi ile birlikte, ülkedeki sosyo-politik iklimin değişimi, toplumsal çevreyi de etkisi altına almış; 30 Eylül 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile planlama ve sosyo-ekonomik büyüme adına yepyeni bir döneme girilmiştir. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı yıllarında başlayıp 1942'de önemli bir yükseliş gösteren ve daha sonra 1955 yılındaki 6-7 Eylül Olayları ile de büyük ölçüde devam eden azınlık nüfusun kaybı süreci, son büyük göç dalgalarından birini de (1964) bu dönemde yaşamıştır. Bu toplu haldeki göç dalgalarının son olarak 1970'lerin başında gerçekleştirildiğini, daha sonraki yer nüfus hareketlerinin daha bireysel ve küçük çapta geliştiğini söylemek mümkündür.

1960 – 27 Mayıs Sonrası Dönem ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kurulması

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile yeni bir sosyo-politik döneme giren toplumsal yapı, yeni yasal düzenlemeler ile birlikte mekânsal yapıda da kendine yer bulmaya başlamıştır. Özellikle 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin kurulması, planlama ve şehircilik açısından oldukça önemli bir kırılma noktasına işaret etmektedir. 1950'li yılların ortalarından itibaren süregelen kentleşme hızının artışı, planlı büyümeyi bir gereksinim olarak karşımıza çıkarmakta ve bunun bir sonucu olarak DPT'nin önemini artırmaktadır. Görev ve yetkileri, ardılı olan Kalkınma Bakanlığı'na verilen DPT, 2011 yılında kapatılmıştır. 2018 yılındaki seçimlerin sonrasında, bakanlık sayılarının azaltılması yoluna gidilmesinin bir sonucu olarak; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığı "Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı" bünyesinde toplanmış olup Kalkınma Bakanlığı kapatılmıştır. Bu süreç içinde, DPT ve Kalkınma Bakanlığı tarafınca on adet kalkınma planı hazırlandığı kaydedilmektedir. Kurum sayılarında azaltılmaya gidilmesi ve daha az kurum altında toplanmaya çalışılmasının yer yer görev ve yetkilerde karmaşa yaşanmasına yol açtığı görülmektedir. Bu durumun çalışma

konusu ile bağlantılı olduğu nokta ise; kıyı alanları ve korunması gereken alanlar ile ilgili olarak Adalar ve özellikle Burgazada'nın mekânsal gelişimi üzerindeki yansımalarıdır¹.

1963 – Adalar Su Sporları Kulübü'nün Kurulması

1960'lı yıllar, Ada'daki azınlık nüfusun giderek azaldığı bir dönem olarak, toplumsal katmandaki dönüşüm açısından önemli bir kırılma noktasıdır. Toplumsal mekânın Ada'da yeniden biçimlendiği ve yeni bir katmanla buluşmaya başladığı bu yıllarda, yerleşmenin kimliğine ilişkin önemli bir unsur olarak Adalar Su Sporları Kulübü, Ada'nın su ile olan ilişkisinin de yeniden kurgulanması noktasında önemli bir basamak olmuştur (Şekil 4.21). Öyle ki; üyelerinin “eski” Adalılardan oluşuyor olması, Ada'ya sonradan gelenler ile halihazırda yerleşmede bulunanlar arasındaki kimlik farkını ortaya koyan bir araç olarak algılanmıştır. Özellikle, Adalı gençlerin spor yapmak, sosyalleşmek gibi gereksinimlerini karşılaması noktasında, daha sonraki kuşaklara da geçecek olan bir geleneğin başlangıcı olarak bu Kulübün kurulması, aslında bir dönemin “Adalı” kimliğinin çerçevesini de oluşturan önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan görüşmelerde de kulübe üye olmanın bir ayrıcalık hatta bazı dönemlerde zorunluluk olarak değerlendirildiğine ilişkin ifadelerle rastlanmaktadır.

Şekil 4.21: Adalar Su Sporları Kulübü (2019)¹

¹ Konunun ayrıntılarına ilerleyen bölümlerde (4.3) yer verilmektedir.

1964 – Rumların Ülkeden Ayrılışı

Söz konusu olay; mevcut toplumsal katmanı oldukça büyük ölçüde etkileyerek, çehresini değiştirecek etkiye sahip olmuştur. Kısa süre içinde ülkeden ayrılmak zorunda bırakılan Rum vatandaşlar, yanlarına alabilecekleri kısıtlı miktardaki nakit² ile evlerini ve yaşamlarını bırakarak ülke dışına çıkmışlardır. Türkiye’de bıraktıkları gayrimenkulleri ederinin çok altında bir meblağa satmak durumunda kalan Rumlar, yanlarına alabildikleri az eşya ve kısıtlı nakit ile kendilerine önceden belirli olmayan yeni bir yerde, yeni bir yaşantı kurmak zorunda bırakılmışlardır.

Adalar, ülkeden ayrılan kesimin yarattığı mekânsal farklılaşmanın en çok hissedildiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Burgazada’da özellikle bu dönemden sonra, elden çıkarılan taşınmazlara, Ada’ya sonradan gelen toplumsal katmanın yerleşmesi/yerleştirilmesi, yerleşmedeki toplumsal çevrenin yeniden biçimlenmesine ve daha farklı bir mekânsal oluşumun başlamasına yol açan bir gelişmedir.

Az katlı, ahşap ya da kâgir malzemeden, yer yer yığma biçimde üretilen yapıların yerini, bazı bölgelerde farklı malzeme ve teknikler ile başka ipte yapıların aldığı görülmektedir.

1960’lı yılların tüm ülke ölçeğinde etkisi olan önemli olaylarından biri de 1964 yılında Rumların ülkeden “büyük bir dalga” halinde ayrılışıdır³. Yazında “1964 Rum Sürgünü” ya da “1964 Rum Tehciri” olarak da anılan olay, Türkiye’deki Rum nüfus açısından oldukça öneli bir gelişmedir ve toplumsal bellekte yeri çok belirgindir. Yakın geçmişte yaşanan Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül gibi olaylara karşın on binlerce Rum’un, İstanbul’da birtakım farklılıklar⁴ söz konusu olsa da, ortak bir topluluk olarak yaşamaya devam ettiği bilinmektedir. “1964’te Kıbrıs konusu öne sürülerek, Türkiye’de yaşayan Yunanistan pasaportlu Rumların sınırdışı edilmesi ve onlarla birlikte giden aileleriyle birlikte en az 30 bin Rum’un Türkiye’den gönderilmesi” biçiminde özetlenebilecek olan bu olay; İstanbul’dan göç eden Rumların da İstanbul’da yaşamayı sürdürenlerin de

¹ Fotoğraf, araştırmacı tarafından çekilmiştir.

² Dönemin kuru üzerinden hesaplandığında 22 Dolar.

³ Görüşme 1’de kullanılan ifadedir.

⁴ Kimi Rumlarda Türkiye kimilerinde ise Yunanistan Pasaportu’nun olması gibi farklılıklar kastedilmektedir.

belleğinde derin izler bırakmıştır (Dağlıoğlu, 2018). Sınırdışına çıkarılacağı tebliğ edilenlere iki günden 15 güne¹ kadar süre tanınarak, 20 kiloluk bir valiz ile 200 Türk Lirası² para çıkarma hakkı verilmiştir (Demir ve Akar, 1994).

Rum vatandaşların aynı aileye üye olsalar da farklı ülke pasaportlarına sahip olmalarının olağan karşılanmasındaki nedenini “Rum halkının tek bir cemaat olarak görülmesi” biçiminde ifade eden Romain Örs (2019), Türkiye Cumhuriyeti’nde azınlık olarak tanınan Rumların yaşamlarının da 1923’teki Lozan Antlaşması ve Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi ile 1930’da Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain³ Anlaşması’na göre düzenlendiğini aktarmaktadır (Romain Örs, 2019).

Mülk sahibi olma, oturma, çalışma gibi haklarını güvence altına alan bazı maddeleri olan ve 1930’da imzalanan anlaşmanın Türkiye tarafından tek taraflı olarak feshedilmesi ile birlikte, yüzyıllardır ülkede varlığını sürdüren Rumların yaşayışını düzenleyen hukuksal çerçevenin ortadan kalkması; Rumları “yabancı” statüsüne geçirmiştir. Bunun bir sonucu olarak; çalışmaları, mülkiyet hakları ve sonrasında da ülkede yaşama izinlerinin ellerinden alınmış olması, Rumları ülkeden ayrılmaya zorlanmalarına yol açmıştır. On binlerce kişiyi kapsayan ve Rum cemaatinin kentlerindeki nüfusunu bir yılda üçte birine kadar düşüren bir süreç olan 1964 Sürgünleri, Rumlar kadar İstanbul’un da yaşadığı en sarsıcı olaylardan biri olarak tarihin acı sayfalarında yerini alır.

1966 – Bekçilik Sisteminin Başlatılması

Söz konusu dönemde, sosyo-politik ve sosyo-ekonomik açılardan Türkiye’nin demografik ve sosyo-kültürel yapısını etkileyen karar ve uygulamalara çeşitli örnekler vermek mümkündür. Bunlardan biri de, Demokrat Parti döneminde, ülke genelinde bekçilik sisteminin getirilmesidir. Bu sistem ile birlikte pek çok kişi sınava ve sınavda başarılı olanlar da deneme süresine tabi tutulmuş; bunun sonucunda da memur olarak

¹ Aynı kaynakta, genellikle 48 saatlik süre tanınarak uygulandığı kaydedilmektedir.

² Dönemin kuru üzerinden hesaplandığında 22 Dolara karşılık geldiği aktarılmaktadır.

³ Seyrisefain: (hukuk) dolaşma, dolaşım.

ülkenin çeşitli yerlerinde görevlendirilmişlerdir. Bu memuriyet görevi ile ülkenin çeşitli yerlerinden Adalar'a gelenlerin o dönem, Adalar'daki az sayıda Türk nüfusunun önemli bir kısmını oluşturduğu bilinmektedir. Zaman içinde bu resmi görevlilerin ailelerini de yaşadıkları adaya getirmeleri Anadolu'nun çeşitli illerinden gelen Türk nüfusunun Adalar'da artmasına neden olduğunu söylemek mümkündür.

22 Temmuz 1966 tarihinde çıkarılan Resmi Gazete ile yürürlüğe giren 772 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Yasası, her belediyenin sınırları içinde, güvenliği sağlama amaçlı birer teşkilatın kurulmasını öngörmektedir. "En büyük mülkiye amirinin emrinde, genel zabıta yardımı, silahlı bir kuruluştur. Emniyet teşkilatı bulunan yerlerdeki bekçi kuruluşlarının mesleki amiri, polisin ilçedeki en büyük amiridir" şeklinde ifade edilen bu teşkilatlar, yerel yönetim sınırları içinde, "güvenliği tehdit edebilecek" herhangi bir unsurun önlenmesi amacıyla denetimler yapmak ve yaptırımlar uygulamak ile görevlendirilmiştir. Kişilerin göreve getirilme süreci ise önkoşul olarak sınavın geçilmesi üzerine iki yıllık adaylık süresinin başlaması ve daha sonra açılan kurslarda başarı gösteren ve bir yıllık görev süresini dolduran adayların Valilik ve Kaymakamlıklarca atamasının yapılması şeklinde işletilmiştir.

Bekçilik sisteminin yürürlüğe girmesinin mekânsal etkileri ise; Burgazada özelinde kıyı alanları ile oldukça yakından ilişkilidir. Bir ada yerleşmesi olan Burgazada'ya, bekçilik sistemi ile birlikte kentin dışından yerleşik nüfusa oranla önemli sayılabilecek bir sayıda resmi çalışan gelmiştir. Gelen resmi görevlilerin ailelerinin de Ada'ya taşınması ile yerleşme nüfusunda bir hareketlenme görülmeye başlamıştır. Söz konusu nüfus hareketliliğinin mekânsal açıdan Adalar ile ilişkisi ise; yeni kurulan güvenlik sisteminde görevlendirilen kesimin, genellikle kıyı yerleşmelerine uzak, Anadolu'nun iç kesimlerindeki kentlerden gelmiş olmasıdır. Burgazada'ya bu süreçte Sivas, Malatya ve Erzincan gibi Orta ve Doğu Anadolu illerinden çok fazla göç olmuştur. Yapılan görüşmelerde özellikle Erzincan ve Sivaslı ailelerin sayıca öne çıktığı bilgisi edinilmiştir. Erzincan Depremi sonrasında da alınan göçler, daha sonrasında bu yasal düzenlemenin bir sonucu olarak gerçekleşen yeni bir göç dalgası ile pekişmiş; Ada'daki Erzincanlı aile sayısı ön plana çıkmıştır.

Ada halkı, iç kesimlerden göçle gelen bu nüfusu, önceleri ada kültüründen uzak bir kesim olarak nitelendirse de, günümüzde kültürel çeşitliliğin bir parçası olarak görmektedir. Bunda, “Ada’nın asıl yerlilerinin” kimler olduğu konusunda net ve ortak bir ölçüt sisteminin olmayışı etkilidir. 1950’li yıllardan bu yana Ada’da olan biri kendini Adalı saysa da göç ettiği vurgusunu ihmal etmemekte; buna karşın, daha geç dönemlerde gelmiş olan kimi grupların da Ada’yı görece daha çok sahiplenerek, turist olarak gelenler ile ilgili şikâyetle bulunmakta olduğu görülmektedir.

1971 – 12 Mart Muhtırası

Türkiye’nin yakın tarihindeki çeşitli politik dönemeçlerden bir diğeri de 12 Mart Muhtırası’dır. Diplomatik ve politik krizlerin ardarda yaşandığı bir dönemde, üstelik Kıbrıs konusu da gündemde iken gerçekleşmiş olması, doğrudan olmasa da Adalar’ın demografik yapısında dalgalanmalar yaratan bir gelişme olarak aktarılabilir. Ülke çapındaki ve uluslararası ilişkilerdeki gerginliklerin özellikle Türkiye-Yunanistan ekseninde ortaya çıkan kısmının, ülkede yaşayan Rum vatandaşların yaşayışı ile ilgili sorunlara yol açtığını söylemek mümkündür. Muhtıra’nın Adalar özelindeki bir etkisi olarak ise; Özel Yüksek Okulların Kapatma Kanun örnek gösterilebilir. 1971 yılında çıkarılan bu yasanın o dönemde, “özel okullarda görülen terör olaylarının ardından güvenlik önlemi nedeniyle” çıkarıldığı belirtilmiş ve yasa ile Heybeliada Ruhban Okulu’nun da kapatılması söz konusu olmuştur (Yalçın, 2008). Bu durum, başta Adalar olmak üzere, İstanbul’un çeşitli yerlerinde yaşayan nüfusu yakından ilgilendiren bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

Adalar ve İstanbul, hâlihazırda 1920’li yıllardan bu döneme süregelen etkili dışı göç dalgalarının sonuncularını 1970’li yıllarda yaşamıştır. Bu dönemden sonra Adalar ve İstanbul başta olmak üzere ülke genelinde Rumlar ve diğer azınlık nüfusun giderek azaldığını ve bir yerleşmenin baskın olan nüfus unsuru olmaktan çok gerçek anlamda nicel olarak da azınlık durumuna geçtiğini söylemek mümkündür.

1974 – Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrası Dönemde Azınlık Nüfus

1970’li yıllar tıpkı 1960’larda olduğu gibi başta Rumlar olmak üzere Adalar’daki azınlık nüfusun nicel olarak ağırlığını kaybettiği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşme

1'de “son büyük göç dalgası” olarak ifade edilen ve çok uzun değinilmek istenmeyen 1964'teki zorunlu göçten sonra, bu dönem artık, kalan azınlık nüfusun da büyük ölçüde kendilerinden önce ayrılanlara katılarak başta Atina ve Selanik kentleri olmak üzere Yunanistan'a, Ege Adaları'na ya da Kıbrıs'a göç ettiği bilinmektedir¹.

1974 – Burgazada Rum İlkokulu'nun Kapatılması

Heybeliada'da Deniz Lisesi², Ruhban Okulu gibi toplumun çeşitli kesimlerine yönelik olarak açılmış olan eğitim kurumları, zaman içinde bulundukları yerleşmenin kimliği ile özdeşleştirilmiş durumdadır. Her şeyden önce, bir gruba yönelik olarak bir kurumun açılabilmesi için belirli bir nicel zeminin sağlanmış olması gerektiği belirtilmektedir. Bu açıdan bakıldığında; Adalar gibi bir yerleşmede azınlıklara yönelik olarak açılmış olan bir eğitim kurumunun varlığı, o kesimin yerleşme nüfusu içinde ne derece baskın olduğuna ilişkin bir işaret olarak kabul edilebilir. Burgazada'nın 1970'lere kadar azınlık nüfusun sayıca öne çıktığı bir yerleşme olarak azınlıklara yönelik çeşitli eğitim kurumları bünyesinde barındıran bir ada olduğu bilinmektedir. 1950'li yıllara kadar Türkler için bir okul olmayışının Ada halkı içinde Türk nüfusunun varlığına ilişkin bir gösterge olması gibi; 1974 yılında Rum İlkokulu'nun kapatılması da, yaşanan göç dalgalarından sonra Ada'da kalan Rumların sayısına ilişkin bir kanıt durumundadır. Bu döneme kadar, karma bir biçimde eğitim gören Adalı çocukların bu dönemden sonra, yalnızca Türk müfredatına göre eğitim almaları söz konusu olmuştur. Günümüzde Burgazada'da yer alan tek ilkokul; Burgazada Sait Faik Abasıyanık İlkokulu'dur.

b. 1980-2000 Dönemi: Yeni Ekonomik Politikalar ile Biçimlenen Kıyı Mekânı

Küresel ölçekte hem üretim hem de tüketim eğilimleri açısından yeni bir dönem olarak ifade edilebilecek olan 1980'li yılları, Lefebvre'nin (1974) ifadesiyle:

“Mekânların ve yerlerin, kentleşme süreci açısından önem kazanmasıyla inşaat sektörü, gayrimenkul spekülasyonu, turizm ve boş zaman faaliyetleri, yatırımın ve kârlılığın başlıca alanları olmakta ve bu süreç içerisinde, doğrudan üretkenliği

¹ Görüşmelerden elde edilen bilgilerdir.

² Heybeliada Deniz Lisesi.

olmayan mekânın tüketimine geçilmektedir” biçiminde özetlemek mümkündür (Lefebvre’den akt. Turhanoglu, 2014).

Türkiye’nin yakın tarihinde de önemli dönüşümlere yol açmış kırılma noktalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1970’li yılların sonundan itibaren süregelmekte olan politik iklimin 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile büyük bir değişime uğramasının yeni baştan oluşturulmaya çalışılan politik ve hukuksal düzenin toplumsal ve ekonomik boyutları ile de mekânı önemli ölçüde etkilediğini söylemek mümkündür. Dönemin ekonomik yaşantıdaki etkileri ile ilgili olarak, Dikçınar Sel ve Yazgan (2009); 1980 yılı başında “24 Ocak Kararları”¹ ile ülkenin ekonomik yapılanmasında temel bir değişim süreci başladığını belirtmektedir.

i. 1980’li Yıllar: Turizm Politikaları Ekseninde Dönüşmeye Başlayan Kıyı Mekânı

Ülkenin sosyo-politik ve sosyo-ekonomik anlamda önemli ölçüde dönüşümlerine konu olmuş bir dönem olarak, 1980’ler mekânsal değişim süreçlerine büyük etkileri bulunan bir zaman aralığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni ekonomik politikalar ile sermayenin farklı biçimde işletilmeye başlaması, geliştirilen yeni turizm politikaları ile turizm sektörünün ivme kazanması fiziksel boyutta mekânı önemli ölçüde dönüştürmeye başlayan etmenler olmuştur.

Sermaye birikiminin çevrimleri arasındaki dengenin yeniden tanımlanmasının en önemli sonuçlarından birisi büyük kentlerin, özel ve devlet yatırımlarının giderek artan biçimde ana hedefi haline gelmesi sürecini hızlandıran ve geliştiren aracın, merkezi hükümetin elinde olan planlama ve imara yönelik yetkilerin 1980 sonrasında yerel yönetimlere devredilmesi olduğunu belirten Dikçınar ve Yazgan (2009); bu yasal değişim ile birlikte, kentler merkezi yönetimin aktardığı kaynakların yerel yönetimler aracılığıyla yatırıma dönüştüğü odaklar haline getirildiğini ifade eder. Yine aynı kaynakta; “yatırımlar özel sektör tarafından gerek ihaleler aracılığı ile gerekse doğrudan gerçekleştirilmekte ve bu şekilde özel sektörün yapıları çevredeki varlığı güçlenmektedir” denir (Dikçınar ve Yazgan, 2009).

¹ “1980’e gelindiğinde; Türk siyasi ve ekonomik hayatında radikal değişimleri beraberinde getiren ve Türkiye ekonomisinin küresel sermayeye eklenmesinde önemli bir aşama olan” 24 Ocak İstikrar Kararları’nın alındığını belirten (Karabıyık ve Uçar, 2010); “Türkiye’de ekonomik büyüme ve sanayileşme stratejisi önemli bir değişim geçirdiğini” ve “1980 öncesi ithal ikameci büyüme stratejisi terk edilerek dışa açık büyüme stratejisinin uygulamaya koyulduğunu” aktarır.

Kıyı alanlarına ilişkin olarak; 1960'lı ve 1970'li yıllarda çeşitli girişimleri yapıp 1980'li yıllarda çıkarılan bazı düzenlemeler ile ivmelenen kıyı alanlarına yönelik yasal çerçeve oluşturma sürecinin yanısıra, 12 Mart 1982 tarihinde çıkarılan ve 16 Mart 1982 tarihinde yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizm Teşvik Yasası da mekânsal olarak ada yerleşmesini ve kıyılarını doğrudan etkileyen bir yasal düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasanın kapsamı; “turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinin tespiti ile geliştirilmelerine, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin hükümler”¹ biçiminde belirtilmiş olup yeni turizm bölgelerinin kurularak söz konusu alanda büyüme ve gelişimin sağlanması amacıyla düzenlenmiştir. İstanbul’un birer turizm alt merkezi konumuna gelmesine yol açan bu yasal çerçeve, kıyı alanlarının hızla dönüşümünü ve daha dışa dönük bir yapıya sahip olmaya başlamasını tetikleyen bir unsur olmuştur.

ii. 1990’lı Yıllar: İnşaat Sektörünün Ağırlık Kazanması ile Dönüşen Kentsel Mekân

1990’lı yıllar, ülke genelinde terör gibi politik ve güvenlik ile ilgili sorunların baş gösterdiği bir dönemdir. Bununla birlikte hem politik hem de diplomatik anlamda bazı krizlerin de süregeldiğini görmek mümkündür. Ülkeler arası düzlemde, çeşitli sorunların yaşandığı bu yıllar, haliyle ekonomik gelişmenin de farklı bir ilerleyiş üzerinden biçimlendiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli ekonomik krizlerin yaşandığı bu dönemde ekonomik gelişmede çeşitli yöntemlerin denendiği görülmektedir. İnşaat sektörü de yine bu yıllarda hız kazanarak, bugünkü konumuna gelmiştir. Özellikle İstanbul gibi, ülkenin hem nüfusunun hem de sektörel payının büyük kısmını kapsayan bir kentin de, söz konusu bu ekonomik ve politik gelişmelerden en fazla şekilde etkilendiğini söylemek mümkündür.

Yine aynı nedenler ile gereksinimin ötesinde ve yoğun bir biçimde gerçekleşen yapılaşmanın, kentleşme baskısını doğurduğu görülmektedir. Günümüzde de şehircilik alanı ile ilgili temel sorunlardan biri olan kentleşme baskısı, yerleşmelerin özgün yapısının korunup sürdürülebilmesi noktasında bir engel teşkil etmektedir. Özellikle

¹ A.g.y. Madde 2.

korunması gereken alanları bünyesinde barındıran Adalar gibi yerleşmeler, inşaat sektörü gibi mekânsal dönüşümün kısa vadede hızlı bir biçimde gerçekleşmesine yol açan ve ülkedeki işleyiş nedeni ile de zaman zaman yıkıcı etkiler doğuran bir unsurun olası tehdidi altında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

iii. 2000’li Yıllar ve Adalar’ın Günümüzdeki Durumu

2000’li yıllar Adalar’daki mekânsal yapının özellikle fiziksel, ekonomik ve teknolojik boyutta, önemli ölçüde değişim gösterdiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel ölçekte yeni bir binyılın başlangıcı olması nedeniyle bir kırılma noktası olarak görülen bu dönem, teknoloji ve bilim alanlarındaki gelişmelerin hız kazandığı ve bu nedenle mekânsal bağlam ve sınırların da yeniden tanımlanması olanağı ve gereğini doğuran bir sürece karşılık gelmektedir. Tüm bu ekonomik, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin yanısıra, ülke ölçeğinde de sosyo-politik olarak yeni bir döneme girilen 2000’li yılların başları, kent mekânının yeniden ele alınması ve biçimlenmesi konusunda Adalar için de önemli bir döneme işaret etmektedir. Bunun bir nedeni olarak 2000’lerde, Adalar’da özellikle yeni dolgu alanları, iskeleler, plaj ve marinaların yapılması gösterilebilir.

Gelişen kültür endüstrileri sayesinde yaratıcı nüfus grubunun yerleşmeye taşınmaya başlaması, yerleşme mekânın daha farklı biçimde deneyimlenmesi olanağını doğurmuştur. Bu toplumsal dönüşüm; aynı zamanda yerleşmelerde, turizm eksenli bir markalaşma eğilimine de zemin hazırlamıştır. Söz konusu etkiler göz önünde bulundurulduğunda, bu dönemin, Adalar’ın nüfusunun “dışarıdan” gelenler ile artış gösterdiği yıllar olarak ifade edilmesi yanlış olmayacaktır.

2003 yılında gerçekleşen yangın, kentsel bellekte önemli bir yere sahip olaylardan biridir (Şekil 4.22). Ada’nın en çok öne çıkan niteliklerinden biri olan çamlık alanda hızla yayılan yangının, yerleşmenin mekânsal ve doğal özellikleri açısından yıpratıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 4.22: Burgazada'da 2003 yılında çıkan yangına ilişkin görsel (Arkitera, 2003)

Söz konusu yangının¹ özellikle kentin güneydoğusunda kalan bölgedeki çamlık alanın bitki örtüsüne büyük ölçüde zarar verdiği bilinmektedir. Günümüzde yeniden ağaçlandırılmış olan alan, bitki örtüsünün yoğunluğu ve sıklığı bakımından, diğer bölgelerden görsel olarak ayrılmaktadır.

İstanbul tarihindeki büyük yangınlardan biri olan yangının 6 Ekim 2003 tarihinde saat 14:00 sularında başladığı kaydedilmektedir. Bir çöp kutusundan çıktığı belirtilen yangın, saatteki hızı 52 km olan lodos nedeniyle kentin ormanlık arazisini aşarak konut alanlarına da sıçramıştır. Toplamda on üç konutu saran ve bir kişinin de ölümü ile sonuçlanan yangın, Şehir Hatları ve İDO'nun Ada'ya ek seferler düzenlemesi ve sivil halkın katılımı ile gönüllü itfaiyecilik başlatılarak söndürülmeye çalışılmıştır. Fakat yangının çamlık alanda çıkmış olması, teknik aksaklıklar ve yetersizlikler nedeniyle uzun süre durdurulamamış; yaklaşık 8 saat sonra denetim altına alınabilmekmiştir.

Yangının söndürülme süreci içinde oluşan duman ve kirli havadan ada halkı oldukça etkilenmiş olup yangın sonunda 40 hektarlık bir orman alanının yok olduğu

¹ "Burgazada Yangını", Dokuz Ada Bir Deniz Websitesi.

kaydedilmiştir. Günümüzde yanan bu alanların büyük ölçüde yeniden ağaçlandırıldığı görülmektedir.

2010'lu yıllara gelindiğinde ise; altyapı olanaklarının ve sosyal donatıların artış göstermesi, nüfusa da yansımıştır. Yılın belirli ve kısa dönemlerinde kullanılıp büyük kısmı boş kalan evler dışarıdan gelen kesimce kiralanmaya ya da satın alınmaya başlamıştır. Bunun dışında emekli olanların ya da kışlık evi İstanbul'un çeşitli yerlerinde olanların da büyük ölçüde, o evlerini kiraya vererek Ada'ya tam zamanlı olarak taşındıkları kaydedilmektedir.

4.2 KÜLTÜREL BELLEK ve KIYI KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA BURGAZADA YERLEŞME KİMLİĞİ

Yazın taraması sonra elde edilen verilerin tarihsel süreç içindeki dönüşüm ve yerleşme kimliğine ilişkin karşılıkları, kültürel bellekteki yeri ile kıyı algısı ve kullanımı bağlamında tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu araştırma sürecinde öncelikli olarak mekânın sorunsallaştırılması aşaması gerçekleştirilmiş, daha sonra da çalışma alanında sözlü tarih yönteminden yararlanılmıştır.

4.2.1 Burgazada Mekânının Kavramsallaştırılması

Mekân; çerçevesi sahip olduğu duyularla algılanan, bir diğer deyişle fiziksel, öznel algı ve deneyimlerin söz konusu olduğu toplumsal ve/veya psikolojik ve benzeri unsurlar aracılığıyla ortaya konan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimarlık ve şehircilik yazınında söz konusu kavram için getirilmiş birçok tanım bulunmaktadır. Mekân olgusunu tanımlarken kullanılan bu kavramlar, deneyimlenme sürecindeki farklılaşmaya göre çeşitli şekillerde gruplandırılabilir. Çalışmanın bu bölümünde ise; Burgazada'da yerleşmenin oluşum sürecinde etkili olan kavramlar, çalışmanın temelini oluşturan toplum ve mekân ilişkisi üzerinden bir okuma gerçekleştirileceği için, öncelikli olarak fiziksel ve toplumsal boyutları ile ele alınmaktadır. Bu nedenle de söz konusu kavram ve tanımlara, odak olarak aldıkları unsurların bu toplumsal ve fiziksel niteliklerine göre sınıflandırılarak yer verilmiştir.

Mekânın fiziksel boyutu incelenirken; insan algısını odak noktasına konumlandırmak önem kazanmaktadır. Bunun nedeni; insanın algı dünyasının elverdiği ölçüde tanımlanabilen bir çevrenin mekânın fiziksel boyutuna ilişkin ipuçları vermesidir. Bir başka deyişle fiziksel çevre mekânın insan algısına yönelik niteliklerinin ortaya çıkarılması ile tanımlanabilir bir hal almaktadır. Fiziksel boyuta ilişkin bu özellikler; koku, ses, renk, doku, malzeme, büyüklük gibi beş duyu ile algılanabilir niteliklerden oluşmaktadır. Burgazada özelinde fiziksel yapı incelenirken de algı olgusunun odağına su ögesi konularak bir sistematik kurgulanmıştır. Bir başka deyişle; yerleşmedeki fizik mekânın oluşumu ve kimliği incelenirken, su ögesi ile kurulan ilişkinin boyutları araştırılmaya çalışılmıştır. Bunun nedeninin ise; “kıyı kültürü” olgusunun en başta su ile etkileşimin boyutları ve düzeyi ile koşut olmasıdır. Bu şekilde; geçmiş ve günümüzdeki durumları araştırılarak, yerleşme kimliğinin kıyı kültürünü ne ölçüde koruduğunu anlamaya çalışılmaktadır.

Yerleşmede fiziksel yapının nitelikleri araştırılırken, kuramsal olarak algıyı ve algılanabilirlik ilkesini odağına alan bazı yaklaşımlardan esinlenilmiştir. Amerikalı bir şehir plancısı olan Lynch (1960), mekânı oluşturan öğelerin algılanabilirliği ile kentlerle kurulan ilişkinin düzeyi arasındaki bağıntıyı açıklamak üzere gerçekleştirdiği araştırmaları sonucunda bazı ölçütler ortaya koymuştur. Buna göre; mekânların bir bütünlük içinde olması, okunabilirliğini ve böylece bellekteki kalıcılığını artırmakta; bu da uzun vadede o mekâna ilişkin bir kimliğin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Lynch (1960), bir mekânın insan belleğinde yer edinebilmesi için öncelikle fiziksel olarak sahip olması gereken beş temel özelliği ise şu şekilde sıralamaktadır: İzler (*paths*), kenarlar (*edges*), bölgeler (*districts*), düğümler ya da odaklar (*nodes*) ve işaret öğeleri (*landmarks*)... Boston, Jersey City ve Los Angeles gibi Amerika Birleşik Devletleri’ndeki üç büyük kent üzerinden yola çıkarak hazırladığı çalışmanın temel dayanak noktası; öncelikli olarak mekânların okunaklılığının artırılması ile imgesel bir yapı oluşturulmasının o mekâna ilişkin olan bir kimliğin ortaya çıkışına zemin hazırlanabileceği savıdır. Çalışmanın örnek alan bölümünde ise yerleşmenin fiziksel çevresinin yapısal özellikleri incelenirken, bu ilkelerden göz önüne alınmaktadır. Burgazada özelinde konunun bu boyutu ele alınırken; kenarlar ve odaklar yerleşme bütünündeki bellek mekânları ve mekânsal eşikler ile örneklendirilmektedir.

Lefebvre (1974)'ye göre ise mekân; toplumsal bir nitelik taşımaktadır. Buna göre her toplumun kendi mekânsal üretimi sürecinde, mekân; hem bir sonuç ürün hem de bir önkoşul olarak rol almaktadır. Buradan yola çıkarak, mekân kuramının toplum kuramı anlamına geldiği ve yine bu önermenin tam tersi söylenişi ile de doğru olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenledir ki; toplum ve mekânın birbirinden ayrılmaz iki öge olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Fakat çalışmanın bu aşamasında toplum ve mekân arasındaki ilişkiyi incelerken; aynı zamanda doğrudan söz konusu bu iki olguya yönelik açıklamalar getirilmesi de gerekmektedir. Bu açıdan çalışmanın devamında özellikle toplumsal mekân kavramının çeşitli boyutları üzerinde durulmaktadır. Bu anlamda Burgazada'daki fiziksel mekânı kullanan, deneyimleyen ve böylelikle de biçimlendiren katmandan söz etmek yerleşme kimliğinin araştırılması açısından önem kazanmaktadır. Özellikle tarihsel dizge ile ele alınan konular ve olayların toplumsal katman üzerindeki etkisinin, fiziksel boyutta mekâna nasıl yansıdığının incelenmesinin, bir kıyı yerleşmesi olarak ele alınan Burgazada'nın kültürel bellek ve yerleşme kimliği açısından benliğini ne ölçüde ve ne şekilde sürdürebildiğini anlamaya yardımcı olacağı öngörülmektedir.

Bell ve Dourish (2007), mekânı fiziksel, tarihsel ve kültürel olarak ayırırken; Carmona vd. (2003), mekânı zamansal ve işlevsel boyutlarını da ekleyerek ele alır. Bunu yanı sıra mekânın morfolojik, algısal, toplumsal ve görsel yapısına da değinmektedir. Hoernig vd. (2005) ise; bu sınıflandırmayı teknik ve ilişkisel boyutlarına göre gerçekleştirmiştir. Burgazada'da tarihsel ve sosyo-kültürel özelliklerin birbiriyle oldukça yakın ilişkide olduğu ve görsel yapının algısal boyutun bir alt başlığı olarak ele alınabileceği düşünüldüğünde; Hoernig ve arkadaşlarının (2005) yaklaşımının bu çalışmadaki genel çerçevenin açıklanmasında daha öncelikli bir yapı sergilediğini söylemek mümkündür. Burgazada örneği incelenirken; yöntem olarak belirlenen ilişkiler ağının (toplum mekân, tarihsel süreç-toplum, kültür-kimlik, mekân-kültür) söz konusu başlıklar ile örtüştüğünün görülmesidir.

Tüm bu kuramsal dayanakların yanında, kıyı ve kültürel bellek olguları odağında yerleşme kimliğinin dinamikleri açıklanmaya çalışılırken; Burgazada'yı yalnızca bir kıyı yerleşmesi olarak ele almanın yanı sıra, önemli bir unsuru olan "adallık" kavramı ve adalı olma kültürüne ilişkin de ipuçları yakalamaya çalışılmaktadır. Bu amaçla yürütülen

alan çalışmasında izlenen yöntem ve elde edilen bulgulara ise ilerleyen bölümlerde (4.2.2) değinilmektedir.

4.2.2 Alan Çalışmasının Anlatımı

4.2.2.1 İzlenen Yöntem

Sözlü tarih çalışması; tarihi verilerin araştırılması sürecinde, çalışılan konu çerçevesinde, araştırma alanında olan insanların dinlenerek, bilimsel bir biçimin dışında, mevcut yazılı kaynaklara ek olarak, gündelik yaşamdan kesitler ile öznel kavrayış ve deneyimlerin aktarımını temel alan bir yöntemdir. Çalışma konusu kapsamında, tarihi kaynakların taranmasının yanısıra, adalılık kültürü ve kıyı yerleşmesinde yaşayışa ilişkin bireysel deneyimlerin aktarımından yola çıkılarak, mekâna ilişkin kolektif bir belleğe yönelik ipuçları yakalanabilmesi amacıyla, Burgazada’da kültürel yapı unsurları incelenirken; bu yöntem özellikle seçilmiştir. Söz konusu yöntemin izlenmesindeki çıkış noktası; yazılı ve görsel olarak mevcutta olan ikincil kaynakların aktarımları dışında bulgu ve ipuçlarının yakalanmaya çalışılmasıdır.

Yapılan çalışmanın sonrasında, veri dökümü gerçekleştirilirken; alınmış olan ses kayıtları deşifre edilmiş ve yazılı notlar; zaman aralığı, sözü geçen mekânlar ile toplumsal gruplar ve kıyı alanlarına yönelik bilgiler şeklinde sınıflandırılarak çeşitli karşılaştırmalar ve eşleştirmeler yapılabilmesi hedeflenmiştir. Bu süreci daha kolay, hızlı ve anlaşılır hale getirmek adına, görüşmeler sırasında sıklıkla yinelenen sözcükler üzerinden, bu karşılaştırmalara ek olarak ana kavramlar saptanarak, verileri gruplandırmaya yönelik bir yöntem izlenmiştir. Böylece yerleşmenin tarifi yapılırken, sıklıkla kullanılmış olan sözcüklerin Ada’ya ait en çok öne çıkan kavramları işaret ediyor olabileceği kabul edilmiştir.

Çalışmanın veri dökümü aşamasında, “kelime bulutu” yönteminin kullanılmasının bir diğer nedeni ise; geleneği doğuran ve aktarılmasında rol oynayan bellek ile yinleme arasındaki ilişkidir. Bir diğer deyişle; görüşülen her bir birey özelinde de bir sözcüğün ya da kavramın yinelenme düzeyi, o kişilerin kendi yaşamları ile söz konusu kavramların ilişkisini ne düzeyde deneyimlediğine ilişkin bir ipucu verebileceği kabulüdür. Öyle ki; kişi içinde bulunduğu bir durum, yaşadığı bir yer, başından geçen bir anı ya da ilişkili

olduğu bir kavram ile ortak bir bağ geliştirirken; onun belleğinde yer etmesini sağlayan, yaşantısı içinde yinleme eylemi aracılığı ile bu unsurlara açtığı yerdir. Buradan yola çıkılarak; kişinin en sık biçimde yinelediği ve en çok sözünü ettiği kavramlardan yola çıkarak; Burgazada'nın onun belleğindeki imge olarak nasıl bir yer tanımladığı sonucuna da varılabileceği kabul edilmektedir.

Örnek alana ilişkin olarak gerçekleştirilmiş olan yazın tarama, alan araştırması ve sözlü tarih çalışmalarından elde edilen bulguların toplamı sentezlenmiş olup bir sonraki ana bölümde (4.3) kentin tarihsel sürecindeki dönemleri ifade eden başlıklar altında sınıflandırılarak aktarılmaktadır. Böylece; hem yazılı kaynaklardan elde edilen verilerin günümüzde halen varlığını sürdürme düzeyi ve biçiminin araştırılması hem de gündelik yaşantıdan aktarımlar ile yola çıkılarak, Burgazada'daki yerleşme kimliğine ve kıyı kültürüne yönelik çıkarımlarda bulunulabilmesi amaçlanmaktadır.

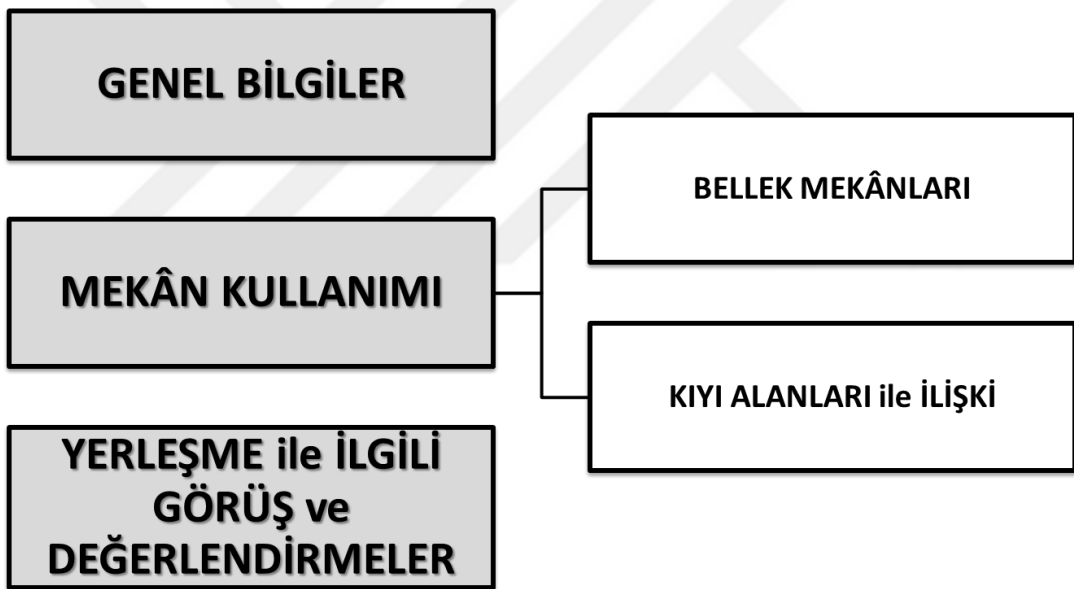
4.2.2.2 Örneklem Kitle

Yapılan sözlü tarih çalışması ve alan araştırması kapsamında, Burgazada'da yaşayan ya da farklı dönemlerde yerleşmenin kullanıcısı ve/veya ziyaretçisi olan kişiler ile görüşülmüştür. Görüşmeler; önemli bir kısmı, yazın araştırması sırasında edinilen veriler ışığında saptanan belirli grupları temsil edebilecek kişilerden seçilerek, diğer kısmı da alan araştırması sırasında, çeşitli yönlendirmeler üzerine kişiler ile bağlantı kurularak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin gerçekleştirildiği kişiler seçilirken; cinsiyet, yaş aralığı, eğitim düzeyi, sosyo-kültürel yapı ve meslek gibi özelliklere bağlı çeşitlilik sağlanmaya çalışılması ilke edinilmiştir. Söz konusu örneklem kitle oluşturulurken; en çok göz önünde bulundurulacak iki özellik ise; yaş aralığı ile ait olunan sosyo-kültürel gruplardır. Bunun nedeni; yaş etkeninin kentin kimliğine ilişkin ipuçlarının yakalanabilmesi için mümkün olan en eski sözel ve görsel verilere ulaşılması konusunda avantaj sağlayacak olması ve sosyo-kültürel gruplara ilişkin verilerin ise yerleşmenin kültürel yapısı noktasında önemli birer kaynak görevi üstlenebilecek olmasıdır. Söz konusu ölçütler bağlamında oluşturulan örneklem kitlenin nitelikleri çizelgede belirtildiği gibidir (Çizelge 4.4):

Çizelge 4.4: Görüşme gerçekleştirilen kişilerin özellikleri

GÖRÜŞME NO	CİNSİYET	YAŞ ARALIĞI	ADAYA GELDİĞİ DÖNEM	ADA ile BAĞI	GELDİĞİ YER	MESLEK	KULLANICI TİPOLOJİSİ	TOPLUMSAL UNSUR	NOTLAR
1	E	65+	1940-1960	GÖÇ	İSTANBUL	DİN GÖREVLİSİ, EĞİTİMCİ	SÜREKLİ YAŞAYAN	RUM KÖKENLİ	DERNEK BAŞKANLIĞI YAPMAKTADIR
2	E	65+	1940-1960	ADALI	SELANİK	GAZETECİ, YAZAR	DÖNEMLİK YAŞAYAN	TÜRK KÖKENLİ	SON 27 YILDIR SÜREKLİ OLARAK YAŞIYOR
3	K	35-44	1970-1980	ADALI	SELANİK	ARAŞTIRMACI, BELGESELÇİ	SÜREKLİ YAŞAYAN	BİRDEN ÇOK UNSUR	
4	K	65+	1970-1980	GÖÇ	DOĞU ANADOLU	EV HANIMI	SÜREKLİ YAŞAYAN	BİRDEN ÇOK UNSUR	
5	K	65+	1940-1960	ADALI	İSTANBUL/YEŞİLKÖY	EV HANIMI	DÖNEMLİK YAŞAYAN	ERMENİ KÖKENLİ	
6	E	65+	1970-1980	GÖÇ	İSTANBUL/KUMKAPI	DENİZCİ, MÜTEAHHİT	SÜREKLİ YAŞAYAN	ERMENİ KÖKENLİ	EVLENDİKTEN SONRA ADAYA YERLEŞMİŞ
7	E	45-54	1970-1980	GÖÇ	DOĞU ANADOLU	İŞLETMECİ	SÜREKLİ YAŞAYAN	BİRDEN ÇOK UNSUR	
8	E	55-64	1970-1980	GÖÇ	MARMARA BÖLGESİ	DENİZCİ	SÜREKLİ YAŞAYAN	TÜRK KÖKENLİ	EVLENDİKTEN SONRA ADAYA YERLEŞMİŞ
9	E	18-24	2010 +	DİNLENCE	İSTANBUL	ÖĞRENCİ	ZİVARETÇİ	TÜRK KÖKENLİ	HAFTASONLARI
10	K	25-35	2000 -2010	DİNLENCE	İSTANBUL	HİZMETLER SEKTÖRÜ	ZİVARETÇİ	BİRDEN ÇOK UNSUR	HAFTASONLARI VE YAZIN
11	K	25-35	2010+	DİNLENCE	İSTANBUL	HİZMETLER SEKTÖRÜ	ZİVARETÇİ	TÜRK KÖKENLİ	HAFTASONLARI
12	E	55-64	1970-1980	GÖÇ	DOĞU ANADOLU	RESMİ ÇALIŞAN	SÜREKLİ YAŞAYAN	BİRDEN ÇOK UNSUR	
13	E	45-54	1970-1980	ADALI		RESMİ ÇALIŞAN	DÖNEMLİK YAŞAYAN	RUM KÖKENLİ	
14	E	55-64	1940-1960	ADALI	İSTANBUL/ ANADOLU Y.	MİMAR	DÖNEMLİK YAŞAYAN	TÜRK KÖKENLİ	SON 10 YILDIR SÜREKLİ OLARAK YAŞIYOR
15	K	35-44	1980-1990	GÖÇ	ORTA ANADOLU	HİZMETLER SEKTÖRÜ	DÖNEMLİK YAŞAYAN	BİRDEN ÇOK UNSUR	SON 3 YILDIR SÜREKLİ OLARAK YAŞIYOR
16	E	65+	1940-1960	GÖÇ	DOĞU ANADOLU	TİCARET, MÜTEAHHİTLİK	SÜREKLİ YAŞAYAN	BİRDEN ÇOK UNSUR	

Mümkün olan en üst düzeyde çeşitliliği sağlama ilkesi gözetilerek oluşturulmuş olan örneklem kitle ile 15'in üzerinde görüşme gerçekleştirilmiş olup çeşitli işitsel ve yazılı notlar kaydedilmiştir. Örneklem kitle ile görüşmeler gerçekleştirilirken, çok sık olmamakla birlikte, konuşma akışını gerekli yerlerde doğru yönlendirebilmek adına bazı sorular belirlenmiş olup, bu sorular; “Genel Bilgiler” ve “Mekân Kullanımı” ve “Yerleşme ile İlgili Değerlendirmeler” olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırılmıştır (Şekil 4.23). Genel bilgilere dayalı sorular, adadaki mekânlar için kullanıcı tipolojisini ve toplumsal katmana yönelik özellikleri saptamada yardımcı olurken; alan kullanımı ile ilgili soruların ise, hem dönemsel olarak bellek mekânlarındaki (varsa) değişimi ve kıyı ile olan ilişkisini hem de söz konusu toplumsal katman ile kıyı alanları arasındaki etkileşimin düzeyini anlama konusunda olanak sağlayacak olması hedeflenmektedir.

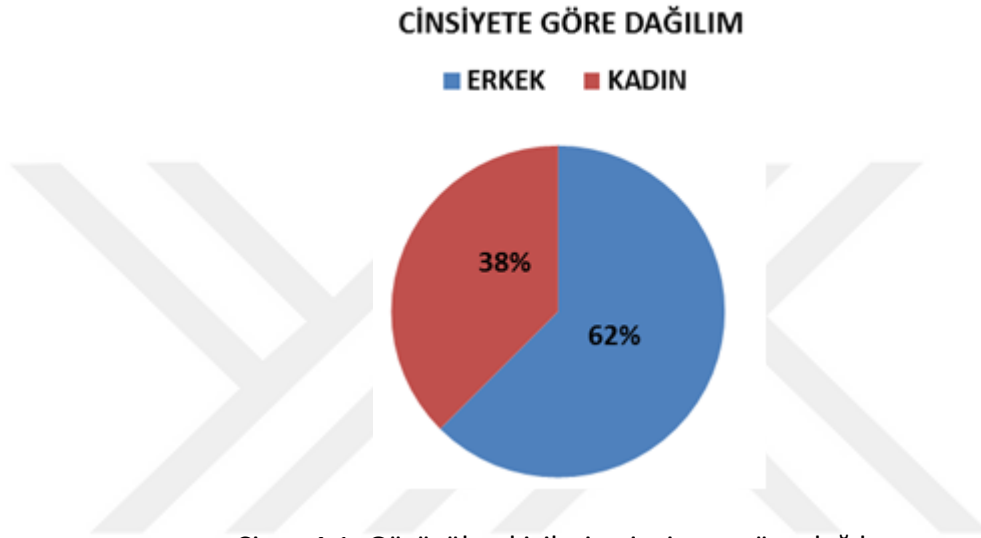
Şekil 4.23: Sözlü tarih çalışmasının kapsamını oluşturan soru başlıkları¹

Söz konusu görüşmelerden elde edilen verilerin dökümü yapılırken, ortak olarak paylaşılan bilgilere öncelikli olarak yer verilmiştir. Bunun dışındaki elde edilen bilgilere ise; görece daha kısmi bir biçimde değinilmiştir. Görüşme yapılan kişilere ilişkin nicel ve nitel değerler aşağıdaki görsellerde (Çizge 4.1, 4.2, 4.3, 4.4 ve 4.5) aktarıldığı şekildedir:

¹ Alan araştırması kapsamında sözlü tarih çalışması yürütülebilmesi için araştırmacı tarafından hazırlanan soru setinin şematize edilmiş halidir. Soru içeriklerine EK A'da ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

a. Görüşülen kişilerin cinsiyete göre dağılımı;

Gerçekleştirilen görüşmelerde kadın ve erkek sayısı arasındaki dengenin sağlanması amaçlanmıştır. Belirli bir inanç grubunu ve toplumsal grubu temsil ettiği için seçilen kişilerin olması ve kıyı ile ilgili işlevlerde erkeklerin daha çok ön plana çıkmasından dolayı oransal bir fark ortaya çıkmış olsa da, söz konusu rakamlar arasında bir denge sağlanması amaçlanmıştır. Görüşme gerçekleştirilen kişilerin cinsiyete dayalı oransal dağılımı aşağıdaki grafikte verildiği gibidir (Çizge 4.1):

Çizge 4.1: Görüşülen kişilerin cinsiyete göre dağılımı

b. Kullanıcı tipolojisine göre dağılımı;

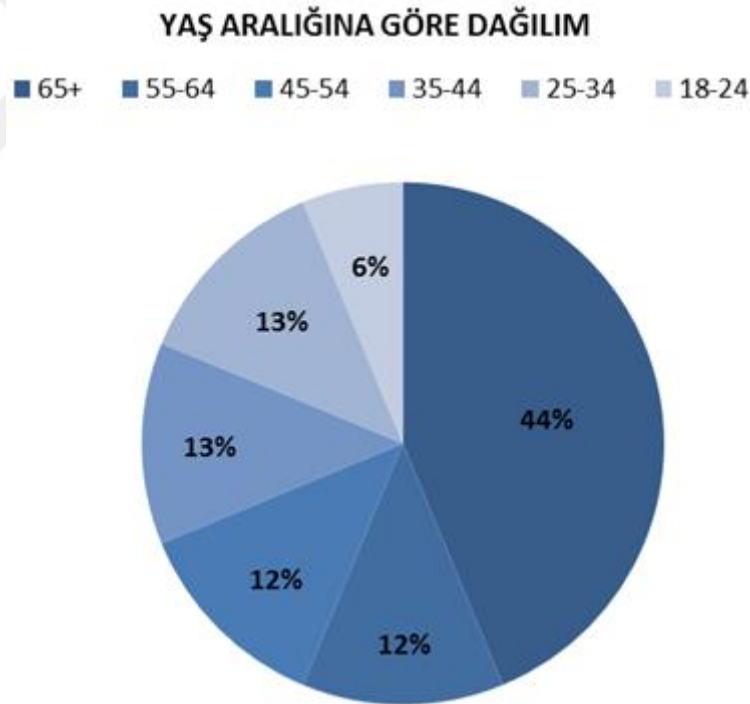

Çizge 4.2: Görüşülen kişilerin kullanıcı tipolojisine göre dağılımı

Burgazada'daki görüşmeler; yıl boyu Ada'da yaşayanlar, yılın belirli dönemlerinde Ada'da kalanlar ve kısa süreli ziyaretler için yerleşmeye gelen turistler ile gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu görüşmelerin 16 tanesinden elde edilen veriler turizmle ilgili bulgular olarak ele alınmıştır. Söz konusu görüşmelerin kullanıcı tipolojisine göre sınıflandırılması yukarıdaki grafikte verildiği gibidir (Çizge 4.2).

c. Görüşülen kişilerin yaş aralığına göre dağılımı;

Görüşme yapılan kişilere ilişkin olarak 18'den 90'a kadar olan yaş skalası, 18-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64 ile 65 yaş ve üstü olmak üzere altı farklı aralığa ayrılmıştır. Yaş aralıkları belirlenirken, görüşmelerden elde edilen sonuçların yaş grubuna göre değişiklik gösterme düzeyi öncelikli ölçüt olarak dikkate alınmıştır. Görüşme gerçekleştirilen kişilerin yaş aralıklarına göre yüzdesel dağılımı aşağıdaki grafikte (Çizge 4.3) verildiği gibidir:

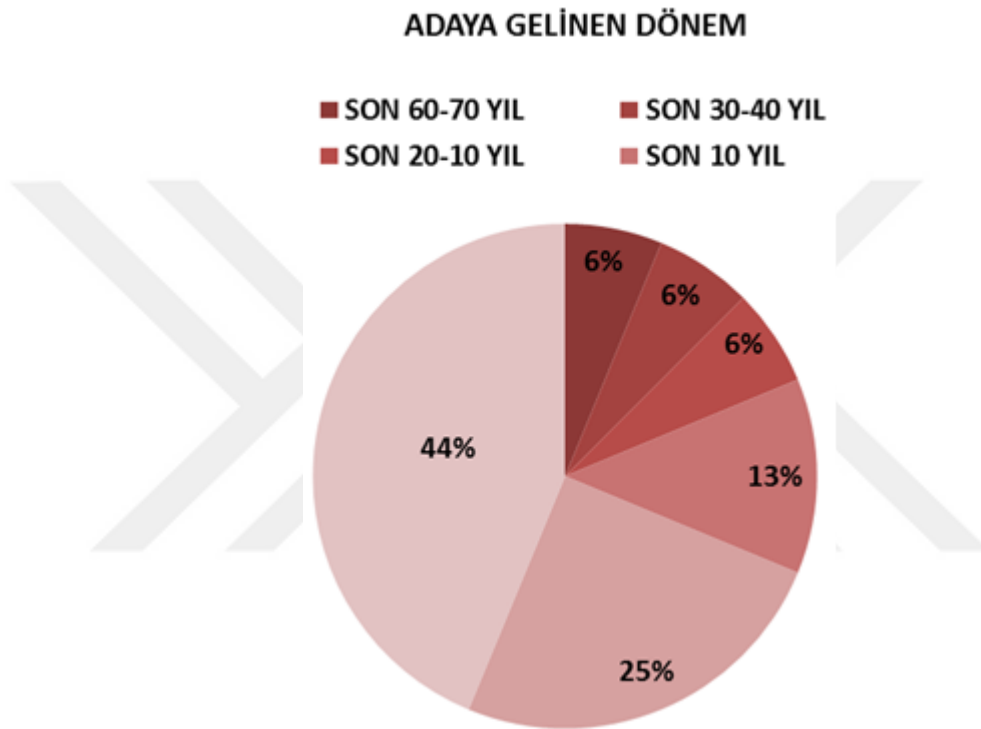

Çizge 4.3: Görüşülen kişilerin yaş aralığına göre dağılımı

d. Burgazada'da geçirilen süreye göre dağılım;

Görüşmeler gerçekleştirilen grupta, Burgazada'da en uzun zamandır bulunan kişinin 80 yıla yakın süredir burada olduğu kaydedilmiştir. Bunun yanısıra, kentin tarihsel

sürecinde önemli bir dönüm noktası olması da, çalışmanın bu aşamasında oluşturulan zaman çizelgesinin başlangıç noktasının 1940'lar olarak belirlenmesinde rol oynamıştır. Buna bağlı olarak; hangi dönemden bu yana Ada'da bulunulduğunun ifade edilmesine ilişkin zaman aralıklarının belirlenmesinde de kentin tarihindeki önemli kırılma noktaları temel alınmıştır. Görüşme gerçekleştirilen kişilerin Ada'da bulundukları süreye ilişkin dönem aralıklarına göre yüzdesel dağılımı aşağıdaki grafikte (Çizge 4.4) verildiği gibidir:

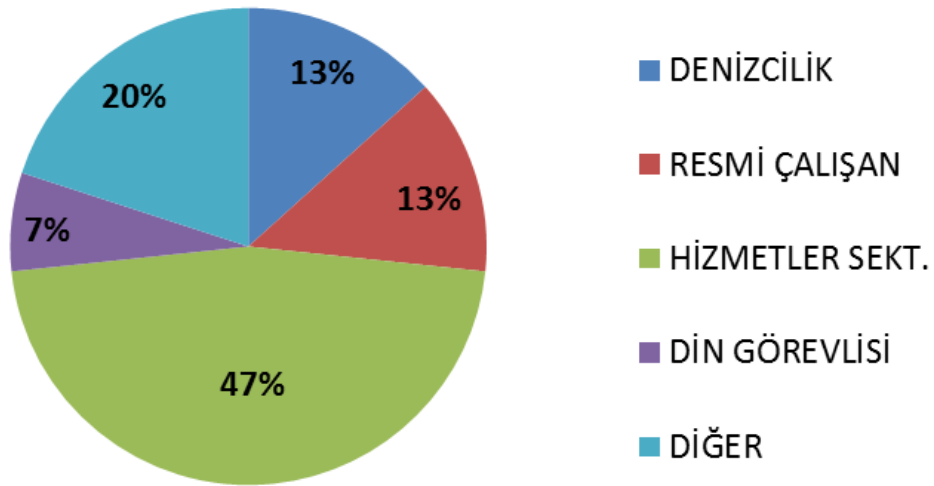

Çizge 4.4: Görüşülen kişilerin Burgazada'ya geldikleri dönemlere göre dağılımı

e. Görüşülen kişilerin meslek gruplarına göre dağılımı;

Görüşülen kişiler içinde birden fazla meslek sahibi olanlar bulunmaktadır. İlk mesleklerinin yanı sıra, yazarlık, yönetmenlik, araştırmacılık gibi akademik ya da yaratıcı meslek sahibi de olan hizmetler sektörü çalışanları ve asıl mesleğinin yanı sıra inşaat sektöründe yüklenicilik yapanlar da yer almaktadır. Yüklenicilik yapmış olan kişilerin asıl mesleklerinin denizcilik ya da ticaret üzerine olduğu kaydedilmiştir. Bu kişiler, ilk meslekleri temel alınarak sınıflandırmaya dâhil edilmiştir. Birden çok meslek ile ilgilenen kişilerin sayısı, toplam görüşme sayısının yarısına denk gelmektedir. Bunlar

içinde kısa süreli ziyaret için gelen grup çıkarıldığında, Ada'da sürekli ya da dönemsel olarak yaşayan grubun % 62'sine karşılık gelmektedir.

Çizge 4.5: Görüşülen kişilerin meslek gruplarına göre dağılımı

Söz konusu oranlardan çıkarımla; Ada nüfusunun genellikle birden çok iş kolu ile uğraştığını söylemek mümkündür. Ayrıca yine sözlü tarih görüşmelerinden¹ elde edilen bulgular da bunu destekler niteliktedir.

4.2.2.3 Veri Dökümü ve Elde Edilen Bulguların Yorumlanması

Sözlü tarih çalışmasında, yapılan görüşmeler künye bilgileri ile gruplandırılmıştır. Daha sonra her bir görüşme numaralandırılarak, soruların yanıtları çözümlenerek mekâna ve yerleşme kimliğine yönelik çıkarımlar yapılması amaçlanmıştır. Görüşülen kişilerin anlatımları öncelikle, yazıya aktarılarak sonrasında elemekten geçirilmiştir. Bu eleme yöntemi, bir sistematığe oturtulmuş daha sonra da ortak çıkarımlar üzerinden toplumsal dönüşümün mekânsal yansımalarına ilişkin ipuçlarının yakalanması hedeflenmiştir. Elde edilen bulguların, sistematik olarak sınıflandırılması işlemi, mekânın toplumsal ve fiziksel boyutları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Kavramsal çerçevede de değinildiği üzere; bir mekânın toplumsal olarak biçimlenmesi ve yine o mekânla bir etkileşimin doğması süreçleri, kültürel bir aktarımı gerekli kılmaktadır. Söz konusu kültürel aktarımda etkin rol üstlenen bellek, yinleme ile

¹ Görüşme 3 ve Görüşme 14.

etkileşimli çalışan bir süreç içinde aktarıcı rolünü üstlenmektedir. Bu nedenle yineleme sayısı ve hatırlamanın kentsel imgeleri ve bellek mekânlarını ortaya çıkarmada önemli bir vurgulayıcı olabileceği varsayımından yola çıkılmıştır.

Yapılan sözcük tarama çalışmasından elde edilen sonuçlara göre; Adalar ve Burgazada isimleri dışında kullanılan sözcükler, kullanım sıklıkları ve diğer özellikleri aşağıda belirtildiği gibidir:

a. En çok yinelenen sözcükler¹;

6 Numara, 1974, 6-7 Eylül, adalı, ağaç, Alevi, arkadaş, Arap, Barba Yanni, balıkçılık, cem evi, Çamakya, çamlık, çiçekçilik, çocukluk, deniz, Deniz Kulübü, Ermeni, Erzincan, fayton, göç, hayvanat bahçesi, iskele, İstanbul, kahvehaneler, Kalpazankaya, kayak, Kıbrıs, kıyı, kilise, komşu, koy, krizantem, kültür, Madam Marta Koyu, manastır, memur, meyvecilik, mezarlık, Musevi, müze, orkide, orman, Patrikhane, plaj, Ruhban Okulu, sahil, Sait Faik Abasıyanık, sanatoryum, Su Sporları Kulübü, sutopu, sürgün, tanışıklık, tekne, turist, Türk, **yangın**, yazlıkçı, yerli, yeşil, Yunanistan, Yunan Adaları...

b. Yinelenme sıklığına göre (Çoktan aza doğru)²;

Adalı³, kıyı, 6 Numara, 6-7 Eylül, 1964, , deniz, iskele, balıkçılık, komşu, göç, , sahil, kayak, Su Sporları Kulübü, Çamakya, Deniz Kulübü, yazlıkçı, Ermeni, Musevi, Türk, Madam Marta Koyu, Kalpazankaya, çocukluk, yerli, kilise, manastır, Ruhban Okulu, Barba Yanni, kahvehaneler, tekne, turist, Cemevi, Çamlık, orman, çiçekçilik, krizantem, orkide, sutopu, kültür, tanışıklık, Patrikhane, 1974, ilkokul⁴, Kıbrıs, sürgün, Erzincan, Alevi, arkadaş İstanbul, fayton, hayvanat bahçesi, koy, meyvecilik, mezarlık, **yangın** müze, plaj, sanatoryum, Sait Faik Abasıyanık, yeşil, Yunanistan, Yunan Adaları, Arap, ağaç, memur.

¹ Alfabetik sıraya uygun olarak belirtilmiştir.

² Yineleme sıklığına göre en çok tekrarlanan ilk 65 sözcüğe yer verilmiştir.

³ Alan araştırması kapsamında, Adalı sözcüğü, görüşülen kişiler tarafından tek başına kullanıldığı gibi; sözcüğün “eski”, “esas”, “gerçek”, “asıl” gibi sıfatlarla betimlenerek de ifade edildiği görülmüştür.

⁴ “İlkokul” sözcüğünün tek başına kullanıldığında artık mevcut olmayan Rum ilkokulu’nu karşıladığı; karma okulu tariflemekte ise “Türk Okulu” ya da “Türklerin gittiği ilkokul” biçiminde ifadelerin kullanıldığı gözlemlenmiştir.

c. Kentsel Bellek Mekânları

Her dönemin kendi bellek mekânları¹ ile kurguladığı farklı bir yerleşme yapısı ve kimliğinden söz etmek mümkündür. Bu açıdan, Burgazada özelinde bir mekâna karşılık gelenler; 6 Numara Halk Plajı, Adalar Su Sporları Kulübü, Aya Yanni Kilisesi, Aya Yorgi Manastırı, Cem Evi, Çamakya Koyu, Deniz Kulübü, Hayvanat Bahçesi, Hristos Manastırı (Bayraktepe), Kalpazankaya, Madam Marta Koyu, Moloz Burnu, Sait Faik Abasıyanık Müze Evi, Çamakya, Kalpazankaya, Kulüpler, Moloz, Paradisos (Cennet Bahçesi), Yordan Köşkü,

d. En çok şikâyet edilen konu başlıkları

Yapılan görüşmelerde, Burgazada'nın toplumsal ve fiziksel boyutta ne tür bir değişim gösterdiğini anlamak konusunda, yerleşme hakkında yapılan ve özellikle olumsuz durumlara ilişkin değerlendirmeler de oldukça yardımcı olmaktadır. "Eski Adalılar"ın yerleşmenin geçmişi ile günümüzdeki durumunu karşılaştırırken çoğunlukla olumsuz yönde bir değişimi tarif ettikleri görülmektedir. Söz konusu değerlendirmeler genellikle "eskiye özlem", "yeni olanı beğenmeme" ya da "adalı saymama" gibi başlıklar altında ele alınabilir. Bu değerlendirmelerin genellikle hangi konular ile ilgili olduğu sıralanırken ise; mekânın toplumsal ve fiziksel boyutuna ilişkin olmasına göre sınıflandırılmıştır:

- **Toplumsal Dinamikler;** Ada'ya uyum sağlama düzeyi, adalılık kültürü, göçler, kalabalıklaşma, kültürel değişim, tanış olma düzeyinin azalışı, turizm...
- **Mekânsal yansımalar ve kıyı alanları;** iskeleler ve kentsel doku ile uyumsuz olduğu ortak kanısı, kıyı dolgu alanları ve doğal kıyıların, kıyıların dışarıdan gelenlerin kullanımına göre biçimlenişi ve işlevlendirilmesi, Ada sakinlerinin denize girmek için rahatlıkla yer seçememekten şikâyetçi oluşları, plajların ücretli olması...

¹ Kentsel bellek mekânlarının ayrıntılı anlatımına ilerleyen bölümlerde (4.2.3) yer verilmektedir.

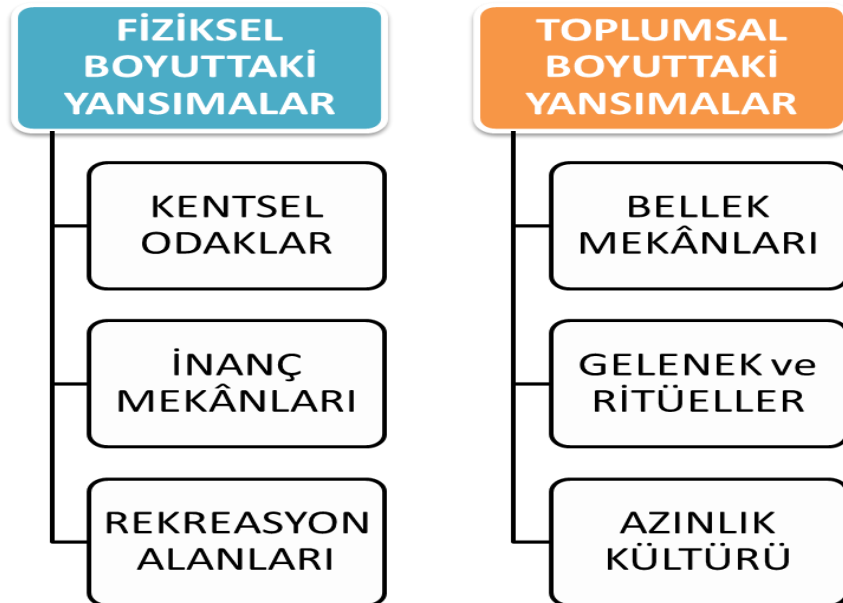
e. İşaret edilen ortak tarihsel dönüm noktaları

Görüşmelerden elde edilen sonuçların sıklığına göre kentsel bellekte en çok yer eden tarihsel kırılma noktalarının; özellikle Rumların Ada'dan ayrılmak zorunda kaldığı tarihler olan;

- 1955 (6-7 Eylül Olayları),
- 1942 (Varlık Vergisi),
- 1964 (Rumların ülkeden ayrılmak zorunda kalışı),
- 1974 (Kıbrıs Harekâtı ve Rum İlkokulu'nun kapanması) yılları ile
- 2003'teki yangın ve
- 1970'lerde vapur iskelesinin değiştirilmesi olduğu saptanmıştır.

4.2.3 Yerleşmenin Kimliğinde Öne Çıkan Öğeler

Mekânın ele alınışı ve kimliğin biçimlenişinde daha önceki bölümlerde de izlenen "toplumsal çevre/mekân/boyut" ile fiziksel çevre/mekân/boyut" araştırmalarına gidilmiştir. Bu araştırma gerçekleştirilirken; Burgazada özelinde mekânsal dönüşüm ile ilgili olarak kentin doğu yönündeki merkezi bölge ve kıyı alanı ile bu alanda yer alan bir yapı (Burgaz Palas) üzerinden bir inceleme gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4.24: Yerleşme kimliğindeki dönüşümün yansımaları

4.2.3.1 Fiziksel Mekâna İlişkin Öğeler

Fiziksel çevre, yerleşme kimliğinin yansımalarını barındıran bir arayüz olarak tarif edilecek olursa, söz konusu kimliğin oluşumunda katkı sağlayan fiziksel elemanların ve etmenlerin neler olduğunun irdelenmesi gerekmektedir. Çalışma kapsamında, kıyı kültürü ve kültürel bellek bağlamında ele alınan Burgazada özelinde ise; yerleşme mekânını aşağıda verilen şemada gösterildiği şekilde sınıflandırarak inceleme yoluna gidilmiştir (Şekil 4.25):

Şekil 4.25: Burgazada 1/2.000 Ölçekli Alman Mavileri (1918-1921), (İBB Planlama Müdürlüğü)¹

XX. yüzyılın başlarında İstanbul'un geneli için hazırlanan bu haritalar (Şekil 4.25), kent bütünündeki kıyı alanlarının doğal yapısını anlama konusunda önemli birer kaynak görevi üstlenmektedir. Haritaların Burgazada olan kısmını incelediğimizde; günümüzdeki makroformu ile arasında çok büyük farklar olmamakla birlikte, genel

¹ 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı İmar Planı'nda yer alan haritalardan alınmıştır.

değişimin yerleşik alan lekeleri üzerinden okunabildiği görülmektedir. Karşılaştırmalı olarak ele alındığında (Şekil 4.26), son yüz yıla yakın süreçte, kentin öncelikle doğu ve daha sonra da kuzey kıyılarından iç ve daha yüksek kesimlere doğru yayılmış olan bir yerleşik alana rastlanmaktadır.

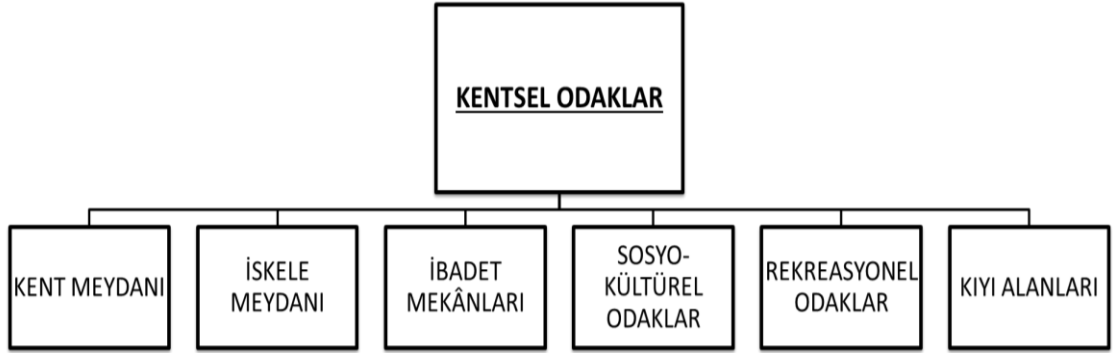

Şekil 4.26: Burgazada uydu haritası (2007), (İBB Planlama Müdürlüğü)¹

Hem su ile olan ilişkisine hem de iklimsel gerekçelere dayalı olarak gelişme gösteren kentsel dokunun günümüzdeki durumu incelendiğinde, doğu yakasından iç kesimlere doğru ilerledikten sonra gelişimini kuzeye doğru sürdürmesindeki iki neden olarak; topoğrafyanın güney, batı ve güneybatı yönlerinde yerleşime elverişsiz bir eğim derecesine sahip oluşu ile yazlık konut kullanımına uygun olarak kuzeyden gelen serin rüzgârlara yönelme amacı gösterilebilir.

¹ 1/5.000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı İmar Planı'nda yer alan haritalardan alınmıştır.

a. Kentsel Odaklar

Şekil 4.27: Burgazada’da kentsel odakların sınıflandırılması

Burgazada’da yerleşmenin merkezi ana girişini, doğu kıyısındaki iskeleler ve çekek yerlerinin olduğu bölge olarak tanımlak mümkündür. Söz konusu kıyı şeridi üzerinde hem işlevsel hem de büyüklük açısından çeşitlilik gösteren odaklar bulunmaktadır (Şekil 4.27).

Kulüplerin bir arada bulunduğu ve resmi işlevli yapılar ile çevrelenen bir köy meydanı, vapur iskelesinin olduğu yerde, iki büyük iskelenin kesişiminde yer alan iskele meydanı ve biri kuzey, diğeri güneyde kalan bu iki meydanı birbirine bağlayan, yeme-içme mekânlarının olduğu kanal mekân olarak tariflenebilen, kayak ve teknelerin bağlandığı kıyı alanı gibi öğelerden oluşan aks, kentin merkezi ve çalışma kapsamında ele alınan dönüşümlerin okunabilmesi için de örnek teşkil eden bir mekân olarak kabul edilmektedir (Şekil 4.28).

b. İnanç Mekânları

Yerleşme makroformu ve kimliğinin ibadet mekânları ile önemli ölçüde ilişkili olduğu varsayımına göre; birer “mutlak mekân”¹ olarak, dış etkenler ile değişmeyen bunun yanı sıra bulunduğu yeri biçimlendiren inanç/ibadet mekânları, yerleşmenin kuruluşundan bu yana, fiziksel ve toplumsal mekânın gelişiminde tıpkı su ögesi gibi başat rol oynayan yapılardır. Özellikle bir Rum balıkçı köyü olarak ortaya çıktığı bilinen Burgazada gibi bir kıyı yerleşmesinde, kentsel mekânın bugünkü durumuna kadar gelişen süreçte deniz ve dinsel yapı gibi başlıca iki ögenin etkisiyle biçim kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Şekil 4.29: Burgazada Camii (solda) ve Aya Yanni Rum Ortodoks Kilisesi (sağda)²

Söz konusu ibadet mekânları incelendiğinde; yerleşme içinde iki adet Rum Ortodoks Kilisesi, bir adet cami, bir adet cem evi ve sinagog bulunduğu görülmektedir (Şekil 4.29). İnanışa dayalı çeşitliliğin birer göstergesi olarak birçok inanç grubunun ibadet

¹ Mekânın insan dışında, insan varlığına gerek duymadan çalışan, doğrudan tanrısal bir alanı muhatap alan haliyle mutlak mekân, ilginç bir şekilde fiziksel ve somut olanın alanında kalmıştır (Yurdadön Aslan, 2019).

² Fotoğraflar, alan araştırması kapsamında, araştırmacı tarafından çekilmiştir.

yerini bünyesinde barındıran Burgazada, böylelikle sosyo-kültürel katman ve bellek mekânları konusunda çok katmanlı bir yapı sergilemektedir.

Şekil 4.30: Hristos Manastırı ve Kilisesi (Adalar Müzesi, 2019)

Yerleşmenin bilinen en eski dönemlerine bakıldığında; 867-887 yıllarında inşa edilen bir Bizans yapısı olan Hristos Manastırı ve Kilisesi (Şekil 4.30), günümüze dek uzanan bir bellek mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde Ada'nın simgelerinden biri olan bu inanç mekânı, yerleşmede yaşayan herkesin bildiği ve işaret ögesi olarak kullandığı bir yapı ve kentsel bellek unsurudur. Görüşmelerde de Ada'yı tariflemeye ilk başvuru olan öğelerden biri olduğu tespit edilmiştir. Bunu, Aya Yanni Kilisesi, cemevi, camii, sinagog gibi kutsal görülen mekânlar izlemektedir. Bunlardan cemevi¹, camii² ile sinagog³ son 70 yıllık bir süreçte var olan yapılar olarak, kilise ve manastırlardan ayrılmaktadır.

¹ 1996 yılında inşa edilmiştir.

² 1953 yılında inşa edilmiştir.

³ 1968 yılında inşa edilmiştir.

c. Rekreatyonel Alanlar

Şekil 4.31: Güney kıyısındaki yaya aksı ve rekreasyon alanı, 2019¹

Burgazada'nın gündelik yaşantısına ilişkin olarak elde edilen verilerde, rekreasyona yönelik etkinliklerin sıklaştığı görülmektedir. Yerleşmenin mekânsal organizasyonu incelendiğinde ise; Burgazada'daki kıyı mekânlarının bu anlamda öne çıkan yerler olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 4.31). Başta Çamakya, Kalpazankaya, Marta Koyu ve 6 Numara Halk Plajının sayılabileceği bu alanlar, yerleşmedeki kalıcı ya da geçici dönem kullanıcılarının² deneyimlediği çevrenin dönüşümünün ve bölgelendirmesinin açık bir biçimde okunabildiği örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹ Fotoğraf, araştırmacı tarafından çekilmiştir.

² Gününbirlik ziyaretçiler, kısa süreli tatiller için gelen turistler ve ikincil konut sahipleri kastedilmektedir.

4.2.3.2 Toplumsal Mekâna İlişkin Öğeler

a. Adalılık Kavramı Odağında Biçimlenen Yerleşme Kimliği

Çoğu, birer balıkçı köyü olarak ortaya çıkan ve tarihi boyunca özellikle Rumların nüfus bakımından ağırlıkta olduğu Adalar'da, sosyo-kültürel çeşitliliğin yeri büyüktür. Kendilerini "Adalı" ya da "Ada'nın yerlisi" olarak tanımlayanların da ada ile ilgili en ok gurur duydukları özelliğin bu kültürel çeşitlilik olduğunu belirtmek mümkündür. Bu nedenle yakın sayılabilecek bir tarihe kadar (1970'li yıllar), özellikle "İstanbul'daki azınlık kesimin sayfiye yeri" olarak kimlik kazanan ve günümüzde de turizm açısından kentin önemli alt merkezlerinden biri olan Adalar'da, toplumsal mekânın üretimi ve kültürel bellek konuları çerçevesinde azınlık nüfusun¹ önemi daha da ön plana çıkmaktadır. Burgazada öncelikli olmak üzere, Adalar'daki toplumsal katman incelenirken; azınlık nüfusa sıklıkla değinilmiş olup söz konusu nüfusun yerleşmedeki varlığı ile tarihsel süreçteki sosyo-kültürel değişimin mekânsal izleri arasındaki koşutluklar araştırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle öncelikli olarak, "azınlık" kavramının uluslararası kabullerde nasıl tanımlandığına değinmek önemlidir.

Adalar'da Kimliğe İlişkin Bir Unsur Olarak Azınlık Kavramı ve Toplumsal Katmana Etkileri

Dünya tarihinde gerçekleşen toplu nüfus hareketleri, azınlık grupların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İlk kez XVI. yüzyıl Avrupası'nda, Katolikler ve Protestanlar arasında dinsel inanışa dayalı nitelikler üzerinden doğan farklılıklar için kullanıldığı kaydedilen azınlık kavramının içeriğinin buna ek olarak, 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali sonrasında, aynı zamanda ulusal tabanlı bir hal aldığı da bilinmektedir. Dünya üzerinde "azınlık" kavramına ilişkin getirilen tanıma ise; Azınlıkların Himayesi Anlaşması'nın² 12'nci maddesinde rastlanmaktadır (Arsava, 1993)³. Fakat aynı kaynakta, kavrama nesnel ve resmi bir tanım getirilmesi sürecinin, biraz daha zaman

¹ Rum kökenli, Ermeni kökenli, Musevi, Süryani vb. vatandaşlar kastedilmektedir.

² Almanya ve Polonya arasında imzalanan 15 Eylül 1923 tarihli anlaşmadır.

³ Arsava, F. A., (1993). "Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi", Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Basımevi, Ankara.

aldığı belirtilmektedir. Bunu nedeni; “azınlık” olarak tanımlanan grupların sayıları ve büyüklüğü arttıkça, devletlerin ulusal birliklerinin sağlanmasının önünde bir engel teşkil edeceği inanışıdır (Arsava, 1993). BM’nin¹ bünyesinde azınlıklar için kurulan alt komisyonun üçüncü oturumu sonucunda resmi bir tanım getirildiğini ifade eden Arsava (1993); söz konusu tanımı şu şekilde aktarmaktadır:

“Azınlık kavramı; bir toplum içinde sürekli etnik, dil, dini geleneklere yahut diğer önemli özelliklere sahip olan, bu özellikleri ile toplumun diğer kesiminden açık olarak ayrılan ve bu özellikleri muhafaza etmek isteyen, hâkim pozisyonda bulunmayan grupları ifade eder”.

Yukarıda belirtilmiş olan özellikleri çerçevesinde ele alındığında; Türkiye’de de azınlık grupların varlığından söz etmek mümkündür. Türkiye’de azınlık kavramının Lozan Anlaşması² uyarınca “gayrimüslim” nüfusu ifade ettiği ilkesi kabul edilmektedir. Bu durumda, konu İstanbul ve Adalar kapsamında ele alınacak olduğunda; Ermeni ve Rum gibi etnik kökene bağlı azınlık grupların yanısıra, Ortodoks, Musevi, Süryani, Alevi gibi dinsel inanışa bağlı grupların varlığından da söz edilebilir. Konu, özellikle Burgazada çerçevesinde incelendiğinde ise; bu çeşitliliğin hem dinsel hem etnik hem de dil azınlıkları bazında daha da artış gösterdiği görülmüştür³. Bu nedenle; alan araştırması kapsamında, sözlü tarih yöntemine dayalı olarak, Burgazada’da sosyo-kültürel katmanın başat birer unsuru olarak hem inanca hem dile hem de etnik kökene dayalı olarak tanımlanan azınlık grupları temsil edebilecek kişiler ile görüşmelerin gerçekleştirilmesi öncelikli olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Yine aynı nedenler ile, tarihsel kırılma noktalarının azınlık nüfusu odağa alan bir bakış açısı ile demografik ve sosyo-kültürel yapıdaki değişimlerin izlerine işaret edecek olay ve olgular üzerinden seçilmesine özen gösterilmiştir. Söz konusu azınlıklar eksenli nüfus hareketliliğine bağlı olarak izlenen tarihsel süreçteki zaman aralıkları Bölüm 4.3’teki başlıklardaki gibi ele alınmaktadır.

¹ Birleşmiş Milletler.

² İmzalandığı dönemdeki adı ile “Lozan Sulh Muahedenamesi”, 24 Temmuz 1923 tarihinde, İsviçre’nin Lozan kentinde imzalanmıştır.

³ Yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, Ada’da kullanılan dilin çeşitliliğine örnek olarak; bazı Levantenlerin anadilleri yerine Rumca konuştuğu; Rumların konuştuğu aksanın Yunanistan, Ege ve Akdeniz Adaları’nda konuşulan Yunanca’dan ayrıştığı gibi bilgiler de elde edilmiştir.

b. Bellek Mekânları, Gelenek ve Ritüeller

Lefebvre (1974)'nin mekânı toplumsal üretim sürecinin hem bir ürünü hem de biçimlendiricisi olarak ele alışı; gündelik yaşam pratikleri içinde oluşumu süregelen toplumsal bir çevrenin varlığından söz etmeyi de gerekli kılmaktadır. Bu açıdan, bir mekânı, yeri ya da yerleşmeyi incelerken; onu deneyimleyen toplumsal katmanın gündelik yaşamındaki pratiklerin dinamiklerini iyi anlamak önem kazanmaktadır. Bu dinamikler üzerinden mekânın deneyimlenmesi sürecine yönelik bir okuma gerçekleştirilirken ise; varsa çeşitli değişim ve farklılaşma yaşanan kesitleri öne çıkarmak ve bunları tarihsel bir süreç içinde ele alarak çeşitli kırılma noktalarını işaretlemek kolaylaştırıcı bir yöntem teşkil etmektedir.

Söz konusu gündelik pratikler; belirli aralıklarla yineleniyor olmanın bir sonucu olarak kendisine toplumsal çevrede yer bulan bellek mekânlarını da doğurmaktadır. Bu unsurlar, aslında mekânın kullanımından da öte, kişisel ve toplumsal bellekte o mekânın biçimlenişine ve bağ kurulmasına da olanak sağlayan önemli ara elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki; bu mekânların zaman içindeki değişimini incelemek, o mekânı deneyimleyen toplumsal katmanın tarihsel süreç içindeki dönüşümüne yönelik ipuçları elde etmede de yardımcı olmaktadır.

Burgazada'da, tarihi çok eskiye dayanan ve çok katmanlı kültürel yapıya sahip bir yerleşme olmasından dolayı, çeşitli dönemlere ve toplumsal unsurlara ilişkin bellek mekânlarından söz etmek mümkündür. Yerleşmenin tarihsel süreç içinde deneyimlediği olaylar ile ortaya çıkan bellek mekânları her sosyo-kültürel unsurun kendi gelenek ve ritüelleri ile biçimlenmeyi sürdürmektedir. Görüşmelerde¹ aktarıldığı üzere; Rum Ortodoks kültüründen bir motif olarak "Haç Atma" ya da "Haç Çıkarma" törenleri Burgazada'nın kültürel belleğinde yer alan bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her yıl 6 Ocak günü, İsa Peygamberin vaftiz edilişinin yıldönümünü temsilen haçların denize atıldığı bu tören; başta İstanbul olmak üzere, Türkiye'deki Rumların ülkenin kültürel yapısına kattığı bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeler sırasında,

¹ Görüşme 1 ve Görüşme 2'den elde edilen bilgilerdir.

30 yıla yakın süredir gerçekleştirilmeyen bu törenin, 2000'lerin ortalarından itibaren yeniden yapılmaya başladığı aktarılmıştır. Her seferinde bir adada olmak üzere gerçekleştirilen anma töreni, yeniden yapılmaya başladığından beri, yeniden Burgazada'da gerçekleştirilmemiştir. Bu kültürel motifin çalışma konusu açısından önemi hem Adalar hem azınlık hem de suya dayalı kültürel kimlik ile yakından ilişkili oluşudur (Şekil 4.32).

Şekil 4.32: Burgazada'da haç atma töreni, 1954 (Altın, 2013)

Bellek mekânları söz konusu olduğunda bir diğer yapı ise; Yordan Köşkü'dür. Günümüze kadar "Panteon", "Burgaz Palas", "Antigoni Otel", "Burgaz Oteli", "Yordanın Yeri" gibi pek çok adla bilinen bu yapı, doğu kıyısından Ada'ya girişte gelenleri karşılayan, çevresindeki diğer yapılardan renk, büyüklük ve mimari olarak ayrılan bir yapıdır (Şekil 4.33). Geçmişten günümüze pek çok kez onarım görmüş ve çeşitli kullanımlara konu olmuş, çok mülkiyetli olduğu aktarılan bu yapı, yerleşmenin ana karşılama noktasında, bir işaret ögesi ve kimlik elemanı olarak tanımlanabilmektedir.

Şekil 4.33: İskeleden Burgaz Palas'ın görünümü (Altın, 2013)

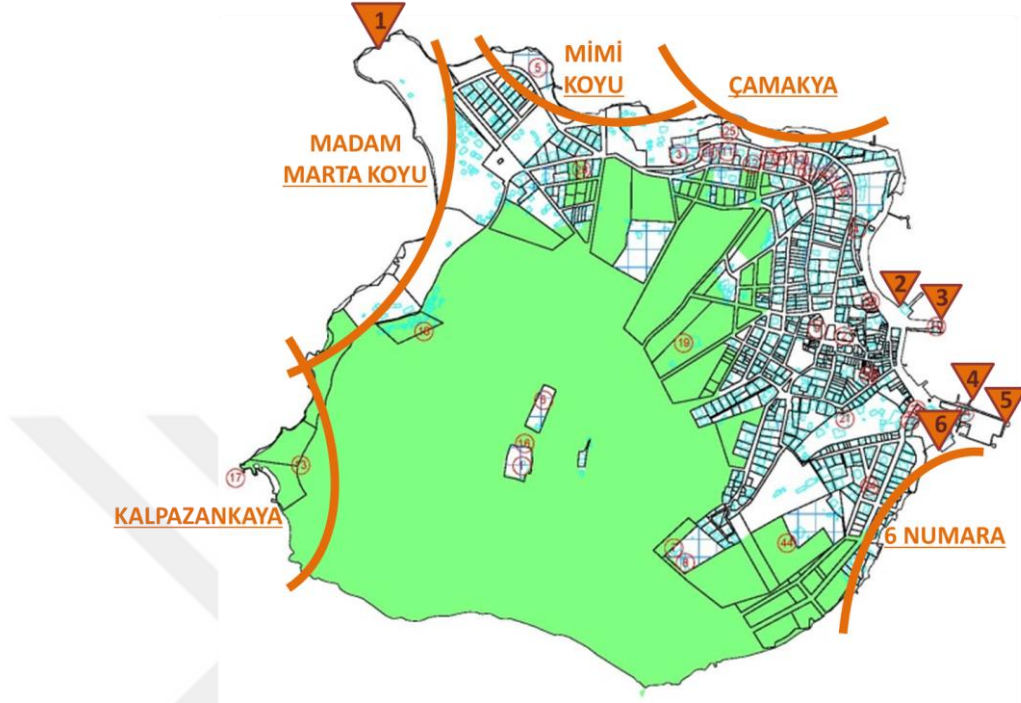
c. Kıyı Algısı ve Kıyı Alanlarının Kullanımı Bağlamında Suya Dayalı Kültürün Dönüşümü

Şekil 4.34: Suya dayalı kültürün mekânsal yansımaları

Burgazada'da suya dayalı kültürün oluşumu iki ana süreç üzerinden okunmaya çalışılmıştır (Şekil 4.34). Ada'nın kıyı alanlarına bakıldığında, denize girilebilen kısımlar olarak; Çamakya, Madam Marta Koyu, Kalpazankaya, 6 Numara Halk Plajı ve Mimi Koyu sayılabilir. Bunlara ek olarak; İDO İskelesi (2), Şehir Hatları İskelesi (3), Su Ürünleri Kooperatifi (4), Adalar Su Sporları Kulübü (5) ve Deniz Kulübü (6) de, Ada'nın kıyı

yapıları arasında başlıcalarıdır (Şekil 4.35)¹. Burgazada'nın kıyılarında denize girilebilecek çeşitli alanlar olmasının yanı sıra, yerleşmeye denize girmek için diğer Adalar kadar dışarıdan ziyaretçi gelmediği aktarılmıştır.

Şekil 4.35: Burgazada'daki denize girilen alanların şematik gösterimi²

Burgazada'daki kıyıya dayalı mekânsal değişimin en belirgin kısmı, işlevsel ve kullanıcı tipi ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre; Ada'nın kalıcı sakinleri genellikle ASSK ve Deniz Kulübü'nden denize girmeyi tercih ederken; günübirlik gelenler ya da kısa süreli ziyaretçiler, daha çok 6 Numara ve Kalpazankaya tarafını kullanmaktadır. "Yazlıkçı" kesim ise; özellikle gençlik dönemlerinde, Çamakyı ve Kalpazankaya'nın sıklıkla kullanıldığını aktarmaktadır. Bu da söz konusu mekânların kent belleğindeki yerinin zaman içindeki değişimine işaret etmektedir. Bu durum, Ada halkının denize girme alışkanlığı ve kıyı algısı ile ilgili önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Adalılar tarafından ortak olarak belirtilen bir durum ise; Ada'nın eski dönemlerinde her yerinden denize girilebilirken, bugün hem kirlilik hem de kalabalık dolayısıyla kısıtlı bir alanı kullanmak zorunda kalıyor olmalarıdır.

¹ Mekân adlarının yanındaki numaralar Şekil 4.34'teki numaralı konumlara karşılık gelmektedir.

² İBB tarafından hazırlanan Adalar Koruma Amaçlı İmar Planı Burgazada Görsel Değer paftası üzerine araştırmacı tarafından verilerin işlenmesi ile oluşturulmuştur.

Şekil 4.36: Ada'nın doğu yakasındaki kıyı alanı ve Burgaz Palas (Altın, 2013)

Konu, işlevsel değişiklik olduğunda ise; yerleşmenin doğusundaki kıyı alanı, söz konusu değişimin yansımalarını okumak için anlaşılır bir örnek olarak ele alınmaktadır. çıkmaktadır. Yapılan görüşmelerde, balıkçı kahvehanelerinin olduğu aktarılan bölge (Şekil 4.36), bugün çeşitli yeme-içme mekânları (Şekil 4.37) ile dolmuş durumdadır. Özellikle meyhane ve kafelerin ağırlıklı olduğu bu mekânların, genellikle dışarıdan gelen kesime yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Bu da, deniz ile ilişki kurmada kısıtlı bir alan kullanımları kaldığını belirten Ada halkından ziyade, dışarıdan gelen etki ile biçimlenen bir kıyı mekânı göstergesi olarak ifade edilebilir.

Şekil 4.37: Ada'nın doğu yakasındaki kıyı alanı ve Burgaz Palas, 2019¹

¹ Fotoğraf, araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Şekil 4.38: Burgaz Palas, 1911 (Dünden Bugüne İstanbul, 2019)

Şekil 4.39: Burgaz Palas, 1936

Şekil 4.40: Burgaz Palas, günümüz (Adalar Müzesi, 2019)¹

4.3 Burgazada'da Toplumsal Yapı ve Mekân Kullanım İlişkisi

Çalışma kapsamında; Burgazada'nın toplumsal, ekonomik ve politik yapısına ilişkin nitelik ve değişimlerin incelenmesi için belirli tarih aralıklarından yararlanılmıştır. Bu tarihsel aralıklar; Ada'ya ilişkin olarak taranan ikincil kaynaklar, görsel malzemeler ve Ada'da gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmalarında elde edilen bulgular ışığında oluşturulmuştur. Yapılan görüşmelerde ve taranan kaynaklarda, sıklıkla ifade edilen ve hem toplumsal hem fiziksel dönüşüme yol açtığı kabul edilen bazı tarihsel kırılma noktaları, çalışmanın bu bölümünde, söz konusu dönemlerin başlangıç ve bitiş noktaları olarak ele alınmıştır. Belirlenen her dönem içinde, sözlü tarih görüşmelerinden yola çıkarak, Burgazada'nın ekonomik, toplumsal ve mekânsal betimlemeleri yapılmaya çalışılmış ve anlatım görsel malzemeler ile desteklenmiştir. Dönem başlıklarının içeriği oluşturulurken ise; görüşmenin gerçekleştirildiği kişinin anlattığı en eski tarihin denk geldiği ya da konu başlığının uygun olduğu aralıklarla ilişkili olmasına dikkat edilmiştir.

¹ Adalar Mimari Miras Veritabanından alıntılanmıştır.

4.3.1 1940-1980: “Adalı Olma” Kavramının Azınlıklar Üzerinden Tanımlandığı Dönem

Hem ülke hem de İstanbul ve Adalar özelinde yaşanan sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-politik gelişmelerin Burgazada’da da önemli izler bıraktığı kabulünün yapılan görüşmeler sonucunda da desteklenmektedir. Ada’ya farklı dönemlerde gelen, farklı süreçlerde ve biçimlerde Ada mekânını deneyimleyen kişiler ile yapılan görüşmelerde, Ada’nın dünü ve bugünü arasındaki dönüşümün özellikle kıyı mekânları ve toplumsal katman ilişkisi üzerinden okunabilmesine yönelik aktarım ve çıkarımlara, aşağıdaki dönem başlıkları altında yer verilmiştir.

4.3.1.1 1940-1960: Azınlık Nüfusun Ülkeden Ayrılmaya Başladığı Dönem

“Esas Burgazlılar, yaz-kış oturan kişilerdi. Ben, yazlıkçıyım. Aşağı-yukarı 1960’lardan beri... Önce anne ve babamla daha sonra çocuklarımla her yazı burada geçirirdik. 1970’lerde kışları da yaşadım, Kilisede çalıştığım için... Annem ve babamla 1960’ta, çamların içinde bir ev kiraladık, şimdiki Türk Okulu’nun arkasındaki alanda. Çiçekçi Mimi’nin eviydi.

Ada’da, çiçekçilik çok meşhurdu. Çiçek üretimi yaygındı Bizim ilk ev sahibimiz, Çiçekçi Mimi’nin kışlık evi karşıdaydı¹. Yazlığı da yukarı çıkınca... O zamanlar, öyle bir mentalite vardı. Adalılar, yazın çamların içinde, kışınsa daha aşağıda bir evde kalırlardı.

Bir gün, Çiçekçi Mimi, bana bir şey söylemişti: ‘İstanbul’daki ilk orkide üretimi Burgaz’dan yapılmış’. Her cuma, Çiçekçiler Kooperatifi mezarından bir motor gelirdi. Adadaki çiçekçiler de o motora yetiştirdikleri çiçekleri yüklerlerdi. Mezata gönderiyorlardı. Lale ve özellikle ekim ayında krizantem... Çiçekçiler muhtelifi. Çoğu Rum’du ama Türk olanlar da vardı. Özellikle, şimdiki cemevinin olduğu yerde, Çiçekçi Taso’nun yeri vardı. Ada’nın en bilinen çiçekçisi o idi.

Sonra biz daha aşağıda bir eve taşındık. En son, 1976’da, kilisenin yakınında bir eve geldik.

1974 yılına kadar, Rum Okulu açıktı. 1969-1970 yıllarında –tam hatırlayamıyorum- buraya, kilisede okuyucu olarak tayin edildim. 1973’te, yedek subay olarak askere gidene kadar kışları burada çalıştım.

O zaman Karaköy ve Eminönü’ye vapurlar vardı. Yaz-kış hareket ederlerdi. Bazı karlı havalarda, iptal olurdu seferler. Buraya geç kalmayayım diye akşamdan gelmeye başladım. Bana burada ufak bir oda verdiler. Burada kalıyordum.

¹ Aya Yanni Kilisesi’nin çaprazındaki bir yapı işaret edilmektedir.

Böyle karlı havalarda bir de çulluk avı oluyordu. Yukarıda, tepede... Avcılar gelirdi. Silah sesleri duyulurdu sık sık...

Bu kilise, tipik Ortodoks Kilisesi'dir. Haç şeklinde, kubbeli bazilika... Bizans'tan gelen bir sistemdir bu. Normal bazilika, kubbeli bazilika ve böyle haç şeklinde kubbeli bazilika vardır. Burası 1899'da açıldı. Yüzüncü yılını kutlayacağı zaman, deprem oldu. Büyük Marmara Depremi, 1999'da... O zamanlar çatlaklar oluştu. Biz de bu demir konstrüksiyonlar ile sağlamlaştırdık. Yine de yıkılmadı bina, çünkü betonarme değil. Altında büyük bir sarnıç da var. O nedenle statik açıdan riskli.

İçeride, Aziz Methodio'nun tutsak edildiği zindan var. Yedi sene... İkonasever bir din adamı olduğu için, ikona karşıtları tarafından zindana atılmış. Orayı da göstereyim sana. O kısımda, buranın tarihçesi ve Aziz'in yaşantısını anlatan yazılar da var. Duvarda asılı bir resmi bulunuyor. Bir denizciyle... Bu önemli.

Methodios'un bu resimde, başında siyah bir örtü var. Bekar olan papazlar, o örtüyü takarlar. Methodio, burada yedi yıl kaldıktan sonra, saçları dökülmüş. Zindan hayatı bitip imparatoriçe kendisini huzuruna çağırdığında da, o saçsız haliyle çıkmak istememiş. Başına bu örtüyü örtmüş. Haliyle, onun anısına bu şekilde siyah örtü kullanılır. Denizci ile ilgili öykü de şöyle:

Rivayete göre; bu duvarın içindeki bir boşluktan, balıkçılar istiridyeyle beslemişler Aziz'i. O şekilde hayatta kalmış.

Bu kilise, böyle... Yazın buradayım. Kışları Taksim'de, Emir Navruz Sokak'taki kilisede okuyorum. Bayağı eski ve büyük bir kilise... Tabii artık cemaat yok.

Akillas Millas'ın kitabını bilir misin? Antigoni diye Yunanca bir kitap. Orada şöyle der: '1955'e kadar; Ada'da takriben 1.300-1.500 Rum yaşıyordu.' 1955'teki olaylar ile sayı çok düştü. 1964'teki sürgünler ile de son büyük göç dalgası oldu. Bugün, Rumların kış nüfusu 5-6 kişidir. Geçen sene¹ yazın üşenmeyip bir sayım yaptık. 200 kişi civarı yaz nüfusu çıktı. Burgazada'nın nüfusu bu... Tabii, tüm İstanbul'da olan değişim burada da oldu. Bugün toplam nüfusumuz 2 bin kişi civarında... Tam bir sayımımız yok da, İstanbul'da tahmini nüfus bu şekilde.

Eskiden, belki hatırlarsınız, nüfus sayımları yapıldı Pazar günleri. Evden çıkılmıyordu sayım bitene kadar. O sayımlarda konuştuğu dil sorulurdu herkese. Yanlış hatırlamıyorsam, 1975'e kadar sorarlardı. Rumca diyenler üzerinden nüfus tahmini olarak da olsa, çıkardı. Şimdi açıklanmıyor tabi o nüfus sonuçları.

1974'te ilkokul kapandı. Yeterli nüfus yok diye. Önceleri ilkokuldu, daha da öncesi ortaokul ve kız lisesi idi. Ben ilkokul zamanına yetiştim ama daha öncesinde yoktum.

Ada'da çok Rum esnaf vardı. Önce çiçekçiler, dedik. Sonra, balıkçılar... Balıkçıların yüzde doksanı falan Rum'du. Bol balık vardı. Istakoz bile çıkardı. Şimdi bir iskorpit çıkıyor, biraz da istavrit... O eski çeşitlilik yok.

¹ 2018 yılı.

Deniz Kulübünün olduğu yer eskiden kabinli falan bir plajdı. Tam hatırlamıyorum ne zamandı ama orası kapandı. Yerine kulüp yapıldı. Üyelerinin çoğu Musevi olduğundan bir oraya Musevi Kulübü deriz. 1963 yılında da ASSK kuruldu. Moloz'un (mendireğin) orada... Onun üzerine direkler yaptılar, doldurdular. Önceleri ufaktı sonra doldura doldura şimdiki hale geldi

Ben de üye oldum oraya. Ama ilk olduğumda, asli üye değildim. Ücretinden dolayı... Daha sonra asli üye olabildim. osyal bakımdan, çok etkin bir kulüptü. Satranç, su sporları... Diskoteki bile vardı. Şimdi de var fakat eski canlılığı yok...

Kulüplerin ada yaşantısına katkıları büyük. Adadaki tüm etkinlikler, Kulüplerin çevresinde tertip ediliyordu.

Zel tesislerin olduğu plajlar bu adanın ne yazık ki hastalığı... Eskiden Ada'nın her yerinden denize girilirdi. Son 6-7 yıldır sanırım, Belediye işgaliye üvreti karşılığı plajlara tesis açmaya izin veriyor. Haklı olarak tabii... Gelir lazım. Ama orayı kiralayanların herkesin geçişine izin vermeleri gerekiyor. Denize girmek isteyen amatesisten faydalanmak istemeyenlere de müsaade edilmeli. Şimdi kavgalar falan çıkıyor. İki üç yer var denize girmek için ama çok da iyi yerler değil.

Belediye eskiden nasıl başa çıkabiliyordu da şimdi çıkamıyor; ben bunu anlamıyorum. Belki masrafları artmıştır. Kışın Ada nüfusu azalmıştır. Kış nüfusu; toplam 600-700 kişi civarı şu anda...

Buradaki ilkokul önceden pansiyonluydu artık değil. Öğrencileri çok azaldı. Bir ara kapanmak üzereydi...

Kıyıda, Kulübün oradan denize giriyorum. Akşamları, kahveye gidiyorum bazen. Eskiden Halk Partisi Gençlik Kolları'nın olduğu yer... Orada biz ailecek arkadaşlarla buluşurduk. 1960'lardan bu yana... Hala gidiyoruz ama eskisi gibi değil. Ada'da bu kültür var. Akşam yemeğinden sonra dışarı çıkılıp bir şeyler içilir.

Günübirlikçiler, çok azdı. İnternetin hız kazanmasıyla, buranın reklamı da yapılmış oldu. Özellikle Büyükada...Burgaz'da yeme-içme konusu hep sıkıntılı olmuştur. Önceleri... Fakat şimdi tam tersi durum söz konusu. Son 5-10 yılda her yere restoran ve kafeler açıldı; Ada, birden yeme-içme yeri haline geldi." (Görüşme 1)¹

"Doğma-büyüme" Adalı olan bir başka kişinin 1940'lı yıllardan günümüze uzanan dönemi betimleyişi ise şu şekildedir:

"1970'lerde 'Türkçe Konuş' kampanyası vardı. Azınlıklar, ona çok gücendiler. 'Neden ben kendi dilimi konuşamıyorum?' diye... Çünkü Türkler konuşuyor anadillerini. Onlar niye konuşamınsınlar?"

Buradaki Rum Okulu karmaydı. Ben birinci sınıfı burada okudum. Okulumuz, iki katlıydı. Birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar, alt katta, tek odanın içinde; dördüncü ve beşinci sınıflar bir odada, üst katta... Ama Rum Okulu öyle değildi. Daha çok sınıfı vardı. O zaman, 270'e yakın Rum öğrenci orada tedrisata girerdi. Haliyle bizim

¹ Erkek, 65+ yaş, 60 yıldır Burgazada'da, Din görevlisi/Eğitimci, Rum kökenli, İstanbullu.

okulun kontenjanı dolmuşsa; oraya giderlerdi. Sonra Papaz Okulu ile birlikte orası da kapandı.

Daha sonrasında, Kıbrıs Harekâtı oldu. Doğal olarak bir korku girmiş oldu. Herkes toplanıp gitti Adalar'dan. Çoğu Yunanistan'a ve Ege Adalarına gitti. Amerika ve Kanada'ya da gidenler oldu. Küçük bir grup... Ve böylece tüm arkadaşlarım gitmiş oldu. Hala gözlerim yaşarır.

Bu arada şöyle bir şey yaptım ben. 2010'ların başıydı... "Reunion"¹ adında bir grup kurduk. Bu grupta 40-50 yıl öncesinde, Ada'dan gitmiş olanlar buluştu. Buraya geldiler. Sahildeki tüm restoranları kapattık. Sabaha kadar sürdü eğlence. 370 kişi... Gelenler, kendi evlerinde kaldılar. Anahtar verildi onlara... Eski komşularını, arkadaşlarını ziyaret ettiler. Çok duygusal anlar da yaşandı.

Benim dedem, annemin babası, Selanik'te kale içinde nahiye müdürü idi. Saray'a bağlı çalışan biriydi yani... Baba tarafım da Selanik'in en zenginlerindendi. Orada gelinteli ve ipek dokuma işi yapıyorlarmış. Ben de oralara gidip o yerleri ziyaret etmiştim.

Ada'ya dönecek olursak... Kıbrıs Barış Harekâtı, buranın son büyük göçü oldu. Hatta evde, yemeğini ocakta, ateşin üstünde bırakıp gidenler oldu. Ben çok anlatmışımdır, yazmışımdır o gidenlerin hikâyesini. Çoğu da arkadaşımdı...

Kısıtlı bir para, kısıtlı eşya, kısıtlı süre... Evini taşıyacak insanlar, zaman yok! Satacak zamanları yok. Satsa, parasını götüremeyecek. Öyle olunca, tanıdıkları ile senet yaptılar. Ama o senetleri ödeyemeyince, haciz kararı çıkanlar oldu. Ondan sonra evler açık artırmada satıldı. Oradan ne para gelirse... Tabii, gelen para, onlara gitmiyor. Evi satarken zaten koşulları kabul edip satıyor ve parasını Yunanistan'a götürebiliyor.

O noktada da çok ilginç bir şey var. Buradaki Rumlar, Yunanistan'a gidince, ilk önce, Yunanlarla çalıştılar. Ama buranın ticaret ahlakına sahipler, buradaki piyasaya alışıklardı. Burada nasıl? "Söz, senettir!" Tabii, o yıllarda öyleydi. Ama orada, her şey anlaşma, sözleşme... İmzan yoksa anlaşma da yok! Haliyle, çok kayıp yaşayanlar oldu, maddi olarak. Sermayesinin yarısını kaybedenler oldu. Sonrasında ne oldu? Kendi içlerinde ticarete başladılar. Musevilerdeki gibi... Kapalı ekonomi... Para içeride kalmış oldu. Ve böylelikle, oranın en zenginlerinden oldular.

Buradan gidenlerin çoğu; okumuş, üniversite bitirmiş, kültürlü kişilerdi. Yunanistan'a gidince de değerli işler yapabilecek bir kesim. Orada, siyasete atılanlar oldu. Benim arkadaşlarımdan da var. Adam, burada siyaset bilimi okumuş; mesleği bu. Yunanistan'a gidince de yönetimde söz sahibi oldular. Yunanistan, o zaman çevre kültürlerle açık, gelişmiş bir yer değildi. O yüzden de biraz daha rahat işe atılabildiler. Buradan gidenler ekseriyetle Atina'ya yerleşti. Evlerin satılması hususunda da... Aleko vardı: 'Komisyoncu Aleko'...Oldu öleli birkaç yıl. O, ilgilenirdi bu işler ile. Evleri yukarı çıkarken, hayvanat bahçesinin oradaydı. Çakıltaş Sokak'ta... Hatta geçen yaz, çocukları geldi buraya, ziyarete.

¹ Reunion: (İng.) Yeniden birleşme, bir araya gelme.

Tabii, hasret çok! Bir de ekonomik olarak onlar için daha rahat oradan buraya gelmek. En azından 2-3 gün kalabilirler her gelişlerinde. Bir de önceden otel yoktu burada. Yani çok küçük yerler vardı. Haliyle son motorla Büyükada'ya ya da İstanbul'a geçmeleri gerekirdi gelenlerin. Ama şu an pek çok otel ve pansiyon var. O yüzden rahat rahat gelip kalabiliyor herkes.

Eskiden bir tek Yordanın Oteli vardı. Yukarıda... Pansiyon gibiydi daha çok aslında, 6-7 odalı... Bir de şu köşe var, beyaz bina... Orası da 'Yordanın Gazinosu' diye bilinirdi. Eskiden 'Antigoni Otel' ya da 'Burgaz Palas' diye de adlandırılırdı. Orasıyla ilgili şöyle bir söylenti de vardı: 1900'lerin başında, kaçak bazı siyasilerin –ülkeler arası siyasetten söz ediyorum– yabancı bazı siyasilerin gelip İstanbul'da saklanması... Moda'da, Büyükada'da ve buradaki o otelde... Saklanıldığına inanılmaktaydı. Doğru mu yanlış mı bilemem, ama duyduk bunu o dönem.

Rumlar gittikten sonra, evler satılamayınca, çok ucuz meblağlara gitti. O sıralarda da dışarıdan göçler oldu Adalar'a. Demokrat Parti zamanında, bekçilik sistemi getirilince, memur olarak bir sürü kişi geldi buraya. Erzincan'dan, Sivas'tan, Malatya'dan... İyi insanlardı. Para biriktirenler buradaki o Rum evlerini satın aldı. Buradaki o kültüre adapte olma süreçleri başlamış oldu. Tabii, onlar da Rumlar kadar olmasa da sahip çıktılar oturdukları yere. Yaşam alanları olduğu için, koruyup gözettiler, bakıp genişlettiler. İlk geldikleri dönem, dedikodu gibi bir sorun vardı ama sonra düzeldi.

İlk iskele, 1948'de yapıldı. Ahşap iskele... Tüm Adalar içinde denizin üstünde olan tek iskeledir. Diğerleri hep karadan gelir. O iskelenin betonarme olanını yapmışlardı ve çok güzeldi. Güzel yapmışlardı. Üst katında lojman vardı. Çalışanlar orada kalıyordu. Fakat, sanırım 1975 gibi, o güzelim iskeleyi yıkıp bu iskeleyi yaptılar. O kadar söylememize karşın, demir konstrüksiyon kullanmadılar. O eski iskelenin üzerine oturttular. Yazın yeteri kadar vapur da yok!

Paradisos tarafını da muhakkak görmelisiniz! Sağdan yukarı çıkarken, mavi bir kilise vardır. Hemen altında tarihi bir manastır vardır. 1711 yılında yapılmış. Rus İhtilali'nden kaçan Beyaz Rusları oraya yerleştirmişler. Onların zamanında, büyük bir yangın çıktı. Sonra yeniden yaptılar. Oradaki Aya Yorgi Kilisesi Büyükada'dakinden de önce yapılmıştır aslında ama diğeri daha çok bilinir. İyi ki de orası daha meşhur. Bu ada kaldırmazdı onca kalabalığı. Çünkü biliyorsunuz, yılda iki kez gidiliyor oraya: Nisanda ve Eylülde... Çünkü Aya Yorgi'nin iki isim günü vardır. O iki gün de kutlanıyor.

İngiliz Donanmasının yaptığıını anlattılar mı? Kırım Savaşı'nda, Karadeniz'den dönüyor donanma. İstanbul limanına giriyor. Elli küsur gemi... Kömürleri bitiyor. Padişah da o donanmayı buraya, Adalar'a yönlendiriyor. Oradaki ağaçları kesebilmeleri için izin veriyor. Böylece tüm adayı talan ediyorlar." (Görüşme 2)¹

1950'lerden bu yana Ada'da olan ve mesleki olarak da Ada'nın kentsel dokusuna hâkim bir diğer Adalı ise şunları aktarmaktadır:

¹ Erkek, 65+ yaş, Gazeteci/Yazar, Adalı, Türk kökenli, Selanik'ten, Yaklaşık son 30 yıldır sürekli yaşayan.

“Eski Burgaz resimlerine, yerleşimlerine ve hatta tarihine de bakarsanız, vapur seferinin olmadığı zamanda, kayıklarla ulaşılan ve sahilde yerleşilmiş bir Rum yerleşmesi...

Yerleşim tamamen iklim bazlı... Şöyle ki; Ada’nın lodos tarafı dediğimiz güneyi ve kuzey tarafı hiçbir şekilde yerleşime açık değil; tamamen yazlık olarak daha çok kuzeydoğuyu alan poyraz rüzgârlarını almak üzere... Burgaz Adası’nın güzel konumu dolayısıyla özel liman olması... Tarihten de gelen bir şey: “Panormos” adı... “Panormos”, “iyi liman” demektir.

Zamanında İskender’in orduları burada barınmış. Burgaz’ın gelişimde böyle bir yerleşim şeyi var. Sahilde yerleşim, eski Rum evleri... Ulaşım başladıktan sonra biraz dağılmaya başlamış. Yerleşim, yapı olarak daha yığma yapılara doğru geçmiş ama Rum kalfalar tarafından dönemin güzel binaları yapılmış. Daha sonra “Lazok” mimariye geçtik. 70’li senelere falan tekabül ediyor. Bilgisizce ve tamamen rant bazlı inşaatlar yapılmış. Bugün bunların çoğu depreme dayanıksız ve kötü vaziyette... Eski Rum binaları, ahşap olanlar, yığma binalar dâhil duruyor ve duracaklar. Sonradan biraz biraz Ada kıymetlenmeye başlayınca -tesadüf, neden bilemiyorum tam ama- Burgaz, biraz daha kıymetlendi, liman dolayısıyla. Heybeli’nin bulunması, şurayı çok iyi bir liman haline getirdi. Liman haline gelmesi, son 20-25 senedir. Buradaki, lokantaları vs. çok kıymetli hale getirdi.

Burgaz’ın diğer adalara nazaran çok ziyaret edilmeyen bir ada olması yerleşimini kıymetlendirdi. Şu anda, sevilen bir ada, beğenilen bir ada havasında. Ama bu dışardan gelenler için enteresan. Adalılar için değil... Sahil yerleşimi, daha yeni yeni... 1940’lardan itibaren Ada’da insan yapısı; etnisite olarak konuşursak, Rum var, Ermeni var, Türk var, Musevi var.... Bugün karma karışık bir yapı arıyorsanız, Burgaz’a geleceksiniz. Her ulustan insanı bulabileceğiniz bir yer var ise; bu ülkede orası Burgaz’dır. Keldani var, Karay var. Karay Türkleri, Hazarlı Türkler, Musevi olmuş Türkler. Bu etnisite, buranın çok entereasan bir hale gelmesini sağlıyor. Heybeli ya da Büyükada’da bunu bulamazsınız. Bu Kulüp¹ bunun bir göstergesi... Bu kulüpte her birinden bir tane bulursunuz. O kültürlerin bir arada yaşaması, rahatlıkla ve güzel şekilde yaşaması... Bu, bence harika bir özellik!

Burgaz’ın çok enteresan bir şeyi vardır. 1955 zamanı, Burgaz’a gelemediler. Buranın yerlisi kayıkla gelenleri kovaladılar. Bir tek bu adada... Ben, 1950’den beri buradayım. Benim çocukluğumda, bu etnisitenin farkında değildik. Daha doğrusu, hiçbir şekilde kimin Ermeni kimin Rum, Türk olduğu... Hiçbirimiz bunun bir farklılığıyla yaşamadık. Ama son dönem, etnisitenin iğnelenmesiyle batırılıp canlandırılmasıyla, şimdi farkındayız artık.” (Görüşme 14)²

1950’lerden bu yana, Ada’da yaşayan ve göçle gelmiş olan biri ise şunları aktarmaktadır:

¹ ASSK kastedilmektedir.

² Erkek, 55-64 yaş, Emekli, Türk kökenli, Adalı, Son 10 yıldır sürekli yaşıyor.

“Burada, 1950–1951 yıllarında çok az Müslüman vardı. Türk Okulu yoktu. Ada halkı, çoğunlukla Rum’du. Burada yaşayan Rumlar dışında, köyden gelen rençberler vardı. Boyacı, kunduracı, sıvacı...

Ada, küçük bir balıkçı köyüydü. Her balıkçıda tahminen 40–60 kişi çalışıyordu. Heybeli’de ağ atıyorlardı, Burgaz’da çekiyorlardı. Burada hep ahşap binalar vardı. 1951–1952 yıllarında geldiğinde en fazla dört tane beton bina vardı. Arkada yukarıda küçük iki katlı ahşap binalar vardı.

Bir zaman sonra, burada, bir belediye encümen azası çıktı; -Turgut Egemen¹- Burgazada’yı cennet yaptı. Sahilin olduğu yere², her yere ağaç dikti. Bu adayı canlandırdı.

Burası kozmopolit bir şehirdir. Cemevi var, havra var, kilise var. Herkes kardeş gibi yaşıyorlar. En ufak bir sorun yok.

İsmet Paşa, bir kararname çıkardı. Yunan tabanlı olanlara 15–20 gün gibi az bir süre verdi, Türkiye’den ayrılmaları için. Varlık’a³ ben yetişmedim. 1956–1957 senelerinde –yılı çok iyi hatırlayamıyorum– her şeylerini burada bırakıp gitmek zorunda kaldılar. Malı-mülkü, dükkânı, mağazası olanlar için çok kötü oldu. Çok kötü oldu durumları...

Bazen geliyorlar yazın, çok eskiden burada yaşayanlar Konuşuyoruz görüşüyoruz, dertleşiyoruz. Şimdi hepsi Yunanistan’dalar. Yunanistan’a dağınık şehirlere sadece Atina değil... Hep beraber yaşıyorduk. Hemen hemen bütün dostlarım Rum’du. Rumca çok iyi biliyordum ama şimdi unuttum. Ama bazı şeyleri konuşurken yavaş yavaş hatırlıyorum.

Ben geldiğimde buraya, Adalıların hepsi Rum’du. Rumlar eğlenceyi severdi. Burada iki, üç tane meyhane vardı. Çarşıda vardı, sahilde vardı. Aya Nikola, Cennet Bahçesi tarafında vardı. Cennet Bahçesi değil ama... Orada da vardı güzel bir gazino; Rum biri çalıştırıyordu. Akşam oldu mu, bütün Rumlar ordaydı. Tıka basa dolu olurdu. Bir de daha ilerde bir meyhane vardı, meydanlıkta... Orası da güzel bir yerdi. Onlar her akşam içerlerdi. Akşama kadar şarap içer balık yerlerdi. Balık severlerdi. Yani eğlenceli bir köydü. Sonra bu hale geldi.

Şimdi havalar güzel olduğu için burada kalıyorum. Soğuduğu zaman gideriz İstanbul’a. Şişli’de de bir evimiz var. Ben de Erzincanlıyım. Burada çoktur Erzincanlı; çoğu da Alevi’dir. Cemevi ilk bu adada yapıldı. Herkes de destek oldu yapılmasına.

Burada iki tane plaj vardı. Deniz Kulübü’ne ben geldiğimde, yeni başlamışlardı. Spor Kulübü zaten yeni yapıldı sayılır. Arka tarafta, Kulübün dışında, “Yakım” diye bi yer vardı; güzel bir plajı vardı. Orada, köyün insanları ve dışarıdan gelenler denize girerdi. Ben geldiğimde çarklı vapurlar vardı. Bu adaya pek fazla gelen

¹ ASSK’nın kurucularındandır.

² Özellikle Ada’nın doğu yakasındaki alan kastedilmektedir.

³ 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Yasası kastedilmektedir.

olmadı. Marmara'nın incisi Büyükkada idi. İstanbul'un gözbebeği idi. Burası, daha küçük bir balıkçı köyüydü. Sakindi.

Gençliğimizde denize çok girerdik. Şimdi korkuyoruz. Yaş 90... İlerde 6 Numara var oradan giriyorlar. Çoğu da kulüpler var ya, oralardan girer. Su Sporları ile Deniz Kulüpleri, ileride "Çamakya" diye bir yer var. Güzel deniz, akıntı, su temiz. Köy halkı yaz-kış burda oturduğu için pek denize girmiyorlar. Mesela bu sene ben, ya üç ya da dört defa girmişimdir denize. Burada tabi artık yapılar çok değişmiş. Binalar malzemeler değişmiş.

Sahildeki değişim, hep kısa zamanda oldu. Burada, eskiden çok güzel kahveler vardı. Burada, güzel bir Rum mezeci vardı. Arnavut ciğeri falan yapan... Köşebaşındaki ikinci yer, gazino... Şurası¹, ufak bir Rum lokantasıydı. Tahta bina² var ya... Bak, orası çok güzel bir meyhaneydi. Sonra kahvehane oldu.

O binayı sonradan yaptılar, ama eski sistem... Tarihi bina olduğu için, aynısını yaptılar; yoksa müsaade etmezlerdi. Eskiden bütün binalar ahşaptı. Bu binanın aynısını yaptılar. Burada hep ahşap binalar vardı. 1951–1952 yıllarında en fazla dört tane betonarme bina vardı. Arkada, yukarıda, küçük iki katlı ahşap binalar vardı.

Benim oturduğum bina, betonarme; 1951'de yapılmış, tuğla ile... İki katlı ve 150 m² büyüklüğünde.... Üç yatak odası ve ortada salon var; eski binalardaki gibi. Odalar ısınsın diye, soba var ortada, kalorifer yok. Arkada bahçem var 1000 m²... Orada bitki yetiştiriyorum. Çiçeğim var, ağacım var. Kayısı, kiraz ve vişne diktim.

Rumlar o kadar güzel çiçek yetiştiriyorlardı ki. Çiçekçi Mimi vardı, Taso ve Yorgo vardı. Kalpazankaya'da yetiştiriyorlardı. Her sabah, birinci vapurla sepete koyup çiçek pazarına gidiyorlardı. Çok güzel çiçekçiler vardı. Şu an olmaması... Onlar gidince, çiçek yetiştirmek kolay olmadı. O iş; emek, tecrübe ister.

Taso'nun dükkânı şimdiki cemevinin bahçesindeydi. "Bostancı" diye de bilinirdi. Meyve-sebze de satardı. Büyüktü dükkânı... Kuru fasulye, enginar, salatalık, biber, patlıcan... Ada'da o zaman manav yoktu. Taso'nun atı vardı; ürünleri sepetlere doldurup geziyordu. Herkes oradan alıyordu. (Görüşme 16)³

1950'lerde gelen, iki yaşından bu yana Ada'da olan ve şu an yazlıkçı olarak yaşayan bir kişinin Ada ile ilgili deneyimleri şu şekildedir:

"Bizim şu an oturduğumuz evimiz, Ayşe Kulin'in ailesine ait bir sokaktan diğerine uzanan büyük bir arsa üzerine kurulu. Önde küçük bir köşk⁴... Duvarlarında yağlı boya motifler yer alıyor. Köşk, Reşat Bey'e ait idi.

¹ Doğu kıyısında, günümüzde kafe olan bir mekân işaret edilmektedir.

² Doğu kıyısında, ticaret işlevli küçük bir birimin olduğu dar cepheli ahşap bir yapı işaret edilmektedir.

³ Erkek, 65+ yaş, 70 yıldır Burgazada'da, Ticaret/Müteahhitlik/Emekli, Zaza kökenli, Erzurumlu.

⁴ Mehtap Sokak'taki Reşat Bey Köşkü, günümüzde Ada'nın halen en göze çarpan yapılarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.

Biz, Ada'ya ilk geldiğimizde, ben iki yaşındaydım. Bundan 64 sene önce... Tüm çocukluğum o köşkün bahçesinde bir köy hayatı biçiminde geçti. Sonradan babam oraya bir sarnıç yaptırdı. Çünkü orada yalnızca açık bir su havuzu bulunuyordu. O dönem Ada'da su sıkıntısı vardı. Buraya gemiler ile su taşınırdı. Fakat bizim evimiz yüksekte kaldığı için oradan su almazdık biz. Daha sonra babam büyük bir sarnıç yaptırınca, su sorununuz da çözülmüş oldu.

İlkokulu, İstanbul'da okudum. Yazın iki ya da üç aylığına gelirdik. Eğer o sene havalar güzel devam ederse, okullar açıldığında bir süre daha da buradan gelip giderdik okula. En büyük zevklerimizden biri de oydu.

Çocukluğumuz burada geçtiği için her gün denize girerdik. Bugün de bu alışkanlığımız sürüyor. Her gün buraya (Adalar Su Sporları Kulübü) geliyoruz böyle. Denizi çok seviyoruz. Tabii, bizim Kınalı'daki gibi sahillerimiz yok. Çok uygun alan yok adanın girişinde... Tekneler ile dolu genellikle. Bugün her yerde girilemiyor denize. O yüzden biz de hep Kulüp'e geliyoruz. Denize girilen koylar genellikle Ada'nın arka tarafında (kuzey ve batı yönlerini kastederek)... Kalpazankaya taraflarında giriliyor denize en çok.

Daha sonra yıllar geçti. Eşimle nişanlandık ve o, buraya geldi. Ada'ya benden sonra geldi ama benden daha çok 'adalı' oldu. Ben yalnızca yazları buradayım. Eşim, yıl boyu Burgaz'dadır.

Nezih bir ada burası... Kınalı gibi kalabalık değil. Karmaşa yok. Binalar o kadar yoğun değil. Tabii ki kıyılarda dolgular yapıldı. Mesela, çok güzel plajlarımız vardı. Bunların bir kısmı 'parsellendi'. Şezlonglar, şemsiyeler koyuldu. Kiraya verildi. Bir küçük büfe açtılar. Hepsi paralı oldu. Tamamen maddiyata dönüştü her şey; doğallığını yitirdi.

Bizim çocukluğumuzda, daha kulüp yokken, annem ve babamla Çamakya'dan ve Aya Nikola Kilisesi'nin olduğu yerden denize girerdik. Haliyle denize girdiğimiz yerler farklılaştı. 1963 yılında bu kulüp açıldı. 1973'e kadar da o kadar etkin sayılmazdı. Fakat zamanla geliştikçe, sürekli geldiğimiz bir yer haline geldi.

6 Numara¹ (halk plajı) dışarıdan gelenler içindir. Genellikle onlar buradan giriyorlar denize. Kulüpler bizim açımızdan daha iyi oluyor. Burada herkes birbirini tanıyor; yabancı hiç yok. Günümüz burada geçiyor. Evimizin işi bittikten sonra buraya geliyoruz. Akşamüstüne kadar, bazen geceleri de, burada oluyoruz. Evimiz uzak kaldığından dışarı çok çıkmayız. Yemeğe çıkmıyorsak genellikle evde oluruz akşamları. Onun dışında, gündüzleri buradayız.

Amcamın arsasının üst kısmına, altı daireli bir apartman yaptık. İki dairesini onlara verdik. İki yıl sonra da şimdiki yerimizde, köşkün toprağı üzerinde, yeni bir apartman yaptı. Reşat Paşa binasını yaptık; 35 yıldır da orada oturuyoruz.” (Görüşme 5)²

¹ Şekil 4.30.

² Kadın, 65+ yaşında, Ev hanımı, Ermeni kökenli, Adalı, Yazlıkçı.

Şekil 4.41:¹ Reşat Paşa Köşkü²

4.3.1.2 1960-1980: “Adalı” Kimliğinin Yeni Bir Toplumsal Katmanla Tanıştığı Dönem

1960’lı yıllarda denize girmek için daha çok Çamakya Koyu’nu tercih ettiklerini belirten Görüşme 5’teki kişi, 1970’li yıllardan da sonra ASSK’yı da tercih etmeye başladıklarını, günümüzde ise; Ada’ya gelen ziyaretçiler ve kalabalıktan dolayı yalnızca buradan denize girdiklerini aktarmaktadır. Yine Çamakya ve ASSK ile ilgili, benzer aktarımlarda bulunan, çocukluğunu Ada’da geçiren ve şu an İstanbul’da ailesi ile yaşayan bir Adalı’nın gözünden Burgazada şu şekildedir:

¹ Fotoğraf, araştırmacı tarafından çekilmiştir.

² Reşat Paşa Köşkü, Mehtap Sk. Burgazada/İstanbul.

Ben, 45 yaşındayım. Çocukken, kim Türk kim Rum bilmezdik. Herkes her dilden konuşur, bi şeyler söylerdi. Oyunlarımız hep birlikte oynanırdı. Biz de çocuklarımızı mdi böyle yetiştirmeye çalışıyoruz.

Ben tabii, artık Ada'da sürekli yaşamıyorum. Ama annem, babam o günleri daha iyi hatırlar. Herkes birbiriyle komşuluk, arkadaşlık ederdi. Ayrım da yoktu. Onlar okula da hep birlikte gitmişler hatta. Bizden önceki nesil... Karma okul... Haliyle, kimse kimseye "başkası" gözüyle bakmazdı. Hala daha vardır bu, ama insanlar değişti tabii.

Artık herkes tanımıyor birbirini. Dışarıdan gelen de çok oluyor. Haliyle, eski "kapalı kutu" değil Ada. Sanatçılardan da çok gelenler oldu¹. Gazeteciler, oyuncular, şairler... Hep yaşamışlar burada. Hala yaşayanlar var. Arada gelip gidenler olur.

Biz de hem haftanın belirli günleri hem de yazın buradayız. Aslında sık gelip gidiyoruz. Aile burada olduğu için... Ama sürekli de kalmıyoruz. Geldiğimizde de ya Kulüp civarında oluyoruz ya da bu kıyıdaki lokantalarda oturuyoruz.

Denize pek girmiyoruz artık. Eskiden Çamaky'a'dan girerdik. Oralar güzeldir. Eskiden daha iyiydi. Kalpazankaya da öyle... Şimdi dışarıdan gelenler oraya çok gidiyorlar. Ya da bu 6 Numara'ya gelirler. Yakın çünkü orası iskeleye... Biz Kulüp'ten gireriz girersek denize. Bazen de Kalpazan'a gidilir. Su da eskisi gibi değil ki artık. Kirli, kalabalık... Bir de buranın eskileri kışın da girer denize. Onlar yazın ortalıkta olmaz o yüzden pek. Beklerler ki, dışarıdan gelenler alsın heveslerini denizden... Onlar gittikten sonra Eylül'de, Ekim'de girenler olur. Tabii, çok kişi kalmıyor kışın burada ama... (Görüşme 13)²

4.3.2 1980'lerden Günümüze: Yeni Sosyo-Kültürel Katmanın Günümüze Uzanan "Adalılaştırma" Süreci

1980'lerden günümüze kadar uzanan dönem ele alınırken; daha çok göçle gelen ya da Ada'yı dönemlik olarak kullanan, "yeni" toplumsal katmana yer verilmiştir.

4.3.2.1 1980-2000: Değişen Sosyo-Politik İklimin Mekâna Etkileri

"Biz Burgaz'a 1980'lerde geldik. Seksenlerin sonu gibiydi... Annemin ailesi burada tanınan bir ailedir. Onların yanına geldik. Aslen Sivaslıyız. Burada da çok fazla Sivaslı vardır. Çok eski olanlar da son 10-15 yılda gelenler de var.

Ben mesela burada okumadım. Ama son 10 yıldır her yaz geliriz buraya. Bunun son üç yılında da ben sürekli olarak Ada'dayım. Biz geldiğimizde, Erzincanlılar çoktu. Hala da çoktur.

¹ Bazı tanınmış kişilerin adları sayılmıştır.

² Erkek, 40-45 yaş, Rum kökenli, Adalı, Dönemlik yaşayan.

Evimiz, fayton parkının hemen önündeki bina. Ben orada oturuyorum. Taş bina... Baktığınız zaman, Ada'nın merkezi... Fakat buradaki lokantalardan da biraz uzak kaldığı için, daha sakın bu sahile göre... Eskiden yol yokmuş evimizin önünde. İnce bir patika sadece... Sonrası deniz... Eski fotoğraflarda hep bu şekilde.

Denizle ilişkiye gelince... Ben hep buraya, Kulübe¹ geliyorum. Yaz-kış... Evin önünden dnize girilmiyor. Binalarla deniz arasına zamanla yol, park, meydan girmiş. Şimdi bizim evden bakınca faytonları ve çocuk parkını görüyorsunuz. Zaten kalabalık ve kıyı da müsait değil denize girmeye" (Görüşme 15)²

4.3.2.2 2000'li Yıllar ve Yerleşmenin Günümüzdeki Durumu

"Ben, üniversite okumak için geldim İstanbul'a. 2015 yılında... Şu anda da Beşiktaş'ta yaşıyorum. Haftasonları, özellikle de bahar aylarında, Burgaz'a sık sık geliyoruz. Genellikle arkadaşlarla... Ben, bir iki kez tek başıma da gelmişim. Ama arkadaşlar ile daha keyifli, tabii... Aslında ilk geldiğim yıl, hep Büyükada'ya gitmişim. Bir kere de Heybeliada'ya... Ama orası fazla sakindi. Büyükada da çok kalabalık... Burgaz'da hem sakinlik durumu var hem de yapılacak bir sürü şey bulabiliyorsunuz. Biz genellikle sahildeki restoranlara gidiyoruz. Ama haftasonu erkenden gelirsek, denize de giriyoruz mutlaka. Havanın ısınmasını beklemiyoruz.

Ada'nın iç kısımlarını pek bilmiyorum. Şurada, cami var. O caminin sokağında yürümüştük bir iki kez. Çok uzun bir yol o. Bayağı yürüyüp sonra geri dönmüştük. Güzel eski evlerin de olduğu bir sokak³... Bir de müzeye gittim buradaki. Onun dışında hep sahilde balık yemeye geliyoruz. Bir de, yüzme... Kalpazan tarafında denize gireceğimiz zaman bisiklet kirallyoruz şu ilerdeki dükkândan.

Bana İstanbullu bir arkadaşım söylemişti, ilk kez, buraya gelmemi. Onun babaannesi burada yaşıyormuş. Ama sürekli değil sanırım. Bir kez onları ziyarete gelmişim. Sonra da çok hoşuma gitti. Her fırsatta gelmeye başladım. Ben de İzmirliyim. O nedenle böyle sakın ama güzel sahili olan bir yerlerde olmak hoşuma gidiyor." (Görüşme 9)⁴

¹ ASSK kastedilmektedir.

² Kadın, 35-44 yaş, Göç, Sivaslı, Alevi, Yazlıkçı, Son üç yıldır sürekli yaşayan.

³ Gönüllü Caddesi kastedilmektedir.

⁴ Erkek, 18-24 yaş, Türk kökenli, İzmirli, Kısa süreli ziyaretçi.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her bir kentin fiziksel ve sosyal çevrelerinin olanakları, kısıtları ve kendi iç dinamiklerini oluşturması kapsamında ortaya çıktığı düşünüldüğünde, çalışmadan elde edilen bazı sonuçlar aşağıda belirtildiği gibidir:

- Yazın taramaları göstermektedir ki; mekânın özellikle iki boyutu ön plana çıkmaktadır: Toplumsal ve fiziksel boyutları...
- İnsan, doğası gereği birçok gereksinimi olan ve bu gereksinimleri karşılamak için birbirine ihtiyaç duyan bir canlı türüdür. İnsanın önce birey daha sonra da bir grubun üyesi olarak tanımlanması sürecinde bu gereksinimler, oldukça önemli birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki; insan fiziksel unsurlara karşı savunma içgüdüsünün doğal bir sonucu olarak kendine benzeyen/kendi türünden olan canlılarla yakınlık kurmuştur. Bu yakınlık, yerleşmelerin ortaya çıkışında önemlibir kültürel adım olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Çalışma kapsamında da toplumsal bir yapım sürecinin ürünü olarak ele alınan mekânın yerleşme kimliğine olan etkisi ve katkısı incelenmiştir.
- İnsan ve mekânlara, kendi sürdürülebilirliğini sağlamak için fiziksel ve toplumsal olarak ihtiyaç duyan “kültür” ve “bellek”, bireyleri birbirine ve bir gruba ait olma hissine yönlendiren olgulardır. Yine bu unsurların ortaya çıkışı ve aktarımı konusunda “yineleme/tekrar etme” ve “gelenek” kavramları da bağlantı ve sürekliliği sağlayıcı bir rol üstlenmektedir.
- Kentlerdeki kıyı alanlarının, yerleşmenin geçmişi ile geleceği arasındaki köprünün üzerinde önemli bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

- Yerleşim yerlerinin kurulmasından bu yana kıyı alanlarının etkin bir rolü vardır.
- Yerleşmelerin kamusal kullanıma yönelik olarak kıyı alanlarına sahip olmaları, bir diğer deyişle, kentsel kıyı alanlarının varlığı, toplumsal etkileşimin doğduğu ve sürdürüldüğü mekânların çeşitliliği açısından önem taşımaktadır. Fiziksel ve sosyal yapılardaki bu çeşitlilik, kültürel etkileşimin karakterine de yansımakta ve kent kimliğini biçimlendirmektedir. Günümüzde kıyı kentlerin yapısal özelliklerinin anlamlı bir biçimde ortaya konması ve kent yaşamına konu olan sorunlara yönelik sağlıklı çözümler üretilebilmesi açısından, kıyı alanlarının kimliğine ilişkin unsurların en doğru biçimde irdelenmesi önem kazanmaktadır.
- Kentsel kıyı alanları, tarihsel süreçte farklı mülkiyet tipleri (kamu, özel) ile kullanılmakta olmasının yanısıra, günümüzde kamusal yaşamda çok önemli bir yere sahiptirler.
- Yerleşmelerdeki kıyı alanlarını koruma-kullanma dengesi içinde sürdürebilir kılmak için mekânın iyi çözümlendiği ve toplum-mekân ilişkisinin doğru bir biçimde kurgulandığı tasarımların geliştirilmesi önemlidir.
- Söz konusu sürdürülebilir tasarım ve uygulama süreci yasal çerçevenin kapsamlı bir biçimde ele alındığı ve eşitlikçi, belirgin ve nesnel değerler odağında geliştirildiği; kurumlar arası eşgüdüm ve organizasyon ağının en verimli biçimde oluşturulduğu, denetleyici organların en iyi biçimde çalıştığı bir zemine gereksinim vardır.
- İstanbul, kuruluşundan günümüze hem konumu hem de doğal özellikleri nedeni ile dünyanın önde gelen yerleşmelerinden biri olmuştur. Su kenarında yer alıyor olması, onu insanların yerleşimi konusunda öncelikli konuma getirmiş; daha sonraki dönemlerde de bu potansiyel, nüfusun ve kentin gelişiminde büyük rol oynamıştır. Fakat nüfus olarak büyüyen her kentte olduğu gibi İstanbul da tarihsel süreç içinde kentsel yayılma, göç, çevre kirliliği, sosyal donatı ve altyapı yetersizliği, suç oranında artış gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır.
- 1970’li yıllardan sonrası, hem küresel hem de ülke ölçeğinde çeşitli değişimlere konu olan toplumsal mekân, İstanbul ve Adalar özelinde de önemli bir dönüşümün tetiklendiği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Burgazada

özelinde ele alındığında ise; artık başlıca nüfus unsuru olan Rumları ve diğer azınlık grupları büyük ölçüde kaybetmiş olan bir ada örneği ile karşılaşilmektedir. Fakat bu süreçte önemli bir toplumsal katmanı yitiren yerleşmede nüfusta büyük bir düşüşü yaşandığı görülmemektedir. Çünkü giden toplumsal katmanın yerine yenilerin geldiği bilinmektedir.

- Yeni gelen toplumsal katman; genellikle İstanbul'da yaşayanlardan Ada'ya kalıcı olarak yerleşenler, ülkenin çeşitli yerlerinden resmi görevler için gelip daha sonra ailesini de Ada'ya getirenler, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden göç ile gelen nüfus gibi unsurlar sayılabilmektedir.
- Hem “Ada'nın eski asıl sahibi” olarak görülen Rumların artık nicel olarak eskisi kadar baskın bir nüfusa sahip olmaması hem de yeni gelen toplumsal katmanın kendi kültürlerini sürdürme çabaları sürecinde, bir geçiş karakteri göstermeye başladığı söylenebilir. Bunu, yapılan görüşmelerde, değinilen nüfus gruplarından, meslek gruplarından, mimariye etkilerinden, kıyı ve yerleşme ilişkisinde toplumsal katmanın etkinliğinden söz edilme biçimleri üzerinden anlamak mümkündür.
- 1970'li yıllara kadar Çamakya, Madam Marta ve Kalpazankaya gibi yerleşmenin kuzey ve batıdaki kıyı alanları yüzme ve dinlence için tercih konusu iken; 1980'li yıllardan itibaren belirgin bir biçimde Kulüplerin ve 6 Numara'nın varlığı (yerleşmenin güneydoğusu) ön plana çıkmıştır. Bu durumu, ülke genelinde olduğu gibi Adalar'da da söz konusu olan turizm etkinliklerine yormak mümkündür. Öyle ki; her tip turizm etkinliğinin yerleşmelere nüfus çekme potansiyeli bilinmektedir. Bu şekilde, Burgazada'ya da gelen ziyaretçilerin sayısı ve yoğunluğu artış göstermiştir.
- Ziyaretçi artışı, kentsel mekânın paylaşımlı olarak deneyimlenmesi anlamına gelmektedir. Bu paylaşımda ise adaletli bir dağılım ve kullanım sağlanamadığında, hem Ada sakinlerinin yaşam düzeninin zarar gördüğü hem de ziyaretçilerin etkinliklerinin kısıtlandığı bir durumla karşılaşılması mümkündür.

- Tüm bunlarla birlikte, Ada halkı, ziyaretçilerin gelmesinden çok, mekânı kullanım biçimlerine ve yerel yönetimin altyapı konusunda yetersiz kalışına tepkilidir.
- Musevi kesimden herhangi biriyle görüşme gerçekleştirilememiştir.
- 1940-1960 döneminden itibaren Ada'da olanlar, “adalı” kimliğini; köken üzerinden yapmaktayken, daha geç dönemlerde gelen kesim, Ada'da geçirilen süreyi (dönemlik ya da yılboyu), günümüzdeki nüfusun ise tamamen kaç yıldır Ada'da yaşandığı üzerinden tanımladığı görülmektedir.
- En esk kesimin Rumları “Ada'nın asıl sakinleri/sahipleri” olarak tanımlamalarındaki nedenlerden biri, ağırlıklı olarak uğraştıkları işkollarının suya dayalı ve yerelin kimliğinin başat unsuru kabul edilmesidir. Buna karşın günümüzdeki “adalılık” olgusu “sahip olma” ya da “daha eski olma” bilinci üzerinden biçim kazanmaktadır.

KAYNAKLAR

- [1] 5442 sayılı İl İdaresi Yasası'nın 2'nci maddesinin (B) ve (D) bentlerine göre uygun görülmüştür. (Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 2013), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yassiadanin-adi-degisti-25355936>, 1 Ekim 2019.
- [2] Adalar Belediye Başkanlığı Resmi Websitesi, www.adalar.bel.tr, 09 Eylül 2019.
- [3] Adalar Kaymakamlığı Resmi Websitesi, <http://www.adalar.gov.tr/ilcemiz>, 09 Eylül 2019.
- [4] Adalar Su Sporları Kulübü Resmi Websitesi, <http://assk.org.tr/>, 09 Eylül 2019.
- [5] Adalar Turizm Websitesi, Turizm İstatistikleri, www.adalarturizm.org, 09 Eylül 2019.
- [6] Adalı Dergisi Websitesi, <http://www.adalidergisi.com/cms/>, 11 Eylül 2019.
- [7] AFAD Resmi Websitesi, Erzincan Depremi Verileri, <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=65>, 09 Eylül 2019.
- [8] Akdeniz, H., (1998). "Boğaziçi'nin Planlama Boyutu ve Yapılaşma Sorunu", Harita Dergisi, Harita Genel Komutanlığı, 119: 58-70.
- [9] Akıncı, T., (2019). "Anadolu Yakası Yalıları", Turan Akıncı Kişisel Websitesi, <http://www.turanakinci.com/dersaadet/yalilar>, 4 Nisan 2019.
- [10] Aksoy, N.B., (2018). "Yalıları, Köşkleri, Dar ve Merdivenli Sokaklarıyla Boğaz'ın İncisi Arnavutköy", listelist.com Websitesi, Gezi Yazısı, <https://listelist.com/arnavutkoy-tarihi-ve-gezilecek-yerler/>, 4 Nisan 2019.
- [11] Aktel, E., (2011). Burgazada Tarihi, <http://antigonimou.blogspot.com/2017/02/burgazada-tarihi-engin.html>, 09 Eylül 2019.
- [12] Aktel, E., (2011). Kestane Karası, 3. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul.
- [13] Aktel, E., (2011). Son Eylül, 2. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul.
- [14] Alangoya, K.A., (2015). "'Genius Loci' Kavramı ve Mimarlık Eğitiminde Doğal ve Yapılı Çevre İlişkisi", Mimarlık Dergisi, 385.
- [15] Allom, T., (1838). "Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor, Londra.

- [16] Arhon, H., (2011). "Eski Ada Vapurları", Adalı Dergisi, 114.
- [17] Arkitera Websitesi, www.arkitera.com, 1 Ekim 2019.
- [18] Arnavutköy Görselleri, <https://listelist.com/arnavutkoy-tarihi-ve-gezilecek-yerler/>, 1 Eylül 2019.
- [19] Arsava, A.F., (1993). Azınlık Kavramı ve Azınlık Hakları Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Basımevi, Ankara.
- [20] Aslan, S. ve Alkış, M., (2015). "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Türkiye'nin Modernleşme Süreci: Laikleşme ve Ulusal Kimlik İnşası", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 6, (1): 18-33.
- [21] Assmann, J., (1992). "Das Kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und Politische Identität in frühen Hochkulturen" (Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik), Ayşe Tekin (çev.), (2001), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [22] Aybay, R., (2008). Vatandaşlık Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [23] Aydın, M.K., (2019). "Milli Korunma Kanunu'nun Hayata Geçirilişi (1990) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları", Fırat Üniversitesi Sosyal İlimler Dergisi, 29, (1): 413-428.
- [24] Ayman, Z., (2006). "Bellek Mekânı Olarak Sınır ve Ötekilik: Kars Şehri", Toplum ve Bilim, 107: 145-189.
- [25] Barut, I., (2018). "Osmanlı Dönemi'nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma ve Göç Politikaları Üzerindeki Etkileri", Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Yıl: 18 Sayı: 40/2 (Ekim 2018): 161-190.
- [26] Bell, S., (1999). Landscape: Pattern, Perception and Process, E&FN Spon, Londra, İngiltere.
- [27] Bell, G. ve Dourish, P., (2007). Yesterday's Tomorrows, Springer Verlag, Londra, İngiltere.
- [28] Berber Babalık, B., (2015). Osmanlı Kuyumculuğunda Ermeniler ve Bir Ermeni Ailesi Örneği: Arslanyanlar, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- [29] Beyaz Tarih Websitesi, <https://www.beyaztarih.com/resimlerle-tarih/detay/ingiliz-mimar-thomas-allomun-renkli-gravurleriyle-osmanli-istanbulu>, 1 Nisan 2019.
- [30] Beyoğlu, S., (2004). "Osmanlı Deniz Hamamları", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, 5: 53-73.
- [31] Boydak, M., (1984). "İstanbul Adalarının Ağaçlandırılmasında Amaç, Tür Seçimi ve Ağaçlandırma Tekniği Yönleriyle Planlama Esasları", İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, (3), 4: 23-45.

- [32] Bulutoğlu, H., (2019). Dimitri Gutas'ı Kim Hatırlar? Lukas Yok, İhtiyar Balıkçı Duba da Yok Artık, <https://m.bianet.org/bianet/yasam/211552-dimitri-gutas-i-kim-hatirlar-lukas-yok-ihtiyar-balikci-duba-da-yok-artik>, 10 Eylül 2019.
- [33] Burgazada doğu silüeti görseli, (2017). Hürriyet Gazetesi, <https://i4.hurimg.com/i/hurriyet/75/770x0/59e999867152d83b24393780>, 09 Eylül 2019.
- [34] Byzantios, S., (1862). "İstanbul'un ve Banliyölerinin Tasviri: Topoğrafyası, Arkeolojisi ve Tarihi", 2, Atina.
- [35] Carmona, M. vd., (2003). Public Places, Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design, Architectural Press, Oxford, İngiltere.
- [36] Coğrafi Durum, Adalar Kaymakamlığı Resmi Websitesi, <http://www.adalar.gov.tr/adalarda-cografi-durum>, 01 Eylül 2019.
- [37] Coğrafya Terimleri Sözlüğü, <http://www.cografya.gen.tr/sozluk/yontukduz.htm>, ...
- [38] Connerton, P., (1989). "How Societies Remember" (Toplumlar Nasıl Anımsar), Alâeddin Şenel (çev.), (2014), (2.b), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [39] Coşkun, F., (2011). "Metropol'un Adası: Heybeliada'nın Değişen Gündelik Yaşam Pratikleri Üzerinden Sosyolojik Analizi", Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, II. Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı I: 133-149.
- [40] Çalak, I.E., (2012). "Kentsel ve Kolektif Belleğin Sürekliliği Bağlamında Kamusal Mekânlar: ULAP; Platz Örneği, Almanya", Bahçeşehir Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul.
- [41] Çankaya, A., (2016). Bir İç Kapalı ve Dış Açık Olma Hali Olarak Adalık ve 'Ada Hakkı' İstanbul Adaları Ve Burgazada Örneği, Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- [42] Çayırılı, N., (2010). "Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Tarihsel Mirasın Rolü", Uluslararası Goçe'li Günler Sempozyumu Kiril i Metodi Üniversitesi, Temmuz 2010, Üsküp, Makedonya.
- [43] Dağlıoğlu, E.C., (2018). "Yön Dergisi 1964 Rum Tehciri'ni Nasıl Gördü?", Toplumsal Tarih Dergisi, 289: 50-54.
- [44] Demir, H. ve Akar, R., (1994). "İstanbul'un Son Sürgünleri", İstanbul: İletişim.
- [45] Dikçınar Sel, B. ve Yazgan, A., (2009). "Kentsel Mekânların Aynılaşması: Midyat Örneği", Megaron, 4, (2): 79-89.
- [46] Diker, O. ve Deniz, T., (2017). "Coğrafya ve Tarih Perspektifinden Somut Kültürel Miras ve Türkiye", 2. Baskı, PEGEM Akademi, Ankara.
- [47] Dokuz Ada Bir Deniz, <http://dokuzadabirdeniz.com/>, 9 Eylül 2019.
- [48] DPT'nin Kuruluşuna Yönelik Yasal Düzenleme, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc074/kanuntbmmc074/kanuntbmmc07403701.pdf, 07 Eylül 2019.

- [49] Dursun, A.H., (2010). "Tarih, Mekân ve Kültür: İstanbul", Şehir ve Kültür: İstanbul, 103-183.
- [50] Duru, D., (2018). "Burgazada of Istanbul: Exploring Coexistence And Social Memory via Oral History in a Multi-Faith, Multi-Ethnic Island", Güney Avrupa Topluluğu ve Siyaseti, 20, (2): 243-263.
- [51] Durukan, M., (1997). "Kıyı Alanları Konusunda Ulusal Mevzuat ve İdari Yapı", Türkiye' nin Kıyı ve Deniz Alanları 1. Ulusal Konferansı, 24-27 Haziran 1997, Ankara, Türkiye Kıyıları Konferansı Bildiriler Kitabı, 59-68.
- [52] Dünden Bugüne İstanbul, <https://twitter.com/dndnbgistanbul?lang=es>, 16 Temmuz 2019.
- [53] Eke, F., (1995). Kıyı Mevzuatının Gelişimi ve Planlama, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Yayın No:77, Ankara.
- [54] Ekim, Z., (2013). Akillas Millas'ın Hatırladıkları, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/5237/akillas-millasin-hatirladiklari>, 08 Temmuz 2019.
- [55] Elçi, T., (2016). Boğaziçi, 1. Baskı, Cinius Yayınları, İstanbul.
- [56] Erdenen, O., (1962). İstanbul Adaları, Belediye Matbaası, İstanbul.
- [57] Erkök, F., (2001). "Kentsel Bileşenleri ve Kıyı Kenti Kimliği Bağlamında İstanbul'un Öznel ve Nesnel Değerlendirmesi", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [58] Eroğlu, H., (2012). "Osmanlının Rumeli'deki Göç Stratejileri ve Teopolitiği Üzerine", 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15 Eylül 2007, III, Ankara 2012: 1287-1303.
- [59] Erzincan Depremi Haber Görseli, Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 27 Aralık 1939, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/secure/monitor/index.xhtml>, 11 Eylül 2019.
- [60] Eski Burgazada Fotoğrafları, www.eskiistanbul.net, 9 Ağustos 2019.
- [61] Evren, B., (2000). İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- [62] Eyice, S., (2017). Bizans Devrinde Boğaziçi, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- [63] Frazee, A.C., (1983). "Catholics and Sultans: The Church and The Ottoman Empire 1453-1923" (Katolikler ve Sultanlar: Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923). Cambridge University Press, Cambridge, İngiltere.
- [64] Gazioğlu vd., (2013). Kıyı Alanlarının Planlaması ve Kullanımı, Bayem Ajans Yayınları, İstanbul.
- [65] Geray, C., (1976). "Kıyıların Toplum Yararına Kullanılmasına İlişkin Sorunlara Genel Bakış", Mimarlık Dergisi, 147 (2): 64-70.

- [66] Geray, C., (1992). "Anayasa Mahkemesi'nin Kıyı Yasası'na İlişkin Yeni Bir Kararı", Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kıyılarımız, Mevzuat, Planlama ve Uygulama Semineri Bildirileri, 25-29 Mayıs 1992, Trabzon.
- [67] Giddens, A., (2006). "Sociology" (Sosyoloji), 6. Baskı, Ülgen Yıldız Battal (çev.), (2011), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- [68] Gombrich, E.H., (1984). Aby Warburg: Eine intellektuelle Biographie, Frankfurt, Almanya.
- [69] Göka, Ş., (2001). İnsan ve Mekân: Bir Bütünün İki Farklı Görüntüsü, Pınar Yayınları, İstanbul.
- [70] Göregenli, M., (2010). Çevre Psikolojisi: İnsan-Mekân İlişkisi, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [71] Güç, B., (2013). "Kompleks Bir Yapıda Mekânın Algısal Kaliteye Etkisi: SDÜ Hastanesi Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Teknolojik Bilimler Dergisi, 5, (2): 145-155.
- [72] Gülbetekin, M., (2017). Mekânın Hafızası: Yer Adları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [73] Güleç Solak, S. ve Görmez, K., (2017). "Kentte Mekân-Kimlik Etkileşimine Dair Bir Çözümleme", Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, 13, (Özel Sayı: 1): 47-64.
- [74] Güleç Solak, S., (2017). "Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış Space-Identity Interaction: A Conceptual and Theoretical Overview", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6, (1): 13-37.
- [75] Gülen, N., (1982). Heybeliada, Murat Matbaacılık, İstanbul.
- [76] Günal, N., (1998). "İstanbul Adalarında Bitki Örtüsü-İklim İlişkileri", Türk Coğrafya Dergisi, 33: 101-128.
- [77] Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=k%C4%B1y%C4%B1%20dili>, 5 Mayıs 2019.
- [78] Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=k%C4%B1y%C4%B1%20dili>, 17 Aralık 2018.
- [79] Güngör, E., (2001). "İstanbul Ulaştırmasının Dünü, Bugünü", Kentleşme ve İstanbul, Türkiye Mühendislik Haberleri, 413 (2001/3): 19-24.
- [80] Haçın, İ., (2014). "1939 Erzincan Büyük Depremi", Cumhuriyet Üniversitesi, 88, Mart 2014: 37-69.
- [81] Halbwachs, M., (1950). "La Mémoire Collective" (Kolektif Hafıza), Banu Barış (çev.), (2017), Heretik Yayınları, Ankara.
- [82] Halbwachs, M., (1925). "Les Cadres Sociaux de la Mémoire" (Hafızanın Toplumsal Çerçevesi), Büşra Uçar (çev.), (2016), Heretik Yayınları, Ankara.
- [83] Harvey, D., (1990). "The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change" (Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri), Sungur Savran (çev.), (1997), Metis Yayınları, İstanbul.

- [84] Hattapoğlu, M.Z., (2004). Su Olgusunun Yerleşmeler Evrimindeki Yeri ve Günümüzde Bir Kentsel Tasarım Elemanı Olarak Yeniden Yorumlanması, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul.
- [85] "Heybeliada Ruhban Okulu Tarihçesi", Adalı Dergisi, 113, Kasım 2014.
- [86] Heybeliada Ruhban Okulu, <http://www.megarevma.net/ruhbanokulu.htm>, 2 Temmuz 2019.
- [87] Hoernig, H., Leahy, D., Zhuang, Z.X., Early, R., Randall, L. ve Whitelaw, G., (2005). "Planning for People: Social Issues and Processes into Planning Practice", Berkeley Planning Journal, 18: 35-55.
- [88] Hüseyinova, T., (2011). "Gaziantep Yer Adlarının Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [89] Işık, İ.E., (2005). "Mekânın Toplumsal Kuruluşu", Mimarİst, 6, (1):13-37.
- [90] Işık, O., (1994). "Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması", Toplum ve Bilim Dergisi, 64, (65):7-38.
- [91] Işıkhani, T., (2008). "Azerbaycan Yer Adlarında Etnotoponimler", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- [92] Işın, E., (1999). İstanbul'da Gündelik Hayat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [93] "İlçemize Ulaşım", T.C. Adalar Kaymakamlığı Resmi Websitesi, <http://www.adalar.gov.tr/adalar-ilcemizde-ulasim>, 09 Eylül 2019.
- [94] İnciciyan, G.V., (1794). "Boğaziçi Sayfiyeleri", Orhan Duru (der.), (2018), Kandilli Rasathanesi Papazı Derhayr Z. (çev.).
- [95] İnalçık, H., (2007). "The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600" (Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ: 1300-1600), Weidenfeld and Nicholson, Londra, İngiltere.
- [96] İnalçık, H., (2012). "Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar", GAMER, 1, (1-2012): 1-10.
- [97] İstanbul Kültür ve Turizm Müdürlüğü Resmi Websitesi, https://istanbul.ktb.gov.tr/?_Dil=1, 09 Eylül 2019.
- [98] İstanbul haritaları, <https://www.istanbulium.net/2017/06/eski-istanbul-haritalari.html>, 02 Eylül 2019.
- [99] Julian, R., (1996). "The Place Names Of New Mexico", New Mexico, UNM.
- [100] Kantarcı, M.D., (1985). "Akdeniz Bölgesinde Yetiştirme Ortamı Bölgesel Sınıflandırmasının Yorumu", İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Seri A, 35, (1): 59-82.
- [101] Karabağ, S., (2006). Mekânın Siyasallaşması, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- [102] Karabağ, S., (2009). "Coğrafya ve Kimlik", Çağatay Özdemir (Düz.), "Türk Kimliği", Ötüken, İstanbul.

- [103] Karabıyık, İ. ve Uçar, M., (2010). "Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi", Akademik İncelemeler Dergisi, 5, (2): 37-58.
- [104] Karaboran, H., (1984). "Türkiye'de Mevki Adları Üzerine Bir Araştırma", Türk Yer Adları Sempozyumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi, Ankara..
- [105] Karaçetin, H., (1984). "Antik Çağda Anadolu'da Yer Adları", Türk Yer Adları Sempozyumunda Sunulmuş Bildiri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi, Ankara..
- [106] Karakuş, F., (2019). "İstanbul'daki Osmanlı Dönemi Tarihi Su Sistemleri'nin İncelenmesi", Türk Hidrolik Dergisi, 3, (1): 14-30.
- [107] Karsan, S., (2007). "Burgazada Kentsel Sit Koruma Önerisi", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [108] Kaya, B. ve Aladağ, C., (2009). "Maki ve Garig Topluluklarının Türkiye'deki Yayılış Alanları ve Ekolojik Özelliklerinin İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22: 67-80.
- [109] Keleş, R., (2014). "Kent ve Kültür Üzerine", Mülkiye Dergisi, 29, (246): 9-18.
- [110] Keleş, R., (1983). "Kıyılar ve Toplum Yararı", Türkiye 7. Dünya Şehircilik Günü Kıyılar Kolokyum, 6-8 Aralık 1983, Trabzon, Bildiriler Kitabı, 14-26.
- [111] Keleş, R., (1990). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- [112] Ketin, İ., (1953). "Tektonische Untersuchungen auf den Prinzeninseln nahe İstanbul", Geo/Rundschau, Band 41: 161-172.
- [113] Kılıç, A., (2019). "Burgazada Yangını", İstanbul Teknik Üniversitesi, www.yangin.org, 09 Eylül 2019.
- [114] Kılıç, A., (1999). "Kıyidan Geri Çekilme Sürecinde Kent-Kıyı İlişkisi Kentsel Kıyı Tanımı ve Bu Kavrama Dayalı Kentsel Gelişme Stratejileri", Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [115] Kılıç, A. ve Gül, A., (2009). "Kentsel Kıyı Kavramı ve Suyun Hafızası", Kıyı Sempozyumu, 23-24 Ekim 2009, TMMOB Bakırköy Şubesi, İstanbul.
- [116] Kılıç, A., (2012). "Küreselleşmenin İstanbul Kıyılarına Etkileri", Küreselleşme Sürecinde Kent ve Mimarlık Sempozyumu, 13-14 Ocak 2012, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul Büyükşehir Şubesi, İstanbul.
- [117] Kılıç, A., Akın, O. ve Yerliyurt, B., (2006). "Su ile Gelen Kültür ve Bu Kültürü Yaşayamayan Kent/Kentli: İstanbul Tuzla Yerleşmesi Örneği", 42. ISOCARP Kongresi Bildiri Kitabı, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- [118] Kılıç, A., Akın, O., ve Koç, E., (2014). "Kıyı Alanlarına Yönelik Yasal ve Yönetmelik Çerçevesinin Planlama Yansımaları: Yasalar, Kurumlar ve Parçalanmış Kıyı Mekânı", 8. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, 7-9 Kasım 2014, YTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

- [119] Kırmızı, Z. ve Tunalı Çalışkan, F., (2012). İstanbul'un Ulaşım Zaman Dizini, Cinius Yayınları, İstanbul.
- [120] Kızılkaya, A., (2016). Emek ve Toplum Dergisi, (5), 12: 87.
- [121] Koç, Y., (2010). "Osmanlı Dönemi Nüfus Tarihi", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 8(16): 171-199.
- [122] Koçu, R.E., (1972). "Eski İstanbul'un Deniz Hamamları", Hayat Tarih Mecmuası, 8 (Eylül 1972): 20-22.
- [123] Koçtaş, N., (1983). "İmar Olayından ve İmar Mevzuatından Kaynaklanan Sorunlar", Kentleşmenin Getirdiği Çevre Sorunları Sempozyumu (İdare Hukuku Açısından), 17-18 Kasım 1983, Danıştay Başkanlığı, Ankara.
- [124] Köroğlu, G., (2006). "İstanbul'daki Bizans İmparatorluk Sarayları", Konuşma Metni, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 13 Aralık 2006.
- [125] Köseoğlu, E., (2010). "Mekânsal Okunabilirlik Kavramının Çözümlemesi (Analysing the Concept of Spatial Legibility)", Yapı Dergisi, 343: 52-56.
- [126] Kurt, S., (2015). "Türkiye'de Kıyı Kullanımına Yönelik Yasa ve Düzenlemelerin Tarihi Seyri", Doğu Coğrafya Dergisi, 33: 92-110.
- [127] Lefebvre, H., (1974). "La Production de L'Espace" (Mekânın Üretimi), Işık Ergüden (Çev.), (2014), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- [128] Lynch, K., (1960). "The Image of The City" (Kent İmgesi), İrem Başaran (Çev.), (2010), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [129] Mamboury, E., (1943). Les Iles des Princes, Maarif Matbaası, İstanbul.
- [130] Mavi Marmara Denizcilik Resmi Websitesi, <http://www.mavimarmara.net/>, 07 Eylül 2019.
- [131] Mazak, M., (2010). Boğaziçi ve Kayık Kültürü, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- [132] Mevzuat Bilgi Sistemi (e-Mevzuat), <https://www.mevzuat.gov.tr/>, 15 Eylül 2019.
- [133] Millas, A., (1992). Proti-Antigoni (Kınalıada-Burgazada).
- [134] Morley, D. ve Robins, K., (1995). "Space of Identity: Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Boundaries" (Kimlik Mekânları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar), Emrehan Zeybekoğlu (Çev.), (2011), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [135] "Nihat Sargın'ın Anılarında 6-7 Eylül Olayları" Haber Görseli, Tahir Şilkan, 5 Eylül 2016. URL: <http://mulkiyehaber.net/nihat-sarginin-anilarinda-6-7-eylul-olaylari/>.
- [136] Nişanyan, S., (2011). "Hayali Coğrafyalar: Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Değiştirilen Yer Adları", Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, İstanbul.
- [137] Nora, P., (1984). "Les Lieux de Memoire" (Hafıza Mekânları), Mehmet Emin Özcan (Çev.), (2006), Dost Kitabevi, Ankara.

- [138] Norberg-Schulz, C., (1979). "Genius Loci: Towards a Phenomenology Of Architecture". Rizzoli, New York, Amerika Birleşik Devletleri.
- [139] Nüfus Verileri 2018 yılı, Adalar Belediyesi Resmi Websitesi, <http://www.adalar.bel.tr/ilcemiz-sayfasi/nufus.html>, 02 Eylül 2019.
- [140] Oktay, D., (2011). "Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış", İdeal Kent Dergisi, 2, (3): 8-19.
- [141] Oktay, H.E., Erdoğan, R. ve Oktay, F.B., (2016). "Kent ve Su", İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 5, (11): 119-125.
- [142] Özdemir, N., (2007). "Divanlardan Yansıyan Görüntüler", Milli Folklor Dergisi, 74: 153-159.
- [143] Özyiğit, Ö., (1992). "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası Üzerine", Ege Mimarlık, İzmir 1992, 92/3-4: 22-27.
- [144] Öztürk, Ö., (2017). Burgazada, Burgaz Adası, <http://ozhanozturk.com/2017/09/01/burgazada/>, 03 Ekim 2019.
- [145] Özmen, İ. ve Çorbalı, H., (1991). "3402 Sayılı Kadastro Kanununun Şerhi", Genişletilmiş 2. Baskı, Adalet Matbaacılık, Ankara.
- [146] Pallasmaa, J., (1996). "The Eyes of the Skin: Architecture and The Senses", Wiley&Sons, The Atrium Southern Gate, Chichester, West Sussen, İngiltere.
- [147] Polat Güzel, E., (2011). "Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü Ankara Barosu Dergisi, 3: 127-157.
- [148] Porteous, J.D., (1996). "Environmental Aesthetics: Ideas, Politics and Planning", Routledge, E&FN Spon, Londra, İngiltere.
- [149] Richardson, A. ve Galloway, B., (2011). "Nooksack Place Names: Geography, Culture, and Language", University of British Columbia (UBC) Press, Vancouver, Kanada.
- [150] Romain Örs, İ., (2019). "İstanbulu Rumlar ve 1964 Sürgünleri: Türk Toplumunun Homojenleşmesinde Bir Dönüm Noktası", İsmail Ilgar (çev.), İstanbul: İletişim.
- [151] Sakaoğlu, N., (2003). "Heybeliada", Skylife Dergisi.
- [152] Sancar, M., (2010). "Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne", 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- [153] Sanır, F., (2000). Coğrafya Terimler Sözlüğü, Gazi Kitabevi, Ankara.
- [154] Serdaroğlu Sağ, N., (2005). "Kamu Yararı Kavramının Kıyı Mevzuatında Ele Alınış Biçimi", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- [155] Sesli, F.A. ve Akyol, N., (1999). "Türkiye'de Kıyı Alanları Konusunda Geçmişten Günümüze Ulusal Mevzuat", TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisliği Dergisi, 86: 101-111.

- [156] Schlesinger, P., (1987). "On National Identity: Some Conceptions And Misconceptions Criticized", Social Science Information, 26 (2): 219-264.
- [157] Schlumberger, G., (1925). "Les Iles des Princes" (Prens Adaları), Haluk Çağlayaner (Çev.), (2000), İletişim Yayınları, İstanbul.
- [158] Schudson, M., (1994). Culture and the integration of national identities, International Social Science Journal, 139 (1), 63-82.
- [159] Slade, A., (1973). Kabtan Paşa, Osman Öndeş (Çev.), Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- [160] Solmaz, S., (2017). "Geçmişten Günümüze Türkiye Kıyı Politikaları ve Türkiye Kıyılarındaki Yaşanan Mülkiyet Sorunları", Uzmanlık Tezi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara.
- [161] Sultan Kayıkları, Tarihçe, http://www.sultankayiklari.com/?page_id=6, 07 Eylül 2019.
- [162] Şehir Hatları Websitesi, <http://www.sehirhatlari.istanbul/tr/seferler/adalar-hatlari-353.html>, 09 Eylül 2019.
- [163] Şehsuvaroğlu, H., (1953). İstanbul Köprüleri, Cumhuriyet Yayını, İstanbul.
- [164] Şentürer, A., (2018). "Adalardaki Mimari Miras ve Niteliğin Korunması ve Sürdürülebilmesi için Notlar", 5-6 Mayıs 2018, Büyükaada Anadolu Kulübü, İstanbul.
- [165] TBMM Zabıt Ceridesi, 1940: 18 Ocak. Sayısı: 64. Milli Korunma Kanunu Lâyihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası (1/301); akt. Aydın, 2019: 416.
- [166] T.C. Resmi Gazete, 1605 Sayılı İmar Kanununda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun, (14251), 20/07/1972.
- [167] T.C. Resmi Gazete, 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu, (14527), 06/05/1973.
- [168] T.C. Resmi Gazete, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, (17635), 16/03/1982.
- [169] T.C. Resmi Gazete, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, (18113), 23/07/1983.
- [170] T.C. Resmî Gazete, 2960 Sayılı Boğaziçi Yasası, (18229), 23.11.1983.
- [171] T.C. Resmî Gazete, 6785 Sayılı İmar Yasası, (9359), 16.07.1956.
- [172] T.C. Resmî Gazete, İmar Kanununun Ek 7. ve Ek 8. Maddelerine İlişkin Yönetmelik, (15122), 18/01/1975.
- [173] T.C. Resmî Gazete, Sayı: 21374, 13 Ekim 1992, Sayfa: 12.
- [174] TDK Çevrimiçi Sözlük, (2019). www.sozluk.gov.tr, 11 Eylül 2019.
- [175] Tuğlacı, P., (1995). Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Say Yayınları, İstanbul.
- [176] Turhanoglu, F.A.K., (2014). "Kentsel Mekânın Üretim Sürecinde Tarihsel ve Kültürel Miras". Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Derigisi, 20, 78 (2014/2): 71-82.

- [177] Turizmi Teşvik Yasası,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2634.pdf>.
- [178] TÜİK Yıllara Göre Genel Nüfus Verileri, TÜİK Resmi Websitesi,
http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 , 03 Eylül 2019.
- [179] Uzun, G., (1993). “Kentsel Rekreasyon Alan Planlaması”. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, No: 48, Adana.
- [180] Uzunoğlu, N., (2012). «Antigoni, Our Small Island», Belgesel,
<https://vimeo.com/84667579>, 22 Mayıs 2019.
- [181] Varış, Ç., (2019). Türkiye Coğrafyası: Fizikî, Beşerî ve Ekonomik, İstanbul.
- [182] Vizantios, S., (1862). I. Konstantinopolis, II. Atina.
- [183] Webster, M., (1983). Webster’s Ninth New Collegiate Dictionary.
- [184] Wright, P., (1985). On Living in an Old Country, Verso, London.
- [185] Yalçın, E., (2008). “Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yeniden Açılması”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 41 (Mayıs 2008): 125-158.
- [186] Yassıada’ya ilişkin haber, Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 2013,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yassiadadanin-adi-degisti-25355936>, 09 Eylül 2019.
- [187] Yazgan, A., (2012). “İstanbul Kıyı Alanlarında İkinci Konutun Değişim ve Gelişimi”, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Megaron Dergisi, 3, (13): 422-430, İstanbul.
- [188] Yıldırım, M., (2006). “Dünden Bugüne Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu ve Etrafındaki Tartışmalar”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), 2: 383-400.
- [189] Yıldız, M.Z. ve Alaeddinoğlu, F., (2011). “Küreselleşme Çağında Değişen Mekân Algılayışları”, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15 Eylül 2007, Ankara. “Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik” Kongre Kitabı, (II), 845-862.
- [190] Yurdadön Aslan, P., (2019). Tarihsel Bir Muamma: Mekân,
<http://kentenstituleri.org/2019/02/05/tarihsel-bir-muamma-mekan-pinar-yurdadon-aslan/>, 8 Ağustos 2019.
- [191] Zarakolu, A., (1982). “1929/30 Dünya Ekonomik Krizi Karşısında Türk Ekonomisi ve Alınan Krizle Mücadele Tedbirleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 89-103.

BURGAZADA ALAN ÇALIŞMASI

Bu bölümde, Bölüm 4.2’de başlıklar halinde aktarılan soruların yapılan tüm görüşmelerde herkese ortak olarak yöneltilmiş olanlarına ayrıntılı olarak bu bölümde yer verilmektedir. Aşağıda listelenen soruların yanısıra, her görüşmede ortak olmayan bazı sorulara da yer verilen görüşmeler de gerçekleştirilmiştir. Soruların her birine, yanıt alınamayan bazı görüşmeler olsa da, konular arası geçişleri sağlamak amacıyla, görüşmeler sırasında birtakım yönlendirici sorular da üretilmiştir.

A-1 Sözlü Görüşmelerde Yöneltilmiş Sorular

A-1.1 Kişisel Bilgiler

1. Yaş
2. Meslek grubu
3. Doğum yeri
4. Burgazada’ya geldiği tarih/Kaç yıldır Ada’da yaşadığı
5. Eğitim düzeyi ve Ada’da öğrenim görüp/görmeme durumu
6. Hane büyüklüğü
7. İkamet edilen konum¹
8. Yıl içinde sürekli ya da dönemlik olarak Ada’da yaşama durumu²
9. Aile bireylerinin Burgazada’da ikamet edip/etmeme durumu

¹ Sokak adı ve mevkiinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Fakat mimari, kültürel ya da işlevsel olarak özellikleri nedeniyle çevresinden ayrılan bir yapı ise, görüşülen kişiler tarafından verilen yanıtlarda, yer yer hangi yapı olduğu da belirtilmiştir.

² Kullanıcı tipolojisinin anlaşılmasına yönelik sorudur.

A-1.2 Mekân Kullanımına Yönelik Sorular ve Kıyı Algısı

1. İkamet edilen yapının fiziksel özellikleri,
2. Ada'ya yönelik olarak paylaşılacak istenen anı ve düşünceler,
3. Gündelik yaşantıda en sık karşılaşılan sorun(lar),
4. Ada'nın içinde en çok gerçekleştirdiği rekreatif etkinlik(ler)¹
5. Söz konusu etkinlikleri gerçekleştirme sıklığı,
6. Yerleşme içinde en çok ziyaret edilen mekânlar²,
7. Toplumsal katmanı yerleşmenin mekânsal organizasyonu ile ilişkilendirmesi³

A-1.2.1 Kıyı Alanlarına Yönelik Sorular

1. Kıyı alanını deneyimleme biçimi ve kıyıda bulunma amaçları,
2. Hangi kıyı alanını daha çok ve hangi amaç için deneyimlediği,
3. Geçmişten günümüze kıyıda gerçekleştirdiği etkinliklerin amaç, içerik, konum ve sıklıklarındaki değişim (varsa),
4. Varsa, değişimin nedenleri olarak değerlendirildiği gelişme ve durumlar

A-1.3 Kültürel Bellekte Burgazada'nın Yeri

1. Anılar
2. Aktarımlar
3. Kişisel Görüş ve Değerlendirmeler

¹ Hem yerleşme mekânını hem de kıyı alanlarını ne ölçüde deneyimlediğinin anlaşılması amaçlanmıştır.

² Ada'yı tanımlarken hangi mekânları tarif ettiğinin anlaşılması ve bellek mekânlarının hangileri olduğuna ilişkin ipuçları yakalanması amaçlanmıştır.

³ Toplumsal katman-mekân eşleştirmesi ve bir bölgeleme çalışması çıkarabilmek amaçlanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Bengisu GÜNAYDIN
Doğum Tarihi ve Yeri : 20.05.1991 – Yerköy
Yabancı Dili : İngilizce, Portekizce, Yunanca
E-posta : sugunaydin@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lisans (İl. Üniversite)	Kamu Yönetimi	Anadolu Üniversitesi	2020
Y. Lisans	Kentsel Koruma ve Planlama	Yıldız Teknik Üniversitesi	2019
Öğrenci Değişim Programı	Mimarlık Fakültesi/ Şehircilik Bölümü (2017)	Lizbon Üniversitesi (UTL)	-
Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Yıldız Teknik Üniversitesi	2015
Lise	Fen-Matematik	Süleyman Demirel And. Lis.	2009

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2014-2016	Gayrimenkul Türkiye Dergisi/Sirkus Yayıncılık	Yardımcı Editör

YAYINLARI

Uluslararası Bildiri

- [1] Günaydın, B. ve Dikçınar Sel, B., (2018). “Examining The Coastal Areas in Terms of ‘*Genius Loci*’ and Urban Identity: Istanbul and Lisbon”, 35. International Scientific Conference on Economic and Social Development: “Sustainability from an Economic and Social Perspective”, 15-16 Kasım 2018, Lizbon, Portekiz.